

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**TÜRK MEVDUAT BANKACILIĞINDA
DÜZENLEMELERİN BANKACILIK KIRILGANLIK
ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

**Hazırlayan
Selma GÜLİRMAK**

**Danışman
Prof. Dr. Levent ÇITAK**

Doktora Tezi

Ekim 2023, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**TÜRK MEVDUAT BANKACILIĞINDA
DÜZENLEMELERİN BANKACILIK KIRILGANLIK
ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
(Doktora Tezi)**

**Hazırlayan
Selma GÜLİRMAK**

**Danışman
Prof. Dr. Levent ÇITAK**

Ekim 2023, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Selma GÜLİRMAK

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : İşletme
Program Adı : Doktora
Tez Başlığı : Türk Mevduat Bankacılığında Düzenlemelerin Bankacılık Kırılganlık Endeksi Üzerindeki Etkisi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 162 sayfalık kısmına ilişkin 18/10/2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 10'dur.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 18.10.2023

Prof. Dr. Levent ÇITAK

Selma GÜLİRMAY

KILAVUZA UYGUNLUK

“Türk Mevduat Bankacılığında Düzenlemelerin Bankacılık Kırılganlık Endeksi Üzerindeki Etkisi” başlıklı Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesine uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan
Selma GÜLİRMAK

Danışman
Prof. Dr. Levent ÇITAK

İşletme ABD Başkanı
Prof. Dr. Ayşe CİNGÖZ

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Levent ÇITAK danışmanlığında **Selma GÜLİRMAK** tarafından hazırlanan “**Türk Mevduat Bankacılığında Düzenlemelerin Bankacılık Kırılganlık Endeksi Üzerindeki Etkisi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **İşletme** Anabilim Dalı’nda **Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

26.09.2023

JÜRİ:

Danışman : **Prof. Dr. Levent ÇITAK**

Üye : **Prof. Dr. Şaban UZAY**

Üye : **Prof. Dr. Derviş BOZTOSUN**

Üye : **Doç. Dr. Cüneyt DUMRUL**

Üye : **Doç. Dr. Yüksel İLTAŞ**

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu doktora tezinin tamamlanması için beni sabırla destekleyen danışmanım Prof. Dr. Levent ÇITAK başta olmak üzere, Tez İzleme Komitesi üyeleri Prof. Dr. Derviş BOZTOSUN, Prof. Dr. Ferit KULA ve Doç. Dr. Cüneyt DUMRUL'a; tezin son halini almasında emeği geçen, tüm akademik hayatım boyunca desteğini benden esirgemeyen Tez Savunma Jürisi üyesi Prof. Dr. Şaban UZAY'a çok teşekkür ederim. Tezin yazımında yolumu aydınlatan, sabırla tüm sorularımı yanıtlayan, yoğun olduğu dönemlerde bile bana saatlerini ayırıp hep yapıcı eleştirilerle beni destekleyen Tez Savunma Jürisi üyesi Doç. Dr. Yüksel İLTAŞ'a minnettarım.

Beni sevgiyle yetiştiren, her anımda destekleyen sevgili anne ve babama,
Başım her sıkıştığında yanına koştuğum, koşulsuz sevdiğim ve sevildiğim en büyük destekçilerim ablam Sibel ve kardeşim Semih'ime,
Varlığıyla bana güç veren sevgili eşim Cihan'a,
En kıymetli varlığım, biricik kızım Ece'me,
Her zaman yanımda olan dostum Songül'e,
Bu çalışmada ve her daim ihtiyaç duyduğumda yanımda olan Sabri, Harun ve Esra'ya,
Adını tek tek yazamadığım sevgili dostlarıma ve çalışma arkadaşlarıma,
Çok teşekkür ederim...

Selma GÜLİRMAK

Kayseri, 2023

TÜRK MEVDUAT BANKACILIĞINDA DÜZENLEMELERİN BANKACILIK KIRILGANLIK ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Selma GÜLİRMAK

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi, Ekim 2023

Danışman: Prof. Dr. Levent ÇITAK

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, bankacılık sektöründe yapılan düzenlemelerin bankacılık kırılabilirlik endeksi üzerindeki etkisini mevduat kabulüne yetkili bankalar açısından değerlendirmektir. Bu amaçla öncelikle, bankacılık kırılabilirlik endeksi hesaplanmış, Türk Lirası zorunlu karşılık oranı, yabancı para zorunlu karşılık oranı, sermaye yeterlilik oranı, mevduat sigortası ve giriş kısıtlamaları değişkenleri için grafikler ve tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Ardından değişkenler doğrusallık açısından değerlendirilmiş sonra birim kök ve eşbütünleşme testleri yapılmış, uzun dönem katsayıları tahmin edilmiş son olarak da hata düzeltme modeli kurularak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi yorumlanmıştır. Analiz dönemi, 1987-2019 ve 2002-2019 yıllarını kapsayacak şekilde ikiye ayrılmış, aylık veriler üzerinden analiz yapılmıştır. Serilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı ve doğrusal dışı davranış sergileyip sergilemediği belirlendikten sonra serilerin normal dağılım göstermeme durumunu dikkate alan RALS-ADF (2014) birim kök testi ve serilerin doğrusal olmama durumunu dikkate alan KSS (2003) birim kök testi yapılmıştır. Durağanlık düzeyleri tespit edilen seriler için serilerin doğrusal olmama durumunu dikkate alan KSS (2006) eşbütünleşme testi yapılmıştır. Sonuçta, bankacılık kırılabilirlik endeksi ile Türk Lirası zorunlu karşılık oranı ve sermaye yeterlilik oranı arasında istatistiki olarak anlamlı negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Bankacılık kırılabilirlik endeksi ile yabancı para zorunlu karşılık oranı arasındaki ilişki ise 1987-2019 döneminde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif, 2002-2019 döneminde istatistiki olarak anlamlı ve negatiftir. Türk Lirası zorunlu karşılık oranı, yabancı para zorunlu karşılık oranı ve sermaye yeterlilik oranı değişkenlerinden bankacılık kırılabilirlik endeksi değişkenine doğru istatistiki olarak anlamlı kısa dönemli nedensellik bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık kırılabilirlik endeksi, Düzenlemeler, KSS (2003), RALS-ADF (2014), KSS (2006)

THE IMPACT OF REGULATIONS ON THE BANKING FRAGILITY INDEX IN TURKISH DEPOSIT BANKING

Selma GÜLIRMAK

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

PhD Thesis, October 2023

Supervisor: Prof. Dr. Levent ÇITAK

ABSTRACT

The objective of this study is to evaluate the impact of banking regulations on the banking fragility index in terms of banks authorized to accept deposits. For this purpose, firstly, the banking fragility index was calculated, graphs and descriptive statistics were given for the variables namely; Turkish lira and foreign currency reserve requirement ratio and capital adequacy ratio, deposit insurance, entry restrictions. Then, the variables were evaluated in terms of linearity. Unit root tests and cointegration tests were performed, the long-term coefficients were estimated. Afterwards an error correction model was established and the causality relationship was interpreted. The analysis was carried out in two stages, covering the period 1987-2019 and the period 2002-2019. After determining whether the series have a normal distribution and whether they exhibit nonlinear behavior, the RALS-ADF (2014) unit root test and the KSS (2003) unit root test was carried out. The KSS (2006) cointegration test, which takes into account the non-linearity of the series, were performed for the series whose stationarity levels were pre-determined. As a result, a statistically significant negative relationship was found between the banking fragility index and the Turkish lira required reserve ratio and capital adequacy ratio. The relationship between the banking fragility index and the foreign currency reserve requirement ratio is statistically significant and positive in the 1987-2019 period, and statistically significant and negative in the 2002-2019 period. No statistically significant short-term causality was found from the Turkish lira and foreign currency reserve requirement ratio and capital adequacy ratio towards the banking fragility index variable.

Key Words: Banking fragility index, Regulations, KSS(2003), RALS-ADF (2014), KSS(2006)

İÇİNDEKİLER

TÜRK MEVDUAT BANKACILIĞINDA DÜZENLEMELERİN BANKACILIK KIRILGANLIK ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY.....	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
GRAFİKLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KRİZ KAVRAMI VE BANKACILIK KRİZLERİ

1.1. Kriz Kavramı	5
1.2. Bankacılık Krizi Tanımı	8
1.3. Krizleri Açıklamaya Yönelik Teoriler.....	10
1.3.1. Aşırı Borç Birikimi Teorisi.....	10
1.3.2. Monetarist (Parasalcı) Teori	14
1.3.3. Asimetrik Bilgi Teorisi.....	14
1.3.4. Rasyonel Beklentiler Teorisi	18
1.3.5. Felaket Miyopluğu- Şişkinlik Teorisi.....	19
1.4. Türkiye’de Bankacılık Krizleri.....	20
1.4.1. Bankacılık Krizlerinin Sebepleri	20
1.4.1.1. Bankacılıkta Risk.....	21

1.4.1.1.1. Likidite Riski	22
1.4.1.1.2. Faiz Oranı Riski.....	24
1.4.1.1.3. Kredi Riski.....	25
1.4.1.1.4. Kur Riski	26
1.4.1.2. Mikroekonomik ve Makroekonomik Sebepler.....	27
1.4.2. Türkiye’de Yaşanan Bankacılık Krizleri	30
1.4.2.1. Bankerler Krizi	33
1.4.2.2. 1991 ve 1994 Krizleri	35
1.4.2.3. 2000 Krizi	36
1.4.2.4. 2008 Krizi	40

İKİNCİ BÖLÜM

REGÜLASYON TEORİLERİ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ DÜZENLEMELER

2.1. Regülasyonun Tanımı.....	42
2.2. Regülasyonların Amacı	44
2.3. Regülasyon Teorileri	46
2.4. Regülasyon Türleri	50
2.4.1. Ekonomik (İktisadi) Regülasyonlar.....	51
2.4.2. Sosyal Regülasyonlar	52
2.4.3. İdari Regülasyonlar – Süreç Regülasyonları	60
2.5. Bankacılık Düzenlemeleri	60
2.6. Bankacılık Sektöründe Düzenleme Yapmaya Yetkili Kurumlar	64
2.6.1. Uluslararası Düzenleyici Kuruluşlar	65
2.6.1.1. Basel Bankacılık Gözetim Komitesi	66
2.6.1.2. Finansal Sektör Değerlendirme Programı (FSAP)	70
2.6.2. Ulusal Düzenleyici Kuruluşlar	71
2.7. Türk Bankacılık Sektöründe Düzenlemeler	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GÖRÜNÜMÜ: 1987-2019

3.1. Banka, Şube ve Personel Sayıları.....	85
3.2. Mevduat Bankaları Krediler-Aktif Toplamı-Mevduat-Kar/Zarar	94

3.2.1. Mevduat Bankalarında Krediler	97
3.2.2. Mevduat Bankalarında Toplam Aktifler.....	100
3.2.3. Mevduat Bankalarında Mevduat	102
3.2.4. Mevduat Bankalarında Kar-Zarar.....	106
3.3. Mevduat Bankalarında Sermaye Yeterliliği	108

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK MEVDUAT BANKACILIĞINDA DÜZENLEMELERİN BANKACILIK KIRILGANLIK ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

4.1. Literatür Değerlendirmesi.....	110
4.2. Veri ve Model.....	117
4.2.1. Bankacılık Kırılganlık Endeksi	118
4.2.2. Zorunlu Karşılık Oranı	120
4.2.3. Sermaye Yeterliliği Oranı.....	125
4.2.4. Mevduat Sigortası.....	127
4.2.5. Giriş Kısıtlamaları	129
4.3. Araştırmanın Yöntemi	132
4.3.1. Zaman Serileri	132
4.3.2. Doğrusallık Kavramı ve Doğrusallık Testleri	133
4.3.2.1. Harvey ve Leybourne Testi (HL) (2007).....	134
4.3.2.2. Harvey, Leybourne ve Xiao Testi (HLX) (2008).....	135
4.3.3. Durağanlık (Stationarity) Kavramı ve Birim Kök Testleri.....	137
4.3.3.1. Augmented Dickey-Fuller (ADF-1981) Birim Kök Testi.....	137
4.3.3.2. RALS-ADF Birim Kök Testi	139
4.3.3.3. Kapetanios, Shin ve Snell (KSS) (2003) Birim Kök Testi	141
4.3.4. Kapetanios, Shin ve Snell (2006) Eşbütünleşme Testi.....	143
4.4. Analiz Sonuçları ve Değerlendirme	145
SONUÇ	155
KAYNAKÇA.....	159

KISALTMALAR LİSTESİ

ADF	: Augmented Dickey Fuller- Genişletilmiş Dickey Fuller
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	: Bank for International Settlements- Uluslararası Ödemeler Bankası
BSF3	: Banking Fragility Index- Bankacılık Kırılganlık Endeksi
BTK	: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
CDS	: Credit Default Swap – Kredi Risk Primi
ECM	: Error Correction Model- Hata Düzeltme Modeli
EFT	: Elektronik Fon Transferi
EKK	: En Küçük Kareler
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
ESTAR	: Üssel Yumuşak Geçişli Otoregresif Model
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
FSAP	: Finansal Sektör Değerlendirme Programı
GMM	: Genelleştirilmiş Momentler Metodunu
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HL	: Harvey ve Leybourne
HLX	: Harvey, Leybourne ve Xiao
IIRC	: Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi
IMF	: International Monetary Fund – Uluslararası Para Fonu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
	Kareler
KGK	: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
KİK	: Kamu İhale Kurumu

KSS	: Kapetanios, Shin ve Snell
L-VaR	: Liquidity-adjusted Value at Risk
MASAK	: Mali Suçları Araştırma Kurulu
ÖFKB	: Özel Finans Kurumları Birliği
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
RALS	: Residual Augmented Least Squares- Kalıntılarla Güçlendirilmiş Küçük
RK	: Rekabet Kurumu
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
STAR	: Yumuşak Geçişli Otoresgresif Modeller
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TAPDK	: Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
VaR	: Values at Risk- Riske Maruz Değer
YP	: Yabancı Para

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1:	Bankacılık Riskleri.....	21
Tablo 1.2:	2019 Aralık Dönemi Toplam Mevduatlar.....	22
Tablo 1.3:	2019 Aralık Dönemi Toplam Krediler.....	22
Tablo 1.4:	Bankacılık Krizleri.....	31
Tablo 2.1:	Sürdürülebilir Bankacılık Özeti	57
Tablo 2.2:	G4 Raporlama Kategori ve Unsurları	58
Tablo 2.3:	Sürdürülebilirlik Raporu Hazırlayan Bankalar ve Rapor Dönemleri	59
Tablo 2.4:	Bankacılıkta Düzenleyici Müdahale Araçları.....	63
Tablo 2.5:	FSAP İncelemeleri Kapsamı.....	70
Tablo 2.6:	Ulusal Düzenleyici Kuruluşlar.....	71
Tablo 2.7:	Bankacılık Kanunları	76
Tablo 3.1:	2019 Yılı Aralık Ayı İtibariyle Faaliyet Gösteren Bankalar.....	86
Tablo 3.2:	Banka, Şube ve Personel Sayıları	88
Tablo 3.3:	Mevduat Bankalarında Krediler- Aktif Toplamı-Mevduat- Kar/Zarar... ..	95
Tablo 3.4:	Mevduat Bankası Kredilerinin Sektörel Dağılımı (Bin TL).....	98
Tablo 4.1:	Literatür Özeti.....	112
Tablo 4.2:	Analizde Kullanılan Değişkenler	117
Tablo 4.3:	TL Munzam Karşılık Oranları	122
Tablo 4.4:	YP Munzam Karşılık Oranları	123
Tablo 4.5:	TL ve YP Zorunlu Karşılık Oranları.....	124
Tablo 4.6:	Sermaye Yeterliliği Oranı	126
Tablo 4.7:	Mevduat Sigortası Düzenlemeleri.....	129
Tablo 4.8:	Banka Giriş Kısıtlamaları	131
Tablo 4.9:	t_{NL} İçin Kritik Değer Tablosu	143
Tablo 4.10:	Tanımlayıcı İstatistikler, Normal Dağılım ve Doğrusallık Test Sonuçları	148
Tablo 4.11:	Birim Kök Testleri	150
Tablo 4.12:	KSS (2006) Eşbütünleşme Testi Sonucu	152
Tablo 4.13:	Uzun Dönem Katsayıları.....	153
Tablo 4.14:	Hata Düzeltme Modeli ve Kısa Dönem Nedensellik Sonuçları.....	154

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1:	Ekonomik Kriz Türleri.....	6
Şekil 1.2:	Finansal Krizler Arasındaki İlişki.....	7
Şekil 1.3:	Borç Deflasyonu Kanalları	13
Şekil 1.4:	Ters Seçim ve Ahlaki Tehlikenin Finansal Kriz Sürecindeki Yeri.....	17
Şekil 2.1:	Çevre, İnsan ve Ekonomi Arasındaki İlişki	54
Şekil 2.2:	Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Bankacılık Aşamaları.....	55
Şekil 2.3:	Düzenleme Matrisi: Olasılık ve Maliyet.....	61
Şekil 2.4:	Bankacılık Sektöründe Kamu Kurumlarının Fonksiyonları	75

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1:	Toplam Mevduat.....	23
Grafik 1.2:	Toplam Krediler.....	23
Grafik 1.3:	TCMB Brüt Döviz Rezervleri.....	38
Grafik 1.4:	TCMB Gecelik Faiz Oranları.....	39
Grafik 3.1:	Banka Sayıları (1987-2019).....	90
Grafik 3.2:	Banka Başına Ortalama Şube Sayıları (1987-2019).....	92
Grafik 3.3:	Şube Başına Personel Sayıları (Tümü) (1987-2019).....	93
Grafik 3.4:	Şube Başına Personel Sayıları (Kamu-Özel-Yabancı Sermayeli Bankalar).....	94
Grafik 3.5:	Mevduat Bankalarında Krediler- Aktif Toplamı-Mevduat- Kar/Zarar (1987-2019).....	96
Grafik 3.6:	Krediler-GSYİH Karşılaştırması (1987-2019)	97
Grafik 3.7:	Mevduat Bankalarında Takipteki Krediler/Krediler Oranı.....	100
Grafik 3.8:	Mevduat Bankalarında Toplam Aktiflerin Sektör Payları (%).....	101
Grafik 3.9:	Mevduat Bankalarındaki Toplam Aktiflerin GSYİH'ya Oranı	102
Grafik 3.10:	Mevduat Bankalarındaki Mevduatın Değişimi.....	103
Grafik 3.11:	Mevduat Bankalarındaki Mevduatın Değişimi (Yüzdesel)	103
Grafik 3.12:	Mevduat Bankalarında Toplam Mevduatların Sektör Payları (%)	104
Grafik 3.13:	Mevduatın Krediye Dönüşme Oranı.....	105
Grafik 3.14:	Mevduat Bankalarında Kâr/Zarar	106
Grafik 3.15:	Mevduat Bankalarında Aktif Karlılığı	107
Grafik 3.16:	Mevduat Bankalarında Özkaynak Karlılığı	108
Grafik 3.17:	Sermaye Yeterliliği Oranı	109
Grafik 4.1:	Değişkenlerin Grafikleri	146
Grafik 4.2:	Giriş Kısıtlamaları ve Mevduat Sigortası	147

GİRİŞ

Bankalar fon fazlası olan kişi ve kuruluşlardan bu fonları mevduat olarak toplayıp, fon ihtiyacı olan kişi ve kuruluşlara ileten aracılardır, böylelikle hem likiditenin hem de risklerin transferini sağlarlar. Aynı zamanda küçük tutarlı birikimleri birleştirerek büyük tutarlı fonlara dönüştürürler. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasalarının yeterince gelişmemesi ve fon akımlarının ağırlıklı olarak para piyasaları üzerinden geçmesi kırılganlığı arttırmaktadır. Bu kırılganlığa bağlı olarak krizlerin öngörülmesi, krize neden olan faktörlerin tanımlanmasını ve krizleri engellemek için gerekli önlemlerin belirlenmesini önemli kılar. Bu çalışmanın konusu, bankacılık krizlerinin öncü göstergesi olan bankacılık kırılganlığının hesaplanması ve bu kırılganlığı azaltmak üzere yapılan düzenlemelerin bankacılık kırılganlığı üzerindeki etkisinin ölçülmesidir.

Bankacılık sektöründe yaşanan krizlerin ekonominin tamamına bulaşması ve genel refah düzeyini etkilemesi nedeniyle bankacılık krizleri her zaman yoğun ilgi gören bir konu olmuştur. Finansal kriz, ekonominin seyrini değiştiren ve finans sektörünün işleyişini olumsuz etkileyen durumlar olarak tanımlanmaktadır. Bankacılık krizleri ise bankaların yükümlölüklerini yerine getirmesinden şüphe duyulduğu için hükümetin büyük ölçüde müdahalesini gerektiren durum, iflas veya başarısızlıklar olarak tanımlanmaktadır. Türkiye, uluslararası literatüre göre, 1980 ve 2000 yıllarında bankacılık krizleri yaşamış bu krizlerden sonra katı düzenlemeler yaparak bankacılık sektörünü güçlendirmiştir. Bankacılık düzenlemelerinin alt gerekçesi, genelde finansal istikrarla ilgili duyulan endişeler, özel de ise bankaların güvenliğidir. Banka güvenliği denildiğinde iki husus ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki mevduat sahiplerinin korunması; ikincisi ise bankacılık paniklerinin ve krizlerin önlenmesidir. Bankacılık sektörünü bu kadar önemli kılan şey ise, sektörün üstlendiği aracılık rolü, sektörün ekonominin genelini yansıtmaması, rekabetin

tesis edilmesinin önemi, piyasa başarısızlıklarının büyük zararlara yol açma riski ve bunun önlenmesi ihtiyacı, sektörün krize olan duyarlılığı ve sektörün yapısının sürekli değişim ve gelişim halinde oluşudur. Aynı zamanda bankacılık sektörü, küresel ölçekte hızlı tempolu, dinamik ve rekabetçi bir ortamla karşı karşıyadır. Bankalar böylesine rekabetçi bir ortamda, sürekli üretkenliklerini ve verimliliklerini arttırmak zorundadırlar. Bu yüzden de uluslararası standartların belirlenmesine ve bunların uygulanabilmesi için düzenlemelere ihtiyaç duyarlar.

İletişim sistemlerinin gelişmesi, finansal ürünlerin çeşitlenmesi, hızlı işlem yapabilme isteğinin artması ve merkezi bir otoritenin kontrolünde olmayan araçların da piyasada rol almasıyla bankacılık sektörünün kırılganlıkları artmaktadır. Sektörün kırılganlığı ve bu sektördeki başarısızlığın bulaşıcılığı, yatırımcıların istekleri ile çatışınca düzenleyici ve denetleyici kurumların işleri hem zorlaşmakta hem de önem kazanmaktadır. Hükümetler, bankacılık alanında uzmanlaşmış, yetki ve sorumluluk olarak geleneksel devlet hiyerarşisinden uzak, özerk, kanunlarla bağımsızlığı güvence altında olan ulusal kurumlar ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla çeşitli düzenlemeler yapmaktadırlar. Bu düzenlemeler, bankaların kırılganlıklarını azaltma amacına hizmet ederler ve kırılganlıkların azalması da bankacılık sektöründe kriz ihtimalini azaltır.

Banka başarısızlıklarının diğer bankalara, bankacılık sisteminin tamamına, ülkenin ve hatta diğer ülkelerin ekonomilerine yayılması korkusu bankacılık sektörü dışındaki sektörlerde yaşanmaz. Bu yüzden de bankacılık krizleri, sektör çalışmaları içinde özellikli bir alana sahiptir. Krizlerinin boyutları, yaşandığı ülkelerde yarattığı etkiler, bulaşma etkileri ve krizle birlikte ortaya çıkan katlanılması güç maliyetler bankacılık krizleri üzerindeki merakı tetiklemiş ve bu konuda oldukça geniş bir literatür oluşmuştur. Literatürde, bankacılık krizlerinin belirleyicilerini tahmin etmek üzere yapılan çalışmalar, erken uyarı modelleri oluşturmak üzere yapılan çalışmalar, sektördeki yoğunlaşma ve krizleri ilişkilendiren çalışmalar, krizlerinin bulaşıcılık etkisini araştıran çalışmalar mevcuttur. Banka kırılganlıkları, krizlerin öncü göstergesidir, bu yüzden kırılganlığa sebep olan riskler, mikro ve makro ekonomik faktörler de literatürde geniş bir biçimde incelenmiştir. Bu kırılganlıkları önlemek üzere politika yapımcıların kullandığı araçlar ve fiyat istikrarı ve finansal istikrarın sağlanması amacıyla yapılan düzenlemeler de ulusal

ve uluslararası literatürde çalışma konusu olmuştur. Ancak literatür değerlendirmesinde detayları ile açıklandığı üzere bankacılık sektöründeki düzenlemeler ve krizler arasındaki ilişkiyi Türk bankacılık sektörü açısından değerlendiren bir çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan, yapılan çalışmanın kullanılan yöntemle birlikte literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, bankacılık sektöründe yapılan düzenlemelerin bankacılık kırılganlık endeksi üzerindeki etkisini mevduat kabulüne yetkili bankalar açısından değerlendirmektir. Bu amaçla, öncelikle bankacılık kırılganlık endeksi hesaplanmış, Türk Lirası zorunlu karşılık oranı, yabancı para zorunlu karşılık oranı, sermaye yeterlilik oranı, mevduat sigortası ve giriş kısıtlamaları değişkenlerinin bankacılık kırılganlık endeksi üzerindeki etkisi ölçülmüştür. Veri seti oluşturulurken fiyat istikrarı ve finansal istikrarın sağlanması amacına yönelik sıklıkla kullanılan araçlar seçilmiştir. Düzenlemelerin bankacılık sektörü kırılganlığı üzerindeki etkisi değerlendirilirken, ülkelerin kendilerine has, yapı ve özelliklerinin olduğu dikkate alınarak, bu çalışma Türk bankacılık sektörü ile sınırlandırılmış, böylelikle daha başarılı tahmin sonuçları elde edilmesi hedeflenmiştir. Veri seti ile ilgili en önemli sınırlandırma ise sermaye yeterlilik oranı değişkeninde ortaya çıkmıştır. BDDK 2002 yılı Aralık ayı itibariyle sektörün sermaye yeterlilik oranını yayınlamaktadır, öncesine ait çalışmalar TCMB tarafından yürütülmüştür. Ocak 1987-Kasım 2002 dönemi için Merkez Bankası'ndan veriler talep edilmiş, arşiv araştırması izni alınarak Banka arşivi bir hafta süre ile incelenmiş ancak verilere ulaşamamıştır. BDDK'dan bu veriler istendiğinde ise resmi olarak yayınlanan veriler dışında hiçbir verinin bilimsel çalışma için dahi olsa paylaşılamayacağı belirtilmiştir. Bu yüzden analiz dönemi ikiye ayrılmış, 1987-2019 dönemi ve 2002-2019 dönemi için ayrı ayrı analizler yapılarak, sonuçlar yorumlanmıştır.

Analiz yöntemi belirlenirken, finansal zaman serilerinde sıklıkla yaşanan normal dağılım göstermeme ve doğrusal olmama sorunları dikkate alınmış buna uygun modeller seçilerek analizler yapılmıştır. Çalışmada, bankacılık düzenlemeleri ile bankacılık kırılganlık endeksi arasındaki uzun dönem ilişkinin açıklanması için zaman serisi analizleri yapılmıştır. Serilerin normal dağılım gösterip göstermediği; çarpıklık, basıklık ve Jarque Bera istatistiklerine göre belirlenmiştir. Serilerin doğrusallığının test edilmesi için

Harvey, Leybourne ve Xiao- HLX (2008) doğrusallık testi kullanılmış, serilerin doğrusal olmadığı belirlenmiştir. Serilerin durağan olduğu düzeyin belirlenmesi için kalıntıların normal dağılım göstermeme durumunu dikkate alan RALS-ADF (2014) birim kök testi ve serilerin doğrusal olmama durumunu dikkate alan Kapetanios, Shin ve Snell (KSS) (2003) birim kök testi uygulanmıştır. Sonraki aşamada serilerin doğrusal olmama durumu dikkate alınarak Kapetanios, Shin ve Snell (KSS) (2006) eşbütünleşme testi uygulanmış, eşbütünleşik olduğu tespit edilen seriler için uzun dönem katsayılar tahmin edilmiş, kısa dönem nedensellik ilişkisinin tahmin edilmesi için hata düzeltme modeli kurulmuş ve kısa dönem nedensellik ilişkisi yorumlanmıştır.

Bu çalışmada bölümler genelden özele doğru şekillendirilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, finansal krizler ve krizleri açıklamaya yönelik teoriler anlatıldıktan sonra Türkiye’de yaşanan bankacılık krizleri, nedenleri ve sonuçları açıklanmıştır. İkinci bölümde, bankacılık sektörünü düzenlemeye ilişkin regülasyon teorileri, regülasyon türleri açıklanmış, Türk bankacılık sektöründe düzenleme yapmaya yetkili kuruluşlar ve yaptıkları düzenlemeler gösterilmiştir. Üçüncü bölümde, analiz dönemi olan 1987-2019 yılları için Türk bankacılık sektörünün genel görünümü incelenmiştir. Dördüncü bölümde, literatür değerlendirmesi yapılmış, çalışmanın analizinde kullanılacak veriler ve yöntemler açıklanmış, analiz sonuçları ve değerlendirme ile bölüm tamamlanmıştır. Son olarak da sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KRİZ KAVRAMI VE BANKACILIK KRİZLERİ

“Tarih hiçbir şey öğretmez, sadece ondan ders almayanları cezalandırır.”

Charles Maurice de Talleyrand-Perigord

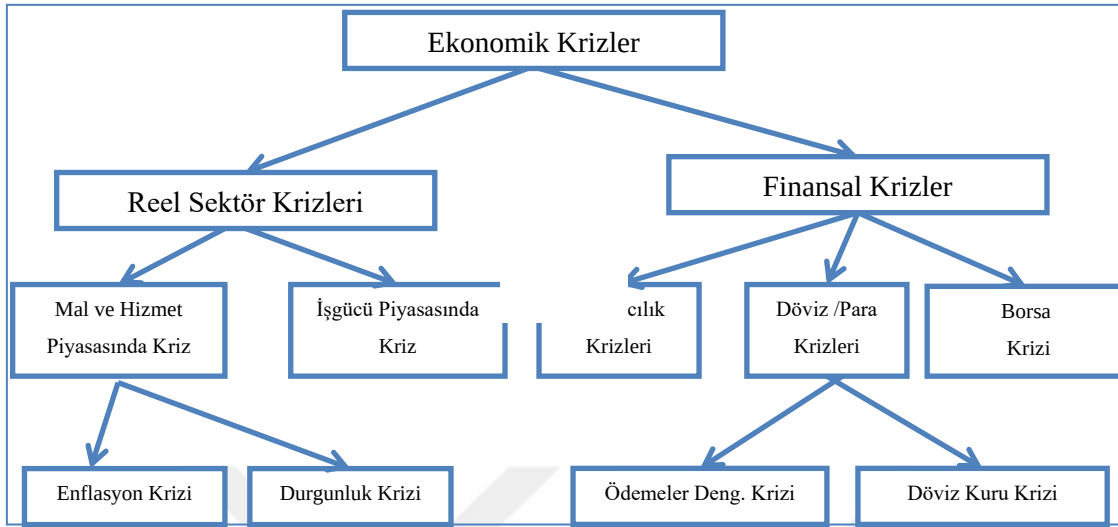
Çalışmanın bu bölümünde, kriz kavramı tanımlanmış, kriz türleri genel başlıklar altında incelendikten sonra bankacılık krizlerinin nedenleri ve Türkiye’de yaşanan bankacılık krizleri açıklanmıştır.

1.1. Kriz Kavramı

Türk Dil Kurumu verilerine göre, etimolojik kökeni, Eski Yunanca’da yargı, hüküm anlamlarına gelen “κρίσις” kelimesi, Fransızca “crisis” kelimesine çevrilmiş ve bugün “buhran, çöküntü” anlamlarında kullandığımız kriz kelimesine dönüşmüştür.

Kibritçioğlu (2001) mal-hizmet, üretim faktörü ve döviz piyasalarında belli bir sınırın üstündeki şiddetli dalgalanmaları ekonomik kriz olarak tanımlar ve krizleri reel sektör krizleri ve finansal krizler olarak ikiye ayırır. Reel sektör krizleri, mal ve hizmet krizleri ve işgücü piyasasındaki krizler olmak üzere iki gruba ayrılır. Finansal krizler ise, bankacılık krizleri, döviz/para krizleri ve borsa krizleri olarak üç gruba ayrılır. Şekil 1.1.’de krizlerin sınıflandırması görülmektedir.

Şekil 1.1: Ekonomik Kriz Türleri

Kaynak: (Kibritçioğlu, 2001, s. 2).

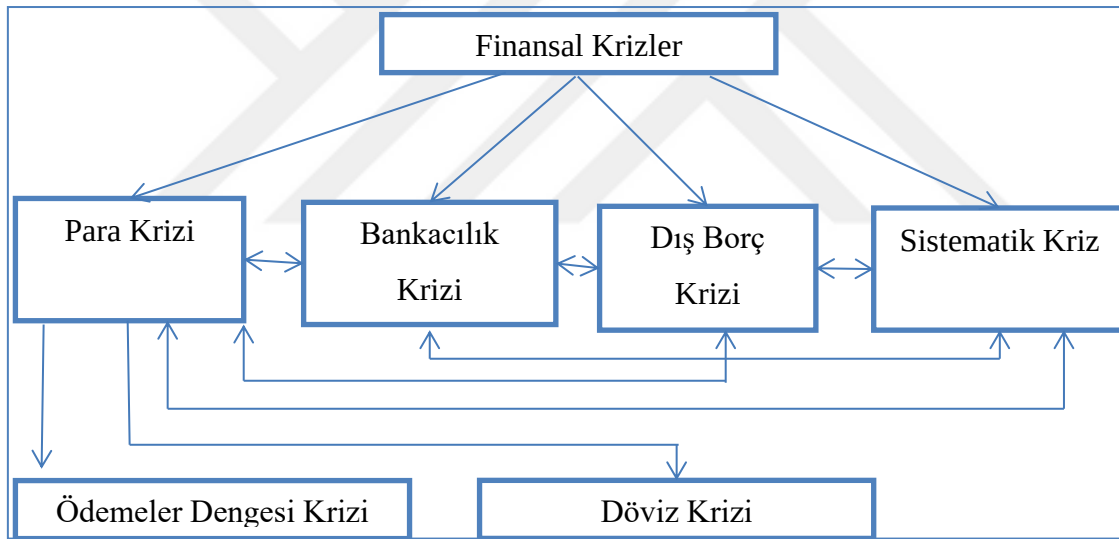
Şekil 1.1’de de görüldüğü gibi krizler, kaynağına ve kapsamına göre farklı isimler alabilmektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında kriz kelimesi, finansal krizleri ifade etmek için kullanılacaktır.

Finansal kriz, reel sektördeki aşırı canlanma veya daralmadan, finans sektöründeki araçlar, araçlar ya da kurumlardan kaynaklanabilir. Finansal sistem, reel sektörün finansman ihtiyacını karşılamaktadır. Bu yüzden aralarında sürekli bir ilişki mevcuttur. Özel sektör büyüme, durgunluk veya gerileme dönemindeyse finans sektörünün yapısı değişir ve bu değişiklikler doğal bir tepki olarak değerlendirilir. Reel sektör ile finans sektörü arasındaki geribildirim, ilişkileri sınırlayıcı veya güçlendirici olabilir. Eğer reel sektörde aşırı bir canlanma mevcutsa, fiyatlarda balon oluşumuna neden olan bu canlanmayı, daralma ve güvensizlik takip ederek finansal krize yol açan tetikleyici bir hareket gerçekleşebilir (Minsky vd., 1960, s. 176). Kindleberger, Minsky tarafından geliştirilen kriz modelini, her bir krizin benzersiz (unique) olması ve etkin piyasa teorisi çerçevesinde varlık fiyatlarında balon oluşumunun mümkün olmaması hususlarında eleştirmiş, kendi kriz modelini oluşturmuştur. Kindleberger, finansal krizi güzel bir kadına benzetmiş ve “tanımlanması zordur ancak karşılaşıncaya anlırsınız” ifadesiyle özetlemiştir (Kindleberger & Aliber, 2005, s. 33).

Eichengreen ve Portes (1987), daha açık ifadelerle, finansal krizi, “finansal piyasalarda, varlık fiyatlarındaki düşüş ve borçlu ile aracilar arasındaki ilişkinin bozulmasıyla finansal sisteme yayılan ve sermaye tahsis sorununu ortaya çıkaran bir karışıklıktır” şeklinde tanımlamaktadır. Benzer şekilde krizlerin anatomisi üzerine çalışan Mishkin (1992), finansal krizleri “ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının gittikçe kötüleşmesi yüzünden finansal piyasaların fonları verimli yatırım fırsatlarına sahip projelere doğru bir şekilde aktaramaması sonucu oluşan bir aksaklıktır” şeklinde tanımlamıştır.

Farklı kaynaklarda farklı sınıflandırmalar mevcut olmakla birlikte, literatürde yaygın olarak kullanılan üç finansal kriz kategorisi bulunmaktadır. Bunlar, bankacılık krizleri, döviz/para krizleri ve borsa krizleridir.

Şekil 1.2: Finansal Krizler Arasındaki İlişki

Kaynak: (Delice, 2003, s. 63)

Şekil 1.2’de görüldüğü üzere, para krizleri, dış borç krizlerine, ödemeler dengesi krizine, döviz krizine ve ileri düzeyde sistemik krize dönüşebilir. Bankacılık krizleri büyük boyutlara taşındığı takdirde sistemik krize dönüşebilir ve bütün kriz türlerinin kendi aralarında geçişi mümkündür.

Enflasyon, enflasyonu düşürmeye yönelik yanlış politikalar, kurdaki oynaklıklar, yanlış kur politikaları, aşırı borçlanma ve sonucunda faiz oranlarının yükselmesi, arz ve talepte

meydana gelen ani dalgalanmalar, sürdürülemeyen büyüme ve belirsizlik, firma düzeyinde yaşanan ortak problemler ve bilanço yapılarının bozulması gibi pek çok sebepten kaynaklanabilecek krizlerin tanımları özellikle sermayenin yanlış tahsisi sonucu ortaya çıkan buhran üzerine odaklanmış ancak ortak bir kriz tanımı yapılmamıştır. O halde literatürde yer alan tanımları en basit haliyle özetleyerek, finansal kriz, ekonominin gidiş hattını değiştiren ve finans sektörünün işleyişini olumsuz etkileyen durumlar, olarak ifade edilebilir.

1.2. Bankacılık Krizi Tanımı

Adam Smith'in 1776'da bankaların likidite yaratma rolüyle ilgili görüşlerine atıfta bulunarak, Berger ve Bouwman (2009) bankaların iki temel rolünün, likidite yaratmak ve risklerin dönüşümünü sağlamak olduğunu belirtmektedir (Berger & Bouwman, 2009, s. 3779). Bu roller daha da genişletilecek olunursa, bankalar fon fazlası olan kişi ve/veya kuruluşlardan fazla fonları mevduat olarak toplayıp fon açığı olan kişi ve/veya kuruluşlara aktaran aracılarıdır. Bu aracılık işlemini yaparken de küçük tutarlı birikimleri birleştirerek büyük tutarlı fonlara dönüştürürler. Bankalar bu dönüşüm esnasında çekler, kredi kartları gibi kaydi para yaratırlar, gelir ve servet dağılımını dolaylı olarak etkilerler ve uluslararası ticaretin gelişmesine katkıda bulunurlar. Ödemeler sisteminin etkinliğini sağlayarak para politikalarının etkin işleyişine de aracılık eden bankaların genel ekonomi üzerindeki önemi açıktır. Dolayısıyla bankaların yaşadığı buhran hem ülke ekonomisini hem de yayılma etkisiyle dünya ekonomisini olumsuz etkileyecektir. Bu yüzden, bankacılık krizlerinin tanımlanması, öngörülmesi ve önlenmesi önemlidir.

Caprio ve Klingebiel (1996), zayıf sermayeli bankaların, batık kredilerinin varlıklara oranı %10 ve bunların da sadece %50'si tahsil edilebilir durumdaysa bankacılık sisteminin sermayesinin ortadan kalkacağını savunmakta ve bu muhafazakâr tanımı biraz genişleterek sistemdeki bankaların sermayelerinin büyük ölçüde azalmasını ya da kaybedilmesini bankacılık krizi olarak tanımlamaktadır (Caprio & Klingebiel, 1996, s. 6).

Calomiris ve Gorton, bankacılık krizinin olması için banka hücumlarını gerekli görmekte ve bankacılık sistemindeki bütün bankaların ya da birçok bankanın mudilerinin paralarını

nakit olarak talep etmesi üzerine likidite şoklarının gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır (Calomiris & Gorton, 1991, s. 112). Oysa, Laeven ve Valencia, 1970-2011 yılları için sistemik banka krizleri ile ilgili bir veri tabanı oluşturdukları çalışmalarında panik durumunun bankacılık krizi olarak tanımlanması için iki koşulu sağlaması gerektiğini belirtmektedir. Bunlar (Laeven & Valencia, 2012, s. 4);

- Bankacılık sisteminde, banka tasfiyeleri gibi önemli finansal sıkıntı işaretlerinin olması,
- Bankacılık sistemindeki kayıpları önlemek için hükümetin politika müdahalelerinin olması.

Bu iki kriteri içeren benzer bir tanım da IMF tarafından yapılmıştır. IMF (1998), bankacılık krizlerini, iflas veya başarısızlıkların meydana gelmesi veya bankaların yükümlülüklerini yerine getirmesinden şüphe duyulduğu için hükümetin büyük ölçüde müdahalesini gerektiren durum olarak tanımlamıştır. Demirgüç-Kunt & Detragiache (1998, 1999), bankacılık krizlerinin belirlenmesinde aşağıdaki ölçütlerden birinin veya birden fazlasının gerçekleşmesini beklemektedirler;

- Batık varlıkların bankacılık sistemindeki toplam aktiflere oranının yüzde 10'u aşması,
- Kurtarma operasyonunun maliyetinin GSYİH'nın en az yüzde 2'si olması,
- Bankacılık sektöründeki sorunların bankaların büyük ölçüde kamulaştırılmasıyla çözülmesi,
- Yoğun mevduat kaçışları veya hükümetin kriz karşısında mevduat dondurma, uzun süreli banka tatilleri veya genelleştirilmiş mevduat garantileri gibi çok sayıda acil önlemler alması.

O halde, bilanço yapıları bozulan, borç verme veya mevduat ödemeleri konusunda mudilerin güvenini kaybeden bankaların yaşadığı buhranı kriz olarak tanımlamak için, mevduat hücumlarından ve devlet müdahalelerinden bahsedilmesi gerekmektedir.

1.3.Krizleri Açıklamaya Yönelik Teoriler

Krizlerin birbirleri ile bağlantıları ve krizleri açıklamaya çalışanların konuyu farklı yönlerden ele almaları, literatürde çok sayıda teorinin ve sınıflandırmanın oluşmasına neden olmuştur.

Çalışmanın bu kısmında, literatürde yaygın olarak tartışılan finansal kriz teorileri, bankacılık krizleri ile ilişkilendirilerek “aşırı borç birikimi teorisi”, “monetarist (parasalcı) teori”, “asimetrik bilgi teorisi”, “rasyonel beklentiler teorisi” ve “şişkinlik-felaket miyopluğu teorisi” başlıkları altında incelenecektir.

1.3.1. Aşırı Borç Birikimi Teorisi

Aşırı borçlanma ve sonrasında ortaya çıkan deflasyon durumu ilk olarak Fisher’ın “borç deflasyonu” kavramı ile ortaya konulmuş ancak Fisher bu kavramla ilgili açık bir tanım vermek yerine borçlanma ve deflasyonun iş döngüsü üzerindeki etkilerini dokuz adımda açıklamıştır. Aşırı borçluluğun olduğu bir durumda borçludan, alacaklıdan ya da her ikisinden gelen uyarıyla tasfiye (likidasyon) başlayacak ve ardından şu adımlar gelecektir; (i) borç tasfiyesi zorunlu satışlara yol açar ve (ii) banka kredileri ödenerek dolaşımdaki paranın azalmasına neden olur. Zorunlu satışlar nedeniyle azalan para ve dolaşım hızının yavaşlaması (iii) fiyatlar genel seviyesinde bir düşüşe diğer bir deyişle doların değer kazanmasına neden olur. Bu düşüşe reflasyon (reflation) ya da farklı araçlarla müdahale edilmezse (iv) iş dünyasının net servetinde azalma olur ve iflaslar hızlanır (v) “kapitalist” te ki yani özel kâr toplumundaki benzer düşüş de kayba uğrama konusundaki endişeleri artırır (vi) çıktı, ticaret ve emek istihdamı azalır. Bu azalışlar, iflaslar ve işsizlik (vii) kötümserlik ve güven kaybına neden olur. Sonuçta, bu durum (viii) tasarrufun artmasına ve paranın dolaşım hızının daha da yavaşlamasına neden olur. Bu sekiz değişiklik gerçekleştiğinde (ix) faiz oranlarında karmaşık bir bozulma yaşanır. Faiz oranları nominal olarak düşerken reel olarak artar. Bu adımlar, borç ve deflasyon gibi büyük bir olayın basit bir mantıkla anlaşılmasına yardımcı olur (Fisher, 1933, s. 342)

Einchengreen & Grossman (1994), borç deflasyonunu, ürün veya hizmet kümelerinin fiyatlarındaki düşmenin net borcun reel değerini artırması, bunun da finansal kesim dışı borç alanların net varlık pozisyonunu kötüleştirilmesi ve onları tüketimden veya

yatırımdan caydırması, olarak tanımlar. Ulusoy vd. (2015), aşırı borçlanma sonucu harcamaların azalması ve fiyatlar genel seviyesinde ki düşüş sonucu reel servetin el değiştirmesi, borçlulardan alacaklılara doğru kayması olarak tanımlar ve bu durumun temel nedenini de globalleşme ve finans sektöründeki serbestleşmeye bağlar.

Bu açıklamalardan hareketle, çok daha basit olarak borç deflasyonu, aşırı borç nedeniyle fiyatlar genel seviyesinde görülen sürekli düşüş, olarak tanımlanabilir. Ülke ekonomisinde aşırı borç, bugünkü ihtiyaçların, gelecekte oluşacak ihtiyaçlardan önemli görülmesi sonucu ortaya çıkar. Bireyler ya da kurumlar aşırı harcama yaptıklarında çeşitli balonlar oluşur, kriz yaşanana kadar da harcama- fiyat artışı döngüsü devam eder. Bireyler harcama yapar, harcama yapılan ürünlerin fiyatları artar, bu ürünlere sahip olmak isteyen bireyler daha fazla ücret ödemeye razı olur ve bu bedelleri karşılamak üzere tasarruftan vazgeçer, hatta daha fazla borçlanırlar. Bir süre sonra varlık fiyatlarının ve ödedikleri ücretin çok yüksek olduğunu fark edince de ellerindeki varlıkların fiyatı düşmeden elden çıkarıp borçlarını kapatmak isterler. Ancak herkes aynı şekilde hareket edince varlık fiyatlarında oluşan balon patlar, varlıkların değeri düşer, borçlar ödenemez hale gelir ve kriz yaşanır. Kriz döneminde yapılan ödemelerle borçluların reel serveti azalırken, alacaklıların reel serveti artar. Ancak reel serveti artan kesimin harcamaları ekonomiyi canlandırmaya yetmediğinden fiyatlar genel seviyesinde düşüş ve durgunluk yaşanır.

Minsky (1992), borç deflasyonu teorisini, finansal istikrarsızlık teorisi ile desteklemiş ve farklı bir boyuta taşımıştır. Minsky'e göre kapitalist ekonomiler kontrolden çıkma potansiyeli taşıyan enflasyon ve borç deflasyonu gibi ekonomik süreçlerden geçerler. Bu gibi süreçlerde ekonomik sistemin tepkileri ekonomik hareketi artırır ve enflasyon enflasyondan, borç deflasyonu da borç deflasyonundan beslenir(Minsky, 1992, s. 1). Bu nedenle, finansal istikrarsızlık hipotezi içeriğinde, borcun, sistem davranışına etkisini ve ayrıca borcun gerçekleşme biçimini inceler. Bankacılık işlemlerini kâr amaçlı bir faaliyet olarak ciddiye alır. Bankalar, bankacılık faaliyetleri ve bankacılar aracılığıyla kâr ederler ve finansal inovasyonların kâr sağladığının farkındadırlar. Bu yüzden de finansal sistemdeki tüm araçlar gibi bankacıların da satın aldıkları varlıklarda ve pazardaki yükümlülüklerinde yenilik yapmaya çalışan borç tüccarları olduklarını belirtir ve

ekonomik birimler için hedge, spekülâtif ve ponzi finans olarak adlandırılan üç farklı gelir-borç ilişkisinden bahseder (Minsky, 1992, s. 6)

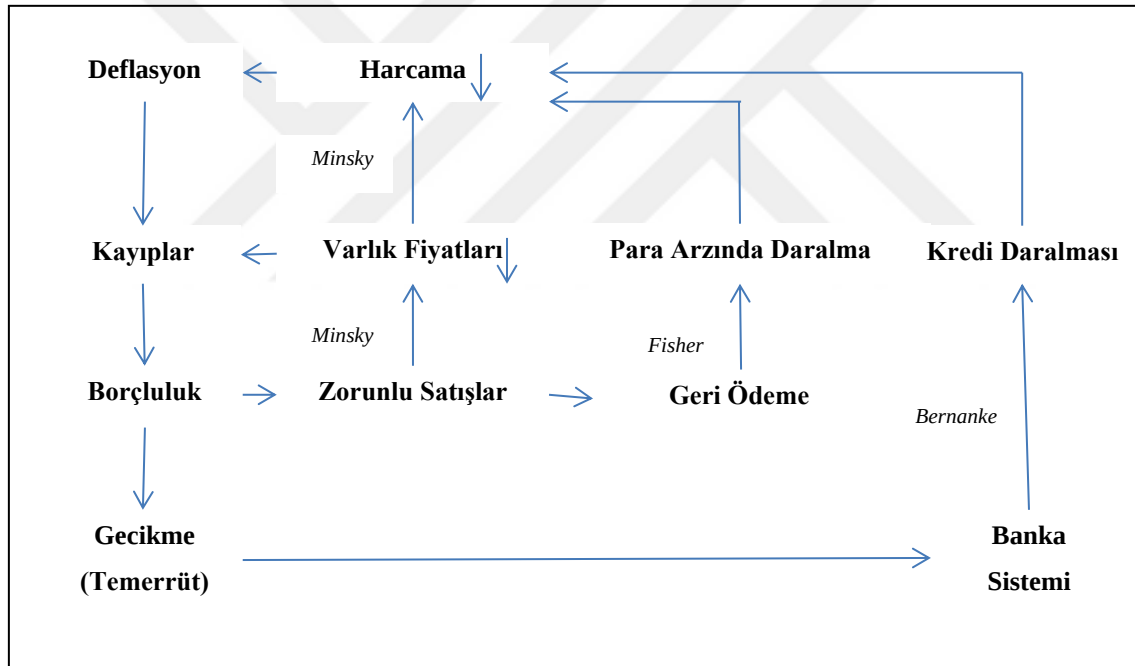
Hedge finans birimleri borç yükümlülüklerini kendi nakit akışları ile yerine getirebilen birimlerdir. Spekülâtif birimlerin nakit akışları borç yükümlülüklerini karşılayamaz. Spekülâtif birimler, nakit akışları ile borç faizini ödeyebilirler, ancak vadesi gelen yükümlülüklerini karşılamak için yeniden borçlanırlar. Ponzi finansmanında ise, birimlerin faaliyetlerinden gelen nakit akışları, borçların anapara veya faiz geri ödemelerini karşılamak için yetersizdir. Faiz ödemek için yeni borç alma veya varlık satma yoluna giden ponzi birimlerde kendisine borç verenler açısından güvenlik marjı azalır. Eğer bir ekonomide hedge finans birimleri ağırlıktaysa ekonomi istikrarlıdır. İkinci teoreme göre ise uzun süren refah dönemleri boyunca, istikrarlı bir sistem oluşturan finansal ilişkilerden istikrarsız bir sistem oluşturan finansal ilişkilere geçiş mümkündür (Minsky, 1992, s. 8). Kapitalist ekonomideki kâr ihtiyacı ekonomik birimleri güvenli, ancak karlılığı düşük hedge finansmandan karlılığı yüksek ancak riskli spekülâtif ve ponzi finansmana yönlendirebilir. Bu durum da sistemin istikrarsızlığını doğurur. Bu ikinci teoremin bankacılık sektörü üzerindeki etkisini Galbraith (2008), basit bir mantıkla, istikrarlı zamanların, bankaları ve diğer finans kuruluşlarını olağanüstü riskler almaya teşvik etmesiyle açıklar. Hedge finansmanın önce spekülâtif sonra ponzi finansmana dönüşürken sistemin iç istikrarsızlığının tüm ekonomik sistem için tehdit oluşturacağını bu yüzden de yeniden inşa edilmesi gerektiğini ve bu konuda yalnızca hükümetlerin değil piyasaların kararsızlığının daha etkili olduğunu belirtir. Piyasaların kararsızlığı sistemi istikrarsız hale getirir (Galbraith, 2008, s. 12). Riskli finansman yöntemlerinin seçimi ve sistemin istikrarsızlığı faiz oranlarının yükselmesine, bu durum da firmaların kredilerini yenileyememesine neden olur. Yenilenemeyen veya süresi uzatılamayan krediler, son kredi merci sıfatıyla Merkez Bankaları tarafından müdahaleye uğramazsa bir süre sonra krediye konu olan varlıkların zorunlu olarak satılması gerekir ve bu durum krizi tetikleyebilir.

Fisher ve Minsky, mali sıkıntıların, toplam harcama, fiyat düzeyi ve varlık fiyatları gibi makroekonomik değişkenler üzerinde yarattığı sonucu vurgulamışlardır. Ancak, mali sıkıntılar bankacılık sistemini etkilediğinde başka bir deflasyon kanalı daha ortaya

çıkabilir (Von Peter, 2005, s. 7). Bernanke (1983), Fisher ve Minsky'den farklı olarak, finansal sektörde aracılık maliyetlerinin artması sonucunda hane halkı, çiftçi, küçük işletmeler gibi borçluların pahalı buldukları için krediyi elde etmelerinin güçleştiğini; yaşanan bu kredi sıkışıklığının toplam talebi etkileyerek 1930-33 Büyük Buhranı'nda olduğu gibi büyük bir deflasyonla sonuçlandığını belirtmiştir (Bernanke, 1983, s. 257). Bu açıklamalar aşırı borçlanmanın bankacılık sistemi aracılığı ile nasıl deflasyona ve krize neden olabileceklerini göstermektedir.

Aşağıdaki şekilde borç deflasyon kanalları Fisher, Minsky ve Bernanke'nin açıklamaları doğrultusunda toplu olarak gösterilmiştir.

Şekil 1.3: Borç Deflasyonu Kanalları

Kaynak: (Von Peter, 2005, s. 8)

Şekil 1.3'de de görüldüğü üzere Fisher borç deflasyonunu zorunlu satışlar sonrası para arzındaki daralmaya bağlar. Minsky, zorunlu satışlar sonrası varlık fiyatlarındaki düşüşe bağlar. Bernanke ise finansal piyasaların ve bankacılık sistemindeki kredi daralmasının harcamaları kısarak deflasyona neden olacağını belirtir.

1.3.2. Monetarist (Parasalıcı) Teori

Monetarizm kavramı ilk olarak 1968’de Karl Brunner tarafından adlandırılmış olmasına rağmen, teorinin tartışmasız lideri Friedman olarak kabul edilmektedir. Monetarizmin çeşitli boyutlarda farklılaşan üç versiyonu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Becker, Cagan, Darby, Gibson, Laidler, Lerner, Macesich, Meiselman, Pasek, Selden, Sidrouski gibi Friedman ile doktora tezi yazmış bilim insanları ve Anderson, Carlson, Jordan, Keran gibi St. Louis Merkez Bankası’nda çalışan uzmanlardan oluşan “Friedman Versiyonu” dur. İkincisi, “Brunner ve Meltzer Yaklaşımı” olarak bilinen gruptur. Üçüncüsü ise, Tobin tarafından “Monetarist Mark II” olarak adlandırılan Yeni-Klasik Makro İktisat yaklaşımıdır (G. G. Yay, 2001, s. 2).

Friedman’ın ünlü önermesi "enflasyon her yerde ve her zaman parasal bir olgudur" şeklindedir. Bu, para ve fiyatların birbirine bağlı olduğu anlamına gelir. Ancak Friedman, bunun ötesinde, paranın bir politika değişkeni olduğuna, Merkez Bankasının istediği gibi para yaratıp, parayı yok edebileceğine inanır. Merkez Bankası çok fazla para yaratırsa, enflasyon olur, çok az para yaratırsa da ekonomi çökebilir (Galbraith, 2008, s. 2). Friedman’ın para stoğuna verdiği önem, bankacılık krizlerine de önem vermesine neden olmuş ve finansal krizlerin bankacılık krizlerinden doğduğuna yönelik monetarist teori doğmuştur.

Monetarist teoriye göre, enflasyon, faiz oranlarında istikrarsızlık yaratarak banka varlıklarının kalitesini bozar. Banka paniklerinin gerçekleşmesi durumunda merkez bankası müdahalede bulunmazsa, nakit/mevduat oranında düşüş yaşanır, likidite sıkışıklığının göstergesi olan bu orandaki düşüşün hızlanması bankaların iflasına yol açar. Bu iflaslar, finansal piyasalarla birlikte ekonominin genelinde sıkıntı yaşanmasına neden olurlar.

1.3.3. Asimetrik Bilgi Teorisi

Asimetrik bilgi, finansal piyasalarda borç alanlarla borç verenlerin bilgi düzeylerinin farklı olmasından kaynaklanır. Tam rekabet piyasası, bilginin kolay ulaşılabilir olduğunu ve herkes tarafından eşit düzeyde paylaşıldığını varsaymaktadır. Ancak gerçek hayatta ne para piyasalarında ne de sermaye piyasalarında borç alanla borç veren niceliksel ve

niteliksel olarak eşit düzeyde bilgiye sahiptir. Borç alanlar, kredi ödeme güçleri ve yatırım projeleri hakkında kredi verenlerden daha fazla bilgiye sahiptirler. Kredi verenler ise tüm bilgileri değerlendirecek yeteri donanımına sahip olmadığından kredi değerliği yüksek olan firmalara da düşük olan firmalara da ortalama bir faiz oranı üzerinden borç verirler. Akerlof (1970) bu durumu, kalite ve belirsizliği otomobil fiyatları ve sigorta sektörü üzerinden incelediği çalışmasında açıklamıştır. Akerlof'a göre, iyi kaliteliyi kötüden ayırmanın zorluğu iş dünyasının doğasında vardır ve aslında bu durum belirsizliğin en önemli unsurlarından biri olabilir (Akerlof, 1970, s. 500).

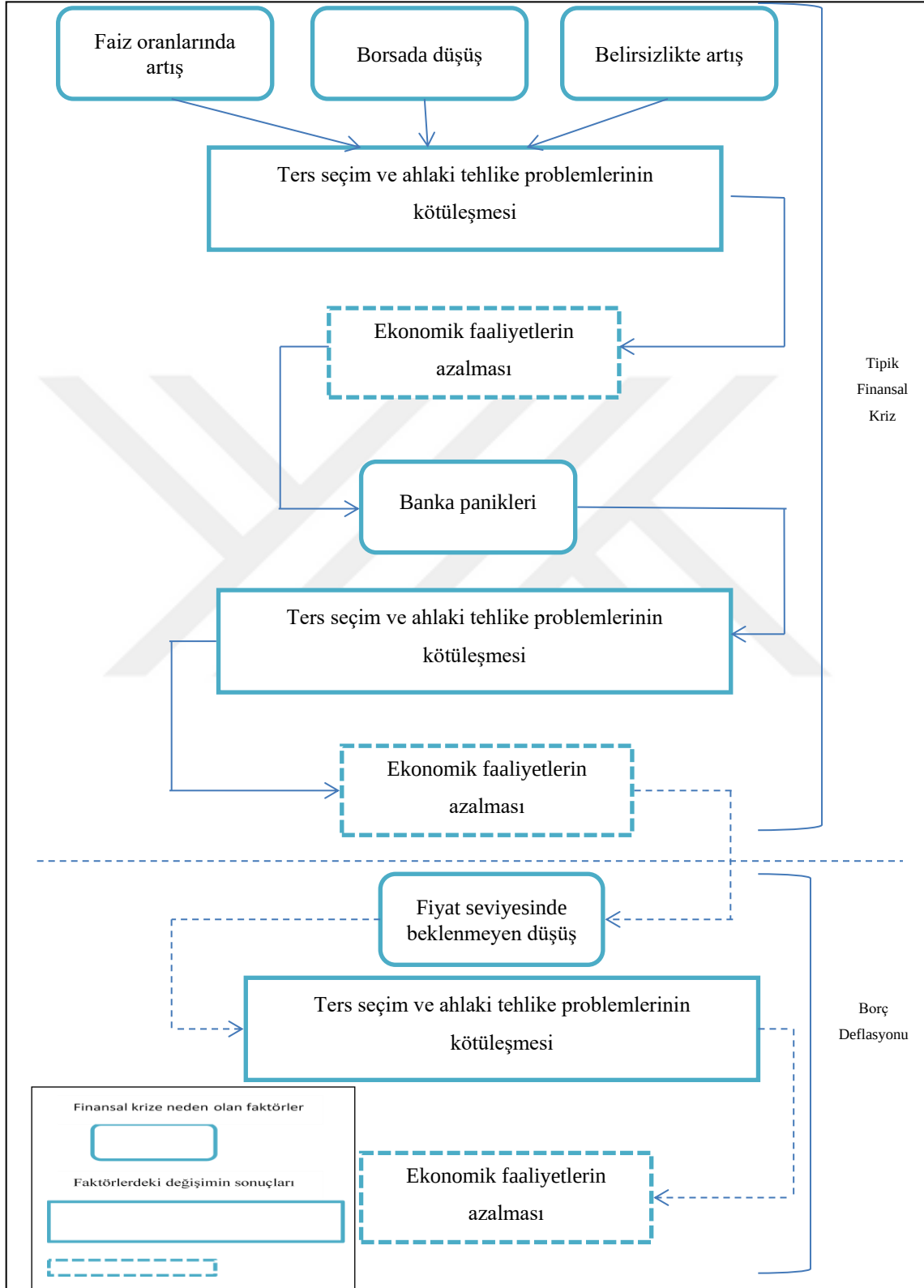
Mishkin, asimetrik bilgi çerçevesinde bankacılık krizlerinin ve finansal krizlerin neden ortaya çıktığını ve neden özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomi üzerinde yıkıcı bir etkisinin olabileceğini anlamaya yönelik çalışmalar yapmıştır (Hahn & Mishkin, 2000; Mishkin, 1992, 1996). Daha önce de ifade edildiği üzere Mishkin, finansal krizi, ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının gittikçe kötüleşmesi yüzünden finansal piyasaların verimli yatırım fırsatlarına sahip projelere fonları doğru bir şekilde aktaramaması sonucu oluşan bir aksaklık, olarak tanımlamıştır. Ters seçim (adverse selection) ve ahlaki tehlike (moral hazard) asimetrik bilginin doğurduğu başlıca problemler olarak ortaya çıkmaktadır.

Ters seçim, kredi alma konusunda en çok istekli olanlar, potansiyel olarak kötü kredi riskine sahip olduklarında, finansal işlem gerçekleşmeden önce doğar. Örneğin, yüksek risk almak isteyenler, kredi yüksek faiz oranına sahip olsa bile, krediyi çekme konusunda en istekli olanlardır. Çünkü onlar, geri ödeme konusunda daha az endişelenirler. Sonuçta, kredi verenler, istenmeyen veya olumsuz bir sonuç üretme olasılığı en yüksek tarafların borçlu olarak seçilmesinin muhtemel olduğunu düşünmelidir. Kredi verenler, borçluların kalitesi hakkında tam olarak bilgilendirilmediklerini bildiklerinde ve yüksek faiz oranına rağmen kredi almak isteyen kişinin krediyi geri ödeme olasılığının zayıf olmasından korktuklarında, yüksek faiz oranlarında kredi kullandırmaktan kaçınmalıdırlar. Kredi verenler, kötü kredi risklerini iyi tarayarak asimetrik bilgi sorunuyla baş etmeye çalışırlar. Fakat, bu süreç kaçınılmaz olarak kusurludur ve ters seçim korkusu, borç verenlerin kredi miktarını azaltmalarına neden olmaktadır (Mishkin, 1998, s. 2).

Ahlaki tehlike, finansal işlem gerçekleştikten sonra oluşur. Borçlunun, proje başarıyla sonuçlanırsa borcunu ödeyeceği, ancak başarısız olursa riskin büyük kısmını borç verenin üstleneceği durumlarda ortaya çıkar. Kredi alanların, fonları kişisel kullanım için yanlış yere tahsis etme, çok fazla çalışmaktan kaçınma ve yalnızca kişisel gücü veya yeteneği artırmaya yarayan kârsız projelere yatırım yapma gibi eğilimleri vardır. Bu gibi durumlarda kredi veren, kredi alan tarafından gerçekleştirilen ve kendi istemediği faaliyetlerin yarattığı ve kredinin ödenme ihtimalini zayıflatan tehlikelere maruz kalır. Kredi verenler, bu tehlikelerden kaçınmak için genellikle kısıtlayıcı sözleşmeler yaparlar. Ancak bu kısıtlamaların yaptırımını da takip edilmesi de maliyetlidir. Borçlu ve borç veren arasında ahlaki tehlikeden kaynaklanan potansiyel çıkar çatışması, verilen kredi miktarını azaltır ve böylece kredi miktarı da yatırımlarda optimal olmayan seviyelerde gerçekleşir (Mishkin, 1998, s. 2).

(Mishkin, 1996), ters seçim ve ahlaki tehlike sonucu krizlerin oluşumunu Şekil 1.4'deki gibi göstermiştir. Faiz oranlarında artış, borsada düşüş ve belirsizlikte artış sinyalleri ile başlayan ekonomik kötüleşme, ters seçim ve ahlaki tehlike ile ekonomik faaliyetlerin azalması ve banka paniklerine yol açar.

Şekil 1.4: Ters Seçim ve Ahlaki Tehlikenin Finansal Kriz Sürecindeki Yeri

Kaynak: (Mishkin, 1996, s. 26)

1.3.4. Rasyonel Beklentiler Teorisi

Rasyonel beklentiler teorisi 1960'lı yıllarda J.Muth tarafından ortaya atılmıştır. Muth, iktisadi beklentilerin belirli koşullar altında nasıl değiştiğini incelemiş, sistem değişince beklentileri şekillendiren olguların da değiştiğini gözlemlemiştir (Bildirici, 1999, ss. 31-32). Muth'a göre, yatırımcıların sübjektif beklentileri, gelecekteki olayların tahmin edilmesiyle oluşturulduğundan, iktisat teorisinin objektif tahminlerle oluşturduğu beklentiler ile aynıdır (Muth, 1961, s. 316). Rasyonel beklentiler teorisine göre, piyasalarda değişiklik yaratabilecek unsurlar herkes tarafından bilinir. Piyasa aktörleri, ekonominin gidişatını tahmin eder ve buna uygun olarak hareket ederler. Sonuçta, beklentiler ne yönde olursa gerçekleşme de aynı yönde olur.

Rasyonel beklentiler teorisi, yatırımcıların ekonomik değişkenlerdeki değişikliklere, bu değişikliklerin uzun vadeli etkilerinin tamamen farkındaymış gibi tepki verdiklerini kabul eder. Yatırımcıların rasyonel olmasının ne demek olduğuna ilişkin 4 farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yatırımcıların çoğunun çoğu zaman rasyonel davranması; ikincisi, tüm yatırımcıların çoğu zaman rasyonel davranması; üçüncüsü, piyasa katılımcılarının her birinin aynı zekâyâ, aynı bilgiye, aynı amaca ve aynı ekonomik modele sahip olması ve dördüncüsü, tüm yatırımcıların her zaman rasyonel davranmasıdır. Bu varsayımların her birinin yatırımcıların finansal piyasalardaki davranış biçimleri üzerinde farklı etkileri bulunmaktadır. Yatırımcıların rasyonalite ile temas kaybı yaşamasını hatta kitlesel histeriye yakın bir durumu ifade etmek için "çılgınlık (mania)" kelimesi kullanılabilir. Ekonomi tarihi, kanal çılgınlığı, demiryolu çılgınlığı, anonim şirket çılgınlığı, emlak çılgınlığı, hisse senedi çılgınlığı gibi çılgınlıklarla doludur ve bu çılgınlıklar, yatırımcıların rasyonel olduğu varsayımı ile uyuşmamaktadırlar (Kindleberger & Aliber, 2005, ss. 38-39). Banka kaçıışlarının bulaşıcılığı da rasyonel olmayan yatırımcı davranışı örneklerinden biridir ve bu davranışlar krizleri de beraberinde getirmektedir. Chari ve Jagannathan (1988) çalışmalarında, gelecekteki getirilerinin düşük olacağı bilgisini alan bir grup yatırımcının banka hesaplarından paralarını çekmesi sonrasında düşük getiri ile ilgili bilgisi olmayan yatırımcılarında paralarını çekme eğilimine girdiklerini, bu gruba bilgisi olmayan ancak farklı sebeplerle paralarını bankadan çeken yatırımcılarında eklenmesiyle parasını bir anda çekmek isteyen grubun büyüyebildiğini, bilgisiz kişilerin yanlış yönlendirilmesi ile bankadan

kaçışların başlayacağını, yüksek tutardaki nakit çıkışının likidite sorunları yaratacağını ve bankacılık krizi ile birlikte sosyal sorunlara da yol açacağını göstermişlerdir. Chari ve Jagannathan gibi Diamond ve Dybvig’de bankacılık krizlerinin beklentilerdeki değişime bağlı olarak gerçekleşebileceğini ve beklentilerdeki değişimin bankadan kaçan insanların herhangi bir nedene bağlı olmaksızın gösterdiği rasyonel olmayan davranışlardan kaynaklanabileceğini savunmaktadır (Diamond & Dybvig, 1983, s. 404).

1.3.5. Felaket Miyopluğu- Şişkinlik Teorisi

Felaket miyopluğu teorisi Guttentag ve Herring (1986) tarafından krizlerin yinelenen bir olay olduğunu açıklamak amacıyla geliştirilmiştir. Çok iyimser koşullar altında, yatırımcılar düşük risk derecesine sahip herhangi bir bilgiyi göz ardı ederler. Olumsuz sonuçların gerçekleşme olasılığını hafife alma eğilimi, olumsuzlukların gerçekleştiği dönemden uzaklaştıkça artar ancak bu ihtimal gerçekleşirse büyük zararlar meydana gelir (Cornand & Gimet, 2011, s. 1).

Guttentag ve Herring (1986), teorilerini, etkin piyasalar hipotezi ve rasyonel beklentiler teorisi çerçevesinde, belirsizlik altında karar verme araçlarından olan bilişsel psikoloji ve davranışsal yaklaşımlardan yola çıkarak hazırlamışlardır. Sık karşılaşılan olaylar nadir olaylardan daha kolay hatırlanabilir. Ancak, hatırlama kolaylığı olasılıklarla çok az veya hiç ilgisi olmayan diğer faktörlerden de etkilenebilir, bu durumda da geçerlilik yanlılığı oluşur. Felaket miyopluğunda olasılıkların tahmini için kesin bir test imkânsız olsa da belirtilerinin çoğu ve onu teşvik eden koşullar bilinebilir (Guttentag & Herring, 1986, ss. 3-4). Gerçekleşme olasılığı düşük olduğu için normalde göz ardı edilen şok durumlarının dikkate alınması ve fiyatlanması, bu durumu dikkate almayan rakiplere göre maliyetleri oldukça yukarı çeker. Bankalar, kredi verecekleri firmaların veya firmanın yer aldığı sektörün tüm risklerini dikkate aldıkları takdirde kredi maliyetleri yükselir ve kredi portföyleri daralır. Bu durum bir süre sonra piyasada fon bulunmasını engeller ve resesyona, ardından da krize neden olabilir.

Felaket miyopluğunun ters yöndeki etkisi kredi genişlemesine yönelik olarak piyasada oluşan balonlarda görülür. Bunun en güzel örneği 2008 krizidir. Piyasanın genişleme döneminde emlak fiyatlarında düşüş olasılığının öngörülememesi ve fiyatlanmaması

felaket miyopluğu durumudur. Sonuçta, 2007 yılı sonunda başlayan ve 2008 yılında etkisi üst düzeyde hissedilen krizle varlık fiyatları düşmüş, risklerini doğru değerleyemeyen ve şeffaf denetim yapılmayan kurumlar zarar görmüş, krizin etkisi tüm dünyada yoğun bir şekilde hissedilmiştir.

Finansal piyasalarda oluşan balonlara dair bir diğeri teori kabarcıklar teorisidir. Bu teori, menkul kıymet borsalarındaki değışkenlikle krizler arasında bağlantı kurar. Menkul kıymet piyasalarında aşırı talep sonucu oluşan kabarcıklar, spekülâtif amaçla bu hisselerle talep gösteren yatırımcıları banka kredisi kaynağıyla finansmana yönlendirir. Bu durum bankalarda kısa vadeli faiz oranlarının yükselmesine neden olur ancak zamanla menkul kıymet piyasasında oluşan balon patlar ve hisse senetlerinin fiyatı hızla düşerse, bankalara hücum artar. Finansal sermayenin tahsis mekanizmasında yaşanan bu çöküş ekonomiyi resesyona sürükler ve hem kısa hem uzun dönemde hisse senedi getirilerinde anormallikler gözlenir (Parasız & Bildirici, 2014, s. 113). Finansal kabarcıklar teorisi menkul kıymet piyasalarında oluşan balonları açıklamak üzere geliştirilmiş olsa da tahvil balonu, emlak balonu gibi herhangi bir aktifin değerinde oluşan balonların krizle sonuçlanan süreçlerini ve bankacılık sektörüne etkilerini açıklamak için de kullanılır.

1.4. Türkiye’de Bankacılık Krizleri

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasalarının yeterince gelişmemesi ve fon akımlarının ağırlıklı olarak para piyasaları üzerinden geçmesi kırılganlığı arttırmaktadır. Bu kırılganlığa bağlı olarak krizlerin öngörülmesi, krize neden olan faktörlerin tanımlanmasını önemli kılar. Bu çerçevede çalışmanın bu kısmında bankacılık krizlerine yol açan nedenler incelendikten sonra Türkiye’de yaşanan bankacılık krizlerine tarihsel çerçeveden bakılacaktır.

1.4.1. Bankacılık Krizlerinin Sebepleri

Bankacılık krizleri ile ilgili iki farklı görüş vardır. Bunlardan ilki krizlerin rassal olduğunu ve reel ekonomik değışimlerden kaynaklanmadığını iddia ederken, ikincisi, reel konjonktürel hareketlerden etkilendiğı ve toplam risk üzerindeki ani değışimlerden kaynaklanabileceğini iddia etmektedir (Altıntaş, 2004, s. 42). Bu çalışma kapsamında,

krize yol açan sebepler, bankacılık sektöründeki riskler, makroekonomik faktörler ve mikro ekonomik faktörler başlıkları altında özetlenecektir. Riskler konusu literatürde yaygın bir biçimde çalışıldığından bu çalışma kapsamında genel tanımlamalara yer verilecektir. Makro ve mikro ekonomik faktörler de bankacılık krizleri çerçevesinde ele alınacaktır.

1.4.1.1. Bankacılıkta Risk

Risk, beklenenden farklı bir durumun ortaya çıkma olasılığıdır. Çoğunlukla olumsuzluk ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkan risk bankacılıkta verilen kredinin tahsili veya bir taahhüdün yerine getirilmesinde yaşanabilecek başarısızlığı ifade eder (Emhan, 2009, s. 210). Yüzbaşıoğlu (2003), riski, yapılan bir işlem dolayısıyla parasal kayba uğranması, ekonomik faydanın azalması sonucu bir zararın ortaya çıkması, yani ekonomik değerin belirsizliği olarak tanımlamaktadır.

Bankaların karşılaştığı risklerin, yetersiz çeşitlendirme, yetersiz likidite ve risk alma eğiliminden kaynaklandığı söylenebilir (Babuşcu, 1997, s. 61). Bilanço yapısının bozulması, özkaynakların azalması ve sermayenin zayıflaması, piyasada bankalara olan güvenin sarsılması ve bankaların büyüme olasılıklarının azalması bankalar açısından önemli risk kaynaklarıdır. Finansal değişkenlerden, ekonomik çevreden ve operasyonel faaliyetlerden kaynaklanabilecek riskler Tablo 1.1'deki gibi gösterilebilir;

Tablo 1.1: Bankacılık Riskleri

Finansal Riskler	Operasyonel Riskler	Çevresel Riskler
Bilanço yapısı	İç hile	Ülke riski ve politik riskler
Gelir-gider yapısı	Dış hile	Makroekonomik politikalar
Sermaye yeterliliği	Çalışan tecrübesi ve işyeri çevresi	Yasal düzenlemeler
Krediler	Müşteriler, ürünler ve hizmetler	Bankacılık krizleri ve bulaşma etkisi
Likidite	Fiziksel varlıkların zarara uğraması	
Piyasa	Sistem çöküşleri, teknoloji riskleri	
Faiz oranı	Uygulama, dağıtım ve süreç yönetimi	
Nakit		

Kaynak: (Greuning & Bratanovic, 2009, s. 4)

Bu çalışma kapsamında bankacılık sektörü için riskler, likidite riski, faiz oranı riski, kredi riski ve kur riski olarak dört başlıkta incelenecektir.

1.4.1.1.1. Likidite Riski

Likidite, finansal araçlar açısından bakıldığında bir varlığın değer kaybetmeden kısa sürede paraya çevrilme yeteneğidir. Bankalar açısından parasal olarak bakıldığında ise dolaşımdaki likit varlıkların durumuna vurgu yapılmaktadır. Bankalar için likidite riski, en basit tanımıyla, bankanın vadesi gelen yükümlülüklerini karşılayamama durumudur. Bankalar daha önce de ifade edildiği üzere tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı duyanlar arasındaki aracılardır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde tasarruf sahipleri paralarını mevduat olarak bankaya yatırırken genellikle kısa vade tercih etmekte oysa krediler uzun vadeli tahsis edilmektedir. Bu yüzden bankalar açısından fonların yönetilmesi çok önemlidir. Eğer bankalar fonlarını etkin yönetmezlerse, borçlarını karşılayacak fonlara sahip olsalar dahi bunları kısa sürede nakde dönüştüremedikleri için problem yaşayabilirler. İleriki kısımda detayları ile anlatılacak olan Kasım 2000 krizi, likidite riskinin nasıl bankacılık krizine dönüştüğünü gösteren en iyi örneklerdendir. BDDK verilerine göre, 2019 yılı Aralık ayı itibariyle toplanan mevduatın ve dağıtılan kredilerin vade yapısına göre dağılımı şöyledir;

Tablo 1.2: 2019 Aralık Dönemi
Toplam Mevduatlar

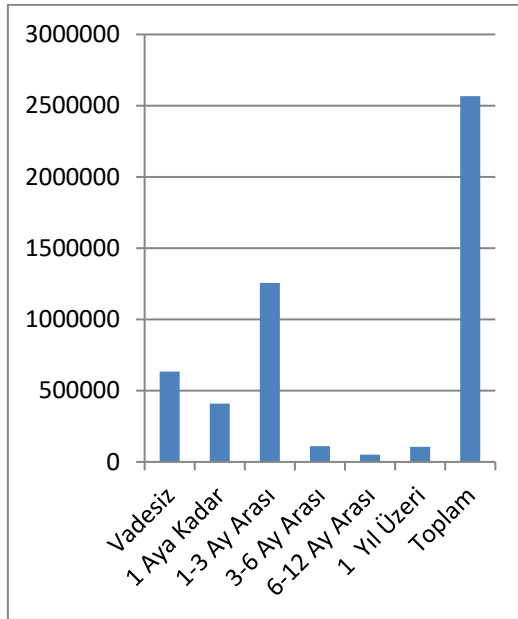
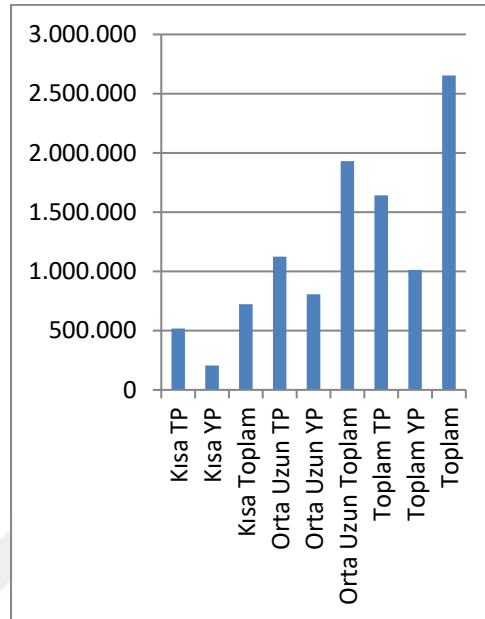
Toplam Mevduat (milyon TL)	
Vadesiz	634.326 (%24,71)
1 Aya Kadar	409.078 (%15,94)
1-3 Ay Arası	1.255.853 (%48,93)
3-6 Ay Arası	110.352 (%4,29)
6-12 Ay Arası	51.173 (%1,99)
1 Yıl Üzeri	105.962 (%4,12)
Toplam	2.566.744

Kaynak: BDDK, Aylık Bülten

Tablo 1.3: 2019 Aralık Dönemi
Toplam Krediler

Toplam Krediler (milyon TL)	
Kısa TP	517.651 (%19,5)
Kısa YP	205.264(%7,73)
Kısa Toplam	722.916 (%27,23)
Orta Uzun TP	1.123.950 (%42,34)
Orta Uzun YP	807.511 (%30,42)
Orta Uzun Toplam	1.931.461 (%72,76)
Toplam TP	1.641.601 (%61,84)
Toplam YP	1.012.775(%38,15)
Toplam	2.654.370

Kaynak: BDDK, Aylık Bülten

Grafik 1.1: Toplam Mevduat**Grafik 1.2: Toplam Krediler**

Grafiklerden de görüldüğü üzere, Türkiye’de mevduatın ortalama vadesi 1-3 ay arası, kredilerin ortalama vadesi ise ağırlıklı olarak bir yıldan uzundur. Dolayısıyla bankalar kısa vadeli fon toplayıp, uzun vadeli olarak kredi kullanırmaktadırlar. Yatırılan paralarla kredi olarak çekilen paraların vade uyumsuzluğu bankaların hem hareket noktasını oluşturmakta hem de en yüksek risklerini doğurmaktadır. Bu nedenle likidite riskinin yönetimi bankaların hem öncelikli hem de özellikli ilgi alanıdır.

Likidite riskinin üç türü vardır (Uyar, 2003, s. 23): Birincisi bankanın yükümlülüklerini yerine getirmesine yetecek yeni mevduat gelmemesini ifade eden “refinansman riski”dir. İkincisi, kullanılan kredilerin anapara ve faiz ödemelerinde ki gecikmelerden kaynaklanan “tahsilatlarda gecikme riski”dir. Üçüncüsü ise, olağanüstü durumlarda mevduat sahiplerinin hızlı para çekişleri nedeniyle ödemelerde yaşanacak güçlüklerden kaynaklanan “olağanüstü çekişler riski”dir.

Likidite riskinin tanımlanması kadar ölçümlenmesi de önem taşımaktadır. Diamond ve Dybvig (1983)’ün, likit olmayan varlıkların bankalar tarafından likit varlıklara dönüştürülmesi sonucunda bankaların kırılgan bir hal aldığını gösteren çalışmaları, likidite talebinin analizi ile ilgili oluşturulan modellerin başında gelir. Çalışmanın temel sonuçları, bankaların likidite işlemlerinin yaratacağı gerçek hasarın kredilerin geri

çağrılması sonucu üretimin kesintiye uğramasıyla yaratacağı hasardan kaynakladığını gösteren geniş politika etkisine sahip bulgulardır. Bangia vd. (1998), VaR (Value at Risk – riske maruz değer) hesaplamalarıyla standart riske maruz değer modellerine kolayca ve sorunsuz bir şekilde entegre edilebilen basit bir likidite riski metodolojisi geliştirmişler ve likidite etkisinin görmezden gelinmesinin, gelişmekte olan piyasalarda piyasa riskinin %25-30 gibi daha düşük bir değerle değerlendirildiğini göstermişlerdir. Hisata ve Yamai (2000), likidite riskini, L-VaR (Liquidity-adjusted Value at Risk) yöntemi kullanarak ölçmüşlerdir. Liu vd. (2010), likidite riskinin kaynağının genellik (generality), temsil (representation) ve işletilebilirlik (operability) olduğunu belirtip 33 farklı bankacılık göstergesi kullanarak entropi işlemleri ile likidite riskini ölçmüşlerdir. Çalışmalarında, nakit oranı, değişen menkul kıymetler oranı (floating securities ratio), mevduat faiz oranlarındaki değişim oranı, bankanın toplam yükümlülükleri içinde bankalararası piyasalara olan yükümlülüğü, toplam yükümlülükleri içinde cari mevduatların değişim oranı, likidite oranı, orta ve uzun dönem kredilerin oranı, en büyük krediyi alan müşterilerin toplan krediler içindeki oranı, vadesi geçmiş kredilerin oranı, varlık kârlılığı ve maliyet- getiri oranı gibi 12 değişkenle likidite riskini açıklamışlardır. Görüldüğü üzere ticari bankaların likidite risk ölçümlerinde VAR uygulamaları ağırlık taşımaktadır. Bununla birlikte, model bazlı değil de yaklaşımsal olarak bakıldığında, Babuşcu (1997), likidite riskinin ölçülmesinde yöneticilerin geçmiş tecrübeleri, regresyon analizi, stok yaklaşımı, likidite farkı yaklaşımı ve akış yaklaşımı gibi analizlerden yararlanılabileceğini belirtirken, Zengin ve Yüksel (2016), bu sınıflandırmayı, likidite karşılama oranı, likidite gap (boşluk) analizi ve stres testleri olarak üç grupta toplamaktadır. Türküner (2016), bu iki sınıflandırmayı birleştirerek likidite riskinin ölçümlerinde VaR gibi analitik yaklaşımların ve stok değer üzerinden ölçülen oranlar, nakit akış analizleri ve vade uyumsuzluğu gibi hususlara dayandırılan farklı yaklaşımlar kullanılabileceğini vurgulamaktadır.

1.4.1.1.2. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, faiz oranlarındaki dalgalanmalardan kaynaklanır ve bu dalgalanmalar sonucu aktif ve pasiflerin fiyatlanmasında yaşanan sıkıntıları ifade eder.

Türk bankacılık sektörünün bilanço yapısı incelendiğinde aktifte yer alan uzun vadeli menkul kıymetlerin ve kredi portföylerinin, pasifte yer alan kısa vadeli mevduatlarla finanse edildiği görülmektedir. Bu durum, mali tabloları yapısal faiz riskine karşı, özkaynaklar arasında bulunan katkı sermayelerini de faizli finansal enstrümanlardaki fiyat değişimlerine karşı hassas hale getirmektedir (Özün & Çifter, 2006, s. 3).

Faiz oranı riski, “değişken faizli işlemler riski”, “sabit faizli işlemler riski” ve “pazar fiyatı değişim riski” olmak üzere üçe ayrılır. Değişken faizli işlemler riski, değişken faizli işlemlerdeki brüt faiz marjının düşmesinden kaynaklanır. Sabit faizli işlemler riski, piyasada faiz oranları yükselirken sabit faizli işlemler nedeniyle bankaların gelir kaybına uğramasından kaynaklanır. Pazar fiyatı değişim riski ise, menkul kıymet yatırımlarında piyasa faiz oranının düştüğü dönemlerde piyasa faiz oranı ile ihraç edilen tahvillerin fiyatının düşmesi sonucu oluşur (Uyar, 2003, s. 24).

Faiz oranı riskinin ölçümünde kullanılan yöntemler, vade ve yeniden fiyatlama tabloları analizi, boşluk (gap) analizi, süre (duration) analizi, baz puan değeri yaklaşımı (BPV, basis point value) ve simülasyon modelleridir (Ličák, 2004, s. 5).

1.4.1.1.3. Kredi Riski

Kredi riski, bankaların kredi olarak tahsis ettikleri ancak tahsil edemedikleri fonlardan kaynaklanır. Bankalar şüpheli kredilerin anapara ve faiz ödemeleri için karşılık ayırırlar ve bu şüpheli kredilerin tahsili gerçekleşmeyince de ayırdıkları karşılıkları faiz gelirlerinden düşerek karlarından feragat etmiş olurlar.

Bankalar, etkin değerlendirme süreçleri aracılığıyla kredilerin seçiminde özen göstererek, belli kişi, kuruluş, sektör ya da bölgede kredi yoğunlaşmasından kaçınıp kredilerini sınırlandırarak ve çeşitlendirerek kredi riskinden kaçınabilirler.

Kredi riskinden kaçınmanın bir diğer yolu da riskin ölçülmesidir. Ölçümleme yapabilmek için istatistiksel tabanlı ya da yargı tabanlı (sezgisel) sistemler kurulabilir (Ayanoğlu & Ertürk, 2007, s. 78). Altman ve Saunders (1998), kredi riski ölçümlerindeki gelişmeleri inceledikleri çalışmalarında, risk ölçümünün kredi skorlama gibi geleneksel, sezgisel yöntemlerle başladığını, daha sonra doğrusal olasılık modeli, logit modeli, probit modeli

ve diskiriminant analiz modeli gibi modeller kullanan muhasebe temelli kredi skorlama sistemlerine geçildiğini belirtmişlerdir. Sonrasında opsiyon fiyatlama modellerine benzeyen ve iflas riskini de içeren modellerin geliştirildiğini son olarak da yapay sinir ağları gibi gelişmiş modellerin kullanımına başlandığını ifade etmişlerdir. Literatür incelendiğinde, Altman ve Saunders'ın üçüncü nesil olarak ifade ettikleri modellerin, tarihsel temerrüt oranı yaklaşımı, sermayenin risk ayarlı getirisi (RAROC), CreditMetrics, Credit Risk+ ve modern portföy teorisi olduğu görülmektedir (Allen & Saunders, 2002; Boris vd., 2015; Crouhy vd., 2000; Kollár & Gondžárová, 2015).

1.4.1.1.4. Kur Riski

Döviz kurundaki dalgalanmalar sonucu bankaların gelecekteki getirilerinin değişebilme olasılığı kur riski olarak tanımlanır. Ticari bankaların döviz işlemlerinden kaynaklanan riskleri ikiye ayrılabilir: (i) kur riski ve (ii) yabancı para faiz oranı riski. Kur riski, bir bankanın belirli bir yabancı para cinsinden pozitif (veya negatif) bir net varlık pozisyonuna sahip olması ve döviz kurlarında beklenmeyen bir değişim olması durumunda ortaya çıkar (Grammatikos vd., 1986, s. 671). Bankaların döviz cinsinden yükümlülükleri, aynı döviz cinsinden varlıklarını aşıyorsa banka açık pozisyonadadır (short position) ve ilgili döviz değer kazandığında banka açık pozisyonu nedeniyle zarar eder. Bu durumun aksine, bankanın varlıkları yükümlülüklerinden fazla ise yani banka uzun pozisyonunda (long position) ise ilgili döviz değer kazandığında kâr elde eder (Kalaycı, 2010, s. 14). Yabancı para faiz oranı riski ise, bir bankanın döviz varlık ve yükümlülüklerinin sürelerine (veya vadelerine) uymaması durumunda ortaya çıkar. Döviz varlıklarının ortalama süresi yükümlülüklerinden daha büyükse yabancı para faiz oranlarının vadeli piyasada beklenmedik bir şekilde yükselmesi bankanın net faiz kazançlarını azaltacaktır, tersine faiz oranlarının düşmesi ise net faiz kazançlarını arttıracaktır (Grammatikos vd., 1986, s. 672).

Kur riskinden kaçınmak için türev ürünler kullanılabilir. Forward işlemleri, swap işlemleri, futures işlemleri ve opsiyon işlemleri riskten korunma-hedging için yaygın olarak kullanılan araçlardır. Isaac (2015), kur riskinden korunmak için hedging araçları ile birlikte kur riski tahminleri yapmak üzere kurumsallaşmış bir strateji önermektedir. Allayannis vd. (2001), coğrafi olarak dağınık firmaların döviz kuru riskinden korunmak

için finansal riskten korunma yöntemlerini kullanmaya daha yatkın olduklarını ancak hedging'in finansal risk yönetiminde etkili bir yerinin bulunmadığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde Yong vd. (2009), türev ürünlerin kur riskinden kaçınma noktasında yeterli pozitif katkısının bulunmadığını, bunun yerine bankaların iç denetim mekanizmalarını geliştirmelerinin faydalı olacağını savunmaktadır.

Kur riskinin hesaplanmasında da likidite riskinin ölçülmesinde olduğu gibi VaR tekniği yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. VaR teknikleri içinde de tarihi simülasyon modeli, varyans-covaryans modeli ve Monte-Carlo simülasyonu gibi alternatif modeller ön plana çıkmaktadır (Papaioannou, 2006, s. 6).

1.4.1.2.Mikroekonomik ve Makroekonomik Sebepler

Literatürde oldukça geniş bir yer kaplayan bankacılık krizlerinin nedenleri hakkındaki görüşler, “mikro” ve “makro” olmak üzere iki gruba ayrılır. Mikro görüşe sahip araştırmacılar, bankaların bireysel bilançolarına odaklanırken, makro görüşe sahip araştırmacılar makroekonomik veriler üzerine odaklanırlar (Gonzalez-Hermosillo, 1999, s. 7).

Erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesini amaçlayan çalışmalarla birlikte değerlendirildiğinde, bankacılık krizlerini tetikleyen mikro ve makroekonomik değişkenlerle ilgili literatürün oldukça geniş olduğu söylenebilir (Borovikova, 2000; Demirgüç-Kunt & Detragiache, 1998, 1999; Eichengreen & Arteta, 2000; Gonzalez-Hermosillo, 1999; Günsel, 2008; Hagen & Ho, 2007; Hardy & Pazarbaşıoğlu, 1998; Hutchison, 2002; Kaminsky & Reinhart, 1999; Laina et al., 2015; Tunay, 2014).

Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998 ve 1999), büyüme, mali açıktaki toplam değişim, amortisman, reel faiz oranı, enflasyon, GSYİH gibi makroekonomik değişkenleri, M2/rezervler, özel sektör kredileri/GSYİH, kredi büyümesi gibi finansal değişkenleri ve GSYİH/sermaye, mevduatlar ve düzenlemeler gibi kurumsal verileri kullanarak bankacılık krizlerinin belirleyicilerini tahmin etmeye çalışmışlardır. Düşük büyüme, yüksek enflasyonun sektörü krize yatkın hale getirdiği, yüksek reel faiz oranlarının sistematik riskleri beslediği ve düzenlemeler ile mevduat sigortası kullanımının riskleri azalttığı yönünde sonuçlar elde etmişlerdir.

Hardy ve Pazarbaşıoğlu (1998), Demirgüç-Kunt ve Detragiache'nin çalışmasını bölge, krizin şiddeti ve kriz öncesi- sonrası dönemleri dikkate alarak geliştirmişlerdir. Analizde reel sektör değişkeni olarak, GSYİH büyümesi, tüketim büyümesi, yatırım büyümesi ve sermaye çıktı oranını; bankacılık sektörü değişkenleri olarak, mevduat yükümlülükleri, özel sektör kredileri ve yabancı para yükümlülüklerini; potansiyel şok olarak da enflasyon, reel faiz oranı, reel döviz kuru, ihracattaki reel büyüme ve ticaret hadleri değişkenlerini kullanmışlardır. Sonuçta, bankacılık krizlerinin büyük ölçüde GSYİH büyüme oranlarındaki düşüşten, enflasyondaki yükseliş-düşüş döngüsünden, kredi genişlemesi ve sermaye akışlarından, reel faiz oranlarındaki artıştan, sermaye çıktı oranındaki azalış eğiliminden, döviz kurlarındaki ani düşüşten ve ters ticari şoklardan kaynakladığını belirtmişlerdir.

Gonzalez- Hermosillo (1999), bankacılık krizlerini açıklamak üzere döngüsel çıktı azalışları, ticari şokların negatif etkileri, sermaye ve gayrimenkul piyasası gibi varlıkların fiyatlarındaki azalış, reel faiz oranlarındaki artış, enflasyon döngüleri, kredi genişlemesi, döviz rezervlerinin azalması ve sermaye girişleri gibi makroekonomik değişkenlerin kullanılabileceğini ifade etmektedir. Mikro düzeyde bankaya özgü değişkenler arasında ise farklı büyüklüklerdeki piyasalar için hesaplanan likidite riskleri ve ahlaki tehlikeleri gösteren değişkenlerin başarılı tahmin araçları olduğunu vurgulamaktadırlar.

Kaminsky ve Reinhart (1999) para ve bankacılık krizlerini, M2 çarpanı, yerli krediler/GSYİH, yerli reel faiz oranı, kredi-mevduat oranı, M1 denge fazlası, M2/rezervler, banka mevduatları, ihracat, ithalat, dış ticaret hadleri, reel döviz kuru, rezervler, reel faiz oranı diferansiyeli, endüstriyel üretim çıktısı, hisse senedi getirileri, sermaye kaçıışı, kısa vadeli borç, yabancı borç, yerli ve yabancı liberalizasyon değişkenleri ile açıklarken krizlerin bulaşıcılık etkisinin de mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Goldstein ve Turner (1996)'a göre bankacılık krizlerinin en iyi göstergeleri, reel kambiyo kuru, hisse senedi fiyatları, M2 çarpanı, reel üretim, mevduatın reel faizi ve ihracattır. En kötü göstergeler ise, uluslararası rezervler, ticaret hadleri, aşırı reel M1 miktarı, kredi faiz oranı/mevduat faiz oranı ve ithalattır (Aktaran: Karacan, 1999).

Borovikova (2000), banka büyüklüğü, kâr marjı, sermaye çarpanı, tüketici kredileri, diğer krediler, hisse senedi işlemleri, para işlemleri, sermaye yatırımları, batık krediler, maaş harcamaları, hükümet tedbirleri, GSYİH, enflasyon, döviz kuru, iskonto oranı, politik risk ve reformların hızı değişkenlerini kullanarak bankacılık krizlerini tahmin etmiştir.

Eichengreen ve Arteta (2000) gelişmekte olan piyasalar için bankacılık krizlerini inceledikleri çalışmalarında, bankacılık krizlerinin güçlü nedenleri arasında hızlı kredi artışı, rezervlere kıyasla büyük banka yükümlülükleri ve mevduat oranı kontrolsüzlüğünü göstermektedirler. Çalışmada, makroekonomik kararlar ve finansal politikaların, finansal deregülasyonla birleştiğinde sürdürülemez kredi balonları oluşturabileceği, kredilerin kalitesi düşerken borç verme oranı arttığında ise, borçluları takip etmenin güçleşeceği ortaya koyulurken, döviz kuru rejiminin önemi ve kurumsal çevre ve liberalizasyon vurgulanmaktadır.

Hutchison (2002), enflasyon, GSYİH artışı, kur baskısı, liberalizasyon ve düzenlemeleri dikkate alarak yaptığı çalışmasında analize dahil edilen değişkenlerin dengelenmesinin riskleri azalttığını ortaya koymaktadır.

Von Hagen ve Ho (2007), reel GSYİH'nın yavaşlaması, düşük reel faiz oranları, aşırı yüksek enflasyon, büyük mali açıklar ve aşırı değerli döviz kurunun bankacılık krizlerinden önce geldiğini belirtmiş ve para tabanındaki büyümenin bankacılık krizlerinin gerçekleşme olasılığına etkisinin önemsiz olduğunu gözlemlemiştir.

Günsel 2008, Kuzey Kıbrıs bankacılık sistemini etkileyen mikro ve makroekonomik faktörleri incelediği çalışmasında, makroekonomik faktörler olarak GSYİH, enflasyon, faiz oranı, gecikmeli faiz oranı ve bütçe açığı değişkenlerini kullanmıştır. Mikro değişkenler olarak ise, döviz rezervleri, likidite oranı, kredi büyümesi, özel kesim kredileri ve kamu kesimi gibi finansal verilerle birlikte, sermaye, kredi ve net gelirin varlıklara oranı ile mevduat/krediler oranı gibi bankacılık oranlarını ve dışsal değişken olarak da ticaret hadleri ile döviz kurlarını kullanmıştır.

Tunay (2014), banka krizlerinde, dış kaynaklı krizlerin, döviz pozisyonlarının, ihracatın ithalatı karşılama oranının, büyümenin, tüketimdeki artışın, devalüasyonun, ulusal

paranın gücünün, aktiflerin kalitesinin, aktif kârlılığının, yatırımlardaki artışın, mevduattaki artışın, sermaye yeterlilik oranının ve petrol fiyatlarının etkili olduğunu ifade etmiştir.

Bölgesel çalışmalar incelenerek bu örnekler artırılabilir. Ancak incelediğimiz çalışmaların nerdeyse tamamında GSYİH artışı, kredi büyüme oranları, faiz oranları, döviz kuru, dış ticaret hadlerindeki değişim, düzenlemeler ve serbestleşme faaliyetleri gibi makroekonomik değişkenlerin etkisi ve aktif kalitesinin bozulması, yetersiz sermaye, yetersiz denetim ve başarısız yönetim gibi mikroekonomik değişkenlerin etkisinin vurgulandığı görülmektedir.

Sonuçta, bankacılık krizlerinin önde gelen göstergelerine yönelik araştırmalar büyük ilgi uyandırır da ampirik çalışmaların sınırlı bir başarı gösterdiği bilinmektedir. Çalışmalarda özellikle makroekonomik sebepler ve bazı varlık fiyatlarına yönelik şoklar ortak özellikler göstermektedir. Ancak örneklemdeki veya kriz tanımındaki değişikliklerin sonuçları değiştireceği açıktır. Ayrıca, bazı durumlarda, açıklayıcı değişkenler yalnızca krizle eş zamanlı olarak ilişkilendirilmekte ve politika yapıcılar için önde gelen gösterge modellerinin kullanımları sınırlanmaktadır (Bell & Pain, 2000, s. 126). Oysa, ekonomik modeller kadar politika yapıcıların etkisi de unutulmamalıdır. Sonuçta makroekonomik kararlar alınırken, piyasalar kendi kendilerini düzenleyemezler. Bu yüzden politika yapıcıların, hükümetlerin, piyasa ekonomisini işler hale getirmek gibi önemli rolleri vardır. Sistemde, piyasanın rolü ile hükümetlerin rolleri arasında bir denge olması gerekir. Piyasa mekanizmasının ne zaman işlediğinin ne zaman işlemediğinin anlaşılması ve hükümetin kısıtlamalarının yanı sıra piyasaların kısıtlamalarının da anlaşılması etkin politika kararları geliştirilmesi açısından önemlidir (Stiglitz, 2009, s. 7)

1.4.2. Türkiye’de Yaşanan Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizleri, bulaşıcı etkileri de dikkate alındığında ülke ekonomileri açısından oldukça büyük önem taşırlar. Çalışmanın bu kısmında Tablo 1.4’de, 1970-2019 yılları arasında dünyada yaşanan bankacılık krizleri listelendikten sonra Türkiye özelinde bankacılık krizleri açıklanacaktır.

Tablo 1.4: Bankacılık Krizleri

Krizin Başlangıç Yılı	Ülke
1976	Orta Afrika Cumhuriyeti, Şili
1977	İsrail, İspanya
1980	Arjantin, Mısır, Morocco, Nikaraguay
1981	Şili, Meksika, Uruguay, Filipinler
1982	Kolombiya, Ekvator, Gana, Kuveyt, Türkiye
1983	Çad, Kongo, Ekvator Yeni Gine, Nijer, Peru, Filipinler, Tayland
1984	Moritanya
1985	Gine, Kenya
1986	Bolivya
1987	Bangladeş, Kamerun, Kosta Rika, Mali, Mozambik, Tanzanya, Norveç
1988	Benin, Fildişi Sahili, Madagaskar, Nepal, Panama, Senegal, Amerika Birleşik Devletleri, Lübnan, Orta Afrika Cumhuriyeti
1989	Arjantin, El Salvador, Ürdün, Sri Lanka
1990	Cezayir, Brezilya, Burkina Faso, Lübnan, Nikaraguay, Romanya, Sierra Leone
1991	Kongo Cumhuriyeti, Cibuti, Finlandiya, Gürcistan, Macaristan, Liberya, Nijerya, Norveç, İsveç, Tunus, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Japonya
1992	Bosna Hersek, Çad, Kongo Cumhuriyeti, Estonya, Kenya Polonya, São Tomé & Príncipe Demokratik Cumhuriyeti, Slovenya, Arnavutluk
1993	Cape Verde, Eritre, Gine, Guyana, Hindistan, Makedonya, Togo, Kenya

Tablo 1.4: Bankacılık Krizleri- Devamı

Krizin Başlangıç Yılı	Ülke
1994	Arnavutluk, Ermenistan, Bolivya, Brezilya, Burundi, Kongo Cumhuriyeti, Kosta Rika, Haiti, Meksika, Uganda, Venezuela, Estonya, Jamaika
1995	Arjantin, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gine Bissau, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Paraguay, Svaziland, Zambiya, Zimbabve, Jamaika
1996	Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Jamaika, Yemen, Ekvator
1997	Endonezya, Japonya, Kore, Malezya, Filipinler, Tayland, Vietnam
1998	Çin Anakara, Kolombiya, Hırvatistan, Ekvator, Rusya, Slovak Cumhuriyeti, Ukrayna
2000	Nikaragua, Türkiye
2001	Arjantin
2002	Uruguay
2003	Dominik Cumhuriyeti
2007	İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri
2008	Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Kazakistan, Letonya, Lüksemburg, Moğolistan, Hollanda, Portekiz, Rusya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Ukrayna
2009	Nijerya
2013	Kıbrıs
2017	Gana

Kaynak: (Caprio & Klingebiel, 2003; Duttagupta & Cashin, 2008; Laeven & Valencia, 2012, 2020; Metrick & Schmelzing, 2021; Mullineux, 2014)

Tablo 1.4’de görüldüğü üzere, uluslararası literatürde, 1982 ve 2000 yıllarında Türkiye’de yaşanan krizler bankacılık krizi olarak kabul edilmektedir.

1.4.2.1. Bankerler Krizi

1923 İzmir İktisat Kongresi sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde çok sayıda yerli ve yabancı banka faaliyet göstermiş, bu bankaların bir kısmı faaliyetlerine devam ederken, bir kısmı tasfiye edilmiş ve bazılarına devlet tarafından el konulmuştur.

Cumhuriyet tarihinin ilk yıllarında, küresel düzeyde yaşanan ekonomik buhran Türkiye’yi de etkilemiş, çok sayıda banka kapanmış, ya da başka bankalarla birleşme yoluna gitmiştir. Ancak o dönemde ekonominin genel durumu ve para piyasalarının gelişmişlik düzeyi dikkate alındığında bu bankaların batması, bankacılık krizi olarak tanımlanabilecek sorunlara yol açmamıştır. 1960’lı yıllarda planlı kalkınma modelleri izlenmeye başlamış, 1980’lere kadar Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın faiz oranlarını belirlediği iç pazara yönelik üretim yapılan ithal ikameci (içe dönük) sanayileşme stratejileri çerçevesinde bankacılık sistemi kontrol altında tutulmuştur (Keskin vd., 2019, ss. 17-20).

1980’li yıllarda, döviz darboğazı, dışa açılmayı ve ihracata yönelik (dışa açık) sanayileşme stratejilerinin uygulanması ihtiyacını doğurmuş, mal- hizmet piyasaları ve sermaye piyasalarında serbestleşme süreci başlamıştır. Ancak, 1980’li yıllar hem siyasi olarak istikrarsız hem de ekonomik olarak güçsüzdür. 24 Ocak 1980 tarihinde açıklandığı için “24 Ocak Kararları” olarak tarihe geçen ekonomik istikrar paketi ile alınan iktisadi kararlar dışa açık ekonomi modelinin temellerini atmıştır. Aynı dönem de “Temmuz Bankacılığı” olarak bilinen uygulama ile faiz oranları serbest bırakılarak pozitif reel faiz politikası uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde, mevduat ve kredi faiz oranları hızla artmış, bankalar mevduat sertifikası çıkarmaya başlamışlardır. Serbest faiz uygulamasının risklerinden kaçınmak isteyen bankalar mevduat faiz oranlarını belli bir seviyede tutmak üzere centilmenlik anlaşması yapmış, kredi faizleri çok yükseldiği için de sanayi kuruluşları kredi bulmakta zorlanmaya başlamışlardır. Bankalardan, enflasyonun altında getiri elde etmek istemeyen tasarruf sahipleri yüksek faiz veren bankerlere yönelmişlerdir, bankerlerin piyasadaki bir diğer rolü de bankaların mevduat

sertifikalarını pazarlamalarına aracılık etmektir. Bu dönemde, bankerler, mevduat sertifikalarını repo (geri alım sözleşmesi) işlemleri ile değerlendirmeye başlamış ve kendi faiz getirili borç senetleri ile birlikte arz etmişler, yüksek faizle para toplayarak topladıkları fonları kredi olarak kullandırmışlardır. Ancak herhangi bir düzenlemenin olmadığı, yasal altyapının kurulmadığı ortamda bu işlemler faiz oranlarının aşırı yükselmesine neden olmuş, bankerler borç faizlerini ödemek üzere daha yüksek faizle borçlanma döngüsüne girmiş ve bu durumu uzun süre sürdüremediklerinden sistem çökmüş ve “Bankerler Krizi” olarak adlandırılan kriz yaşanmıştır (Coşkun vd., 2012, ss. 14-15).

Ağustos 1983’te çıkarılan bir yasayla bankerzedelere 200’er bin liraya kadar olan alacakları ödenmiş, kurtarma operasyonunun bir parçası olan bu ödemeler de bütçeye ekstra yük getirmiştir. Bankerler krizi sonrası kurtarma maliyetlerinin GSYİH’nın %2,5’ine denk geldiğini belirten Caprio ve Klingebiel (2003) bu durumu sistematik bankacılık krizi olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde, Laeven ve Valencia (2013)’da, 1982’de başlayıp, 1984’te sona eren GSYİH’nın %35’i kadar çıktı kaybına, GSYİH’nın %2,5’i kadar da mali kayba neden olan bu dönemi sistematik bankacılık krizi olarak tanımlar. Bu dönemde, bankaların mali yapısı bozulmuş, 3 bankanın (Ortadoğu İktisat Bankası, Hisarbank ve İstanbul Bank) yönetimleri ve İstanbul Emniyet Sandığı, Ziraat Bankası’na devredilmiş, İşçi Kredi Bankası ve Bağbank’ın faaliyetleri durdurulmuştur.

Bu krizden kalan bilançoyu Coşkun (2012) şöyle aktarmaktadır; faiz hadlerinde başlatılan ve finansal çöküşle sonuçlanan kriz sonunda yatırımcılar yatırımlarını geri istemişlerdir. Bu durum, bütçede gelirin azalması, emisyonun ve enflasyonun artması, bankacılık sisteminde tekellerin güçlenmesi, sanayi ve banka sermayelerinin bütünleşmesinin hızlanması ve ulusal bankacılığın marjinalleşmesi ile sonuçlanmıştır (Coşkun, 2012, s. 69). Bu marjinalleşme özellikle mevduatın bankalar arasındaki dağılımında gözlemlenmektedir. Kriz sonrasında mevduat, özel bankalardan kamu bankalarına doğru kaymış ve etkisi uzun yıllar hissedilmiştir (O. Yıldırım, 2010, s. 4)

Bankerler krizi, finansal sistem içinde düzenlemelerin önemini ortaya koyması açısından oldukça dikkate değer bir dönemdir.

1.4.2.2. 1991 ve 1994 Krizleri

Her ne kadar uluslararası kriz literatüründe 1991 ve 1994 yılında Türk bankacılık sektöründe yaşanan problemler bankacılık krizi olarak tanımlanmasa da sektörün ve sonraki dönemlerde sektörde yaşanan problemlerin anlaşılması açısından bu krizlerin incelenmesi de önemlidir.

1990'lı yıllar, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, ardından Birleşmiş Milletlerin Irak'a müdahale etmesinin yarattığı jeopolitik risklerle başlamıştır. Bu yıllarda, sermaye hareketleri de serbest bırakılarak sıcak para dönemine girilmiştir. Kamu açıklarının çok fazla olması, enflasyonun kronik olarak yüksek seyretmesi, hem reel sektörü hem de bankacılık sektörünü zorlamıştır. Uluslararası kriterler esas alınarak uygulanmayan düzenlemeler bankacılık sektörünü kırılgan bir hale getirmiş, krizler karşısında duyarlılığını arttırmıştır (Baykal, 2007, s. 35).

Kalaycı (2010) bu dönemin problemlerini;

Kamu bankalarının kredi kararlarının politika yapıcılarının etkisinde kalması sonucu bankaların rant dağıtım aracı işlevi görmesiyle oluşan görev zararları,

- Politik amaçlarla lisans verilmesi sonucu banka sayısındaki hızlı artış,
- Kurlardaki aşırı dalgalanma sonrası, mevduatın büyük ölçüde sistemden çekilmesi,
- Sistemden çekilen mevduatın büyük bankalara ve devlet tahviline yatırılması sonra buradan da çekilerek döviz hesaplarına yönelmesiyle oluşan özel bankalardaki açık pozisyonlar ve
- Yüksek kamu kesimi açıklarıyla tanımlar (Kalaycı, 2010, ss. 101-104).

Bu yapısal problemler içinde, 1994 yılı hem finans sektörü hem de bankalar için risklerin zarara dönüştüğü bir yıl olmuştur. Bu yıllarda, yüksek kamu açıklarına rağmen genişleyici politikalar uygulanmış ve faizlerin düşürülmesi gibi rasyonel olmayan bir karar alınmıştır. Parasal genişlemenin devam etmesi ve finansal araçlara getirilen ek vergilerle hem yerli hem de yabancı yatırımcılar TL cinsinden varlıklardan kaçmış, faiz

oranları yükselmiş, TL cinsinden varlıklar yabancı varlıklar karşısında değerini yitirmiş ve bankacılık sistemi aktifleri dolar cinsinden %32, özkaynakları ise %53 küçülmüştür. Bu dönemde üç bankanın (Marmara Bank, Türkiye İthalat ve İhracat Bankası, Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası) faaliyetlerine son verilmiş, ülke kredi notu düşmüştür. Yaşanan bu güven bunalımı tasarruf mevduatına devlet güvencesiyle aşılsa da dış kaynaklar sınırlanmış, kaynak talebinin tamamının iç piyasaya yönelmesiyle faizler yükselmiştir (TBB, 2008, ss. 16-17). Mevduata devlet güvencesi sağlamak üzere mevduatın tamamının TMSF kapsamına alınması, sektöre girişleri nispi olarak serbest bırakan ancak çıkışları engelleyen, iktisat teorisinden uzak bir piyasa türünü ortaya çıkarmıştır (Çolak, 2001, s. 30).

94 Krizi, yapısal problemlerin reel sektörü ve finans sektörünü nasıl etkilediğinin incelenmesi ve finansal krizin para krizine nasıl dönüştüğünün gözlemlenmesi açısından önem arz etmektedir.

1.4.2.3. 2000 Krizi

Uluslararası literatürde Türk bankacılık sektöründe yaşandığı kabul edilen ikinci sistematik kriz 2000 krizidir. Çalışmanın bu kısmında krizin altyapısını oluşturan ekonomik koşullar, Dezenflasyon Programı, IMF ile yapılan Stand-by anlaşması ve 2000 Krizi açıklandıktan sonra, bankacılık krizi olarak kabul edilmeyen ama 2000 krizin devamı niteliğinde olan 2001 Krizi açıklanacaktır.

1999 yılı Türkiye'si, iç tasarrufları ve vergi gelirlerini arttıramayan, kayıt-dışı ekonomisi giderek büyüyen, büyümenin finansmanında kısa vadeli dış borçlanmaya yönelen, gelişme ve sanayileşme stratejileri bulunmayan, eğitim ve teknolojiye yatırım yapmayan bir ekonomik yapı sergilemektedir. Kronik enflasyon, yüksek tutarlı kamu açıkları, para ikamesindeki artış, dolarizasyon, ihracatın emek yoğun mallar ağırlıklı oluşu, israf eden ve rant dağıtıcı role bürünen kamu sektörü ve verimlilikten uzak, kısa vadeli hareket eden özel sektör dönemin ekonomik unsurlarını oluşturmaktadır (Ongun, 2001, s. 13). Aynı dönemde Rusya krizi sonrası yaşanan sermaye çıkışları, Adapazarı ve Düzce'de yaşanan depremler ve erken genel seçim sonucu yaşanan siyasi belirsizlikler de ekonomiyi daraltmıştır (TBB, 2008, s. 17) Hükümet yılın ikinci yarısında IMF ile yapacağı Stand-by

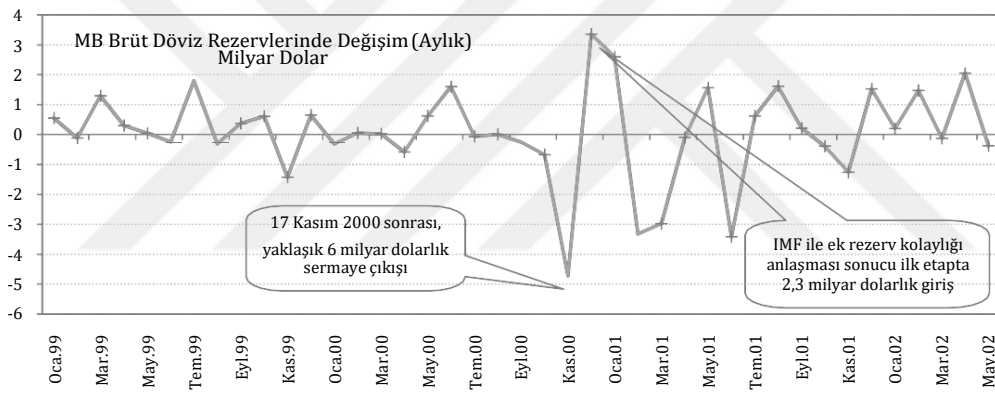
anlaşmasının da önkoşullarını sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Bunlar (TBB, 2008, s. 18; TCMB, t.y., s. 9)

- Sosyal güvenlik sistemi yeniden düzenlenmiştir. Sistemin aktif ve pasifleri arasında denge sağlamak üzere emeklilik yaşı yükseltilmiş, prim sistemi düzenlenmiştir.
- Tarımda doğrudan gelir desteği sistemine geçilmek üzere pilot uygulamalar başlamıştır. Bu uygulamalar olumlu sonuçlanmış, kredi faizlerinin kaynak maliyetine göre belirlenmesine başlanmıştır.
- Vergi kanunlarında düzenlemeler yapılmış, mevduat ve repoya uygulanan stopaj oranları yükseltilmiştir.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuş böylelikle bankacılık sektörünün düzenlenme, gözetim ve denetim faaliyetleri tek bir otorite de toplanmıştır.
- Bankacılık mevzuatı düzenlenmiş, Basel Komitesi'nin tavsiyelerine yakın hale getirilmiştir.
- Sermaye Piyasası Kanunu'nda düzenlemeler yapılmış, kamu menkul kıymetleri borsa raiciyle değerlendirilmeye başlamıştır.
- Egebank, Eskişehir Bankası, Yaşarbank, Interbank ve Yurt Ticaret ve Kredi Bankası TMSF'ye devredilmiş, Birleşik Yatırım Bankası'nın faaliyetine son verilmiştir.

Önkoşulların sağlanmasının verdiği güvenle ekonomik istikrar paketi uygulanmaya başlamış, programın uygulanmasıyla enflasyon düşmüş, Türk lirası değerlendirilmiştir. Yılın ikinci yarısında dünya enerji fiyatları artıp, Euro/Dolar paritesi de gerileyince cari işlemler açığı oldukça yüksek düzeylere ulaşmıştır. Kamu kurumlarındaki, özellikle de kamu bankalarındaki düzenlemelerin gecikmesi ve kur çapası benzeri uygulamalar yabancı kaynak girişini azaltmıştır. Enflasyon istenilen hızda düşürülemediği, iç talep de kontrol altına alınamamıştır. Yurtdışı borçlanma imkanları sınırlandığı gibi yabancı bankalar da TL pozisyonlarını küçültünce kaynak daralmaları baş göstermiştir. Merkez bankası, finansal sisteminin çökmemesi için “nihai kredi mercii” sıfatıyla piyasaları fonladığı halde faizler yükselmiştir. Faizler yükselirken, tahvil-bono ve hisse senedi piyasası çökünce portföyünde yüksek miktarda DİBS bulunduran ve bunlarla repo işlemi

yapan bankalar zorlanmaya başlamıştır. Yurtdışı kaynaklı fonlar ülkeden çıkmış, değeri düşen eurobondların farkını ve kağıtların iadesini isteyen yabancı yatırımcıların taleplerini yerine getirmek isteyen bankalar döviz talep etmiş, TCMB döviz satışı yapmak zorunda kalmış, Grafik 1.3’de görüldüğü üzere rezervler azalmıştır (Baykal, 2007, ss. 35-36; TBB, 2008, ss. 18-19; TCMB, t.y., ss. 9-11) Özetle, artan kur riski, gerileyen enflasyon ve faiz oranlarının tetiklediği likidite riski ve artan ekonomik faaliyetlerin doğurduğu kredi riski Kasım 2000 krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Bu döneme ilişkin IMF’nin teşhislerinin yanlış olduğuna ve Merkez Bankası’nın müdahalede geç kaldığına, piyasaya likidite vermeyerek yanlış uygulamalarla krizi tırmandırdığına dair eleştiriler de vardır (Uyar, 2003, s. 134).

Grafik 1.3: TCMB Brüt Döviz Rezervleri

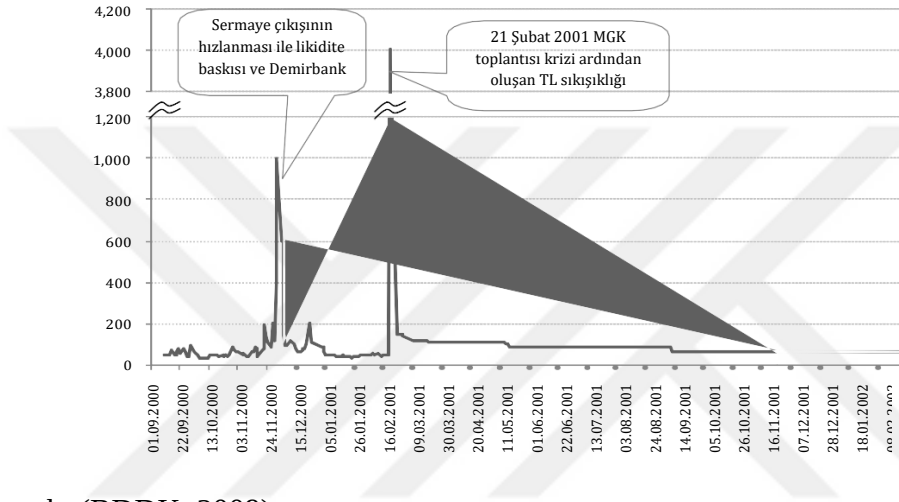
Kaynak: (BDDK, 2009, s. 5)

Grafikte 1.3’de görüldüğü üzere 17 Kasım’da 6 milyar dolarlık sermaye çıkışı ile en alt seviyeyi gören 2000 Krizi, IMF ile yapılan ek anlaşma ile kısmen giderilmiştir. Bu dönemde Bankalar Kanunu değiştirilmiş, Avrupa Birliği standartlarına yakınlaştırılmıştır. Demirbank, Etibank ve Bank Kapital, TMSF’ye devredilmiş, Kıbrıs Kredi Bankası ve Park Yatırım Bankası’nın bankacılık faaliyetleri durdurulmuştur (Kalaycı, 2010, s. 107; Keskin vd., 2008, s. 19; Özçam, 2004, s. 10; TCMB, t.y., s. 11).

2001 yılına gelindiğinde ekonomideki dalgalanmalar finans sektöründen reel sektöre kayarak daha da ağırlaşmıştır. Yapısal düzenlemelerin yavaşladığı, cari işlemler açığının büyümeye devam ettiği, kur baskısının arttığı bir ortamda, siyasi riskler de artınca, siyasi

gerilimden kaçan yabancı yatırımcı ve riskten kaçınmak isteyen bankalar döviz talep etmeye başlamışlardır. 21 Şubat 2001’de faiz oranları oldukça yükselmesine rağmen çözüme ulaşılamayacağı anlaşılmış, aynı gece kur dalgalanmaya bırakılmış, Nisan 2001’den itibaren uygulamaya konulan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ile yapısal problemlerin giderilmesi ve finansal sistemin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Grafik 1.4: TCMB Gecelik Faiz Oranları

Kaynak: (BDDK, 2009)

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde bankacılık sektörü için açıklanan “Mali Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” ile kamu bankaları, TMSF bünyesindeki bankalar ve özel bankalar için çeşitli düzenlemeler getirilmiştir.

TCMB’den alınan bilgilere göre bu düzenlemeler aşağıdaki gibidir;

- Kamu bankalarının öncelikli olarak likidite sorunları giderilecek, bu bankalara zarar oluşturulacak görevler verilmeyecek, sermayeleri arttırılacak, etkinlikleri ve verimlilikleri arttırılacak, yönetimleri profesyonel bankacılara bırakılacak, verimsiz şubeler kapatılacak, personel emeklilik konusunda teşvik edilecektir.
- Mali istikrar ve ekonomiye getirdikleri yükleri azaltmak üzere TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarının çözüme ulaştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda TMSF bünyesinde ki 5 banka Sümerbank’a devredilmiş, şube ve personel sayısı azaltılmıştır. Demirbank’ın satış işlemlerinin en kısa sürede tamamlanması

hedeflenmiştir. Aktif yönetiminin etkin hale getirilmesi ve alacak tahsilatının arttırılması için Bankalar Kanunu kapsamında gerekli değişikliklerin yapılması planlanmıştır.

- Özel bankaların yapısını güçlendirmek üzere; sermaye yeterlilik kriterine uyulmasını sağlayacak, bankaların dönem karlarını sermayeye aktararak sermayesini güçlendirecek, banka ve şirketlerin devrini ve birleşmesini kolaylaştıracak, uzun vadeli yatırımları özendirecek önlemler alınmıştır.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, mali sektörün güçlendirilmesi ile birlikte kamusal faaliyetlerde şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi, ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılması ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi konularında da bir dizi önlem içermektedir. 2000 yılında likidite ve faiz oranı risklerinin zayıflattığı bankacılık sektörü 2001 yılında kur riskinin de bu zayıf yapıya eklenmesiyle zor dönemler yaşamış, büyük kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Uygulanan program Yeldan (2002) ve benzer düşüncedeki iktisatçılar tarafından, Türk ekonomisinin dışa bağımlılığını artırdığı, ekonomiyi dış şoklara karşı savunmasız hale getirdiği, kalkınma ve sanayileşme vizyonunun yitirilmesine neden olduğu yönünde eleştirilse de program 2002-2007 yılları arasında piyasaya bir disiplin sağlamıştır. Ayrıca, siyasi istikrarın sağlanması ve dünya ekonomisindeki olumlu gelişmelerin de etkisiyle bankacılık sektörü başta olmak üzere genel ekonomik görünümde gelişmeler yaşanmasına imkân tanımıştır.

Yaşanan bu krizler, istikrarlı büyüme ortamının yaratılması, yapısal reformların zamanında gerçekleştirilmesi, yatırımların ve yatırımlara bağlı olarak istihdamın arttırılması, orta vadeli borçların istikrarlı bir biçimde azaltılması, enflasyon hedeflemesi doğrultusunda Merkez Bankası'nın bağımsızlığın desteklenmesi, maliye ve para politikalarında disiplinin korunarak kamu borçlarının azaltılması ve finansal istikrarın korunmasının önemini bir kez daha ortaya koymuştur (Erdinç, 2007, s. 114).

1.4.2.4. 2008 Krizi

2008 krizi bankacılık krizi olarak değerlendirilmemektedir. Bu nedenle kısaca özetlenecektir.

2008 krizi ABD’de emlak balonun patlaması ile ortaya çıkmış, para ve sermaye piyasalarına yayılarak devam etmiş, 2008 yılı sonunda Lehman Brothers’ın iflas etmesiyle zirveye ulaşmıştır. Yaşanan likidite krizinin etkileri tüm dünyaya yayılmıştır. Yörükoğlu (2009), bu krizin en çok GSMH içinde ihracatının payı büyük olan ülkeleri etkilediğini belirtmektedir. Krizin Türkiye’ye yansması ise dış talepteki bozulma ve belirsizlikle birlikte tüketici güveninin azalması ve buna bağlı olarak talebin azalması; reel kesim güveninin azalması ve buna bağlı olarak yatırımların azalması ile ortaya çıkmıştır.

Yeldan (2009), Türkiye’nin 2008 küresel krizinden etkileniş biçiminin bankacılık sistemi üzerinden değil, hızla dış borçlanma bağımlılığı ve ithalatı artan reel sektör ve kredi kartı harcamaları ile borçlanan hane halkının yarattığı kırılganlıktan kaynaklandığını ve bu krizin bir defalık-spekülatif bir çöküş yerine uzun süreli durgunluk şeklinde ortaya çıkıp, zamana yayıldığını belirtir. 2008 krizinin oluşum şekli de alışlagelmişin dışındadır. 2008 krizinde talep düzeyindeki artış gelir yerine borçtan kaynaklanmaktadır (Öztürk & Gövdere, 2010, s. 394).

2001 krizi sonrası alınan önlemlerle güçlendirilen Türk bankacılık sektörünün sermaye yapısı, 2008 krizinde Türkiye’de finansal piyasaların krizden etkilenme oranını büyük ölçüde azaltmıştır. Ancak yine de kriz dönemi uygulanan politikalara yönelik ciddi eleştiriler mevcuttur. Türel (2010), 1994, 2001 ve 2008 krizlerini karşılaştırmalı olarak değerlendirdiği çalışmasında, üç krizde de kur rejimlerinin farklı olduğunu, kurumsal yapılanmaya verilen önemin farklı olduğunu belirtir. Bu krizlerin en önemli nedenleri; uluslararası ekonomik sistemin içinde bulunduğu konjonktür, sermaye akımlarının hacmi, bileşimi ve oynaklığıdır. Kriz döneminde dış şokların etkilerini azaltacak aktarım mekanizmalarının oluşturulmaması ve ulusal politikalarda manevra alanını genişletecek önlemlerin alınmaması de eleştiri konusudur (Türel, 2010, s. 49).

İKİNCİ BÖLÜM

REGÜLASYON TEORİLERİ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ DÜZENLEMELER

“Oyuncuların davranışlarını belirleyen oyunun kurallarıdır.”

Douglas C. North

Çalışmanın bu bölümünde regülasyonların tanımı yapılacak, regülasyonun amacı, regülasyon teorileri ve türleri açıklandıktan sonra bankacılık regülasyonları tanımlanacaktır. Türk bankacılık sektöründe düzenleme yapmaya yetkili kuruluşlar açıklandıktan sonra son olarak Türk bankacılık sektöründe yapılan düzenlemeler kanunlar çerçevesinde gösterilecektir.

2.1. Regülasyonun Tanımı

Dünya ekonomisinde Bretton Woods sisteminin sarsılmasıyla altın çağların sona erdiği 1970’li yıllarda, devletin piyasa oyuncusu-kamu girişimcisi olmak yerine piyasa düzenleyicisi olmak istemesi sonucu doğan regülasyon kavramının farklı disiplinlere ait literatürlerde kesin bir karşılığı bulunmamaktadır. Regülasyonlar, basitçe sosyal ve ekonomik politika hedeflerine ulaşmak için yasal araçların kullanılması şeklinde tanımlanabilir (Den Hertog, 1999, s. 223, 2010, s. 3). Literatürde yaygın kullanılan bir tanım Chang (1997) tarafından yapılmıştır. Yazara göre, regülasyonlar, genellikle devletin, özel sektör temsilcilerinin yapabilecekleri ve yapamayacakları şeyleri doğrudan kamuya açıklayan ve yasaklayan eylemleridir. Burada amaç kamu menfaati olduğundan, regülasyonlar, özel sektör temsilcilerinin davranışlarını kamu menfaati ile uyumlu hale getirmek üzere gerçekleştirilen hükümet faaliyetleri ile tanımlanır (Chang, 1997, s. 74). Oysa kamu menfaati, sadece hükümet faaliyetleri ile değil özel sektör ve kâr amacı

gütmeyen kurumların yaptırım gücü bulunan birimlerinin koyduğu kurallarla da sağlanabilir (Aktan & Yay, 2016a, s. 117).

Regülasyonlar, devlet tarafından sosyal fayda yaratmak, düzeni sağlamak ve paydaşları korumak amacıyla yapılabilecek düzenlemeleri ifade ettiği gibi özel sektör kurumlarının devlet müdahalesine gerek duyulmaksızın kendi içinde yaptığı düzenlemeleri de kapsayabilir. Sonuçta, düzenlemeler, düzenlenmemiş piyasa davranışlarının toplumsal olarak en düşük çıktıları ürettikleri gerekçesiyle, düzenlenebilir kurumların davranışlarını değiştirmek üzere yapılırlar. Ancak burada önemli olan ve düzenlemeler yapılırken cevaplanması gereken esas soru, dışardan yapılan ve zorla kabul ettirilen düzenlemelerin mi yoksa firmanın kendi içinde düzenlenme yapması konusunda teşvik edilmesinin mi daha etkili olacağıdır (Llewellyn, 2001b, s. 9). Bu sorunun cevabı da düzenlemenin yapılacağı kuruluşa, sektöre ve hatta düzenlemenin yapıldığı ülkeye göre değişmektedir.

Regülasyon kavramı aslında birden fazla fonksiyonu kapsayan oldukça geniş bir terimdir ve bu fonksiyonları şöyle özetlenebilir (Güvenek, 2009, s. 50);

- Belli bir faaliyete ilişkin kuralların belirlenmesi,
- Belirlenen kurallara uyumun sağlanması,
- Kuralları kapsayan kanun maddelerinin düzenlenmesi ve bu kanunların uygulanmasına ilişkin rehberlik yapılması,
- Yasak ihlallerine ait şikayetlerin değerlendirilmesi,
- Gerekli hallerde zararı engelleyecek geçici tedbirlerin konulması,
- Düzenleme kurulunun inisiyatifiyle soruşturma yapılması,
- Doküman ve bilgi sağlanması,
- Para cezası verilmesi,
- Regülasyon uygulamalarının sonuçları ile ilgili bilgi verilmesi.

Finansal kurumlar bugün küresel ölçekte hızlı tempolu, dinamik ve rekabetçi bir ortamla karşı karşıyadırlar. Böylesine rekabetçi bir ortamda, finansal kurumlar performanslarını incelemeye zorlanırlar, çünkü hayatta kalmaları üretkenliklerine ve verimliliklerine bağlıdır. Özellikle bankacılık sektöründe verimsizlikler, ölçek ve kapsam sorunlarından çok daha önemlidir. Dolayısıyla, firmalar bu değişen sosyal ve ekonomik ortamda

retkenliklerini geliştirmek için düzenlemelere ihtiyaç duyarlar (C. A. Denizer vd., 2001, s. 2). Finansal kurumlar içinde baskın paya sahip olan bankacılık sektörü özelinde ele alındığında, reglasyon, bankaların davranış kurallarının belirlenmesidir. Bu kuralların uygulamasının kontrolü, izleme-monitoring olarak adlandırılmaktadır. Banka faaliyetlerinin genelinin denetimi ise, gözetim-supervision kavramıyla açıklanmaktadır (Delice vd., 2002, s. 104; T. Yay vd., 2004, s. 4).

Genel olarak değerlendirildiğinde, reglasyon, özelleştirmelerle ortaya çıkan, düzenleme yapılan piyasalarda tekel oluşumların önlenmesi ve etkin rekabetin sağlanması amacıyla çalışmalar yapan, bu yüzden de piyasa ekonomisi ile çatışan, idari bir birim tarafından ortaya konulan ve yalnızca düzenlemeyi değil denetimi de içeren bir kavramdır. Bu yüzden iktisat, hukuk ve finans alanında yapılan çalışmalar, kavramı amacı doğrultusunda farklı olarak tanımlamaktadırlar. O halde, regülasyonun amacının ortaya konulması, tanımının yapılmasının ilk aşamasıdır.

2.2. Regülasyonların Amacı

Regülasyonların gerekçesi, potansiyel piyasa başarışlılıkları, amacı da bu başarışlılıkların önlenerek kamu yararının sağlanması, gelir adaletinin temin edilmesi ve böylelikle toplumsal refahın sağlanmasıdır. Gerekçenin potansiyel olarak tanımlanması, başarışlılığın söz konusu olmadığı piyasalarda, başarışlılık ihtimalinin ortadan kaldırılması için yapılan düzenlemelerden kaynaklanmaktadır.

Regülasyonlar aracılığıyla, mal ve hizmetlerin etkin dağıtımının sağlanması ve maliyetlerin azaltılması amaçlanır. Bu ana amaçların yanı sıra, regülasyonlar ile belli kesimlerin piyasada rant elde etmesi nlenmeye çalışılır, piyasanın etkin olmayan varlıkları kaldırılır ve yatırımcılar teşvik edilir. Ayrıca kurumsal düzenlemelerle kuralların belli kesimler lehine değiştirilemeyecek şekilde düzenlenmesi sağlanır (Aktan & Yay, 2016a, s. 117; Atiyas, 2000, s. 2). Sonuçta, regülasyonlarla hedeflenen etkinlik, tam rekabetin sağlanmasını, dışsal ekonomilerin negatif etkilerinin azaltılmasını, ölçek ekonomisinden yararlanırken doğal tekellerin oluşumunun engellenmesini, kamusal malların etkin dağıtılmasını, asimetrik bilgi ve işlem maliyetlerinin azaltılmasını amaçlar (Aktan & Yay, 2016a, ss. 128-132). Piyasa mekanizmasının etkin bir biçimde işlemesine

yardımcı olan bu düzenlemelerle ilgili herhangi bir aksaklık olduğunda ise, yine yasal olarak iyi tanımlanmış kurallarla oluşturulan denetim mekanizması ortaya çıkar ve sistemdeki sorunların düzeltilmesinde önemli bir rol oynar (Çetin, 2009, s. 24). Belirlenen düzenleme ve denetim kuralları karmaşık modern ekonomilerin işlev görmesine izin verir ve bu kuralların çoğu genellikle özel sektörün kendisi tarafından oluşturulur. Dolayısıyla aslında düzenlenmemiş gibi görünen pek çok sektörde sektörün kendi düzenlemeleri mevcuttur. Hükümet düzenlemelerinin mi yoksa sektörün kendi düzenlemelerinin mi seçileceği ise etkinlikle ilgili bir sorundur. Ölçek ekonomilerinde devlet düzenlemeleri maliyet açısından daha avantajlı olurken, ahlaki tehlikenin azaltılmasında sektörün kendi düzenlemeleri daha ağır basar (Chang, 1997, ss. 716-717).

Düzenlemelerin yaratacağı faydalarla ilgili beklentiler de farklıdır. Örneğin, ekonomistler düzenlemelerle tekellerin yarattığı etkinsizliğin önlenmesini beklerken, politikacılar için ise düzenleme, yeniden dağıtımdır ve amacı tüketicileri tekel gücüne sahip firmalardan korumaktır (Crew & Kleindorfer, 2002, s. 8).

Gelişmekte olan ülkeler, kredi kontrolleri, faiz oranlarının yeniden düzenlenmesi, bankacılık/finans sektörüne serbest giriş kısıtlamaları, bankacılık işlemlerinin bağımsızlığı üzerindeki kısıtlamalar, bankaların özel kişiler tarafından sahipliğine getirilen kısıtlamalar aracılığıyla ve uluslararası sermaye hareketlerine müdahale ederek piyasaları baskı altına alırlar (Çetenak, 2016, s. 244; Mangır, 2006, s. 461; Williamson & Mahar, 1998, s. 2). Finansal piyasalar içerisinde bankaların yeri ve önemi ile bankaların ekonomik kalkınma üzerinde oynadıkları rol, devletin bankacılık sektörü üzerindeki ilgisini arttırmaktadır. Bankaların kırılgan yapısı, onları doğaları gereği istikrarsız hale getirmektedir. Bankaların kırılganlığı, yüksek miktardaki kısa vadeli borçlarına karşılık düşük miktarda nakit varlıklara ve sermayeye sahip olmalarından kaynaklanmaktadır (Benston & Kaufman, 1996, s. 688). Onları “özel” yapan ve denetlenmesini zorunlu kılan özellikler varlık-kaynak bileşimlerinin yanı sıra, gerçek değeri belli olmayan satılamayan kredileridir (Baltensperger vd., 1987, s. 96). Her ne kadar piyasa ekonomilerinde piyasanın kendi iç dinamiklerini oluşturması ve dengeye oturtması istenilse de zaman zaman devlet müdahalelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Regülasyonun amacı, regülasyon yapılan alandaki sosyal ve ekonomik yapıya göre belirlenmektedir.

2.3. Regölasyon Teorileri

Regölasyon teorileri açıklanırken pozitif ve normatif analizler yapılır. Pozitif analizler mevcut durumun anlaşılmasını, açıklanmasını ve düzenlenmesini amaçlarken normatif analizler olması istenen durum üzerinde yoğunlaşırlar. Hem pozitif hem normatif analizi kapsayacak şekilde oluşturulan bir regölasyon soru seti aşğıdaki soruları içerir (Joskow, 2004, s. 171);

- 1- Düzenlemeler, maliyetleri, fiyatları, yeniliğin (inovasyonun) hızını ve yönünü, gelirin ve servetin dağılımını ve genel refahı nasıl etkiler?
- 2- Deregölasyon da dahil olmak üzere düzenleyici mekanizmalardaki değışiklikler, davranış ve performans göstergelerini nasıl etkiler?
- 3- Eğer düzenleme yapılacaksa, bilgi asimetrileri, politik kısıtlamalar ve işlem maliyetlerini azaltmak için seçilecek en iyi düzenleyici mekanizma ve yöntem ne olacaktır?
- 4- Hali hazırda düzenlenmiş sektörlerde, rekabetin sektörün bir veya daha fazla bölümüne girmesini kolaylaştırmak için sektör yapısında (yatay-dikey ayırım, ayırıştırma gibi) ve düzenleme mekanizmasında (giriş ücretleri, pazar gücü gibi) hangi değışikliklere ihtiyaç vardır?
- 5- Düzenleme neden yapılır, neden olduğu şekli alır ve neden değışir? Çıkar grubunun beklentileri, politik ve yasal kurumlar bu sorunun cevabını nasıl etkiler?

Piyasa aksaklıklarını düzeltmeyi hedefleyen regölasyon teorileri gruplandırılırken iki temel ayırımdan bahsedilir. Bunlardan birincisi kamu yararı teorisi ve ikincisi de çıkar teorisidir (Posner, 1974, s. 335). Çıkar teorisini temel alan görüşler özel çıkar teorisi-Chicago okulu yaklaşımı, kamu tercihi teorisi ve piyasa süreci teorisidir. Bu yaklaşımlar arasındaki fark, dört temel soruya verdikleri cevaptan kaynaklanmaktadır. Bu sorular (Tokathoğlu, 2003, ss. 145-146);

- 1- Serbest piyasa ekonomisinde regölasyonlara ihtiyaç duyulma sebebi nedir? Hükümet başarısızlığı veya piyasa başarısızlığı regölasyon ihtiyacını doğurur.
- 2- Regölasyon politikaları oluşturulurken kimin çıkarları göz önüne alınır? Kamu yararı ya da belli grupların çıkarları gözetilerek regölasyonlar yapılabilir.

- 3- Yürürlükteki regülasyon politikaları kimin çıkarını korumaktadır? Bazı regülasyonlar kamu yararı amacıyla oluşturulsa da zamanla belli grupların çıkarlarını korur hale gelebilirler.
- 4- Regüle edilecek sektörler nasıl belirlenir, bazıları regüle edilirken bazıları neden regüle edilmez?

Bu sorular cevaplandıktan sonra regülasyonun hangi teori çerçevesinde oluşturulacağı belirlenir.

Kamu yararı teorisi, A.C Pigou (1932) ve Paul Samuelson (1947) tarafından ortaya konulmuştur ve teorinin çıkış noktası, piyasa başarısızlıklarıdır (Kane, 1997, s. 3). Standart “kamu yararı (public interest)” veya “yardım eli (helping hand)” düzenleme teorisi, iki temel varsayıma dayanır. Birincisi, düzenlenmemiş piyasalar genellikle tekelleşme ya da dışsallık sorunları nedeniyle başarısızlığa uğrarlar (Djankov vd., 2002, s. 2); ikincisi, hükümetler, bu piyasa başarısızlıklarını düzenleme yoluyla maliyetsiz bir biçimde düzeltebilirler (Baştürk, 1999, s. 6; Posner, 1974, s. 336; Sarısoy, 2010, s. 280; Shleifer, 2005, s. 440). Hükümet kanalıyla yapılan düzenlemelerin etkin ve düşük maliyetli olacağına inanan kamu yararı teorisine göre, regülasyonlarla ortadan kaldırılması gereken piyasa başarısızlıkları, eksik rekabet, dengesiz piyasa işlemleri, eksik bilgi, bilginin asimetrik dağılımı, dış etkiler ve kamu malları gibi piyasanın denge durumuna ulaşmasını engelleyen unsurlardan kaynaklanır (Aranson, 1990, s. 250; Çevik & Demir, 2005, s. 252; Den Hertog, 1999, s. 225).

Teoriye göre, kamu otoriteleri, fiyatları kontrol ederek doğal tekellerin aşırıya kaçmasına izin vermezler ve güvenlik standartlarını oluştururlar. Kamu otoritelerinin çalışma koşullarını düzenleyerek işverenin işçisine karşı tekel gücünü kullanmasını engelleme, güvenlik standartlarını belirleyerek yatırımcının aldatılmasını engelleme ve benzeri müdahaleler teorinin kapsamındadır (Shleifer, 2005, s. 440). Aslında kamu müdahalesini zorunlu kılan şey bireysel önlemlerle aşılması mümkün olmayan durumlardır. Örneğin, bulaşıcı banka kaçıışlarına dair kaygılar, bireysel çabalarla gerçekleştirilmesi mümkün olmayan banka denetimleri, eksik bilgi nedeniyle kendini koruyamayan azınlıkların haklarının korunması ve benzeri durumlar. Finans piyasalarına dair olumsuz dışsallıklar; para politikasının (makroekonomik) yetersiz desteğinden, kredi ve sermaye üzerindeki

yetersiz kontrollerden, finansal çöküşten (genellikle sistemik risk olarak adlandırılır), çek kullanımının bozulmasından, uluslararası fon transfer sistemlerinin bozulmasından, bankaların bireysel başarısızlığından ya da mevduat sigortası fonundaki bozulmalardan kaynaklanabilir (Benston, 1994, s. 206).

Kamu yararı teorisine yöneltilen en önemli eleştiri, düzenleyicilerin sadece kamu yararını maksimize etmek istediği, düzenleyicilerin kendi çıkarlarının kararlarını etkilemediği varsayımdır ve bu varsayımın geçerliliğini kabul etmek regülasyonlar üzerindeki problemlerin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır (Oğuz, 2003, s. 28). Diğer eleştiriler ise, piyasa mekanizmasına kamu otoriteleri tarafından yapılan müdahalelerin beklenenin aksine piyasanın işleyişinde ekonomik, siyasal ve sosyal sorunlar yaratacağı düşüncesi etrafında toplanmaktadır (Aktan & Yay, 2016b, s. 84). Bu eleştiriler ışığında teorinin başarısızlık nedenleri şöyle sırlanabilir (Posner, 1974, ss. 339-340);

- Düzenleyici kurumlara atanan görevlerin yapısı oldukça zordur.
- Denetim kurumlarının etkin yasal denetim için katlanması gereken maliyet, yaratılan faydaya kıyasla oldukça yüksektir.
- Piyasa ekonomisi kaynakların etkin kullanımı ile kişisel çıkarların nasıl korunacağını gösterir. Oysa kamu yararı teorisi, kamu algısının yasal düzenlemelerle nasıl kamu yararını maksimize edeceğine dair bir bağlantı içermez.

Özel çıkar teorisi, 1970’li yılların başında ortaya çıkmıştır. Öncüleri; R. Posner, S. Peltzman ve G. Stigler’dir (Gündoğdu, 2017, s. 64). Stigler’e göre; devlet, toplumdaki her endüstri için potansiyel bir kaynak veya tehdittir. Devlet, yasaklama ya da zorlama, para alma ya da verme yetkisiyle, seçili endüstrilere yardım edebilir ya da zarar verebilir. Teori, düzenlemenin faydalarını veya yüklerini kimin alacağını belirlenmesi, düzenlemenin ne şekilde yapılacağını belirlenmesi ve düzenlemelerin, kaynakların etkin tahsisi üzerindeki etkilerini açıklamasını amaçlar. Endüstri kollarından biri düzenlemelerin çıkarılmasını özellikle isteyebilir veya düzenlemeleri zorla sürdürebilir. Kural olarak, düzenlemeler, zamanla belli gruplar tarafından yönlendirilir ve kendi faydasına uygun biçimde işletilir (Stigler, 1971, s. 3). Bu yüzden, özel çıkar teorisi, regülasyonları “ele geçirme teorisi” ile açıklar ve regülasyonlardan yalnızca

regölasyonları belirleyen kurumları ele geçirenlerin yararlandığını savunur (Aktan & Yay, 2016b, s. 85). Teoriye göre, belli bir büyüklüğe sahip olan ve organize faaliyet gösteren firmalar regölasyonları kontrol ederek hâkim duruma geçebilir ve küçük firmaları olumsuz etkileyebilirler. Dolayısıyla, aslında toplumsal refahın sağlanması güdüsüyle ortaya konulan regölasyonlar belli bir süre sonra sadece belli çıkar gruplarına hizmet eden bir hal almaktadır.

Özel çıkar teorisi, düzenlemeleri, gerekçelendirmekten ziyade açıklar. Bankacılık hizmetlerinden faydalanan müşterilerin ve kamu görevlilerinin kişisel çıkarları hem ulusal hem de uluslararası düzenlemeler için zorlayıcı güç olarak görölmektedir. Hükümet yetkilileri de diğer insanlar gibi kendi çıkarlarını düşünürler. Onların çıkarları, çalışan olarak hükümete ve birey olarak kendilerine hizmet etmeyi gerektirir. Çalışanlar, hükümet için, vergi tahsilatlarını arttırmak üzere yasa ve yönetmelikleri kullanabilirler. Kendileri için, pozisyonlarını kullanarak doğrudan ve dolaylı ödeme alabilirler, güçlerini ve tanınırlıklarını arttırabilirler ve eleştirilerden kaçınabilirler (Benston, 1994, s. 207).

Özel çıkar teorisi, sunduğu hipotezlere bir dayanak gösteremediği için, küçük grupların veya kar amacı gütmeyen kuruluşların regölasyon kurumlarını ele geçirememesi nedenlerini açıklayamadığı için ve birbirine zıt endüstrileri regüle etmek zorunda kalan regölasyon kurumunun davranışlarını açıklayamadığı için eleştirilir (Tokatlıoğlu, 2003, s. 147).

“Kamu tercihi teorisi”, “rant kollama teorisi” olarak da adlandırılır ve öncüleri, D. Black, K. Arrow, A. Krueger, J. M. Buchanan ve G. Tullock gibi Virjinya Okulu iktisatçılarıdır (Y. C. Dura, 2006, s. 107; Tepe & Ardiyok, 2004, s. 109). Teori, sosyal veya politik yaşamda görölen rant kollama çabalarını kamu regölasyonlarının bir sonucu olarak kabul eder. Teorinin özü, özel çıkar gruplarının, regölasyonları etkisiz hale getirmeye veya kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalıştıklarını savunur (Aktan & Yay, 2016b, s. 86)

Son yaklaşım, piyasa süreci teorisi ya da diğer adıyla Avusturya Okulu teorisidir. Bu teori, devletin piyasalara müdahale etmemesi gerektiğini savunur. Teoriye göre, bireylerin piyasa tecrübesi zaman içinde gelişir ve bu gelişim sürecinde eksik bilgiler

ışığında farklı şekillerde gerçekleşir. Bu yüzden de her ekonomik birim farklı davranışlar gösterir. Bu çerçevede hangi düzenlemenin etkinliği arttıracığı belli olmadığından düzenlemeler etkinsizliğe neden olurlar (Tepe & Ardıyok, 2004, s. 109).

2.4. Regülasyon Türleri

Regülasyonların sınıflandırılmasına başlamadan önce mutlaka cevaplanması gereken iki önemli soru vardır. Bunlardan ilki regülasyonun kapsayacağı kurumlar nelerdir (örneğin, sadece bankacılık sektörü mü yoksa geniş çaplı finansal piyasalar mı)? İkincisi ise regülasyonların kapsayacağı kalemler nelerdir (sadece bilanço kalemleri mi yoksa bilanço dışı kalemler de dahil edilecek mi?) (Baltensperger & Dermine, 1986, s. 13)? Bu sorular cevaplandıktan sonra regülasyonlar amaçları ve kapsamaları dikkate alınarak sınıflandırılabilirler. Ancak, sınıflandırma yapılırken regülasyonların finansal sistemin atlatmaya çalıştığı hareketli bir hedef olduğu da unutulmamalıdır (Balling & Gnan, 2011, s. 10).

Literatürde en yaygın kullanılan sınıflandırmaya göre regülasyonlar, ekonomik (iktisadi) regülasyonlar, sosyal regülasyonlar ve idari regülasyonlar (süreç regülasyonu) olmak üzere üçe ayrılır. Regülasyonların sınıflandırılmasında, düzenlemelerin ekonomik çıktılarına etki biçimleri ile düzenleyici kuruluşlar dikkate alınır. Ekonomik regülasyonlar, fiyat, piyasa yapısı gibi çıktıları doğrudan etkileyen ve düzenleyici kurumlar gibi idari birimler ile siyasi birimler tarafından yapılan düzenlemelerdir. Kısaca, devlet tarafından ekonomiye yapılan müdahalelerdir. Sosyal regülasyonlar, çalışanların güvenliği, çevrenin korunması gibi ekonomik çıktıları dolaylı olarak etkileyen ve ağırlıklı olarak özel birimler tarafından yapılan regülasyonlardır. İdari regülasyonlar ise bürokrasi olarak adlandırılan ekonomik ve sosyal regülasyonların süreçlerinin düzenlenmesidir.

Bankacılık sektörü özelinde ki bir sınıflama ise regülasyonların fonksiyonlarına göre yapılır. Fonksiyonlarına göre regülasyonlar, ihtiyati (önleyici) regülasyonlar ve koruyucu regülasyonlar olarak ikiye ayrılır (Baltensperger & Dermine, 1986, s. 10; Yılmaz, 2000, s. 9). İhtiyati regülasyonlar, bankacılık kesimini ve hatta finansal sistemi bir bütün olarak korumanın yanı sıra bireysel kurumlardaki küçük mevduat sahiplerinin güvenliğini de korumayı amaçlarlar (Cull vd., 2009, s. 2). Bankaların risk seviyelerini kontrol ederek

banka başarısızlıklarının olasılığını minimize etmeye çalışırlar. Koruyucu regülasyonlar ise, gerçekleşen ya da yaklaşan banka başarısızlıklarına karşı bankaların kendisini ve müşterilerini korumayı amaçlarlar. İhtiyati regülasyonlar arasında sermaye yeterliliği gereklilikleri, likidite gereksinimleri, faiz (özellikle mevduat oranı) düzenlemeleri, varlık çeşitlendirme kuralları, izin verilen ticari faaliyetlere getirilen kısıtlamalar, piyasa girişine getirilen kısıtlamalar ve genel bankacılık denetimi yer alır. Koruyucu regülasyonlar ise mevduat sigortası ve son kredi mercii olarak merkez bankalarının alabileceği önlemleri içerir. Ancak bu ayrım çok kesin değildir ve düzenlemeler birbirini etkilerler (Baltensperger & Dermine, 1986, ss. 10-11).

Brownbridge ve Kirkpatrick (1999) regülasyonlarla ilgili ayrımı ekonomik regülasyonlar ve ihtiyati regülasyonlar olarak yapar. Faiz oranları ve kredi tahsisi gibi konulardaki düzenlemeleri içeren ekonomik regülasyonlar kaynakların etkin tahsisi ile piyasa aksaklıklarının azaltılmasını hedefler. İhtiyati regülasyonlar ise, finansal sistemin istikrarını ve mevduat sahiplerini korumayı amaçlar (Brownbridge & Kirkpatrick, 1999, s. 244).

Regülasyonların sınıflandırılmasında düzenlemeyi yapan kuruluş da dikkate alınır. Sosyal regülasyonlar genel hukuk çerçevesinde mahkemeler tarafından düzenlenirken, ekonomik regülasyonlar düzenleyici kuruluşlar gibi siyasi ve idari otoriteler tarafından gerçekleştirilir (Çetin, 2009, s. 27).

Çalışmanın bu bölümünde ekonomik, sosyal ve idari regülasyonlar açıklanacak, ardından tezin amacı doğrultusunda bankacılık sektöründeki regülasyonlar tanımlanacaktır.

2.4.1. Ekonomik (İktisadi) Regülasyonlar

Ekonomik regülasyonlar, ekonomik birimlerin etkinliğinin geliştirilmesi ve toplumsal refahın artırılması amacıyla kamu kaynaklarının ve yetkilerinin kullanılmasıdır. Esas olarak, doğal tekellerin önlenmesinde ve rekabetin düzenlenmesinde kullanılırlar (Den Hertog, 1999, s. 224). Ekonomik regülasyonlar, kendi içinde yapısal regülasyonlar ve davranış regülasyonları olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Yapısal regülasyonlar, piyasa yapısını düzenlemek üzere kullanılırlar. Piyasaya giriş-çıkış engelleri, stratejik öneme sahip sektörlerdeki lisanslama uygulamaları buna örnek olarak verilebilir (Aktan & Yay, 2016a, s. 125). Fiyat ve giriş üzerine uygulanan yapısal regülasyonlar dört durumda rasyonel olabilir. Bunlar; (i) bir veya daha fazla malın tek firma tarafından üretiminin maliyetleri en aza indirdiği durum, (ii) yasal tekel olan bir firmanın ortalama fiyatları ve karları seçtiği durum, (iii) giriş tehdidinin, tek bir tedarikçiyi etkili bir şekilde disipline etmediği durum ve (iv) fiyatlar düzenlenmiş olsa bile, yasal bir tekel olmadığında verimsiz girişlerin meydana geldiği durum (Joskow & Rose, 1989, s. 1454). Bu regülasyonlar üç şekilde gerçekleştirilebilir; (i) piyasaya girişin doğrudan engellenmesi, (ii) piyasaya giriş maliyetlerinin yasal araçlarla yükseltilerek girişin dolaylı olarak engellenmesi, (iii) uzun dönemli satın alma sözleşmeleri (Çetin, 2009, s. 29).

Davranışsal regülasyonlarsa, piyasa davranışlarını düzenlemek üzere kullanılır. Fiyatlara ilişkin kontroller, tüketicinin korunmasına yönelik kurallar, reklamcılıkla ilgili kurallar ve minimum kalite standartlarının belirlenmesi, davranış regülasyonlarına örnek olarak verilebilir (Aktan & Yay, 2016a, s. 125; Den Hertog, 1999, s. 224).

2.4.2. Sosyal Regülasyonlar

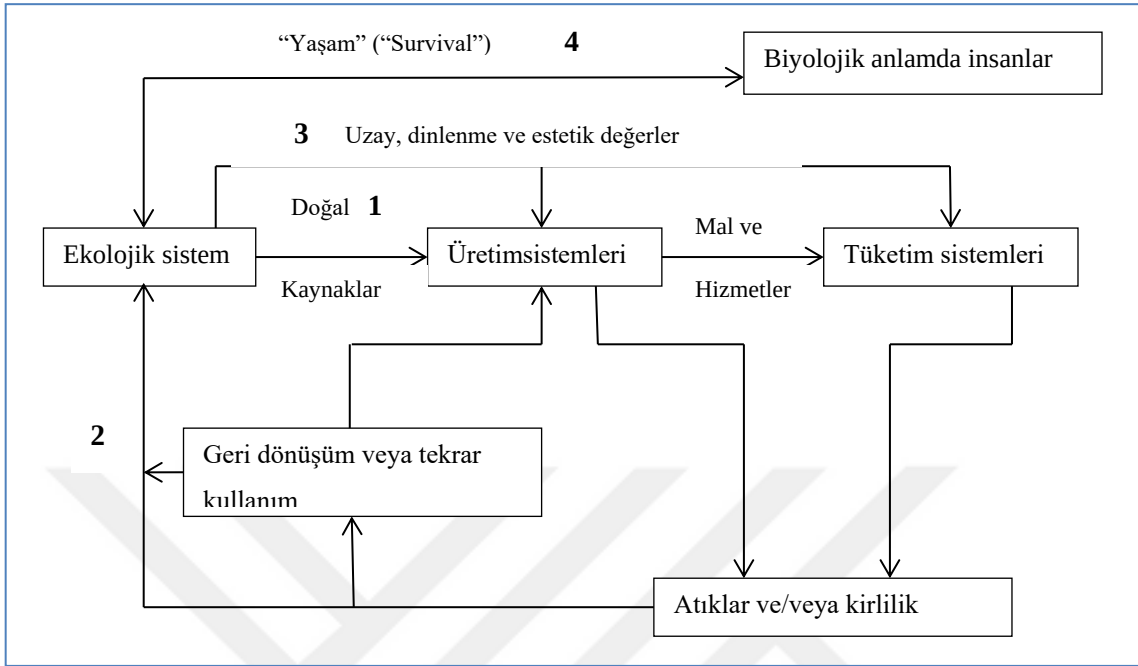
Sosyal regülasyonlar, çevre, sağlık, çalışma koşulları (iş sağlığı ve güvenliği), tüketiciyi koruma ve işgücü (eşit fırsatlar vb.) alanlarındaki düzenlemeleri içermektedir. Çevreye zararlı maddelerin boşaltılması, fabrikalardaki ve işyerlerindeki güvenlik düzenlemeleri, malların ambalajına veya etiketlerine yazılması gereken bilgiler, bir izin belgesine sahip olmadıkça belirli malların hizmetlerinin verilmesinin yasaklanması ve personel alımında ırk, ten rengi, din, cinsiyet veya milliyet ayrımcılığının yasaklanması sosyal regülasyonlara örnek verilebilir (Den Hertog, 1999, s. 224). Dolayısıyla, sosyal regülasyonların toplumsal hakları koruduğu ve sosyal refahı arttırdığı söylenebilir. Sosyal regülasyonlarla adaletsiz gelir dağılımı ve kaynakların etkin tahsis edilememesinden kaynaklanan sorunlar çözülmeye çalışılır (Aktan & Yay, 2016a, s. 126). Sosyal refahı arttıran bu çalışmaların iktisadi etkisi ise, ikinci planda tutulur (Sarısoy, 2010, s. 285).

Sosyal regülasyonlar genellikle uluslararası düzenlemelerle ortaya konulur. Örneğin Basel kriterleri bankacılık ile ilgili düzenlemelerin sınırlarını belirler ve bu durum ülkelerin kendi ulusal düzenlemelerini yapma kabiliyetlerini sınırlar (Oğuz & Çakmak, 2002, s. 12).

Bankacılık sektörü açısından sosyal regülasyonları incelerken değinilmesi gereken önemli bir kavram da “sürdürülebilir bankacılık”tır. Sürdürülebilirlik, firmaların ekonomik beklentilerinin sosyal ve çevresel duyarlılıkları ile bir denge içinde olmasını gerektirir. Çevresel ve sosyal duyarlılıklar firmaların itibarlarını arttırarak kârlılıklarının artmasını sağlar. Dolayısıyla burada birbiri içine geçmiş bir ilişkiler ağı ve kazanç mekanizması mevcuttur.

Şekil 2.1., ekonomi ve ekolojik sistem arasındaki ilişkiyi kapalı bir düzenek olarak göstermektedir. Doğal kaynakların üretim sistemleri aracılığıyla mal ve hizmetlere dönüştürülerek insanların tüketimine sunulması, tüketilen mal ve hizmetlerden doğan atıkların yok edilmesi veya geri dönüştürülmesi ekolojik sistemi oluşturur. Bu sistemde insanoğlunun varlığının sürdürülebilmesi için kaynakların etkin kullanılması, atıkların mümkün olduğunca geri dönüşümle tekrar kullanılabilir hale getirilmesi, aksi durumda da çevreye minimum zararı verecek şekilde yok edilmesi gerekir. İnsanlar bu aşamaların hepsinde ayrı ayrı çevresel ve sosyal duyarlılıkları taşıdığı sürece gelecek nesillerin doğal kaynakları kullanım hakkı minimum ölçüde tüketilir. Sürdürülebilirlik kavramı da tam olarak bu noktada ortaya çıkar.

Şekil 2.1: Çevre, İnsan ve Ekonomi Arasındaki İlişki

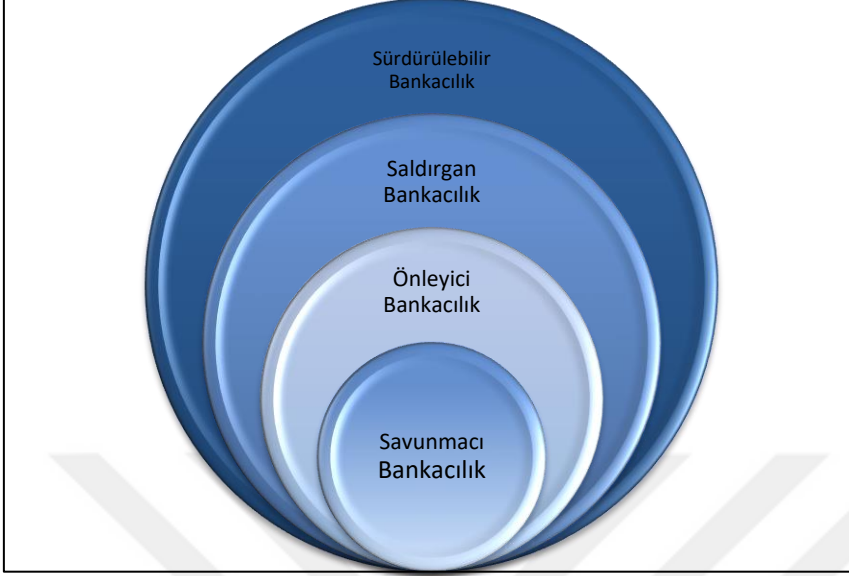

Kaynak: (Jeucken, 2001, s. 13)

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez 1987 yılında, Birleşmiş Milletler'in hazırladığı Dünya, Çevre ve Kalkınma raporunda kullanılmıştır. "Ortak Geleceğimiz" başlıklı bu rapor, raporu sunan komisyon başkanının adı ile özdeş bir biçimde "Brundtland Raporu" olarak da anılır. Raporda sürdürülebilir kalkınma, "bugünün ihtiyaçlarının, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneklerini tehlikeye atmadan karşılanabildiği kalkınma" olarak tanımlanmıştır (Öner Kaya, 2010, s. 77). Sürdürülebilir kalkınma ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin eşit düzeyde dikkate alındığı bir kalkınma modeli gerektirir.

Ekonomik sistem içerisinde finansal kesim ve özellikle bankalar hem doğrudan yatırımla hem de yatırımlara sağladıkları krediler yoluyla çevreyi doğrudan ve dolaylı olarak etkilerler. Bu durum bankaları sürdürülebilirlik konusunda diğer sektörlere kıyasla daha özellikli bir noktaya taşımaktadır. Sürdürülebilir bankacılık noktasına gelene kadar bankalar dört aşamadan geçmektedir. Bunlar; (1) savunmacı (defensive) bankacılık, (2) önleyici (preventive) bankacılık, (3) saldırgan (offensive) bankacılık ve (4) sürdürülebilir (sustainable) bankacılıktır (Jeucken, 2001, s. 71).

Şekil 2.2: Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Bankacılık Aşamaları

Kaynak: (Jeucken, 2001, s. 71)

İlk aşama savunmacı bankacılıktır. Bu aşamada banka çevresel kaygılarla maliyet tasarrufunu önemsemez, çevre yasalarını ve düzenlemeleri doğrudan veya dolaylı olarak kendi çıkarlarına ve işine karşı tehdit olarak algılar ve sadece iyileştirici önlemleri alır. Bu düşünce yapısında, çevresel önlemler maliyeti arttıran ve kesinlikle para kazandırmayan işler olarak görülür. İkinci aşama, önleyici bankacılık aşamasıdır, bu aşamada potansiyel maliyet tasarrufları açıklanır. Bu tasarruflar kağıt kullanımı, enerji ve su kullanımı, iş seyahatlerinin maliyetlerinin azaltılması gibi bankanın kendi operasyonlarıyla ilgili içsel tasarruflar ve çevresel risklerle bağlantılı yatırım kayıpları ve risklerin azaltılması gibi dışsal tasarruflardır. Bu aşamada, çevresel önkoşullarla ilgili potansiyel riskler, maliyetler ve getiriler, bankaların günlük operasyonlarına entegre edilir. Politikacılar, çıkar grupları, çevre yasaları, içtihatlar ve yönetmelikler aracılığıyla alınan bu önlemler banka faaliyetleri için şart koşulduğundan, bankalar için önleyici bankacılık kaçınılmazdır. Üçüncü aşama saldırgan bankacılıktır. Bu aşamada bankalar, kârlı ve çevre dostu ürünlerle, yeni pazarlar, yeni yatırım ve kredilendirme fırsatları elde ederler. Bankaların duruşu, proaktif, yaratıcı ve yenilikçidir; çevreye duyarlı yatırımlarla mikro düzeyde kazan-kazan ilkesine göre hareket ederler ve bu bakış açısı sürdürülebilir kalkınma yolunda bankaları cesaretlendirir (Jeucken, 2001, ss. 72-73). Son aşama

sürdürülebilir bankacılıktır. Bu aşamada tüm faaliyetler bilinçli olarak çevreye duyarlıdır. Sürdürülebilir bankacılığın hedefi, müşterilerinin ihtiyaçlarını karşılarken, ekonomik beklentilerle çevresel duyarlılıkları birleştirerek, sürdürülebilir kalkınmaya kararlı ve pozitif katkılar sunmaktır. Bankalar bu hedefe ulaşırken aşırı risk almaktan kaçınmaya ve uzun vadeli kârlılıklarını arttırmaya odaklanırlar (Boitan, 2015, s. 23). Bankaların, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmalarının diğer bir yolu da yalnızca faaliyetlerinin çevresel ve sosyal etkilerini göz önünde bulunduran müşterilerine ürün ve hizmet sağlama kararıdır (Oladi, 2013, s. 1). Sürdürülebilir bankacılık aşamasında bankalar bu duyarlılıkla hareket etmedikleri takdirde itibar ve müşteri kaybetme riskiyle karşı karşıya geleceklerinin bilincindedirler.

Bankaları sürdürülebilir bankacılık uygulamaları için zorlayan unsurlar, piyasanın isteklerinden, kendi imaj kaygılarından, yasal düzenlemelerden ve sivil toplum örgütlerinin isteklerinden kaynaklanabilir. Bu noktada bankalar hem bilgi birikimlerini kullanarak oluşturdukları yeni ürünlerle, hem de reklam çalışmaları ile sürdürülebilir kalkınmanın bir aracı olduklarını gösterebilirler. Tablo 2.1’de bankaları sürdürülebilir bankacılığa yönelten nedenler ve sürdürülebilir bankacılığın yapılandırılmasında kullanabileceği araçlar görülmektedir.

Tablo 2.1: Sürdürülebilir Bankacılık Özeti

Sürdürülebilir bankacılık için nedenler	Sürdürülebilir bankacılığın yapılandırılması
Piyasa - Müşteriler - Rakipler - Ortaklar - Tedarikçiler	Ticaret - Yeni ürünler ve danışmanlık - Yeni pazarlar - Kurumsal yönetim - Tedarikçiler için gereksinimler
İmaj - Duyulan ilgi (involvement) - Medya	Duyulan ilgi (involvement) - Sponsorluk, bağışlar, katılım sermayesi - Bağlantılar (STK'lar, hükümet, işletmeler)
Hükümet - Müşterilerle ilgili mevzuat - Banka ile ilgili mevzuat - Diğer (örn: araştırmalar)	İç İşler - Veritabanları, kontrol listeleri, vb. - İç çevrenin düzenlenmesi - Politika/üst yönetimin taahhütleri
Sivil Toplum Örgütleri - UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı) - Sürdürülebilir Kalkınma İçin Dünya İş Konseyi (WBCSD), Uluslararası Ticaret Odası (ICC), Sosyal Girişim Ağı (SVN), vb. - Eylem Grupları (Örn. Uluslararası Af Örgütü)	İletişim - İfadeler - Ağ bağlantıları - Raporlar

Kaynak: (Jeucken, 2001, s. 78)

Firmaların sürdürülebilir operasyonları ve sürdürülebilirlik bilinci arttıkça, sürdürülebilirlik performans değerlendirmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Çevresel ve sosyal performansın ölçülmesi ve firmaların bu performansının karşılaştırılması oldukça zordur. Firmalardaki çevresel ve sosyal etkilerin ölçümünü standartlaştırmak için bir metodoloji geliştirmeye ihtiyaç vardır (Özçelik & Avcı Öztürk, 2014, s. 205). Bankaların sürdürülebilirlik performansının ölçülmesinde, Küresel Raporlama Girişiminin “GRI”, Sürdürülebilirlik Raporlama İlkeleri (2013 yılından bu yana G4 kriterler seti kullanılmaktadır), Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) ve İlerleme Bildirimi (COP) kullanılabilir. Gönüllülük esasına göre hazırlanan bu raporlarda çoğunlukla GRI ilkeleri kullanılmaktadır. Hazırlanan raporlar, firmaların faaliyetlerini sürdürülebilir hale getirmek üzere hedef belirlemelerine, performanslarını ölçmelerine ve değişimlerini yönetmelerine yardımcı olurken, uluslararası kriterlerin belirlenmesi, raporların standart

ve karşılaştırılabilir olmasına imkân tanımaktadır (GRI-G4, 2018, s. 7). G4 kriterlerine göre raporda yer alacak standart kategori ve unsurlar Tablo 2.2'deki gibidir;

Tablo 2.2: G4 Raporlama Kategori ve Unsurları

Genel Standart Bildirimler							
Kategori	Strateji ve Analiz	Kurumsal Profil	Tanımlanan Öncelikli Unsurlar ve Çerçeveler	Paydaş Katılımı	Rapor Profili	Yönetişim	Etik ve Dürüstlük
Özel Standart Bildirimler							
Kategori	Ekonomik	Çevresel	Sosyal				
			Alt Kategoriler				
Unsurlar			İşgücü Uygulamaları ve İnsana Yaraşır İş	İnsan Hakları	Toplum	Ürün Sorumluluğu	
	-Ekonomik Performans	-Malzemeler	-İstihdam	-Yatırım	-Yerel Toplular	-Müşteri	
	-Piyasa Varlığı	-Enerji	-İşgücü/Yönetim İlişkileri	-Ayrımcılığın Önlenmesi	-Yolsuzlukla Mücadele	Sağlığı ve Güvenliği	
	-Dolaylı Ekonomik Etkiler	-Su	-İş Sağlığı ve Güvenliği	-Örgütlenme ve Toplu Sözleşme Hakkı	-Kamu Politikası	-Ürün ve Hizmet Etiketlemesi	
	-Satın Alma Uygulamaları	-Biyolojik Çeşitlilik	-Eğitim ve Öğretim	-Çocuk İşçiler	-Rekabete Aykırı Davranış	-Pazarlama İletişimi	
		-Emisyonlar	-Çeşitlilik ve Fırsat Eşitliği	-Zorla veya Cebren Çalıştırma	-Uyum	-Müşteri Gizliliği	
		-Atık Sular ve Atıklar	-Kadın ve Erkekler için Eşit Ücret	-Güvenlik Uygulamaları	-Tedarikçinin Toplum Üzerindeki Etkiler	-Uyum	
		-Ürün ve Hizmetler	-Tedarikçinin İşgücü Uygulamaları	-Yerli Halkların Hakları	Bakımından Değerlendirilmesi		
		-Uyum	Bakımından Değerlendirilmesi	-Değerlendirme	-Toplum Üzerindeki Etkilere İlişkin Şikayet Mekanizmaları		
		-Nakliye	-İşgücü Uygulamaları	-Tedarikçilerin İnsan Hakları Bakımından Değerlendirilmesi	Üzerindeki Etkilere İlişkin Şikayet Mekanizmaları		
		-Genel Tedarikçinin Çevresel Bakımdan Değerlendirilmesi	-Şikayet Mekanizmaları	-İnsan Hakları Şikayet Mekanizmaları			

Kaynak: (GRI-G4, 2018, s. 3)

Tabloda kategorileri belirtilen bilgiler, şeffaflığın sağlanabilmesi için bazı temel ilkelere dayanılarak raporlanırlar. Bu ilkeler iki kategoride gruplandırılabilir. Bunlar (GRI-G4, 2018, s. 3);

- 1- Rapor İçeriğinin Belirlenmesine İlişkin İlkeler
- 2- Rapor Niteliğinin Belirlenmesine İlişkin İlkelerdir.

Rapor içeriğinin belirlenmesine ilişkin ilkeler; paydaş kapsayıcılığı, sürdürülebilirlik bağlamı, önceliklendirme ve eksiksizliktir. Rapor niteliğinin belirlenmesine ilişkin ilkeler ise; denge, karşılaştırılabilirlik, doğruluk, zamansal tutarlılık, netlik, güvenilirliktir.

Küresel uygulamalara uyumlu biçimde bankalarımız da sürdürülebilirlik raporları hazırlamaya başlamışlardır. Kurumsal sürdürülebilirlik başlıklı internet sitesi ve bankaların kendi internet sitelerinden derlenen bilgilere göre, ülkemizde 9 banka sürdürülebilirlik raporu yayınlamaktadır. Bankalar ve rapor yayınladıkları dönemler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.3: Sürdürülebilirlik Raporu Hazırlayan Bankalar ve Rapor Dönemleri

Banka Adı	Sürdürülebilirlik Rapor Dönemi
Akbank	2019, 2018, 2017, 2016, 2015, 2014, 2013, 2012, 2011, 2010, 2009
Yapı Kredi Bankası	2019, 2018, 2017, 2016, 2015, 2014, 2013, 2012, 2011, 2010
Türkiye İş Bankası	2019, 2018, 2017, 2016, 2015, 2014, 2013, 2012
Garanti Bankası	2016, 2015, 2014, 2013, 2011-2012
TSKB	2015, 2013-2014, 2011-2012, 2009-2010, 2008-2009
Ziraat Bankası	2018, 2017, 2016, 2015, 2014, 2013.
Vakıfbank	2018, 2017, 2016, Ocak 2014- Haziran 2015
Şekerbank	2019, 2015, 2013
Türkiye Finans	2013

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

TSKB 2016 ve 2017 yıllarında, Garanti Bankası 2017 yılında, Ziraat Bankası ve Vakıfbank 2019 yılında sürdürülebilirlik raporu yerine Entegre Rapor yayınlamaya

başlamıştır. Bankalar, bazı dönemlerde sürdürülebilirlik raporlarına ek olarak iklim değişikliği yönetimi ile ilgili iklim raporu, su yönetimi performansı ile ilgili su raporu ve karbon saydamlık raporu yayınlamaktadırlar.

Bütün bu çalışmalar sonucunda bankacılık sektörünün sürdürülebilir kalkınmaya sağlayacağı katkılar şöyle özetlenebilir (Beşkök, 2010, s. 68)

Projeler finanse edilirken çevresel ve sosyal risklerin değerlendirilmesi sağlanır.

- Kredi kararı verilirken çevresel konuları dikkate alan sistematik yapı oluşturulur.
- Çevreye etkileri olumsuz olan projeler gerekli önlemler alınmadan finanse edilmez.
- Bankalar çevreye duyarlı ve sosyal faydayı maksimize eden ürünler geliştirir.
- Yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği projeleri desteklenir.

2.4.3. İdari Regülasyonlar – Süreç Regülasyonları

Üçüncü regülasyon türü olarak bahsedilen idari regülasyonlar sosyal refahı arttırmak, piyasa etkinliğini sağlamak ya da sosyal fayda yaratmak gibi amaçlar taşımazlar. İdari regülasyonlar, ekonomik ve sosyal regülasyon süreçlerindeki bürokratik işlemleri ve idari maliyetleri ifade ederler (Çetin, 2009, s. 35). Bu bürokratik işlemlerin sorunsuz işlemesi için oluşturulan kurallar ve yapılan düzenlemeler de idari regülasyon olarak adlandırılırlar.

2.5. Bankacılık Düzenlemeleri

Bankacılıkta güven ortamının oluşturulması ihtiyacı, sektörün üstlendiği aracılık rolü, sektörün ekonominin genelini yansıtmaması, rekabetin tesis edilmesinin önemi, piyasa başarısızlıklarının büyük zararlara yol açma riski ve bunun önlenmesi ihtiyacı, sektörün krize olan duyarlılığı ve sektörün yapısının sürekli değişim ve gelişim halinde oluşu bankacılık sektöründe düzenleme ihtiyacını doğurmaktadır (Gündoğdu, 2017, s. 77).

Bankacılık sektörü özelinde bakılırsa, herhangi bir düzenleyici rejimin iki temel amacı olduğu söylenebilir: (1) banka başarısızlığı olasılığını azaltmak ve (2) kaçınılmaz banka

başarısızlığının maliyetini azaltmak (Balling & Gnan, 2011, s. 11; Llewellyn, 2011, s. 31). Bu ilişkiyi Şekil 2.3’de gösterilmektedir;

Şekil 2.3: Düzenleme Matrisi: Olasılık ve Maliyet

BAŞARISIZLIK OLASILIĞI	
BAŞARISIZLIĞIN MALİYETİ	DÜŞÜK → YÜKSEK
	DÜŞÜK ↓ YÜKSEK
	✓
	KRİZ POTANSİYELİ ✗

Kaynak: (Llewellyn, 2011, s. 31)

Şekil 2.3’deki matris başarısızlık ve maliyetler arasındaki ilişkiyi göstermektedir; başarısızlığın maliyetleri düşürülürse, başarısızlık olasılığı hakkında daha az endişe duyulması gerekir. Aşırı (tamamen gerçekçi olmayan) durumda, banka iflaslarının maliyetleri sıfıra indirilebiliyorsa, başarısızlık olasılığı hiçbir şekilde kaygı yaratmayacaktır ve banka başarısızlıklarının olasılığını azaltmak için düzenlemeler gerekmeyecektir (Llewellyn, 2011, s. 31). Başarısızlık olasılığının düşük ancak maliyetlerin yüksek olduğu ihtimal daha gerçekçi bir senaryodur. Bu senaryoda düzenlemelerle kriz ihtimali azaltılabilir. Başarısızlık ihtimalinin yüksek ve maliyetlerinde yüksek olduğu senaryo ise en istenilmeyen durumdur. Bu noktaya gelinmeden çok önce önlemlerin alınmış olması gerekir. Elbette bu noktada sadece başarısızlığın maliyetinin değerlendirilmesi yeterli değildir. Başarısızlığın maliyeti ile düzenlemelerin maliyetinin de mutlaka karşılaştırılması gerekir (Benston & Kaufman, 1996, s. 694).

Bankaların başarısız olma olasılığı beş teorik nedene dayandırılabilir (Barth vd., 2002, ss. 4-5); birincisi, bankalar, menkul kıymet, sigorta ve gayrimenkul piyasaları ile ilgili iş ve işlemler yaptıklarında çıkar çatışmaları yaşanır. İkincisi; ahlaki tehlike, bankaların

faaliyet yelpazesi genişledikçe alabilecekleri riskler artar. Bankacılık düzenlemeleri de devlet garantisi vererek sistematik riski minimize etmeyi ve ahlaki tehlikeyi ortadan kaldırmayı amaçlar (Nieto, 2001, s. 91). Üçüncüsü, karmaşık bankaları izlemek zordur. Zayıf risk analizi, zayıf yönetim ve kontrol sistemleri; genel olarak finansal sistemde ve özellikle finansal kurumlardaki zayıf (veya bozuk) teşvik yapıları; yetersiz resmi denetim, kamuya açıklanması gereken bilgilerle ilgili yetersiz paylaşım hem bankalarla hem de büyük kurumsal müşterilerle ilgili yetersiz kurumsal yönetim düzenlemeleri bankaları karmaşık hale getirir (Llewellyn, 2001a, s. 327). Dördüncüsü, birden fazla faaliyet alanına sahip olan bankalar siyasal ve ekonomik olarak güçlü hale gelirler ve “disipline etmek için çok büyük olurlar” (too big to discipline). Beşincisi, büyük holding şirketler rekabeti ve etkinliği azaltırlar. Oysa bankacılıkta etkinliğin sağlanabilmesi için, tekelleşme, yoğunlaşma ve yetersiz rekabetin önlenmesi oldukça önemlidir (Baltensperger & Dermine, 1986, s. 3; Cigerci & Gökce, 2014, s. 7; Tiryaki & Yılmaz, 2012, s. 74). Ancak uygulamaya bakıldığında, rekabetin teşvikinden çok piyasanın istikrarının sağlanması, yatırımcıların korunması, güvenin sağlanması ve risklerin belirlenerek kontrol altına alınmasına ağırlık verildiği gözlemlenmektedir (N. Dura, 2001, s. 134)

“Bankaların güvenliği” ve genel olarak “finansal istikrarla ilgili duyulan endişeler” de düzenlemelerin alt gerekçesi olarak sayılabilirler. Banka güvenliği denildiğinde temel de iki husus dikkate alınmaktadır. Bunlardan ilki tüketicinin korunması ile ilgili kaygıları da barındıran mevduat sahiplerinin korunması; ikincisi ise bir bütün olarak finansal sistemin korunmasını ve güvenliğini içeren bankacılık paniklerinin ve krizlerin önlenmesidir (Baltensperger & Dermine, 1986, s. 3; Tiryaki & Yılmaz, 2012, s. 74).

Bankacılık sektöründeki düzenlemelerin bir diğer gerekçesi de rekabetin sınırlaması ve hükümet yetkililerinin gelir ve güç sağlama beklentileridir (Benston & Kaufman, 1996, s. 694). Ancak, bu beklentilerle yapılan düzenlemeler, düzenlemenin yokluğunda bankaların nasıl gelişeceğini açıkça belirlenmesini ve bankacılık sisteminin arzu edilen şekilde gelişimini önlerler (Calomiris & Gorton, 1991, s. 165)

Bankacılık sektöründe bu amaçlara ulaşmak üzere çok sayıda düzenleme aracı kullanılır. Geleneksel ve modern düzenleme araçlarına, banka girişindeki kontroller, birleşme-satın almalarla ilgili kısıtlamalar, pazar genişlemesi (yeniden şubeleşme) ile ilgili kısıtlamalar,

yabancı sahipliğine getirilen kısıtlamalar, sermaye yeterliliği ile ilgili zorunluluklar, iç yönetim/organizasyon gereksinimleri, likidite ve çeşitlendirme gereksinimleri, mevduat sahiplerini koruyucu önlemler, sahteciliğin önlenmesi ile ilgili önlemler, kredi bilgi hizmetlerinin kurulması ile ilgili zorunluluklar, karşılık (provizyon) gereksinimleri, dış denetim ve iç denetim ihtiyacı, faiz oranı limitleri, vergi ve muhasebe konuları, örnek olarak verilebilir (Barth vd., 2002, ss. 4-5; Cull vd., 2009; Kreps, 1966). Bu araçlar Tablo 2.4'deki gibi gruplandırılabilir;

Tablo 2.4: Bankacılıkta Düzenleyici Müdahale Araçları

Yerel rekabeti yumuşatan müdahaleler

- Faiz oranları ve komisyonlar üzerindeki kontroller
- Kredi kontrolleri
- Giriş kısıtlamaları
- Birleşme ve satın almalarla ilgili kısıtlamalar
- Sermaye akışı üzerindeki kontroller

Bankaların kapsamını ve ölçeğini sınırlandıran düzenlemeler

- Yerel şubeleşme ile ilgili kısıtlamalar
- Yabancı piyasalarla ilgili kuruluş kısıtlamaları
- Geleneksel bankacılık faaliyetleri ile ilgili sınırlamalar
- Sigortacılık işlemleri ile ilgili sınırlamalar
- Menkul kıymet alım satımı ile ilgili sınırlamalar

Bankaların dış rekabet pozisyonunu değiştiren düzenlemeler

- Rezerv ve yatırım katsayıları
- Ödeme gücü düzenlemeleri
- Sermaye yeterliliği gereklilikleri
- Mevduat sigortası programları
- Finansal olmayan firmalara ilişkin sahiplik kısıtlamaları

Kaynak: (Gual, 1999, s. 2)

Düzenleyicinin sosyal faydayı arttırmak üzere belirlediği hedeflere ulaşmada kullanacağı araçlar düzenlemenin yapılacağı sektörle ilgili özel bilgilerinin doğasına, çalışılan ortama, düzenleyicinin politika araçlarını kullanma gücüne ve yetkilerine bağlıdır (Armstrong & Sappington, 2005, s. 113). Her ne kadar çok sayıda araç kullanılabilse de bankacılık ve finans sektörü, basit bir düzenleme seti oluşturmak için oldukça karışık ve oynaktır ve üstelik tek başına dışarıdan yapılan düzenlemeler de yeterli değildir.

Düzenlemelerin başarısı için kurum kültürünün düzenlemelere uyumlu hale getirilmesi, düzenlemelerin açık, anlaşılabilir, basit ve kesin olması gerekmektedir.

Farklı açılardan çok sayıda amaç ve bu amaçlara ulaşmada kullanılabilecek araçlar sayıldıktan sonra düzenlemelerle ilgili değinilmesi gereken önemli bir husus da şekil şartları ile ilgilidir. Düzenleme yapan birimlerin düzenlemeleri gereksiz yere karmaşık yazmaları gibi doğal bir eğilim vardır. Bu karmaşıklık, bürokratların ve avukatların daha fazla güce sahip olmalarına izin verir. Aynı zamanda ortalama insanların düzenlemelerin etkilerini anlamasını zorlaştırır. Düzenlemelerin daha şeffaf hale getirilmesi önemlidir, çünkü daha fazla şeffaflık yolsuzluğu azaltma potansiyeline sahiptir. Dahası, düzenlemede içerik ve faydaların dikkatli bir şekilde açıklanması, çıkar gruplarının rant yakalama olasılığını azaltacak, daha fazla şeffaflık sağlayacak, sistemin algılanan meşruiyetini arttıracaktır (Guasch & Spiller, 1999, s. 28)

2.6. Bankacılık Sektöründe Düzenleme Yapmaya Yetkili Kurumlar

İletişim sistemlerinin gelişmesi, finansal ürünlerin çeşitlenmesi, hızlı işlem yapabilme isteğinin artması ve merkezi bir otoritenin kontrolünde olmayan araçların da piyasada rol almasıyla finansal piyasaların kırılganlıkları artmaktadır. Finansal piyasaların kırılganlığı ve bu piyasalardaki başarısızlığın bulaşıcılığı, yatırımcıların istekleri ile çatışınca düzenleyici ve denetleyici kurumların işleri hem zorlaşmakta hem de önem kazanmaktadır. Düzenleyici ve denetleyici kurumlar, yetki ve sorumluluk olarak geleneksel devlet hiyerarşisinden uzak, özerk, kanunlarla bağımsızlığı güvence altında olan kurumlardır. Bu kurumlar, ilgili oldukları sektörün çalışma düzenlerini sağlar, hukuka uygunluğunu denetler ve gerekli hallerde sektöre müdahalede bulunurlar (İliman & Tekeli, 2016, s. 24).

Yaşanan krizler ve sektörün ihtiyaçları, uygulamacıları yasa ve yapılarını değiştirmeye yöneltmiştir. “Sağlam güvenilir ulusal mali sistemler ve istikrarlı uluslararası mali sistem” oluşturmak üzere; regülasyon politikaları, kurallar ve standartlar belirleyen ulusal ve uluslararası kurumlar oluşturulmuştur (T. Yay vd., 2004, s. 2). Bu kurumların oluşturulmasındaki bir diğer gerekçe ise Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası örgütlerin özellikle gelişmekte olan ülkelerde politikacıların alanlarını kısıtlamak istemeleridir

(Tan, 2002, s. 12). Bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumlardan beklenenler (Yazıcı & Yazıcı, 2013, s. 590);

- Piyasa aksaklıklarının ortadan kaldırılması,
- Kaynak tahsisinde etkinliği sağlayacak piyasa mekanizmasının kurulması,
- Piyasaların kamu müdahalesinden kurtulması,
- Kamu harcamalarının özel yatırımlar üzerindeki sınırlayıcı ve haksız rekabet yaratıcı etkisinin ortadan kaldırılması,
- Kendi kurallarını koyan ve denetleyen bir piyasa mekanizmasının kurulmasıdır.

Bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumların bu beklentileri karşılayabilmesi için, kuruluş aşamasında bağımsız, şeffaf, hesap verebilir, alanında uzman ve kredibilitesi yüksek olarak tasarlanmaları gerekmektedir (Joskow, 2004, s. 26; Sarısoy, 2010, s. 288).

Ülkemizdeki bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumları iki grupta inceleyebiliriz. Bunlardan birincisi, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Kamu İhale Kurumu (KİK), Rekabet Kurumu (RK) gibi kamusal yaşam alanlarında düzenleme ve denetim yapanlar; ikincisi de Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), Telekomünikasyon Kurulu gibi özelleştirmeler sonrası devlet tekelinden çıkan alanlarda düzenleme ve denetleme yapan kurumlardır (Karakaş, 2008, ss. 110-111).

Hükümetler kendi finansal piyasalarını düzenlemek ve denetlemek için ulusal kurumlarından yararlandığı gibi uluslararası anlaşmalarla, uluslararası kurumların kararlarından da etkilenirler. Bankacılık sektöründe uluslararası standartları belirleyen iki kurum bulunmaktadır. Bunlar, Basel Bankacılık Gözetim Komitesi ile Finansal Sektör Değerlendirme Programı'dır.

Çalışmanın bu kısmında bankacılık sektöründe düzenleme yetkisi olan uluslararası ve ulusal düzenleyici kuruluşlar kısaca açıklanacaktır.

2.6.1. Uluslararası Düzenleyici Kuruluşlar

Bankacılık sektöründe uluslararası standartların yakalanabilmesi için BDDK'nın IMF, Dünya Bankası, OECD, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlarla güçlü

ilişkiler kurduğu görülmektedir. Bu kısımda yalnızca, bankacılık sektöründe etkin risk yönetimi ve sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemeler yapan Basel Komitesi'nin ve IMF-Dünya Bankası iş birliği ile oluşturulan Finansal Sektör Değerlendirme Programı'nın amacı ve çalışmaları özetlenecektir.

2.6.1.1. Basel Bankacılık Gözetim Komitesi

Merkez bankaları arasındaki görüşmeleri arttırmak ve işbirliğini kolaylaştırmak, finansal istikrarı teşvik etmekten sorumlu diğer kurumlarla diyalogu sağlamak, finansal istikrar için araştırma ve politika analizi yapmak, merkez bankalarının finansal işlemlerinde birincil karşı taraf olarak hareket etmek ve uluslararası finansal operasyonlarda güven merkezi olmak amacıyla 1930 yılında Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) ve 1974 yılında da BIS bünyesinde "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Komitesi – Basel Komitesi" kurulmuştur.

Basel Komitesi Temmuz 1988'de uluslararası bankacılık sistemini güçlendirmek, uluslararası bankalar arasındaki rekabet eşitsizliğinin kaynağını azaltmak ve farklı ülkelerdeki banka uygulamalarının adil ve tutarlı olmasını sağlamak amacıyla Basel Sermaye Uzlaşısını yayınlamıştır. Bu Uzlaş, kısaca Basel-I olarak anılmaktadır.

Basel-I, sermayenin ve risk ağırlıklı varlıkların nasıl tanımlanacağını açıklayan ve bu açıklamalardan hareketle sermaye yeterliliğinin nasıl hesaplanacağını gösteren bir uzlaşdır (Tiryaki, 2012, s. 80). Türk bankacılık sektöründe Basel kriterlerine uyumlu ilk düzenleme 1989 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu 6 Numaralı Tebliğ ile yapılmıştır (Külahi vd., 2013, s. 187). Tebliğ'de "Sermaye Tabanı/Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayri nakdi Krediler ve Yükümlülükler" standart oranı tanımlanmış, uygulama yöntemi açıklanmış, risk ağırlıkları ve asgari oran belirlenmiştir. Madde 3'e göre bu oran dönem sonunda %8 olmalıdır. Uzlaşıda da sermaye yeterliliğinin nasıl hesaplanacağı açıklanmış ve 1987'den başlayarak 1992 yılına kadar minimum sermaye yeterlilik oranının kademeli olarak %8'e yükseltilmesi önerilmiştir. Uzlaş, sermaye bileşenleri, risk ağırlıklandırma ve hedef standart oran olmak üzere üç yapısal bloktan oluşur. Uzlaşya göre, sermaye yeterlilik oranının hesaplaması, bankaların ana sermayeleri ve katkı sermayelerinin oransal toplamı ile yapılır. Ana sermaye diğer adı ile birinci kuşak sermaye, ödenmiş

sermaye ve kar kalemleri toplamından, zararların düşülmesi ile hesaplanır. Katkı sermaye diğer adı ile ikinci kuşak sermaye, gizli rezervler, değerleme farkları ve karşılıklardan oluşur. Üçüncü kuşak sermaye ise, piyasa riski için kısa vadede elde bulundurulacak teminatsız kredilerden oluşur. Sermaye yeterlilik oranı, özkaynakların [(ana sermaye + katkı sermaye + üçüncü kuşak sermaye)- (aktifleştirilmiş giderler + mali iştirakler)], risk ağırlıklı varlıklar ve gayri nakdi krediler toplamına bölünmesi ile hesaplanır. Uzlaşıda, bilanço kalemlerinin risk ağırlıkları da %0-%100 arasında sınıflandırılmıştır.

Kredi riski üzerine yoğunlaşan Basel I, 1995'te Uzlaşıya türev ürünlerin eklenmesiyle, 1996'da da piyasa riskinin eklenmesiyle değişikliğe uğramıştır (Tiryaki, 2012, s. 80). Ancak, sektörün zamanla daha karmaşık bir hal alması, risklerinin artması ve sermaye yeterlilik oranının tek başına bu riskleri ölçme konusunda yetersiz kalması, risk ağırlıklandırmada kullanılan beş risk grubunun yetersiz olması, bankaların risk yapısını dikkate almaksızın tek bir uygulama yürütmesi ve sonuçta "herkese tek beden elbise" yakıştırmasıyla eleştirilmesi, operasyonel riskleri dikkate almaması, piyasadaki fiyat dalgalanmalarını yeteri kadar dikkate almaması Uzlaşyayı yetersiz kılmış ve 2004 yılında yerini Basel-II'ye bırakmasına neden olmuştur (BDDK, 2004, s. 13; Cangürel, 2012, s. 25; Teker vd., 2005, s. 45; Yayla & Türker Kaya, 2005, s. 2). Basel-II'ye geçiş planı 2005'te yayınlanmış, 2007'de sermaye yeterliliği ile ilgili düzenlemeler, 2008'de de kriter hükümleri uygulanmıştır.

Basel-II ile Basel-I arasındaki farklar şöyle sırlanabilir (BDDK, 2005, s. 2);

- 1- Kulüp kuralı olarak adlandırılan, OECD ülkelerine ve bu ülkelerin bankalarına olan borçlara düşük risk, olmayanlara yüksek risk uygulanmasını öngören ve rekabet eşitsizliği yaratan kural Basel II'de kaldırılmıştır.
- 2- Basel-II'de kredi riski, krediyi alan tarafın derecelendirme notuna göre hesaplanmaktadır. Derecelendirme notunu, bağımsız derecelendirme kuruluşları ve bazı istisnai durumlarda bankaların kendi birimleri vermektedir.
- 3- Basel-I'de yer alan kredi ve piyasa riskine, operasyonel risk eklenmiştir.
- 4- Basel-II'de, sermaye yeterliliği değerlemesini bankaların kendileri, denetimini ise bankacılık düzenleme ve denetleme kurumları yapmaktadır.

- 5- Basel-II’de, sermaye yeterliliğine ilişkin risklerin kamuya açıklanması zorunluluğu bulunmaktadır.
- 6- Basel-II’de, banka müşterilerini, KOBİ, Perakende KOBİ ve Kurumsal KOBİ olarak gruplara ayırarak inceler ve derecelendirme kuruluşunun verdiği nota göre müşterinin kredibilitesini belirler.

Basel-II’de, özkaynaklar, kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk toplamına bölünerek sermaye yeterlilik oranı hesaplanır ve bu oranın minimum %8 olması istenir. Basel-II, risklere karşı yeterli sermaye bulundurulmasından ziyade, risklerin doğru ölçülmesi ve bu riskler doğrultusunda doğru stratejilerin belirlenmesine odaklanmıştır. Bu yüzden de üç yapısal blok üzerine kurulmuştur. Bunlar;

- **I. Yapısal Blok: Asgari Sermaye Yeterliliği;** asgari sermaye ihtiyacının hesaplanması için alternatif yollar önerir.
- **II. Yapısal Blok: Denetim Otoritesinin İnceleme Süreci;** hesaplamaların ilgili otorite tarafından nasıl denetlenmesi gerektiğini açıklar.
- **III. Yapısal Blok: Piyasa Disiplini;** bankaların sermaye yapılarını ve risklerini dikkate alarak açıklamaları gereken bilgileri ve bu bilgilerin karşılaştırılabilir olması için taşınması gereken özellikler açıklar.

Birbirinin tamamlayıcısı durumundaki bu üç yapısal blok, BIS tarafından 239 sayfalık bir dokümanla ilgililere duyurulmuş, ek olarak çok sayıda rehber ile ancak açıklanabilmiştir. Çalışmamız kapsamında bu açıklamalara yer verilmeyecektir.

Basel-II’ye yöneltilen eleştiriler şöyledir (Cangürel, 2012, ss. 34-41; Küçüközmen vd., 2004, ss. 2-4):

- Teknik olarak karmaşık bir yapıya sahip olması,
- Uygulamanın maliyetli olması,
- Sermayeye gereğinden fazla önem vermesi, “sermaye tamponu felsefesinin” abartılması,
- Likidite ve finansal kaldıraçların ihmal edilmesi,
- Hedge fonlar ve yatırım bankalarının ihmal edilmesi, sadece ticari bankalara odaklanması,

- Teminatların yeteri kadar dikkate alınmaması, aynı derecelendirme notuna sahip şirket, banka ve devletten alacakların farklı risk grubunda değerlendirilmesi,
- Derecelendirme kuruluşlarının verdiği notlara fazla önem verilmesi (oysa denetim kurumları derecelendirme yaparken ileriye doğru değil geriye doğru bir bakış açısı benimsemişlerdir),
- Kredi riski modellerine yer verilmemesi,
- Denetimsel gözden geçirmede esnekliğin çok olması,
- Kamuya açıklanacak bilgilerin karmaşık olması ve karşılaştırılabilirliğinin az olması,
- Uygulamada ülkeden ülkeye farklılıkların bulunması. Örneğin ABD’de Basel-II sadece büyük ölçekli bankalar için zorunlu iken Avrupa’da tüm kredi kurumları ve yatırım şirketleri için zorunludur.

Basel-II, uzun süreli istişarelerle çok iyi planlanmasına rağmen tam olarak uygulanamadan 2008 krizinin çıkmasıyla eleştirilerin dozu artmış ve Eylül 2009’da Basel-II’ye tamamlayıcı bir düzenleme olarak Basel-III önerilmiştir. Basel III ile amaçlananlar şöyledir (BDDK, 2010, s. 1);

- Bankacılık sisteminin dayanıklılığının artırılması,
- Kurumsal yönetim ve risk yönetimi uygulamalarının değiştirilmesi,
- Şeffaflığın artırılması, kamuya açıklanacak bilgilerin düzenlenmesi,
- Mikro düzeyde banka dayanıklılıklarının, makro düzeyde de finansal sistemin gücünün artırılması.

Bu amaçlara ulaşabilmek için, Basel-III’de, sermaye yeniden tanımlanmış, asgari oranlar değiştirilmiş, ekonomik döngünün banka bilançolarına etkisini azaltmak için sermaye tamponu uygulaması getirilmiş, likidite oranı için asgari sınırlar ve kaldıraç oranı için sınırlamalar düzenlenmiştir (Apak vd., 2016, s. 23; BDDK, 2010, s. 1; Dewatripont & Tirole, 2012, s. 237).

Basel III’ün, Basel II’nin geçerliliğini yürürlükten kaldırmadığı, sadece eksik yönlerini tamamlayarak düzenlediği de unutulmaması gereken önemli bir husustur.

2.6.1.2. Finansal Sektör Değerlendirme Programı (FSAP)

FSAP, gelişmiş ülkeler için yalnızca IMF tarafından yapılan, gelişmekte olan ülkeler için ise IMF ve Dünya Bankası iş birliği ile beş yılda bir yapılan değerlendirme programıdır. Program kapsamında finans sektörü derinlemesine incelenir. IMF, ülkelerin “Finansal İstikrar Değerlendirmesi”ni yaparken, Dünya Bankası “Finansal Gelişmişlik Değerlemesi” raporlarını hazırlar. FSAP incelemelerinin kapsamı Tablo 2.5’de gösterildiği gibidir;

Tablo 2.5: FSAP İncelemeleri Kapsamı

Düzenleme ve Denetleme (Uluslararası Standartlara Uyumun Değerlendirilmesi)	Finansal İstikrarın Analizi ve Değerlendirilmesi	Finansal Gelişmişliğin Değerlendirilmesi
Bankacılık Denetleme	Kırılganlıkların analizi ve sistemik riskler	Finansal sistemin gelişimi (bankacılık, sigortacılık, sermaye piyasaları ve altyapılar)
Sigortacılık Denetleme	Stres testleri	Finansal tabana yayılma
Sermaye Piyasaları Denetleme	Sistemik riskin takibi ve yönetimi, politika çerçevesi ve araçlar	Ülkeye özgü diğer gelişim alanları
Finansal Sektör Altyapıları	Kriz yönetimi çerçevesi ve kapasite	
Kara Para Aklama ve Terörün Finansmanının Önlenmesi		
Mevduat Sigortacılığı ve Çözümleme		

Kaynak: <https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Info/uluslararasi.kurulus>

Türkiye için FSAP incelemesi 2006, 2011 ve 2016 yıllarında yapılmıştır. Bankacılık sektörü için Basel Prensiplerine Uyum Raporu hazırlanmıştır. Türkiye için 2016 yılında bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasaları sektörel raporları ile finansal piyasa altyapı değerlendirme raporu hazırlanmıştır.

2.6.2. Ulusal Düzenleyici Kuruluşlar

Türkiye’de piyasa etkinliğini arttırmak amacıyla kurulan düzenleme ve denetim yetkisine sahip kurumlar Tablo 2.6’da gösterilmektedir. Kurumların benzer tarihlerde kurulmuş olması, Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kuruluşlara verilen taahhütlerden kaynaklanmaktadır.

Tablo 2.6: Ulusal Düzenleyici Kuruluşlar

Kurumun/Kurulun Adı ¹	Kuruluş Tarihi	İlgili Yasa
Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)	30.07.1981	2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)	13.04.1994	Mülga 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun
Özelleştirme İdaresi Başkanlığı(ÖİB)	27.11.1994	4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun
Rekabet Kurumu (RK)	13.12.1994	4054 Sayılı Kanun
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)	23.06.1999	4389 Sayılı Bankalar Kanunu
Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (Eski Adı: Elektrik Piyasası Düzenleme Kurulu) (EPDK)	03.03.2001	4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu
Şeker Kurumu ²	19.04.2001	4634 sayılı Şeker Kanunu
Kamu İhale Kurumu	04.01.2002	4734 sayılı Kamu İhale Kanunu
Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu ³ (TAPDK)	15.04.2008	4733 sayılı Kanun
Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (Eski Adı: Telekomünikasyon Kurumu) (BTK)	10.11.2008	5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu
Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)	2.11.2011	660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

¹ Türkiye’de bağımsız idari otoriteler oluşturulurken bazıları için “kurum”, bazıları için “kurul” ifadesi kullanılmıştır. Aslında “kurullar”, “kurumlar”ın karar organıdır. Kurul başkanı da kurum başkanıdır. Ancak yasalar oluşturulurken “karar verme yetkisi” bazen kuruma bazen de kurula verilmiştir, ayırım da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kurulun karar verme yetkisine sahip olduğu durumlarda bu yetki kanunda açıkça tanımlanmadığı sürece başkana devir edilemez.

² 24.12.2017 tarihinde 696 sayılı OHAL kapsamında bazı düzenlemeler yapılması hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümleri gereğince görev ve yetkileri Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’na devir edilmiştir.

³ 24.12.2017 tarihinde 696 sayılı OHAL kapsamında bazı düzenlemeler yapılması hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümleri gereğince görev ve yetkileri Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’na devir edilmiştir.

Finans piyasalarında düzenleme ve denetleme yetkisine sahip üst kurullar, “Sermaye Piyasası Kurulu” ve “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu” dur. Bu iki kuruma ek olarak, Hazine ve Maliye Bakanlığı (eski kullanımı ile Hazine Müsteşarlığı), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) ve Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK)’nın düzenleme ve denetiminde olan finansal işlemler de bulunmaktadır. Bunlar;

BDDK’nın düzenleme ve denetiminde olan finansal kurumlar;

- Bankalar ve yabancı banka temsilcilikleri,
- Faktoring şirketleri,
- Finansal kiralama şirketleri,
- Finansman şirketleri,
- Finansal holding şirketleri,
- Varlık yönetim şirketleri,

SPK’nın düzenleme ve denetiminde olan finansal kurumlar;

- Yatırım kuruluşları ve kolektif yatırım kuruluşları,
- Sermaye piyasasında faaliyette bulunacak bağımsız denetim, değerlendirme ve derecelendirme kuruluşları,
- Portföy yönetim şirketleri,
- İpotek finansmanı kuruluşları,
- Konut finansmanı ve varlık finansmanı fonları,
- Varlık kiralama şirketleri,
- Merkezî takas kuruluşları,
- Merkezî saklama kuruluşları,
- Veri depolama kuruluşları,

Hazine ve Maliye Bakanlığı’nın düzenleme ve denetiminde olan finansal kurumlar;

- Kamu sermayeli kuruluş ve işletmeler,
- Sigorta şirketleri,
- Reasürans şirketleri,
- Emeklilik şirketleri,

- Sigorta aracıları, eksperler, aktüerler ve sigortacılıkla ilgili diğer gerçek ve tüzel kişiler,

TCMB'nin düzenleme ve denetiminde olan işlemler;

- Fiyat istikrarı,
- Finansal istikrar,
- Döviz kuru rejimi,
- Banknot basma ve ihraç imtiyazı,
- Ödeme sistemleri,

TMSF'nin düzenleme ve denetiminde olan işlemler;

- Mevduat sigortacılığı,
- Banka çözümleme,
- Geri kazanım faaliyetleri,
- Kayyımlik (FETÖ/PDY terör örgütlerine aidiyeti, iltisakı veya irtibatı nedeniyle kayyım atanan/atanacak olan şirketlere),

MASAK'ın düzenleme ve denetiminde olan işlemler;

- Kara paranın aklanması,
- Terörün finansmanın önlenmesidir.

Bankacılık özelinde bakıldığında, 1999 yılında BDDK kurulana kadar, Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası'nın bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesinden sorumlu olduğu görülür. Bu yapıda, Hazine Müsteşarlığı;

- Bankacılık Kanununun uygulanmasından,
- Kanuna ilişkin ikincil düzenlemelerin hazırlanmasından,
- Yerinde denetimlerin gerçekleştirilmesinden ve
- Bankalara yönelik idari ve cezai yaptırımların uygulanmasından sorumludur.

Merkez Bankası ise;

- Bankaların uzaktan gözetiminden ve
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun idare ve temsilinden sorumludur (BDDK, 2012, s. 5).

Düzenleme ve denetimin etkinliğini arttırmak ve bağımsız bir karar alma mekanizması kurmak amacıyla Haziran 1999'da kamu tüzel kişiliğine haiz, idari ve mali özerkliğe

sahip bir kurum olan BDDK'nın kurulmasına karar verilmiştir. Kurum, Ağustos 2000'de faaliyetlerine başlamıştır. Ankara merkezli kurulan kurum, İstanbul Finans Merkezi çalışmaları kapsamında İstanbul'a taşınmıştır. Kurum, düzenleme ve denetim alanında, kurum içi yönetim alanında ve mali kaynaklarının kullanımında özerktir. Bu özerklik 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda şöyle açıklanmıştır;

“Kurum, bu Kanunla ve mevzuatla kendisine verilen düzenleme ve denetlemeyle ilgili görev ve yetkileri kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak yerine getirir ve kullanır. Kurumun kararları yerindelik denetimine tâbi tutulamaz. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi Kurumun kararlarını etkilemek amacıyla emir ve talimat veremez.

Kurum, bu Kanunda ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda belirtilen usûl ve esaslar çerçevesinde kendisine tahsis edilen malî kaynaklarını görev ve yetkilerinin gerektirdiği ölçüde, kendi bütçesinde belirlenen usûl ve esaslar dâhilinde serbestçe kullanır” (5411 sayılı Bankacılık Kanunu Madde: 82).

Kurum'un karar organı, “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu”dur. Kurul, bir başkan, bir ikinci başkan ve beş kurul üyesinden oluşur. Kurul başkanı, aynı zamanda Kurum'un başkanıdır.

Kurul'un görev ve yetkileri Kanun'da şöyle açıklanmıştır;

“a) Düzenlemek ve denetlemekle görevli olduğu sektör veya alanla ilgili uluslararası ilke ve standartlarla uyumlu ikincil düzenlemeleri yapmak ve kararlar almak.

b) Kurumun stratejik plânını, performans ölçütlerini, amaç ve hedeflerini, hizmet kalite standartlarını belirlemek, insan kaynakları ve çalışma politikalarını oluşturmak, Kurumun hizmet birimleri ve bunların görevleri hakkında öneride bulunmak.

c) Kurumun stratejik plânı ile amaç ve hedeflerine uygun olarak hazırlanan bütçe teklifini görüşmek ve karara bağlamak.

d) Kurumun performansını ve malî durumunu gösteren raporları onaylamak.

e) Başkanın önerisi üzerine, başkan yardımcıları ve daire başkanlarını atamak.

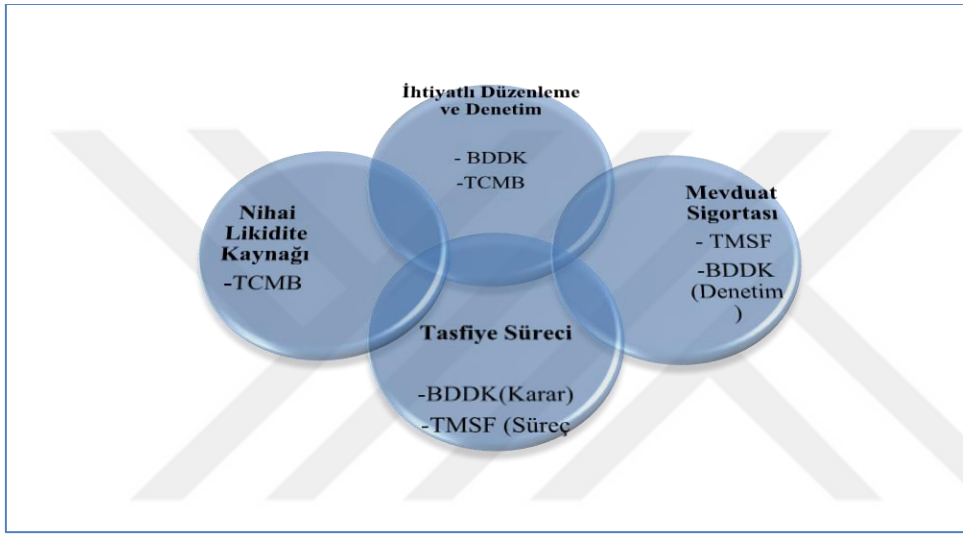
f) Taşınmaz alımı, satımı, kiralanması konularındaki önerileri görüşüp karara bağlamak.

g) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.” (5411 sayılı Bankacılık Kanunu Madde: 84).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, finansal piyasalarda güven ve istikrarı temin etmek, kredi sisteminin etkin işleyişini sağlayarak mali sektörü geliştirmek ve tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak amacıyla bu yetkilerini kullanır.

Türkiye’de bankacılık sektörünün istikrarı için kamu kurumlarının temel fonksiyonları Şekil 2.4’deki gibi gösterilebilir;

Şekil 2.4: Bankacılık Sektöründe Kamu Kurumlarının Fonksiyonları

Kaynak: (Tiryaki, 2012, s. 58)

İhtiyati düzenleme ve denetimden sorumlu kurumlar, BDDK ve TCMB’dir. Mevduat sigortasından sorumlu kurumlar, TMSF ve BDDK’dır. Bankaların tasfiye sürecinden sorumlu kurumlar, BDDK ve TMSF’dir. Sektördeki nihai likidite kaynağı da TCMB’dir.

2.7. Türk Bankacılık Sektöründe Düzenlemeler

Türk bankacılık sektöründeki düzenlemelerin ana kaynağı bankalar kanunudur. Çalışmanın bu kısmında bankalar kanunları ve kanunlara bağlı değişikliklerle yapılan düzenlemeler açıklanacaktır.

Tablo 2.7: Bankacılık Kanunları

Kanun	Yürürlük Tarihi
2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu	5 Haziran 1933
2999 sayılı Bankalar Kanunu	9 Haziran 1936
7129 sayılı Bankalar Kanunu	2 Temmuz 1958
3182 sayılı Bankalar Kanunu	5 Şubat 1985
4389 sayılı Bankalar Kanunu	18 Haziran 1999
5411 Sayılı Bankacılık Kanunu	1 Kasım 2005

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Türk bankacılık sektöründeki düzenlemeler, 1933 yılında çıkarılan ve üç yıl yürürlükte kalan 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu ile başlamıştır (Taşcıoğlu, 1998, s. 3). Kanun 25 maddeden oluşmakta olup, yaptığı önemli düzenlemeler şöyle özetlenebilir;

- Kurulacak bankaların minimum ödenmiş sermaye ve ihtiyat akçesi tutarları nüfusa göre belirlenmiştir (Madde 5).
- Ticari mevduat ve tasarruf mevduatı ayırımı getirilmiştir (Madde 7).
- Tasarruf mevduatları için zorunlu karşılık oranları belirlenmiştir (Madde 8).
- Bankaların sermaye yeterliliğine göre kabul edebilecekleri mevduat sınırları belirlenmiştir (Madde 10 – Madde 12).
- 3 aylık murakıp denetimleri düzenlenmiştir (Madde 14).
- Bankaların şirket statüleri belirlenmiştir. Bankalar, anonim şirket, hisse senetli komandit şirket veya limitet şirket olarak kurulabilirler (Madde 15).
- Mevduatta zaman aşımı 10 yıl olarak belirlenmiştir (Madde 17).
- Cezai hükümler düzenlenmiştir (Madde 18).

1936 yılında, 2999 sayılı Bankalar Kanunu çıkarılmıştır. Kanun, karşılıklarla ilgili birkaç madde de değişiklik yapılarak 22 yıl yürürlükte kalmıştır. Kanun, 9 bölüm ve 69 maddeden oluşmaktadır. Bu bölümler şöyle özetlenebilir;

- 1. Bölüm’de bankaların kuruluşuna dair genel hükümler düzenlenmiş, nüfusa göre sermaye tutarları arttırılmıştır.

- 2. Bölüm’de bankaların teşkilat yapısı düzenlenmiştir.
- 3. Bölüm’de kredi işlemleri ve karşılıklar düzenlenmiştir.
- 4. Bölüm’de muhtemel risklere karşı ayrılacak ihtiyat akçeleri belirlenmiştir.
- 5. Bölüm’de defter ve bilanço düzenleme esasları belirlenmiştir.
- 6. Bölüm’de banka denetimi- yeminli murakıplarla ilgili düzenlemeler yapılmıştır.
- 7. Bölüm’de müteferrik (dağınık) hükümlere yer verilmiştir.
- 8. Bölüm’de cezalar düzenlenmiş ve 2243 sayılı Kanuna göre ağırlaştırılmıştır.
- 9. Bölüm’de son maddeler yer almaktadır.

Bu Kanun ile ilgili en önemli eleştiri, Kanun’un 40. Maddesine yapılmaktadır. Bu madde de “*Yeminli murakıplar, hiçbir suretle bankalardan mevduat sahiplerinin isimlerinin bildirilmesini isteyemezler. Bankalardan kredi, kefalet, teminat ve sair banka muamele ve hizmetlerinin müfredatı ve alâkahıların isimleri ve hesapları hakkında da malûmat talep edemezler.*” denilmektedir. Bu durum bankaların denetimini imkânsız hale getirmektedir (Akpınar, 1966, s. 15).

2999 sayılı Bankalar Kanunu’nun yetersiz kalması üzerine uzun süren çalışmalar sonrasında 1958 yılında 7129 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun, 1978 yılında 28 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 1983 yılında 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yapılan değişikliklerle 1985 yılına kadar geçerliliğini korumuştur (Taşcıoğlu, 1998, s. 3), 11 bölüm ve 86 maddeden oluşmaktadır. Kanun, bankaların çalışmalarını kamu yararı ve ulusal iktisadın gelişmesine olanak sağlayacak şekilde düzenlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için iki grup düzenleme yapılmıştır. Birincisi, mevduat sahiplerini koruyan ve onların menfaatlerini teminat altına alan düzenlemeler, ikincisi ise bankaların kredi politikalarını ulusal iktisadi kalkınmaya katkı sağlayacak şekilde yönlendiren “yön verici” düzenlemelerdir (Akpınar, 1966, s. 17). Mevduat sahiplerini korumanın en etkili yolu mevduat sigorta fonundan geçmektedir. Bu konu ile ilgili 7129 sayılı Kanun’da çalışmalar yapılmıştır. 6.12.1960 tarihinde 7129 sayılı Bankalar Kanunu’na ek olarak çıkarılan Ek Kanun ile mevduatları güvence altına alan tasfiye fonu kurulması kararı alınmıştır. 22.7.1983 tarihinde 7129 sayılı Bankalar Kanunu’na ilişkin olarak çıkarılan 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin 10.

bölümünde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun kurulmasına ve bu kurumun Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na bağlanmasına karar verilmiştir.

1980 yılına kadar, Türkiye'nin finansal sistemi devlet odaklı kalkınmayı desteklemek üzere şekillenmiştir. 1960'lardan sonra ticari bankalar tarafından yönetilen finansal sistem, planlı sanayileşme aracı olmuş, ancak etkin rekabetin olduğu bir finansal sistem kurulamadığından, bankacılık sistemi verimsiz bir hal almıştır. Faiz oranları üzerindeki kontroller, belirli alanlara yönlendirilen krediler, yüksek rezerv gereksinimleri, finansal aracılık konusundaki kısıtlamalar, yeni bankaların girişi konusundaki kısıtlamalar ayrıca 1960 ile 1980 yılları arasında birçok bankanın sektörden çıkışı, büyük ölçekli şube ağları, yüksek genel gider maliyetleri ve belli sanayi gruplarının sahip olduğu yoğunlaşmış bir piyasa oluşmuştur. Türkiye 1980'lerden sonra finansal piyasasının liberalleşmesi yönünde bir eğilim göstermiş, hisse senedi piyasasındaki fiyat kontrolleri kaldırılmış, faiz oranı kontrolleri azaltılmış, ithal ikameci dönem sona ermiş, yeni finans kurumlarının girişi kolaylaştırılmış ve yeni finansal araçların gelişimine izin verilmiştir. 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuştur. 1984'de döviz kuru işlemlerine izin verilmesiyle, düzenleyici engeller azalmış, birçok banka (hem Türk hem de yabancı) sisteme çekilmiş ve Türkiye'nin bankacılık sistemi dünya pazarlarıyla bütünleşmiştir (C. Denizler, 1997, s. i; Mangır, 2006, ss. 462-463). Bu yeni duruma uygun olarak da 1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanun, 15 bölüm ve 100 madde olarak hazırlanmıştır. 8 defa kanun hükmünde kararname, 8 defa Bakanlar Kurulu kararı ile değişiklik yapılmış, 4 defa yönetmelik değişmiş, 26 tebliğ ve 5 genelge yayınlanarak yapılan değişikliklerle Kanun 1999 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Bankalar Kanunu'ndan sonra da piyasada serbestleşme hareketleri devam etmiştir. 86 yılında interbank para kurulu açılmış, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyete geçmiştir, 87'de açık piyasa işlemleri başlamış, 88'de efektif döviz piyasası kurulmuş, 89'da altın piyasası kurulmuş ve sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamalar kaldırılmıştır. 1990 yılında Türk Lirası konvertibl bir para birimi olarak kabul edilmiş, TCMB mali piyasalarda öngörülebilirliğin artmasına yönelik olarak hazırladığı programı uygulama başlamış, 1992'de elektronik fon transfer (EFT) sistemi işlerlik kazanmıştır (Keskin vd., 2008, s. 14; Mangır, 2006, ss. 462-463). Serbestleşme hareketleri

çerçevesinde yapılan bu değişiklikler piyasada tam olarak beklenen sonuçları vermemiştir. Yanlış politikalarında etkisiyle ithalat ve tüketim artmıştır. Yüksek enflasyon, yüksek cari açık, yanlış borçlanma politikaları 1994 yılında krize neden olmuş ve piyasaları dengeye oturtmak için 5 Nisan Kararları alınmıştır. Bu dönemde bankacılık sektöründe mevduat sahiplerini korumak adına yapılan en önemli düzenleme TMSF'ye mevduat sigortasının yanı sıra verilen "bankaların mali yapısını güçlendirme ve yeniden yapılandırma yetkisi" olmuştur. 5 Nisan Kararları ile belli bir dönem sağlanan denge uzun vadeli olmamış ve piyasalar daha kararlı ekonomik tedbirlere ihtiyaç duymuştur. Bu çerçevede 1999 yılında 4389 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanun, 27 maddeden oluşmaktadır. 1999, 2001, 2002, 2003, 2004 yıllarında kanun maddelerinde yapılan 8 değişiklikle 2003 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Bu kanunla yapılan başlıca değişiklikler şöyle özetlenebilir (Keskin vd., 2008, ss. 17-18; 4389 sayılı Bankalar Kanunu);

- Bankaların asgari sermaye miktarları arttırılmıştır.
- Sermaye yeterliliğinin ölçüm esasları düzenlenmiştir.
- Bağımsız bir bankacılık gözetim ve denetim kurumu (BDDK) kurulmuştur.
- Kredi tanımı, iştirakleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Büyük kredi kavramı tanımlanmıştır.
- Dolaylı kredi ile özkaynak ilişkisi daraltılmıştır.
- Suça ilişkin cezalar ağırlaştırılmıştır.
- Bankalara risk yönetimi ve konsolide denetim şartı getirilmiştir.
- Mali yapıları güçlendirilecek olan sorunlu bankalara müdahale yöntemleri düzenlenmiştir.
- Alınan önlemlerle mali yapıları düzeltilemeyen bankaların Fon'a devri ve yeniden yapılandırılması düzenlenmiştir.
- Karşılık kararnamesi değiştirilmiştir. Sermaye yeterliliği ve döviz pozisyonu hesaplamasında uluslararası standartlar benimsenmiştir.
- Devir, birleşme ve tasfiyeye ilişkin kurallar ayrıntılı olarak belirlenmiştir.
- İdari para cezası uygulaması getirilmiştir.
- Özel Finans Kurumları, Bankalar Kanunu kapsamına alınmıştır.

1999 yılında Türkiye, Uluslararası Para Fonu (IMF)'na "niyet mektubu" vermiş ve 2000 yılında Stand-By anlaşması yapmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde "Enflasyonu Düşürme Programı" uygulanmaya başlamıştır. Programın bankacılık ile ilgili kısmı 2001 yılında uygulamaya konulan "Türk Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı"dır.

Türkiye ekonomisinin, makroekonomik istikrarsızlık ve yüksek kamu açığı sorunlarını çözmeye çalıştığı bu yıllarda, kamu bankalarının sistemi çarpıtıcı etkileri ve bankaların risk algılarının bozularak risk yönetimlerinin zayıflaması; bankaları, "öz kaynak yetersizliği", "küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı", "kamu bankalarının sistem içerisindeki payının yüksekliği", "zayıf aktif kalitesi", "piyasa risklerine karşı aşırı duyarlılık- kırılabilirlik", "yetersiz iç kontrol, yetersiz risk yönetimi, yetersiz kurumsal yönetim" ve "saydamlık eksikliği" sorunları ile karşı karşıya bırakmakta idi (Güçlü, 2004, s. 3). Sektörün bu yapısal problemlerini çözerek mali ve operasyonel yapısını güçlendirmek, sektörde etkin denetim mekanizması kurmak, kamu bankalarını yapılandırmak, özel bankaları etkin hale getirmek ve Fon'a devredilen bankaları çözümlmek amacıyla Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda yapılan düzenlemeler ve bu düzenlemelerin amaçları Program'da şöyle açıklanmıştır (BDDK, 2001, ss. 8-28)

Bankacılık Sisteminin Mali ve Operasyonel Yapısının Güçlendirilmesi;

1- Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması; amacı bankaların finansal ve operasyonel yapılarının iyileştirilmesi ve nihai olarak da özelleştirilmelerinin sağlanmasıdır.

Finansal iyileştirme için;

- Görev zararı alacaklarının tasfiyesine,
- Kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılmasına,
- Kamu bankalarına sermaye desteği sağlanmasına,
- Mevduat faizlerinin piyasa faizleri ile uyumunun sağlanmasına,
- Kredi portföyünün etkin yönetilmesi alanlarına yoğunlaşmıştır.

Operasyonel iyileştirme için;

- Tepede yönetim kurulu ve altta da kar merkezlerinin bulunduğu bir yapı oluşturulmuştur.
 - Emlak Bankası, Ziraat Bankası'na devredilmiştir.
 - Şube ve personel sayıları yeniden yapılandırılmıştır.
 - Kamu bankalarının bilançolarının günlük izlenebildiği bir yapı kurulmuştur.
 - Bağımsız dış denetim şirketleri ile denetim anlaşmaları yapılmıştır.
 - Operasyonel yeniden yapılandırma çalışmaları başlatılmıştır.
 - Risk Yönetim Tebliği çerçevesinde uyum çalışmaları başlatılmıştır.
- 2- TMSF bünyesindeki bankaların yeniden yapılandırılması;
- Fon bankalarının devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla çözümlenmesi sağlanmıştır.
 - Finansal yeniden yapılandırma kapsamında; Fon bankalarına özel tertip tahvil ihracı ve sermaye/mevduat desteği sağlanmış, kısa vadeli borçları azaltılmış, açık pozisyonları kapatılmış, mevduatlarının bir kısmı satın alan bankaya bir kısmı da diğer bankalara devir edilmiştir.
 - Operasyonel yeniden yapılandırma kapsamında; ortak yönetim kurulu oluşturulmuş, şube ve personel sayısı azaltılmış, iştirakler, menkul kıymetler ve gayrimenkuller satılmıştır.
 - Bankaların sorunlu aktiflerinin yönetimi aşamasında; kredi dosyaları tahsilat dairesine devir edilmiş, alacaklar yeniden yapılandırılmış, takip ve dava istatistikleri çıkarılmıştır.
- 3- Özel bankaların sermayelerinin güçlendirilmesi, yabancı para açık pozisyonların daraltılması, devir ve birleşmelerin özendirilmesi, sorunlu kredilerin çözümlenmesi ve iç kontrol ve risk yönetim sistemleri oluşturulması üzerinde yoğunlaşmıştır.

Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

1- Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi

Sektör yeniden yapılandırılırken etkinliğini ve rekabet gücünü arttırıcı yasal düzenlemeler de eş anlı olarak yapılmıştır. Bunlar;

- Bankalar Kanunu'nda yapılan değişikliklerle; konsolide özkaynak tanımı getirilmiş, bankaların mali olmayan iştiraklerine sınırlama getirilmiş, kredi tanımı genişletilmiş, kredi karşılıklarının gider sayılması konusu açıklanmış ve Özel Finans Kurumları için bir Birlik oluşturulmuştur.
- Özkaynak artışıını özendirmek için gayrimenkul ve iştirak hissesi satışlarının vergilendirme usulleri düzenlenmiştir.
- Sermaye yeterlilik oranında piyasa risklerinin dikkate alınmasına dair yönetmelik hazırlanmış, bu yönetmeliğin uygulama esasları örnekle açıklanmış ve raporlama formatı oluşturulmuştur.
- Bankaların yabancı para açık pozisyonunu kapatmak için kullandığı araçların belirlenmesi ve bu araçların risklerinin azaltılabilmesi için gerekli önlemleri almak üzere bir komite oluşturulmuştur.
- Bankalarda, iç denetim ve risk yönetimi sistemi oluşturulmuş, bir yönetmelik yayınlanmıştır. Konunun öneminin anlaşılması için komiteler kurulmuş, rapor dönemleri belirlenmiştir.
- Türk bankalarının yabancı ölkelerde açtığı şubelerin ve yabancı bankaların Türkiye'de açtığı şubelerinin işleyişi ve denetimi için anlaşmalar yapılmıştır.
- Bağımsız denetim kuruluşlarının, kuruluş ve faaliyet esasları belirlenmiştir.

2- Sektörde Etkinlik ve Rekabet Gücünün Artırılması

Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası iş birliği ile menkul kıymet geliri üzerindeki stopaj oranlarının farklılaştırılması ve mevduat munzam karşılıklarına faiz verilmesi çalışmaları yapılmıştır.

Alınan önlemler ve yapılan düzenlemelerle bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının maliyeti 47,2 milyar dolardır. Buna karşılık aynı dönemde reel sektörün unutulması eleştiri konusudur (Keskin vd., 2008, s. 41). Bu yeniden yapılandırmaların faydası 2008 krizinde açıkça görölmüş ve dünya ekonomisinde bankacılık sektörünü sarsan sorunlar Türk ekonomisini çok daha az etkilemiştir.

4389 sayılı Bankalar Kanunu, Avrupa Birliği uyum çalışmaları çerçevesinde birçok kez değişikliğe uğramış ve içerik olarak da ihtiyaçları büyük ölçüde karşılamıştır. Ancak yasanın şeklen kanun tekniği açısından yetersiz olması yeni arayışları gerektirmiş ve bu doğrultuda 2005 yılında, 171 madde ve 23 geçici madde olmak üzere toplam 194 madde ve 15 kısımdan oluşan, tanımların kapsamlı bir şekilde yapıldığı 5411 sayılı Bankacılık Kanunu yürürlüğe girmiştir. 5411 sayılı Kanun'un 4389 sayılı Kanun'dan farklı olarak düzenlediği konular şöyle özetlenebilir;

- Bankalar, ÖFK'lar, TBB, ÖFKB, BDDK, TMSF'den oluşan kanunun kapsamı “finansal holding şirketleri⁴” kavramı ile genişletilmiştir.
- “Mevduat kabul etmeyen banka” ifadesi yerine “kalkınma ve yatırım bankası” ifadesi kullanılmaya başlanmıştır.
- Kredi kuruluşu kavramı mevduat ve katılım bankalarını ifade etmek üzere kullanılmıştır.
- Şubelerin kendi başına faaliyette bulunmalarına yer verilmiştir.
- Mali kurum yerine finansal kuruluş kavramı kullanılmıştır.
- Türkiye’de kurulacak bankalar ve yabancı bankaların Türkiye’de açacakları şubeler için gerekli koşullar değiştirilmiştir.
- Bankaların faaliyet izni almaları için gerekli süre düzenlenmiştir.
- Kuruluş izninin iptal prosedürü açıklanmıştır.
- Yurt içinde şube açmak için gerekli özkaynak şartı kaldırılmıştır.
- Değerlenme, derecelendirme ve destek hizmeti kuruluşlarının yetkilendirme esasları Kanun’a eklenmiştir.
- Bankaların ana sözleşme değişikliklerini onaylayan yetkili kurumlara 15 gün içinde onay verme ve değişikliklerin 10 iş gününde güncel internet sitesinde yayınlanması şartı getirilmiştir.
- Denetim kurulu ifadesi, denetim komitesi olarak değiştirilmiştir.
- Hisseleri borsada işlem gören bankaların izleyeceği usullerin belirlenmesi görevi BDDK’ya verilmiştir.

⁴ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu Madde 3’e göre; “İçlerinden en az bir tanesi bir kredi kuruluşu olmak şartıyla bağlı ortaklıklarının tümü veya çoğunluğu kredi kuruluşu veya finansal kuruluş olan şirketi ifade eder.”

- Yönetim kurulu, genel müdür ve yardımcılarının belirlenmesine ilişkin esaslar ve imza yetkisi düzenlenmiştir.
- Karar defteri ile ilgili yükümlülükler ve bu yükümlülükler yerine getirilmediği takdirde para cezası uygulanması şartı düzenlenmiştir.
- Belgeleri saklama yükümlülüğü getirilmiştir.
- Gayrimenkullerin amortisman düzenlemeleri yapılmıştır.
- Zamanaşımı sonunda mevduatın Fon'a devir işlemleri düzenlenmiştir.
- Sır saklama, itibarın korunması ve etik ilkeler kapsamı genişletilmiştir.
- Katılım bankaları, mevduat bankaları ile aynı mevzuata tabi tutulmuştur. Katılım bankaları hesaplarının sigortalama işlemleri ve toplanan güvence fonları, Özel Finans Kurumları Birliği (ÖFKB)'nden TMSF'ye aktarılmıştır.
- Bankaların Fon'a devir koşulları değiştirilmiştir.
- Bakanlar Kurulu'na, sistematik riske karşı, TSMF, Hazine Müsteşarlığı ve TCMB'nin ortak tespiti ile tedbir alma yetkisi tanınmıştır.
- Yerinde denetim yetkisini kullanmak üzere yeminli murakıplar ile birlikte bankacılık, hukuk ve bilişim uzmanları da denetim ekibine dahil edilmiştir.

Bu düzenlemelerin tamamı hem bankacılık sektörünün güçlendirilmesi hem de uluslararası standartlara sahip olmasını sağlamıştır. 2005 yılından sonra yeni bir bankacılık kanunu hazırlanmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GÖRÜNÜMÜ: 1987-2019

Çalışmanın bu bölümünde 1987-2019 yılları arası veriler esas alınarak Türk bankacılık sektörünün genel görünümü değerlendirilecektir⁵.

3.1. Banka, Şube ve Personel Sayıları

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu Madde 3, bankaları şöyle tanımlamıştır;

“Mevduat bankası: Kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubelerini,

Katılım bankası: Özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubelerini,

Kalkınma ve yatırım bankası: Mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubelerini” ifade eder.

Bu tanım çerçevesinde mevduat bankaları; kamu sermayeli bankalar, özel sermayeli bankalar, yabancı sermayeli bankalar ve TMSF’ye devir edilen bankalardan oluşmaktadır. 2019 yılı Aralık ayı itibarıyla Türkiye’de 34 mevduat bankası ve 13 yatırım ve kalkınma bankası faaliyet göstermektedir. Bu bankalar Tablo 3.1’de gösterilmektedir.

⁵ Bu kısımda açıklanan bilgilerin tamamı, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi verileri kullanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 3.1: 2019 Yılı Aralık Ayı İtibariyle Faaliyet Gösteren Bankalar

	Banka Sayısı		Banka Sayısı
Kamu Sermayeli Bankalar	3	Tas. Mevd. Sig. Fon. Devr. Bankalar	1
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.		Birleşik Fon Bankası A.Ş.	
Türkiye Halk Bankası A.Ş.		Türkiyede Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar	16
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.		Alternatifbank A.Ş.	
Özel Sermayeli Bankalar	9	Arap Türk Bankası A.Ş.	
Adabank A.Ş.		Bank of China Turkey A.Ş.*	
Akbank T.A.Ş.		Burgan Bank A.Ş.	
Anadolubank A.Ş.		Citibank A.Ş.	
Fibabanka A.Ş.		Denizbank A.Ş.	
Şekerbank T.A.Ş.		Deutsche Bank A.Ş.	
Turkish Bank A.Ş.		HSBC Bank A.Ş.	
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.		ICBC Turkey Bank A.Ş.	
Türkiye İş Bankası A.Ş.		ING Bank A.Ş.	
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.		MUFG Bank Turkey A.Ş.	
Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3	Odea Bank A.Ş.	
İller Bankası A.Ş.		QNB Finansbank A.Ş.	
Türk Eximbank		Rabobank A.Ş.	
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.		Turkland Bank A.Ş.	
Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.		Türkiyede Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar	5
Diler Yatırım Bankası A.Ş.		Bank Mellat	
GSD Yatırım Bankası A.Ş.		Habib Bank Limited	
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.		Intesa Sanpaolo S.p.A.	
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.		JPMorgan Chase Bank N.A.	
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.		Société Générale (SA)	
Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4		
Bank of America Yatırım Bankası A.Ş.			
Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.			
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.			
Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.			

Kaynak: TBB (tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_Listesi.asp?tarikh=31/12/2019)

Tablo 3.1'e bakıldığında, 2019 yılı için, Türk mevduat bankacılığında kamu bankalarının ağırlığı %9,37, özel sermayeli bankaların ağırlığı %90,63'tür. Toplam da yerli sermayeli bankaların ağırlığı %32,4; yabancı sermayeli bankaların ağırlığı %61,8 ve TMSF'nin

ağırlığı %5,8'dir. Bu ağırlıklar her dönem değışiklik göstermektedir. Analiz dönemine uygun olarak 1987-2019 yılları arası Türk Bankacılık Sektöründe yer alan bankaların sayıları Tablo 3.2'de gösterilmiştir. Ayrıca bankacılık sektörünün ekonomiye katkısının değeriendirilebilmesi için bankaların şube ve personel sayılarına da Tablo 3.2'de yer verilmiştir.

Tablo 3.2: Banka, Şube ve Personel Sayıları

	Mevduat Bankaları			Kamu Sermayeli			Özel Sermayeli			Yabancı Sermayeli			TMSF Devr.			Kalkınma ve Yatırım Bankaları			TOPLAM		
	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam
2019	34	10,137	183,659	3	3,707	60,365	9	3,785	69,071	21	2,644	54,000	1	1	223	13	62	5,178	47	10,199	188,837
2018	34	10,400	186,918	3	3,718	60,195	9	3,963	72,025	21	2,718	54,478	1	1	220	13	54	5,395	47	10,454	192,313
2017	34	10,500	188,266	3	3,677	58,502	9	4,013	73,460	21	2,809	56,079	1	1	225	13	50	5,238	47	10,550	193,504
2016	34	10,740	191,363	3	3,702	57,586	9	4,132	73,742	21	2,905	59,804	1	1	231	13	41	5,309	47	10,781	196,672
2015	34	11,151	195,839	3	3,681	58,211	9	4,299	74,756	21	3,170	62,647	1	1	225	13	42	5,366	47	11,193	201,205
2014	34	11,182	195,093	3	3,500	55,581	11	5,455	95,839	19	2,226	43,446	1	1	227	13	41	5,523	47	11,223	200,616
2013	32	10,981	192,219	3	3,397	54,466	11	5,339	93,365	17	2,244	44,159	1	1	229	13	40	5,246	45	11,021	197,465
2012	32	10,192	181,197	3	3,079	51,587	12	5,100	90,612	16	2,012	38,772	1	1	226	13	42	4,901	45	10,234	186,098
2011	31	9,791	176,576	3	2,909	50,239	11	4,944	89,047	16	1,937	37,047	1	1	243	13	42	4,842	44	9,833	181,418
2010	32	9,423	173,134	3	2,744	47,235	11	4,582	83,633	17	2,096	42,014	1	1	252	13	42	5,370	45	9,465	178,504
2009	32	8,991	167,064	3	2,530	44,856	11	4,390	82,271	17	2,070	39,676	1	1	261	13	45	5,339	45	9,036	172,403
2008	32	8,741	166,325	3	2,416	43,333	11	4,290	82,158	17	2,034	40,567	1	1	267	13	49	5,273	45	8,790	171,598
2007	33	7,570	153,237	3	2,203	41,056	11	3,625	75,149	18	1,741	36,707	1	1	325	13	48	5,322	46	7,618	158,559
2006	33	6,804	138,570	3	2,149	39,223	14	3,582	73,220	15	1,072	25,794	1	1	333	13	45	4,573	46	6,849	143,143
2005	34	6,228	127,857	3	2,035	38,046	17	3,799	78,806	13	393	10,610	1	1	395	13	19	4,401	47	6,247	132,258
2004	35	6,088	122,630	3	2,149	39,467	18	3,729	76,880	13	209	5,880	1	1	403	13	18	4,533	48	6,106	127,163
2003	36	5,949	118,607	3	1,971	37,994	18	3,594	70,614	13	209	5,481	2	175	4,518	14	17	4,642	50	5,966	123,249
2002	40	6,087	118,329	3	2,019	40,158	20	3,659	66,869	15	206	5,416	2	203	5,886	14	19	4,942	54	6,106	123,271
2001	46	6,889	132,274	3	2,725	56,108	22	3,523	64,380	15	233	5,395	6	408	6,391	15	19	5,221	61	6,908	137,495
2000	61	7,807	164,845	4	2,834	70,191	28	3,783	70,954	18	117	3,805	11	1,073	19,895	18	30	5,556	79	7,837	170,401

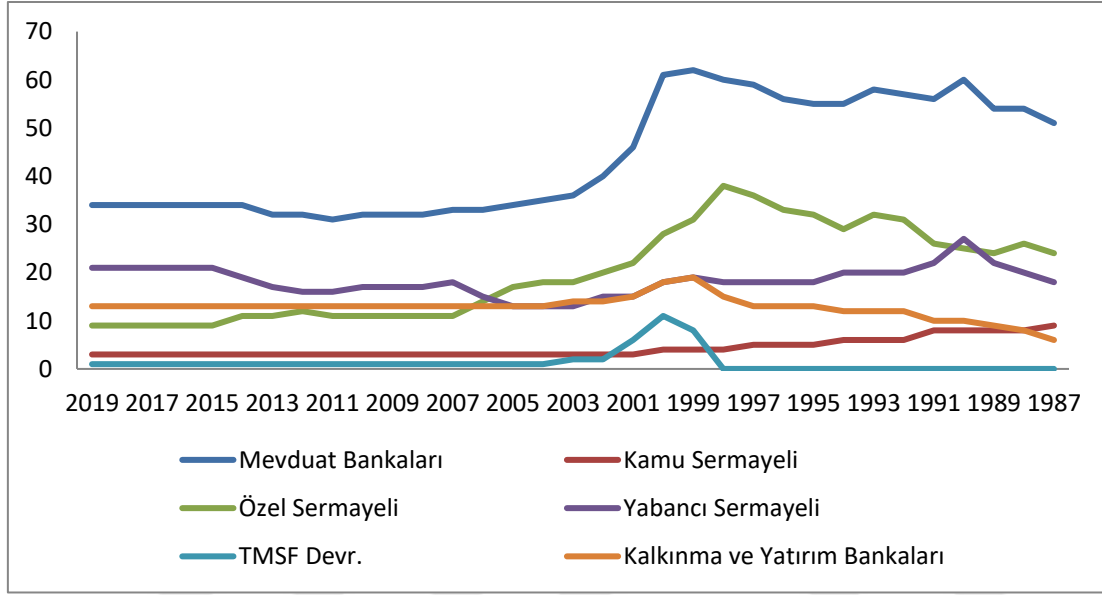
Tablo 3.2: Banka, Şube ve Personel Sayıları- Devamı

	Mevduat Bankaları			Kamu Sermayeli			Özel Sermayeli			Yabancı Sermayeli			TMSF Devr.			Kalkınma ve Yatırım Bankaları			TOPLAM		
	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam	Banka Sayısı	Şube Sayısı	İstihdam
1999	62	7,660	168,558	4	2,865	72,007	31	3,960	76,386	19	121	4,185	8	714	15,980	19	31	5,430	81	7,691	173,988
1998	60	7,340	161,189	4	2,832	71,072	38	4,393	86,066	18	115	4,051	0	0	0	15	30	5,303	75	7,370	166,492
1997	59	6,795	149,618	5	2,915	69,218	36	3,764	76,601	18	116	3,799	0	0	0	13	24	5,246	72	6,819	154,864
1996	56	6,419	142,046	5	2,886	70,284	33	3,429	68,592	18	104	3,170	0	0	0	13	23	6,107	69	6,442	148,153
1995	55	6,219	138,694	5	2,875	72,699	32	3,240	63,010	18	104	2,985	0	0	0	13	25	6,099	68	6,244	144,793
1994	55	6,085	136,879	6	2,917	74,462	29	3,063	59,161	20	105	3,256	0	0	0	12	19	2,167	67	6,104	139,046
1993	58	6,208	141,725	6	3,005	76,553	32	3,095	62,764	20	108	2,408	0	0	0	12	20	2,258	70	6,228	143,983
1992	57	6,187	144,570	6	3,001	78,223	31	3,077	63,337	20	109	3,010	0	0	0	12	19	2,252	69	6,206	146,822
1991	56	6,460	150,780	8	3,027	81,214	26	3,325	66,555	22	108	3,011	0	0	0	10	17	2,121	66	6,477	152,901
1990	60	6,543	151,982	8	2,975	80,825	25	3,455	68,145	27	113	3,012	0	0	0	10	17	2,107	70	6,560	154,089
1989	54	6,579	151,111	8	2,972	80,141	24	3,501	68,041	22	106	2,929	0	0	0	9	14	18,956	63	6,593	170,067
1988	54	6,516	149,264	8	2,953	78,730	26	3,457	67,724	20	106	2,810	0	0	0	8	12	1,998	62	6,528	151,262
1987	51	6,406	147,156	9	2,898	78,390	24	3,404	66,045	18	104	2,721	0	0	0	6	11	1,839	57	6,417	148,995

Kaynak: TBB

1987 yılında sektörde, 51 mevduat bankası bulunmaktadır. Bu bankaların 6.406 şubesi bulunmakta ve bu şubelerde 147.156 personel görev yapmaktadır. Bu sayı yıllar boyunca değişimlere uğramış 2019 yılında 34 mevduat bankası 10.137 şube ve 183.659 personele dönüşmüştür. Bu dönüşüm grafiklerde daha açık bir şekilde görülmektedir;

Grafik 3.1: Banka Sayıları (1987-2019)

Kaynak: TBB

24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye ekonomisi yeni bir boyuta taşınmış, 80'li yıllarda uygulanan IMF kökenli istikrar politikalarının da etkisiyle, ülke ekonomisinin dışa açılma sürecinde mal ve hizmet piyasaları ile sermaye piyasaları serbestleşmiştir. Bankalara mevduat sertifikası çıkarma yetkisi verilen ve pozitif faiz uygulamasına geçilen bu dönem kamu sermayeli bankaların sayısının da en yüksek olduğu dönemdir. 1987 yılında kamu sermayeli banka sayısı 9'dur (Bu bankalar; Anadolu Bankası, Denizcilik Bankası, Etibank, Sümerbank, T.C. Ziraat Bankası, T. Emlak Kredi Bankası, T. Halk Bankası, T. Öğretmenler Bankası, T. Vakıflar Bankası). Bu sayı yıllar itibariyle azalmış, 2001 yılında sektörde yaşanan yapısal değişimden sonra da 3 tane kamu sermayeli banka kalmıştır. Bu bankalar halen faaliyetini sürdüren Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Vakıflar Bankası'dır.

1987 yılında özel sermayeli banka sayısı 24'tür. Bu sayı 1987-1998 yılları arasında artış eğiliminde dalgalı bir seyir izlemiş, 1998 yılında 38 banka ile dönemin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 1998 yılı hem siyasi açıdan hem de Vergi Kanunlarında yapılan

değişiklikle mali milattan dolayı zor bir yıl olmuştur. 1999 yılına gelindiğinde yüksek enflasyon, kamu kaynak açığını karşılamak üzere iç piyasada artan kaynak ihtiyacı, dış piyasadan kaynak bulmanın zorlaşması bankacılık sektöründe de etkilerini göstermiş özel sermayeli banka sayıları bu yıldan itibaren azalma eğilimine girmiştir. Grafikte görüldüğü üzere 1999 yılından sonra tek yukarı yönlü hareket 2012 yılında görülmüştür. Bu hareketin nedeni de Fibabanka A.Ş.'nin yabancı sermayeli banka statüsünden Fiba Holding- Hüsnü Özyeğin'in alımıyla özel sermayeli banka statüsüne geçmesinden kaynaklanmaktadır.

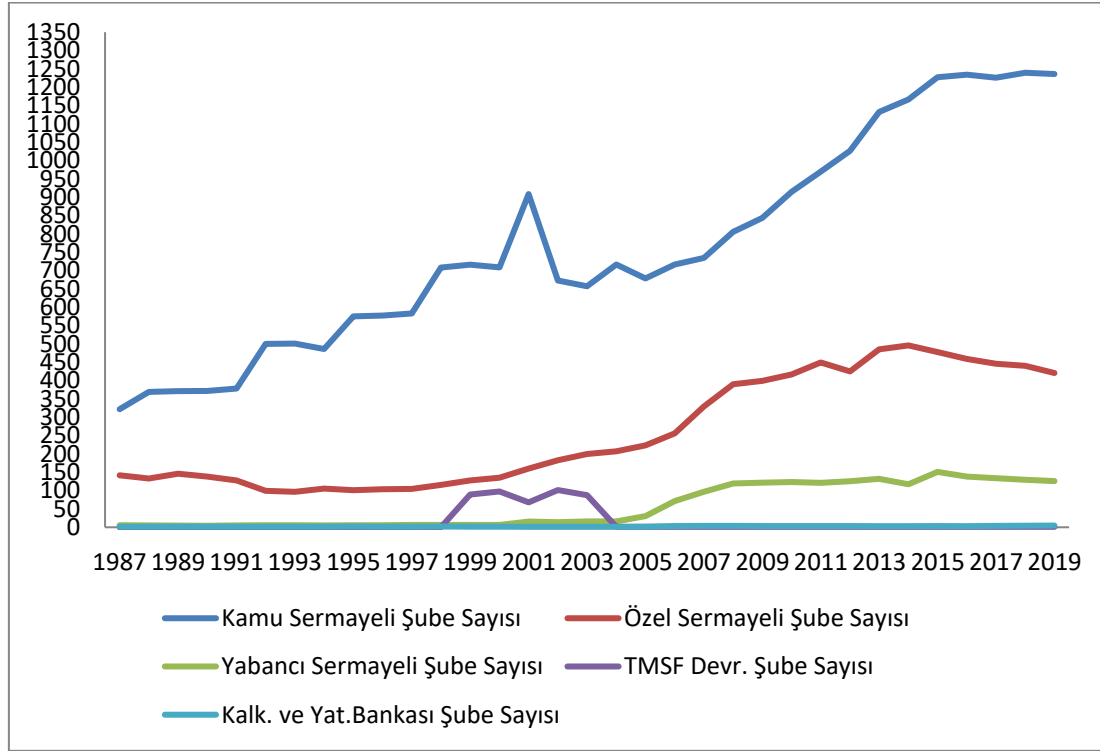
1987- 1990 yılları arasında yabancı sermayeli banka sayısında artış eğilimi görülmektedir. Bu bankaların bir kısmı Türkiye'de kurulmuş bir kısmı ise Türkiye'de şube açarak faaliyetlerini sürdürmüştür. 1990 yılında 27 banka ile yabancı sermayeli banka sayısı en yüksek seviyesine ulaşmış, ardından 2000'li yılların başına kadar azalma eğiliminde olmuştur. 2001 krizi sonrası bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, sektöre olan güveni arttırmış, genel olarak ekonomik istikrarın da artmasıyla birlikte yabancı yatırımcıların Türk bankalarını alma ve bu bankalarla birleşme eğilimi de artmıştır. 2006 yılından bu yana yabancı yatırımcılar sektöre ilgi göstermiş ve bu ilginin etkisiyle yabancı sermayeli banka sayısı hep artmıştır.

TMSF, 1983 yılında kurulmuştur. Ancak 1999 yılında IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar sonrasında temsil ve idaresi BBDK'ya bırakılmıştır. Bu dönem yüksek enflasyon ve yapısal sorunların aşılması için gösterilen çabalar dolayısıyla TMSF bünyesindeki banka sayısı en yüksek düzeye ulaşmıştır. 2001 krizinden sonra bankacılık sektörünün güçlenmesi için alınan önlemlerle TMSF bünyesindeki banka sayısı azalmaya başlamış, 2004-2019 yılları arasında da TMSF bünyesinde sadece Birleşik Fon Bankası kalmıştır.

Kalkınma ve yatırım bankaları mevduat kabul etmeksizin kredi kullandırmak üzere özel yasalarla kurulan bankalardır. Bu bankalar da mevduat bankaları gibi kamu sermayeli, özel sermayeli ya da yabancı sermayeli olarak kurulabilirler. 1987- 1999 yılları arasında kalkınma ve yatırım bankaları artış eğiliminde olmuş, 1999 yılında 19 banka ile en üst seviyeye ulaştıktan sonra azalma eğilimine girmiştir. 2005 yılından bu yana 13 banka ile faaliyetlerini yürütmektedirler. 2019 yılı itibarıyla bu 13 bankadan 3 tanesi kamu

sermayesi ile, 6 tanesi özel sermaye ile ve 4 tanesi yabancı sermaye ile faaliyet göstermektedir.

Grafik 3.2: Banka Başına Ortalama Şube Sayıları (1987-2019)

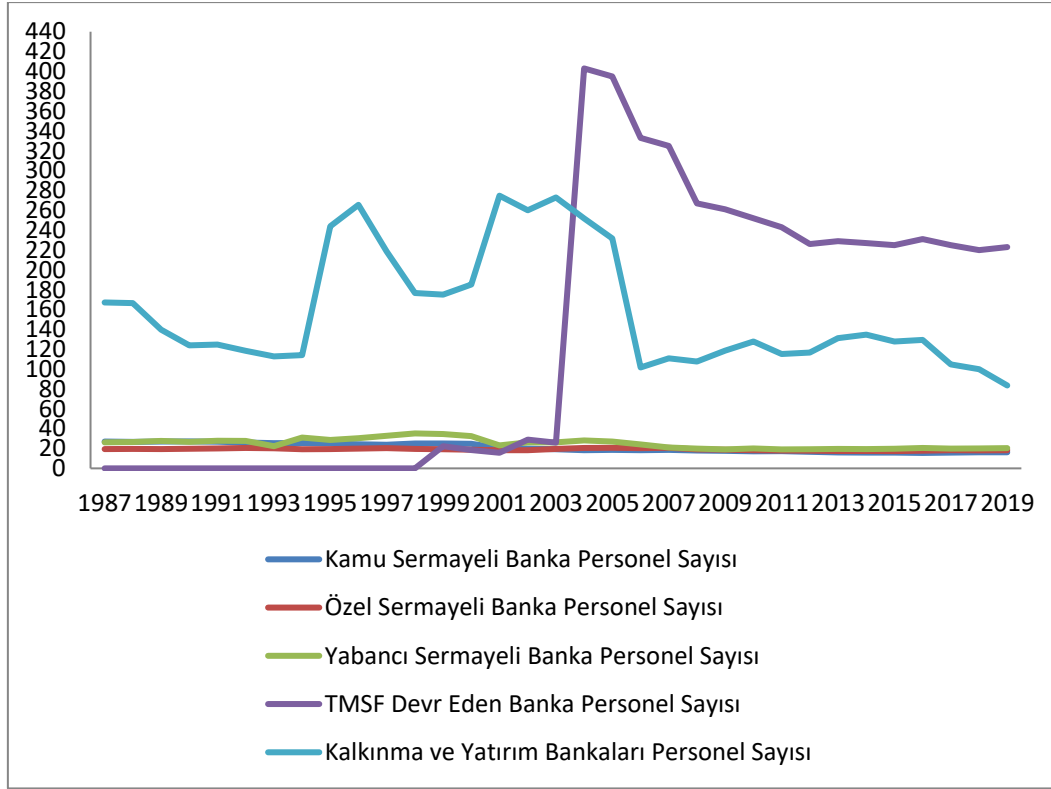

Kaynak: TBB

1987-2019 yılları arasında bankalar, şube sayılarına göre sıralandığında, özel sermayeli bankaların şube sayısının en yüksek olduğu tabloda görülmektedir. Ancak banka başına şube sayılarına bakıldığında, kamu bankaları banka başına ortalama 766 şube ile özel bankalar banka başına ortalama 259 şube ile yabancı bankalar ise banka başına ortalama 54 şube ile faaliyet göstermektedirler. Dolayısıyla en yaygın şube ağına sahip bankalar kamu bankalarıdır.

2001 yılında kamu bankalarının şube sayılarında aşağı yönlü çok ciddi bir kırılma görülmektedir. Bu 2001 yılında yaşanan kriz ve yeniden yapılandırma programının etkisidir. Sektörün ve ekonominin toparlanmaya başladığı 2005 yılından sonra şubeleşme eğilimi yine artış yönündedir. Özel sermayeli bankalar ve yabancı sermayeli bankalar keskin kırılmalar olmaksızın şubeleşme konusunda artış eğilimi göstermektedirler.

Grafik 3.3: Şube Başına Personel Sayıları (Tümü) (1987-2019)

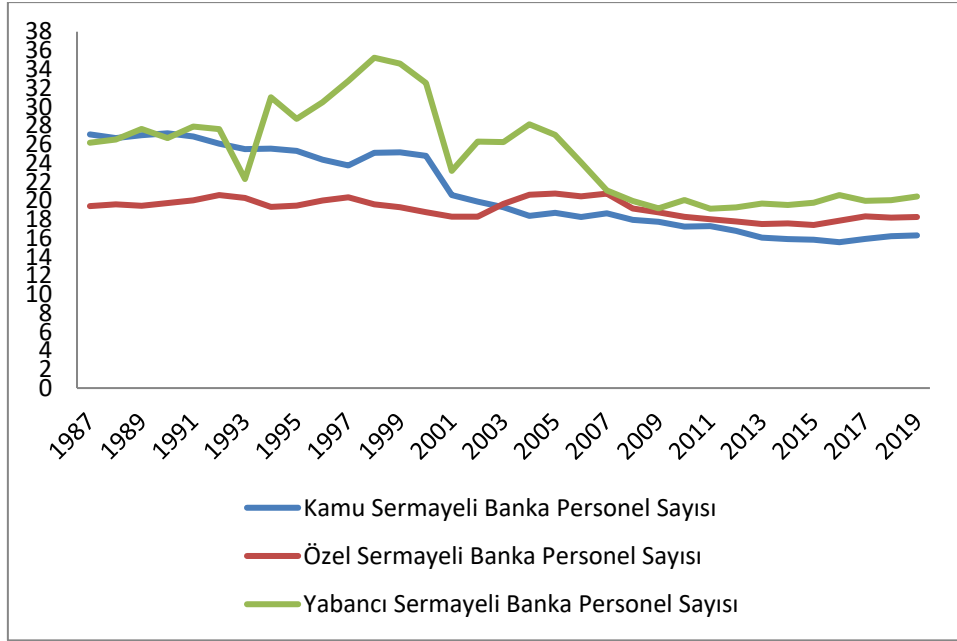

Kaynak: TBB

Şube başına personel sayıları incelendiğinde TMSF'ye devr eden bankalar ve yatırım ve kalkınma bankalarının grafiklerinin dalgalı olduğu ve bu bankalarda şube başına personel sayısının oldukça yüksek olduğu görülür. 1987-2019 yılları arasında TMSF'ye devr eden bankalarda şube başına ortalama 133 personel, yatırım ve kalkınma bankalarında ise banka başına ortalama 159 personel çalışmaktadır.

Grafik, kamu sermayeli bankalar, özel sermayeli bankalar ve yabancı sermayeli bankalar için daraltıldığında aşağıdaki gibi görünmektedir;

Grafik 3.4: Şube Başına Personel Sayıları (Kamu-Özel-Yabancı Sermayeli Bankalar)

Kaynak: TBB

Kamu bankalarında şube başına ortalama 21 personel, özel sermayeli bankalarda şube başına ortalama 19 personel ve yabancı sermayeli bankalarda şube başına ortalama 25 personel çalışmaktadır. Kamu bankaları 2001 yılına kadar şubelerinde 24 ve üstü personel çalıştırırken bu sayı 2001 yılından itibaren düzenli olarak azalmıştır. Aynı trend özel sermayeli bankalarda da görülmüştür. Bankalar 2001 krizi sonrası az personelle verimli çalışma ilkesi benimsemiştir. Yabancı sermayeli bankalarda şube başına düşen personel sayısı dalgalı bir eğilim gösterse de 2001 yılından sonra yakalanan trend diğer bankalarla benzer niteliktedir.

3.2. Mevduat Bankaları Krediler-Aktif Toplamı-Mevduat-Kar/Zarar

Bankalar mevduat toplayıp, topladıkları bu mevduatı kredi olarak dağıtan araçlardır. Dolayısıyla bankaların yıllar itibariyle mevduatlarındaki, kredilerindeki toplam varlıklarındaki ve kar-zarar durumlarındaki değişimi görmek bankacılık sektörünün anlaşılması için büyük önem taşır. Tablo 3.3.'te mevduat bankaları için ilgili kalemler 1986-2019 yılları için gösterilmiştir. Veriler TCMB, elektronik veri dağıtım siteminden elde edilmiş değişimin gözlemlenebilmesi için 1986 yılı verileri de dahil edilmiştir.

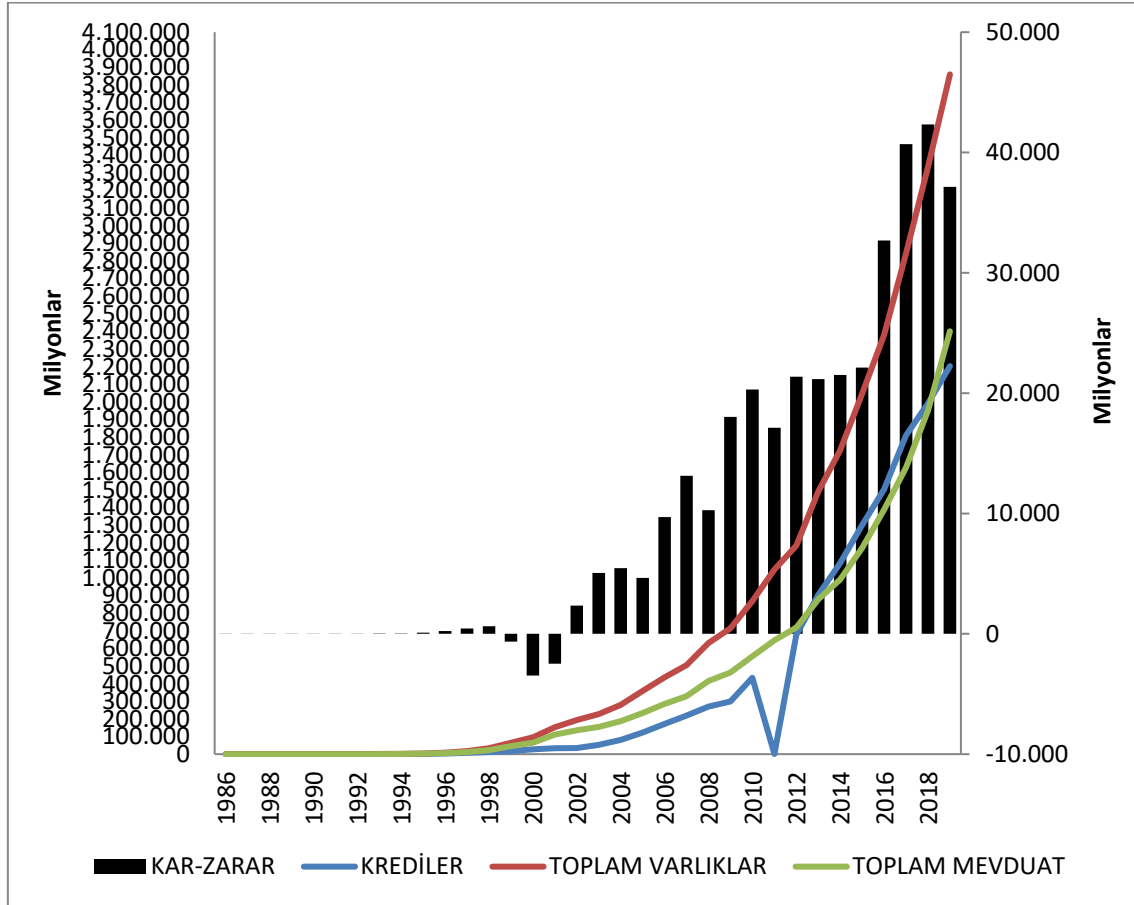
Tablo 3.3: Mevduat Bankalarında Krediler- Aktif Toplamı-Mevduat- Kar/Zarar

	KREDİLER (BİN TL)	TOPLAM VARLIKLAR (BİN TL)	TOPLAM MEVDUAT (BİN TL)	KAR-ZARAR (BİN TL)
1986	10,219	23,617	15,595	409
1987	16,439	39,297	23,898	646
1988	23,871	64,509	38,013	1,499
1989	39,357	97,728	61,648	1,628
1990	69,287	154,040	93,931	3,439
1991	106,491	263,262	164,669	5,210
1992	195,182	498,144	296,151	12,179
1993	363,026	954,906	522,500	25,971
1994	630,583	1,773,741	1,203,149	34,130
1995	1,433,121	3,673,690	2,543,787	97,513
1996	3,261,926	8,101,102	5,876,127	230,600
1997	7,549,472	17,461,475	11,964,591	444,865
1998	11,717,970	33,478,371	22,916,822	633,107
1999	16,967,066	64,781,164	45,291,813	-643,580
2000	27,372,173	95,854,797	64,942,983	-3,462,413
2001	33,952,167	152,689,155	110,521,576	-2,480,870
2002	34,474,675	193,624,801	135,575,188	2,347,748
2003	52,354,591	227,538,790	154,185,095	5,062,146
2004	80,684,830	279,987,704	187,289,520	5,453,584
2005	122,411,778	359,275,601	233,427,879	4,643,080
2006	172,115,810	436,321,837	285,487,831	9,695,192
2007	219,504,491	505,720,615	328,881,376	13,126,894
2008	270,445,648	631,256,870	415,326,858	10,272,922
2009	299,405,686	714,599,653	463,868,930	18,029,900
2010	433,249,361	869,034,049	555,903,036	20,298,360
2011	573,492,989	1,048,223,151	646,255,639	17,129,854
2012	678,232,946	1,184,093,056	718,952,640	21,371,990
2013	904,469,812	1,492,014,859	879,445,638	21,166,082
2014	1,085,786,676	1,725,748,138	992,073,598	21,509,031
2015	1,300,441,416	2,047,069,207	1,170,461,919	22,130,339
2016	1,503,912,948	2,379,959,794	1,387,843,961	32,687,827
2017	1,809,382,292	2,842,209,883	1,627,268,614	40,696,906
2018	1,992,475,172	3,335,791,075	1,952,951,082	42,328,183
2019	2,203,455,095	3,860,292,702	2,401,255,548	37,138,450

Kaynak: TCMB

Mevduat bankalarının 1986-2019 yılları arası gelişim seyri grafikte de gösterilmiştir.

Grafik 3.5: Mevduat Bankalarında Krediler- Aktif Toplamı-Mevduat- Kar/Zarar (1987-2019)

Kaynak: TCMB

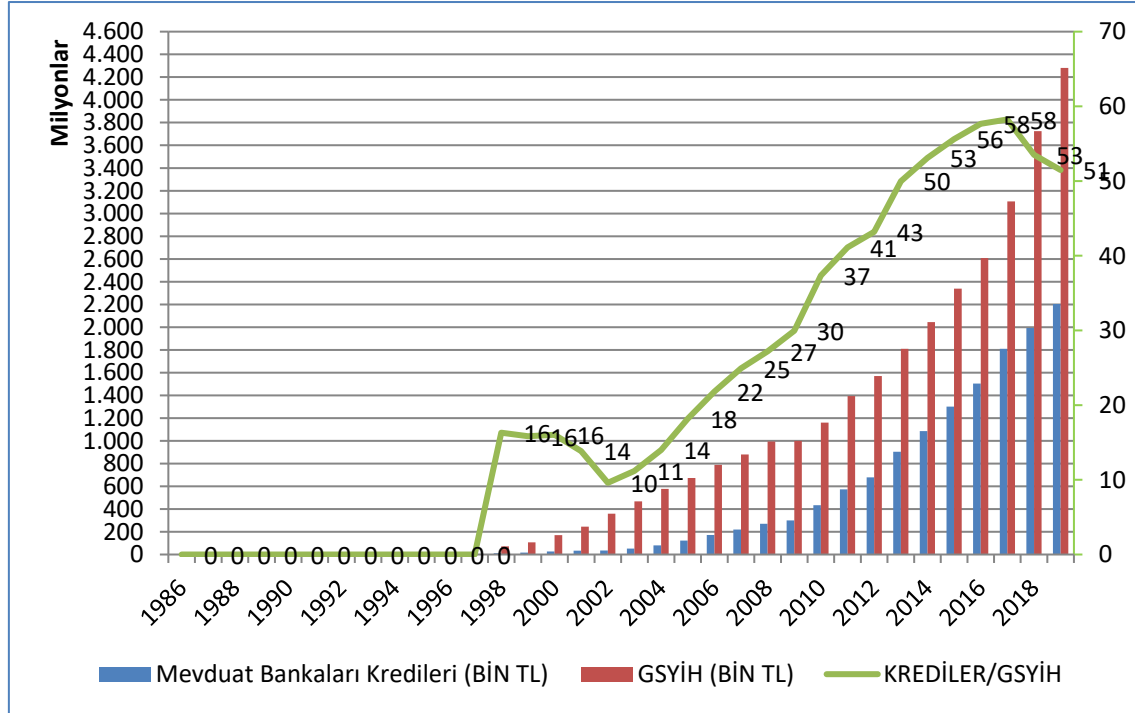
Grafik 3.5’de görüldüğü üzere mevduat bankalarının kârı toplam varlıklarına göre rakamsal olarak oldukça düşüktür. Toplanan mevduat ve kredi ilişkisine bakıldığında 2013 yılına kadar toplanan mevduatların verilen kredilerden fazla olduğu 2013 yılından sonra bankaların mevduat dışında yarattıkları kaynaklarla da kredi verdikleri ve kredilerin mevduatlardan fazla olduğu görülmektedir.

Bankacılık sektörünün ekonomik seyrinin anlaşılabilmesi için bu kalemler ayrı ayrı incelenecektir.

3.2.1. Mevduat Bankalarında Krediler

Mevduat bankalarının verdiği krediler 1986-2019 dönemi boyunca artış eğilimindedir. 1986 yılından 2019 yılına gelindiğinde TL cinsinden bu artış %21561603 (10.219.000 TL'den 2.203.455.095.000 TL'ye) oranındadır. Hesaplanmaya başladığı 1998 yılından bu yana gayrisafi yurtiçi hasıla ile mevduat bankalarında verilen kredilerin karşılaştırması grafikteki gibidir;

Grafik 3.6: Krediler-GSYİH Karşılaştırması (1987-2019)

Kaynak: TCMB

Kredilerin, GSYİH'ya oranı yıllar itibariyle pozitif bir eğilim göstermektedir. Tutar olarak bakıldığında 1998 yılında GSYİH 71,892,898,320 TL ve mevduat bankalarındaki kredi tutarı 11,717,970 TL'dir (%16); 2019 yılına gelindiğinde GSYİH 4,280,381,000 TL ve mevduat bankalarındaki kredi tutarı 2,203,455,095 TL (%51)'dir. 1998- 2019 yılları arasında krediler/GSYİH oranı ortalama %33 olarak gerçekleşmiştir. Oranın en düşük olduğu yıl %10 ile 2002 yılıdır. 2002 yılından 2017 yılına kadar oran istikrarlı bir şekilde yükselmiş, 2018 ve 2019 yıllarında tekrar düşüş eğilimine geçmiştir. Kredilerin sektörel dağılımı tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.4: Mevduat Bankası Kredilerinin Sektörel Dağılımı (Bin TL)

Tarih	Genel Yönetim	%	Mali Olmayan Kamu Girişimleri	%	Özel Sektör	%	Mali Kuruluşlar	%	Yurtdışı	%	Toplam
1986	-	-	1,322	13	8,457	83	82	1	109	1	10,219
1987	-	-	2,223	14	13,080	80	155	1	288	2	16,439
1988	-	-	3,226	14	18,429	77	351	1	890	4	23,871
1989	-	-	3,004	8	30,757	78	1,423	4	1,559	4	39,357
1990	-	-	6,655	10	55,174	80	2,018	3	2,205	3	69,287
1991	-	-	8,642	8	87,101	82	4,298	4	1,034	1	106,491
1992	-	-	6,750	3	168,157	86	8,381	4	1,753	1	195,182
1993	-	-	23,699	7	312,326	86	17,060	5	4,697	1	363,026
1994	-	-	43,391	7	528,429	84	35,489	6	20,330	3	630,583
1995	-	-	37,637	3	1,277,944	89	69,718	5	22,552	2	1,433,121
1996	-	-	46,778	1	3,029,299	93	117,377	4	49,513	2	3,261,926
1997	-	-	215,344	3	6,959,949	92	212,181	3	132,053	2	7,549,472
1998	-	-	283,376	2	10,774,212	92	353,162	3	272,927	2	11,717,970
1999	-	-	602,091	4	15,390,632	91	611,592	4	210,856	1	16,967,066
2000	-	-	531,169	2	25,561,979	93	735,207	3	268,290	1	27,372,173
2001	-	-	378,973	1	30,776,161	91	1,016,370	3	411,508	1	33,952,167
2002	-	-	22,557	0	31,971,146	93	1,107,617	3	570,187	2	34,474,675
2003	-	-	190,854	0	48,889,710	93	958,048	2	1,690,858	3	52,354,591
2004	-	-	352,637	0	76,602,464	95	934,259	1	1,818,102	2	80,684,830
2005	1,005,629	0.8	829,947	1	118,799,132	97	571,545	0	1,205,525	1	122,411,778
2006	1,150,866	0.7	1,325,853	1	167,287,175	97	789,888	0	1,562,028	1	172,115,810
2007	1,389,245	0.6	1,888,343	1	212,649,743	97	2,566,385	1	1,010,775	0	219,504,491
2008	2,321,986	0.9	3,973,958	1	260,234,146	96	2,484,010	1	1,431,548	1	270,445,648
2009	2,759,736	0.9	2,069,042	1	285,453,287	95	7,979,543	3	1,144,078	0	299,405,686
2010	2,146,988	0.5	1,339,458	0	413,146,888	95	13,640,668	3	2,975,359	1	433,249,361
2011	1,769,872	0.3	507,943	0	556,704,706	97	11,168,189	2	3,342,279	1	573,492,989
2012	1,792,391	0.3	660,499	0	659,597,401	97	12,455,047	2	3,727,608	1	678,232,946
2013	2,495,938	0.3	859,713	0	879,458,965	97	17,041,084	2	4,614,112	1	904,469,812
2014	3,712,727	0.3	815,831	0	1,049,131,198	97	23,284,815	2	8,842,105	1	1,085,786,676
2015	4,676,322	0.4	3,571,012	0	1,251,089,329	96	28,787,205	2	12,317,548	1	1,300,441,416
2016	7,040,075	0.5	3,657,352	0	1,442,629,239	96	34,639,919	2	15,946,363	1	1,503,912,948
2017	11,691,463	0.6	4,689,233	0	1,728,966,228	96	43,495,388	2	20,539,980	1	1,809,382,292
2018	16,201,344	0.8	9,707,386	0	1890187531	95	49,309,972	2	27,068,939	1	1992475172
2019	18,340,883	0.8	21,066,374	1	2075125365	94	59,946,059	3	28,976,414	1	2203455095

Kaynak: TCMB

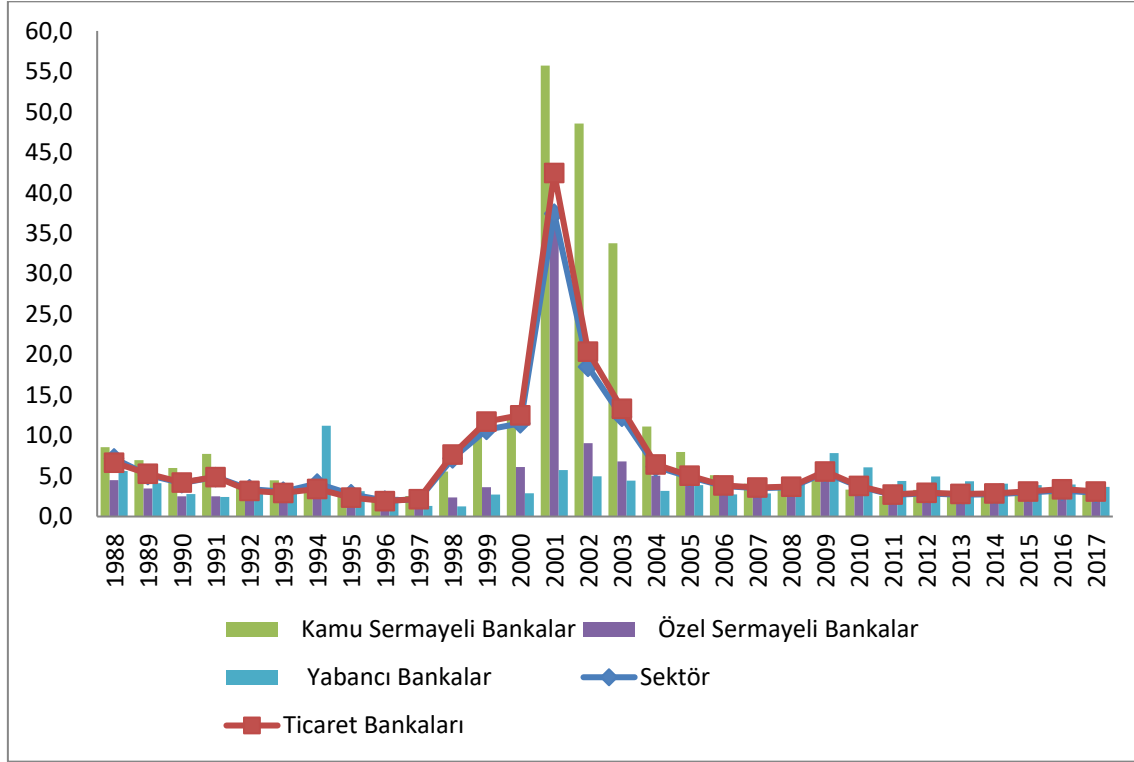
Tablo 3.4’de yer alan kalemler aşağıdaki alt kalemlerin toplamıdır.

- GENEL YÖNETİM; Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler, Sosyal Güvenlik Kurumları
- MALİ OLMAYAN KAMU GİRİşİMLERİ
- ÖZEL SEKTÖR; Mali Olmayan şirketler, Bireysel İşletmeler, Hane halkı, Tüketici Kredileri (Konut Kredileri, Taşıt Kredileri, İhtiyaç ve Diğer Krediler, Bireysel Kredi Kartları, Personele Verilen Krediler, Tarım Satış Kooperatifleri, Tarım Kredi Kooperatifleri, Hane halkı Hizm. Ver. Kar Amacı Olm. Kur., Diğer)
- MALİ KURULUşLAR; Bankalar (Kalkınma ve Yatırım Bankaları, Yurtiçi Bankalararası Krediler), Banka Dışı Mali Kuruluşlar (Sigorta şirketleri ve Özel Emeklilik Fonları, Mali Aracılar, Mali Yardımcılar)
- YURTDIşI

Tablo 3.4’de görüldüğü üzere özel sektöre verilen krediler toplam krediler içinde her dönem en yüksek payı almıştır. 2005 yılından sonra bu oran %95 ve üzerindeki yerini koruyarak neredeyse kredilerin tamamını oluşturmuştur.

Bankacılık işlemlerinde planlama açısından, verilen kredilerin tahsil edilmesi oldukça önemlidir. Takipteki krediler/ toplam krediler, varlık kalitesinin ölçümünde ve kredi riskinin belirlenmesinde kullanılan en önemli oranlardan bir tanesidir. Yıllar itibariyle mevduat bankalarında takipteki krediler/ toplam krediler oranı Grafik 3.7’de gösterilmiştir.

Grafik 3.7: Mevduat Bankalarında Takipteki Krediler/Krediler Oranı

Kaynak: TBB

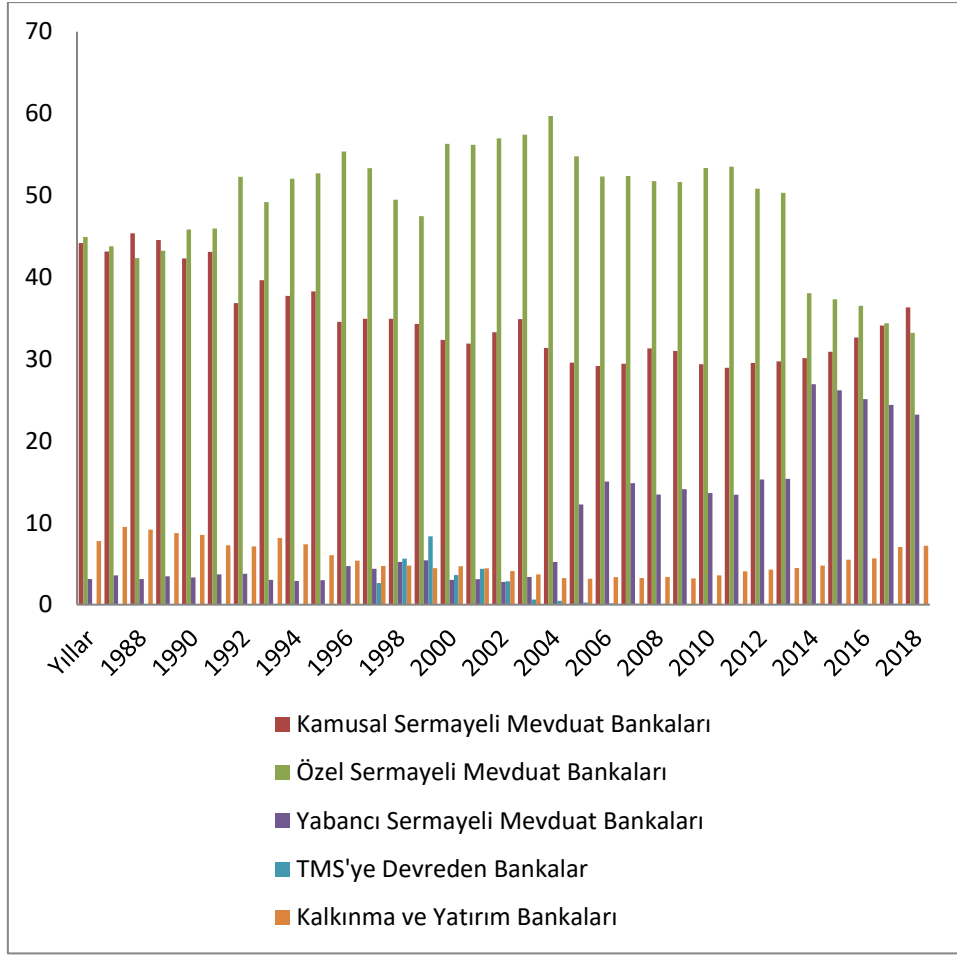
1999-2003 yılları arası mevduat bankacılığında takipteki kredilerin en yüksek olduğu yıllardır. 2001 yılında sektörde uygulanmaya başlanan yeniden yapılandırma programı ve alınan önlemler yıllar itibariyle oranın düşmesini sağlamıştır.

Hesaplanmaya başladığı 1988 yılında mevduat bankaları için bu oran 6,7 iken 2017 yılında oran 3,1'dir. Bankacılık sektöründe takipteki krediler/krediler oranı 2017 yılı için 2,9 dur. Grafik 3.7'de de görüldüğü üzere sektörde bu oranı mevduat bankaları belirlemektedir. TBB, takipteki krediler oranını 2017 yılına kadar seçilmiş rasyolar başlığı altında yayınlamış, 2018 ve 2019 yıllarında yayınlamamıştır.

3.2.2. Mevduat Bankalarında Toplam Aktifler

Türk bankacılık sisteminde mevduat bankalarında toplam aktiflerin kırılımları incelendiğinde de kamusal sermayeli bankaların yaklaşık %35, özel sermayeli bankaların %49, TMSF bankalarının %1, yabancı bankaların ise %10, yatırım ve kalkınma bankalarının da %6'lık sektör payına sahip oldukları görülmektedir.

Grafik 3.8: Mevduat Bankalarında Toplam Aktiflerin Sektör Payları (%)

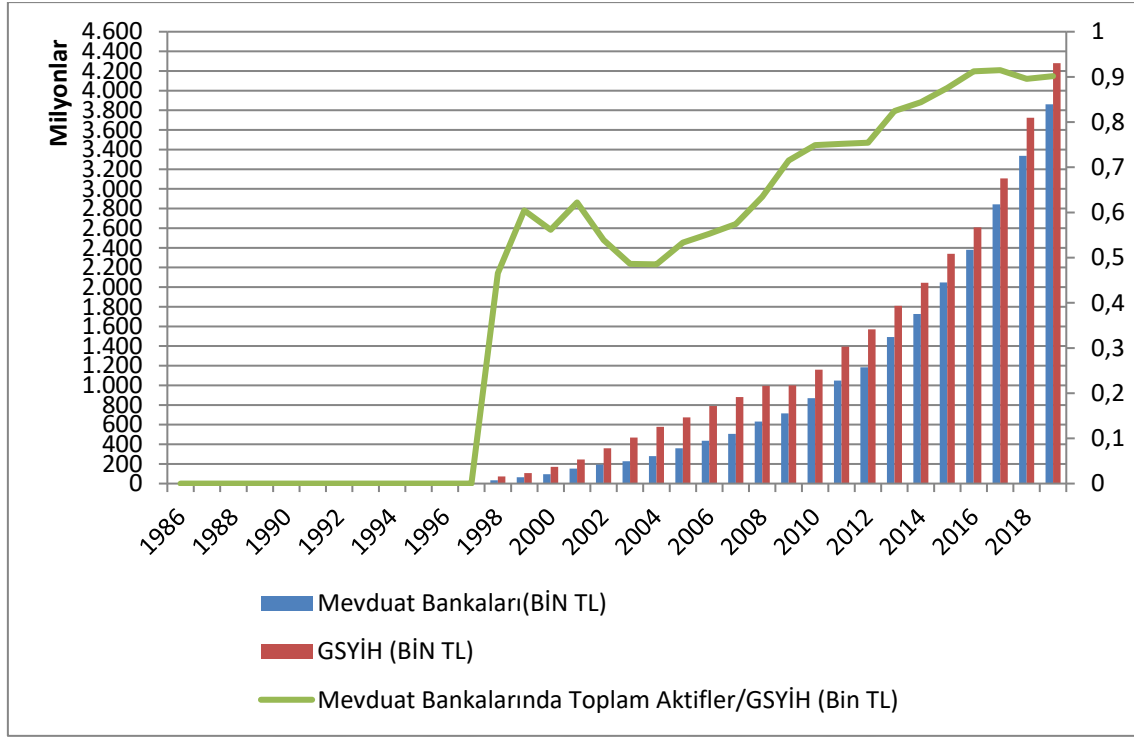

Kaynak: TBB

Türk bankacılık sistemi içinde kamusal sermayeli bankalar yalnızca 1989 ve 1990 yıllarında özel sermayeli bankalardan fazla pay almışlardır. Diğer yılların tamamında özel sermayeli bankalar sektördeki en büyük paya sahip olmuştur. Bu oran 2005 yılında %59,7 ile en üst seviyeye ulaşmış sonraki yıllarda yabancı sermayeli bankaların Türk bankacılık sektörüne gösterdiği ilginin artması ile bu payı yabancı sermayeli bankalar ile paylaşmaya başlamıştır. 2015 yılında kamusal sermayeli bankaların sektör payı %30,1; özel sermayeli bankaların sektör payı %38 iken yabancı sermayeli bankaların sektör payı en üst seviyeye çıkarak %26,9'a ulaşmıştır. 2019 yılı için bu rakamlar aynı sıra ile; %36, %33 ve %23 olarak gerçekleşmiştir.

GSYİH'nın hesaplanmaya başladığı 1998 yılından itibaren bakacak olursak mevduat bankalarındaki toplam aktiflerin GSYİH'ya oranı Grafik 3.9'daki gibidir;

Grafik 3.9: Mevduat Bankalarındaki Toplam Aktiflerin GSYİH'ya Oranı

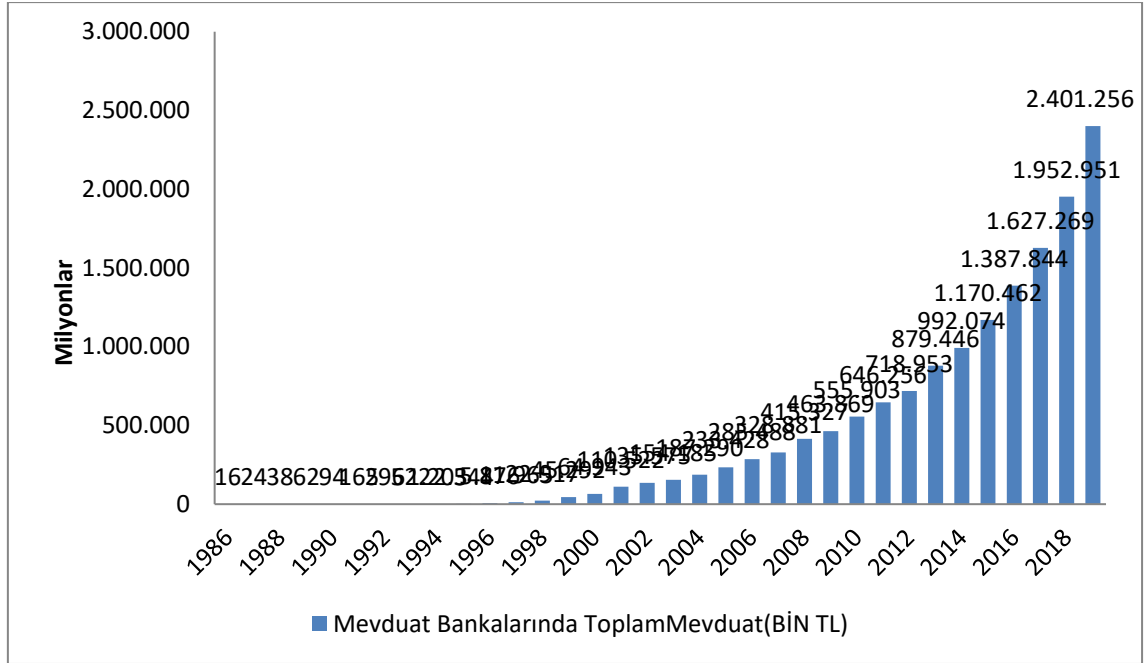
Kaynak: TCMB

1998 yılında mevduat bankalarındaki toplam aktiflerin GSYİH'ya oranı 0,46 iken yıllar itibariyle bu oran istikrarlı bir biçimde artış göstermiş ve 2019 yılında 0,90'a ulaşmıştır. 1998-2019 yılları arasında mevduat bankalarının aktif büyüklüğünün GSYİH'ya oranı ortalama 0,7 olarak gerçekleşmiştir. Oran, 2002-2003 yıllarında düşüş göstermiş, 2003 yılından 2017 yılına kadar sürekli artmıştır, 2018 ve 2019 yıllarında ise tekrar düşme eğilimine girmiştir.

3.2.3. Mevduat Bankalarında Mevduat

Mevduat bankalarındaki toplam mevduatın yıllar itibariyle değişimi Grafik 3.10'da gösterilmiştir.

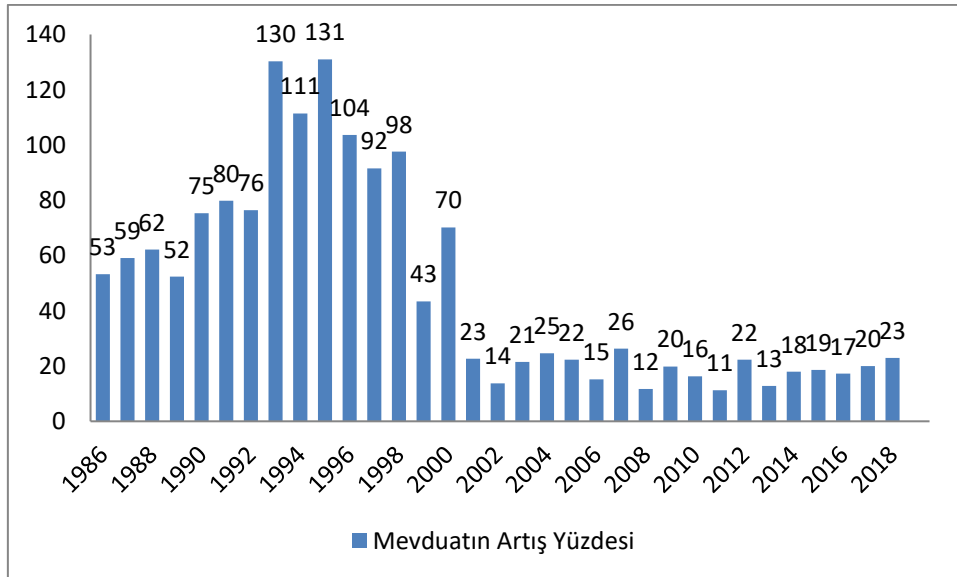
Grafik 3.10: Mevduat Bankalarındaki Mevduatın Değişimi

Kaynak: TBB

1986 yılında mevduat bankalarında toplam 15.595.000 TL mevduat bulunurken, 2019 yılında 2.401.256.000.000 TL mevduat bulunmaktadır. Mevduatın gelişimi rakamsal değil de yüzdesel olarak incelendiğinde daha net sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Grafik 3.11: Mevduat Bankalarındaki Mevduatın Değişimi (Yüzdesel)

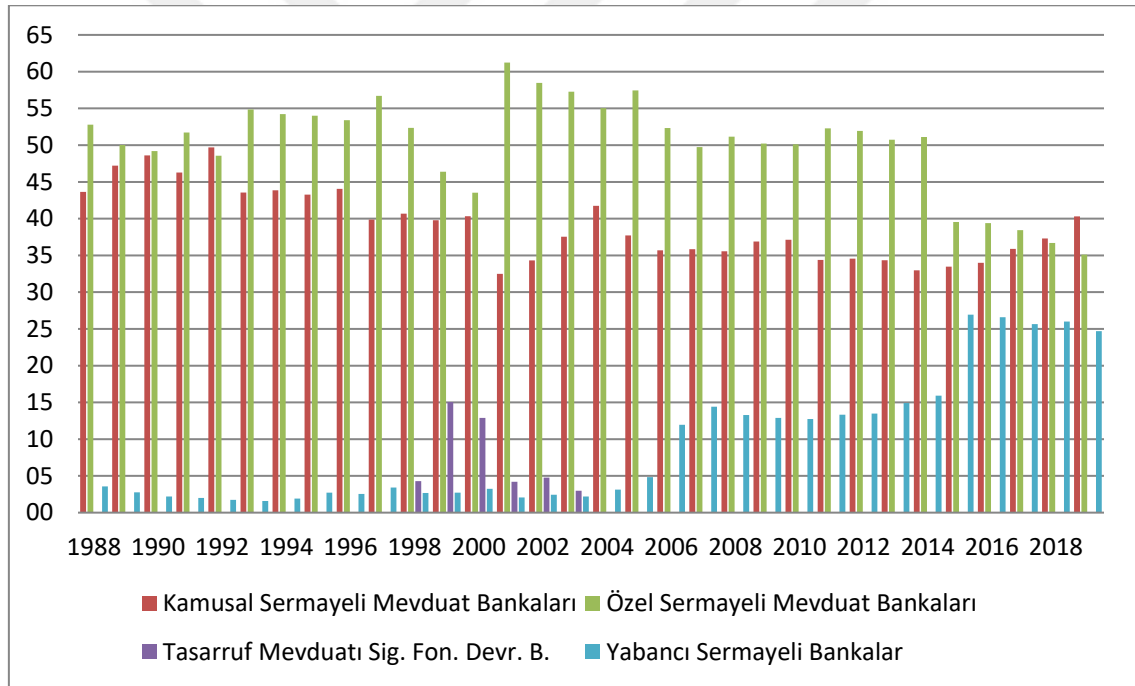

Kaynak: TBB

1986-1993 yılları arasında mevduat en az %50 artmıştır ancak mevduattaki en hızlı artış 1994-1996 yılları arasında görülmüştür. 1998 yılına kadar artış devam etmiş 1998'den sonra da artış yüzdesi dalgalı bir seyir izlese de mevduat bankalarında ki mevduat oranı hep artmıştır.

Bankacılık sektöründe, kalkınma ve yatırım bankaları mevduat toplamadıkları, katılım bankaları da mevduat yerine katılım fonu topladıkları için sektörde toplanan mevduatın tamamı mevduat bankalarına aittir. Mevduat bankalarının kendi içindeki kırılımları incelendiğinde de kamusal sermayeli bankaların %39,2, özel sermayeli bankaların %51,1, TMSF bankalarının %2,2, yabancı bankaların ise %8,3'lük sektör payına sahip oldukları görülmektedir.

Grafik 3.12: Mevduat Bankalarında Toplam Mevduatların Sektör Payları (%)

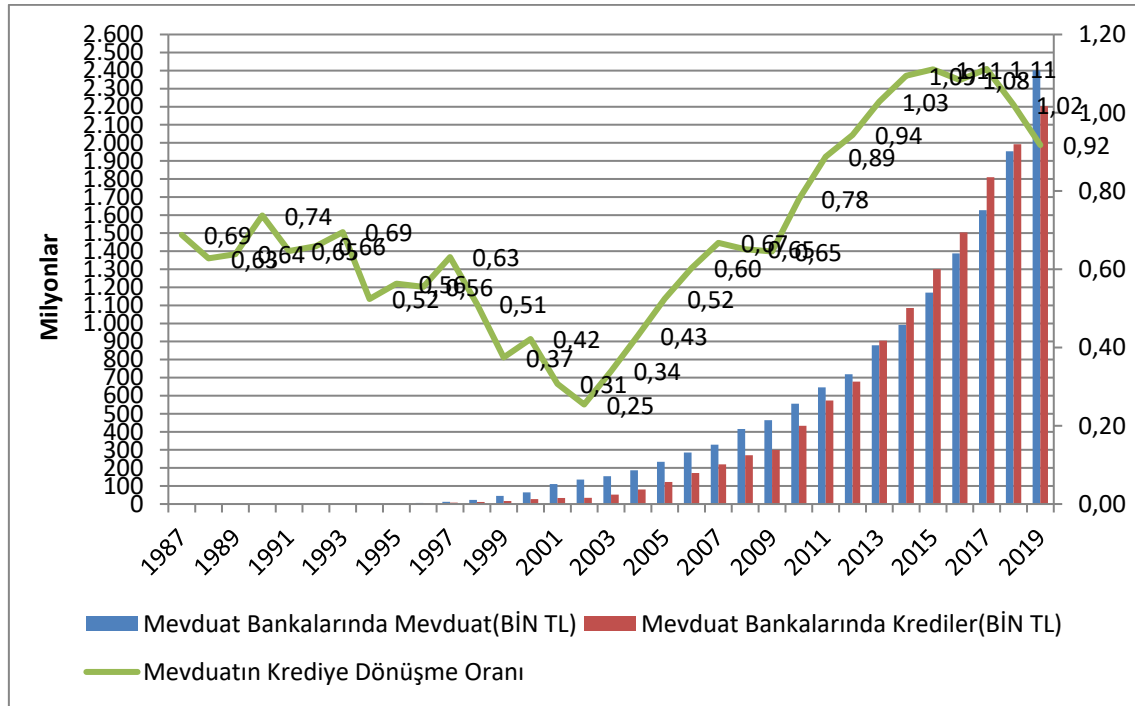
Kaynak: TBB

1988-2019 yılları arasında mevduat konusunda sektörde en yüksek pay hep özel sermayeli bankalarda olmuştur. Farkın en yüksek olduğu yıl ise 2001 yılıdır. 2001 yılında kamusal sermayeli bankalar toplam mevduatın %32,5'ine sahipken, özel sermayeli bankalarda mevduatın sektör payı %61,2 olmuştur. Toplam aktiflerde gözlemlenen yabancı payındaki artış 2006 yılından itibaren mevduatta da açıkça görülmektedir. 2005 yılından 2006 yılına geçerken yabancı sermayeli bankalarda mevduatın sektör payı

%4,8'den, %12'ye yükselmiş ve yıllar itibariyle de istikrarlı olarak artışını sürdürmüştür. 2019 yılı için sektöre bakıldığında, kamusal sermayeli bankaların payının %40,3, özel sermayeli bankaların payının %24,7 ve yabancı sermayeli bankaların payının %24,4 olduğu görülmektedir.

Bankacılık sektörü, fon arz ve talebinin karşılaştırılmasını sağlayan aracılık özelliği ile ön plandadır. Bu yüzden toplanan mevduatın krediye dönüştürülmesi önemlidir. Mevduat bankalarında 1986-2019 yılları arası mevduatın krediye dönüşme oranı grafikte gösterilmiştir.

Grafik 3.13: Mevduatın Krediye Dönüşme Oranı

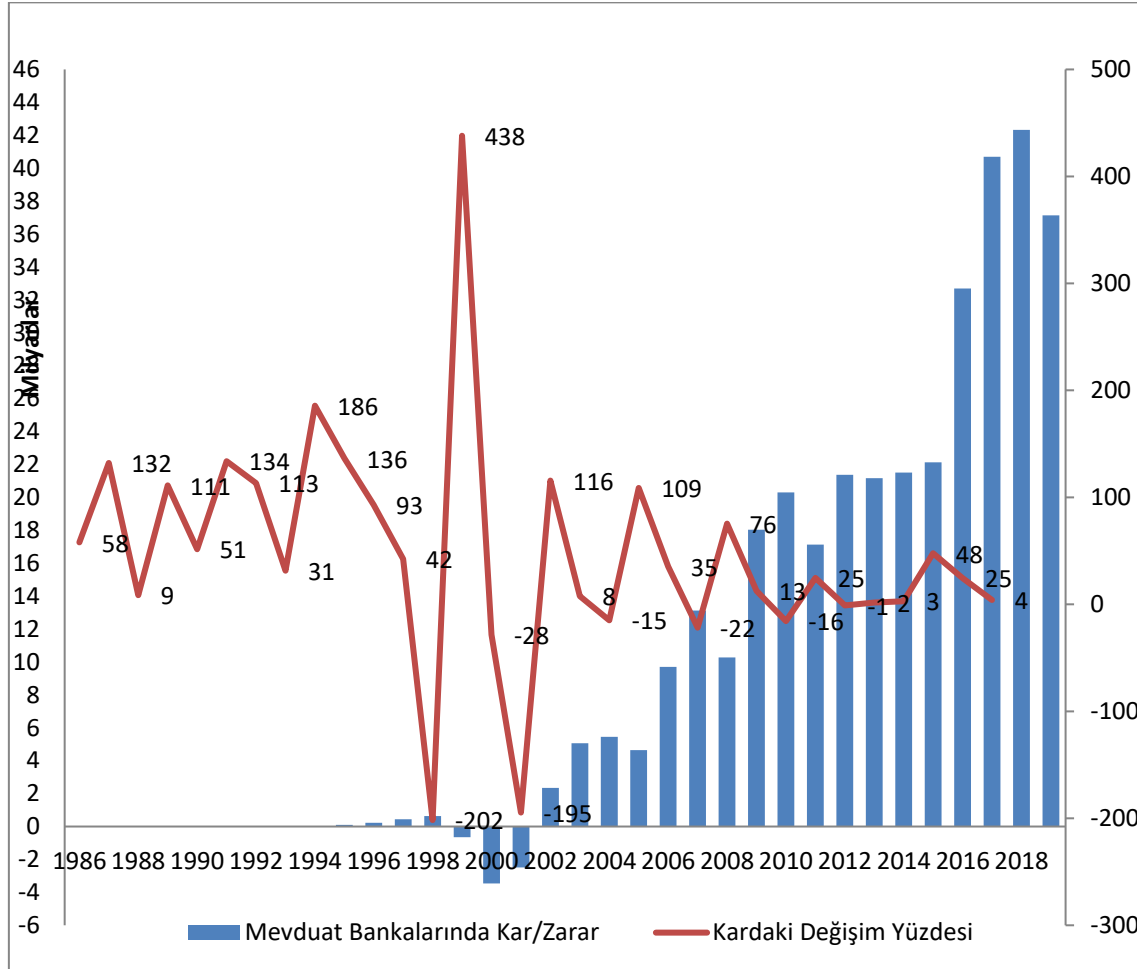
Kaynak: TCMB

1987 yılında mevduat bankalarında 23.898 TL'lik mevduatın 16.439 TL'si krediye dönüşmüş ve oran %69 olarak hesaplanmıştır. 2019 yılına gelindiğinde ise mevduat bankalarında ki 2.401.255.548 TL'lik mevduata karşılık 2.203.455.095 TL kredi verilmiş, böylelikle mevduatın krediye dönüşme oranı %92 olarak hesaplanmıştır. 1987- 2019 yılları arası mevduatın krediye dönüşme oranı ortalama %69 olarak gerçekleşmiştir. Oranın en düşük olduğu yıl %25 ile 2002 yılıdır. Bankacılık sektörünün zor dönemlerden geçtiği 1998-2001 yılları arası bu oran düşmüş, 2001 yılındaki yeniden yapılandırma programı sonrasında da istikrarlı bir biçimde yükseliş eğiliminde olmuştur.

3.2.4. Mevduat Bankalarında Kar-Zarar

1986-2019 yılları arasında mevduat bankaları yalnızca 1999-2000 ve 2001 yıllarında zarar etmişlerdir. Bunun dışındaki yıllarda faaliyetleri hep kâr ile sonuçlanmıştır.

Grafik 3.14: Mevduat Bankalarında Kâr/Zarar

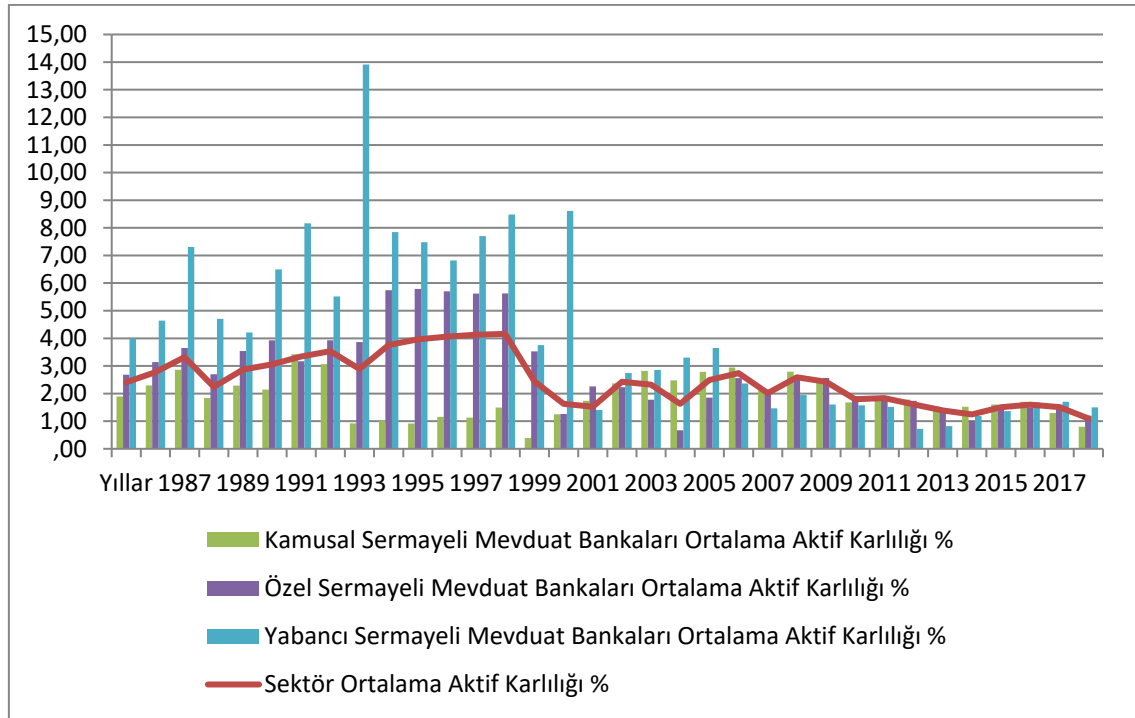
Kaynak: TCMB

1986 yılında mevduat bankalarında 409.000 TL olan kar 2019 yılında 37.138.450.000 TL olarak gerçekleşmiştir. Grafik 3.14'te kârdeki değişim yüzdesini gösteren çizgi grafik incelendiğinde mevduat bankaları kârlarının yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlediği görülür. Artış oranı bir yıl fazla iken sonraki yıl düşebilmektedir. Ancak mevduat bankacılığı kârlarında en ciddi yükselişler 1998-2002 yılları arasında görülmüştür. 1998 yılında 633.107.100 TL olarak gerçekleşen kâr 1999 yılında %202 azalışla (-) 643.580.000 TL zarar olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılından 2000 yılına geçerken mevduat bankaları zarar oranı %438 artmış ve (-)3.462.413.000 TL zararlı yıl

kapatılmıştır. 2001 yılında yeniden yapılandırmaya geçen bankacılık sektörü 2002 yılından beri kâra geçmiş ve rakamsal olarak bu kârlarını arttırarak sürdürmüştür. Grafik 3.14'ün hazırlanmasında kullanılan veri seti birbirini takip eden iki yıl arasındaki değişimi göstermektedir. 1987-2019 döneminde bankacılık sektöründe kârların önceki yıla göre değişimi inişli çıkışlı olmuştur.

Bankacılık sektöründe karlılığı açıklayan iki oran, aktif ve özkaynak karlılığıdır. Aktif karlılığı, bankaların toplam varlıkları ile ne kadar kar elde edebildiklerini, özkaynak karlılığı ise bankaya konulan özkaynaklar karşılığında elde edilen karları göstermektedir.

Grafik 3.15: Mevduat Bankalarında Aktif Karlılığı

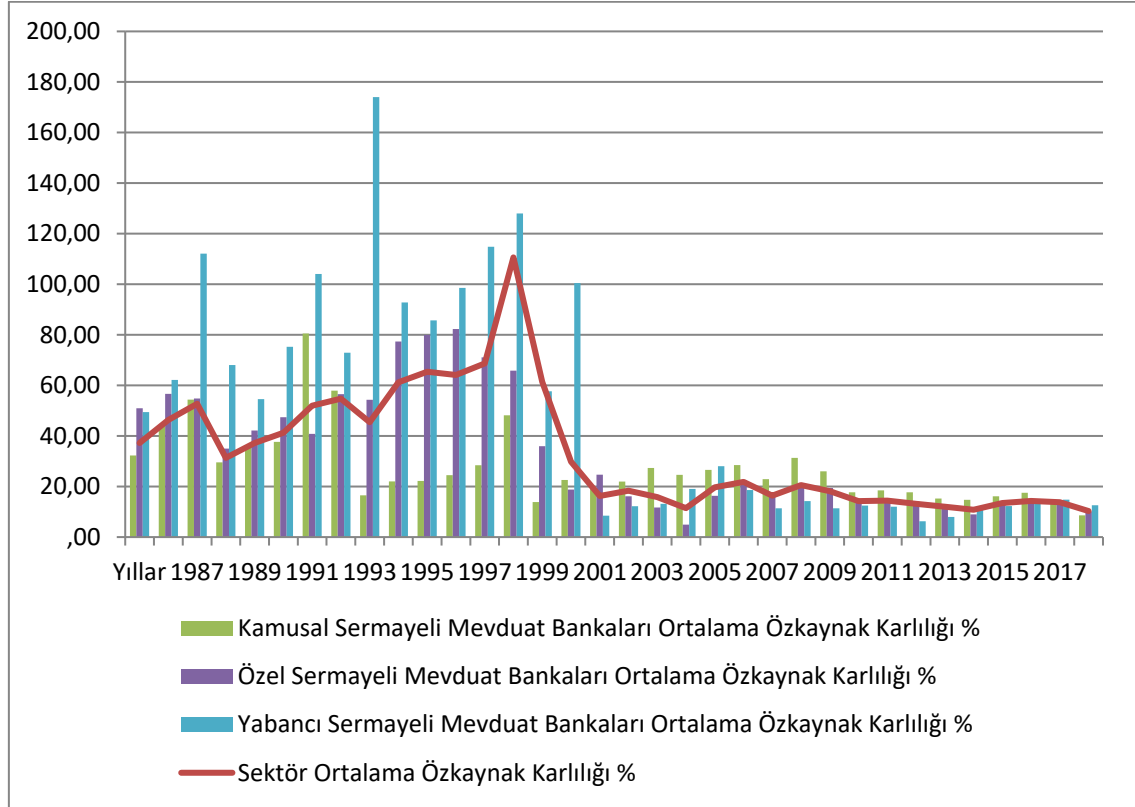

Kaynak: TBB

Grafik 3.15'te görüldüğü üzere, 1986-2001 yılları arasında bankaların aktif karlılığı oldukça oynaktır. Bu yıllar boyunca aktif karlılığı en yüksek bankalar yabancı sermayeli bankalar, aktif karlılığı en düşük bankalar da kamusal sermayeli bankalar olmuştur. Özellikle 1996-2001 yılları arasında 1994 ve 1998 krizlerinin de etkisiyle kamusal sermayeli bankaların aktif karlılığı oldukça düşüktür. 2001 krizi sonrası uygulanmaya başlanan düzenlemelerle aktif kalitesinin artırılması, sermaye yeterliliğinin sıkı takibi ile 2002 yılından itibaren bankaların aktif karlılığı birbirine yakınlaşmıştır. 2019 yılı için

aktif karlılığında sektör ortalaması %1,1 olarak gerçekleşmiş; kamusal sermayeli bankaların aktif karlılığı %0,8 özel sermayeli bankaların aktif karlılığı %1,2 ve yabancı sermayeli bankaların aktif karlılığı %1,5 olmuştur.

Grafik 3.16: Mevduat Bankalarında Özkaynak Karlılığı

Kaynak: TBB

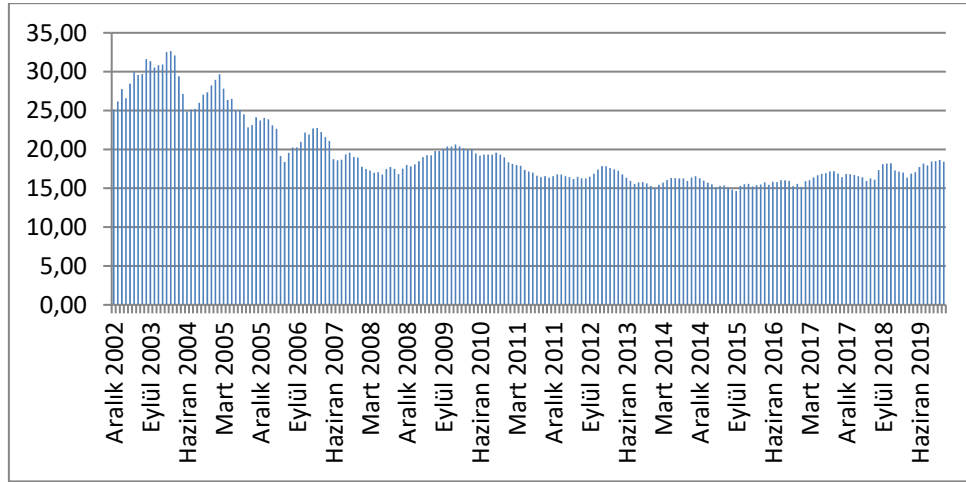
Mevduat bankalarının özkaynak karlılığı aynı sebeplerle aktif karlılığına oldukça benzer bir seyir izlemektedir. 2019 yılı için özkaynak karlılığında sektör ortalaması %10,3 olarak gerçekleşmiş; kamusal sermayeli bankaların özkaynak karlılığı %8,6, özel sermayeli bankaların aktif karlılığı %10,1 ve yabancı sermayeli bankaların aktif karlılığı %12,6 olmuştur.

3.3. Mevduat Bankalarında Sermaye Yeterliliği

Sermaye yeterliliği oranı, Basel Uzlaşısı ile uygulamaya geçirilmiştir. Uzlaşısı’da tanımlandığı üzere, oran, sermayenin risk ağırlıklı varlıklara bölünmesi ile hesaplanır. Sermaye yeterliliği oranı bankaların aldıkları riske karşılık özkaynaklarını güçlendirmesini ve böylelikle yatırımcıların zarara uğrama ihtimalinin azaltılmasını amaçlar. II. Bölümde açıklandığı üzere Türkiye’de sermayeye yeterliliğine ilişkin

alışmalar 1989 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile başlamıştır. Bu dönemde bankalara ilişkin düzenleme ve denetimler TCMB ve Hazine Müsteşarlığı tarafından yürütüldüğünden sermaye yeterliliği oranı TCMB tarafından hesaplanmıştır. 1999 yılında BDDK'nın kurulması ile yetkiler bu kuruma devr edilmiş, oran BDDK tarafından hesaplanmaya ve 2002 yılı Aralık ayı itibariyle yayınlanmaya başlamıştır.

Grafik 3.17: Sermaye Yeterliliği Oranı

Kaynak: BDDK

BDDK tarafından yayınlanmaya başladığı 2002 yılı Aralık ayından 2019 yılı Aralık ayına kadar geçen 17 yıllık süre boyunca sermaye yeterliliği oranı ortalama %19 olarak gerçekleşmiştir. Oran 2007 yılına kadar %20 ve üstü iken sonrasında kredilerdeki hızlı büyümenin ve risk ağırlıklı varlıklardaki artış hızının etkisiyle düşmeye başlamış %16 civarında oluşmuştur. Oranın en yüksek olduğu dönemler, %33 ile 2004 yılı Ocak ve Şubat ayları, en düşük olduğu dönemler %15 ile Aralık 2013-Şubat 2014; Mart-Ekim 2015; Ocak-Mart 2016; Mayıs 2016; Kasım 2016; Ocak 2017'dir. 2019 yılı Aralık ayı itibariyle sermaye yeterliliği oranı %18'dir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK MEVDUAT BANKACILIĞINDA DÜZENLEMELERİN BANKACILIK KIRILGANLIK ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

“Eğer ölçemezseniz, geliştiremezsiniz.

Lord Kelvin”

Bu bölümde, Türk bankacılık sektöründe yapılan düzenlemelerin bankacılık kırılabilirlik endeksi üzerindeki etkisini mevduat kabulüne yetkili bankalar açısından değerlendirmek üzere zaman serisi analizleri yapılacaktır.

Bu amaçla öncelikle literatür değerlendirmesi yapılacak ardından veriler toplanacak, analiz yapıp, bulgular incelendikten sonra sonuçlar yorumlanacaktır.

4.1. Literatür Değerlendirmesi

Bankacılık sektörü, ülke ekonomisinin en temel göstergesi, aynasıdır. Ekonomi yöneticilerinin, kamu ve özel sektör şirketlerinin ve bireylerin odak noktası olduğu için de sürekli sektör ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır.

Banka başarısızlıklarını diğer sektörlerle göre özellikle kamu politikaları açısından daha önemli kılan unsur, başarısızlığın diğer bankalara, bankacılık sisteminin tamamına, ülkenin ve hatta diğer ülkelerin ekonomilerine yayılması korkusudur. Bu korku, bankacılık sektörü dışındaki sektörlerde yaşanmaz (Kaufman, 1996, s. 19). Bu yüzden de bankacılık krizleri, sektör çalışmaları içinde özellikli bir alana sahiptir. Krizlerin boyutları, yaşandığı ülkelerde yarattığı etkiler, bulaşma etkileri ve krizle birlikte ortaya çıkan katlanılması güç maliyetler bankacılık krizleri üzerindeki merakı tetiklemiş ve bu konuda oldukça geniş bir literatür oluşmuştur. Literatürde, bankacılık krizlerinin

belirleyicilerini tahmin etmek üzere yapılan çalışmalar, erken uyarı modelleri oluşturmak üzere yapılan çalışmalar, sektördeki yoğunlaşma ve krizleri ilişkilendiren çalışmalar, krizlerinin bulaşıcılık etkisini araştıran çalışmalar ve benzeri çalışmalar mevcuttur.

Bu çalışmanın amacı, bankacılık sektöründe yapılan düzenlemelerin bankacılık kırılabilirlik endeksi üzerindeki etkisini mevduat kabulüne yetkili bankalar açısından değerlendirmektir. Literatür araştırması da bu kapsamda daraltılmış ve yalnızca düzenlemelerin ve finansal serbestleşmenin bankacılık krizleri üzerindeki etkisini araştıran başlıca çalışmalara bu başlık altında yer verilmiştir. Bankacılık düzenleme setini oluşturan zorunlu karşılıklar, sermaye yeterlilik oranı, mevduat sigortası ve giriş kısıtlamaları ile ilgili çalışmalara ise kendi bölümleri altında değinilmiştir.

Tablo 4.1: Literatür Özeti

Bankacılık Düzenlemeleri ile Bankacılık Kırılganlığı/Krizleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çalışmalar			
Yazar(lar)- Yayın Yılı	Analizi Yapılan Ülke/Ülke Grubu	Analiz Dönemi	Analiz Yöntemi
Kaufman (1996)	ABD	1991	Eleştirel analiz
Barth, Caprio ve Levine (2004)	107 ülke	1999	Endeks oluşturma, faktör analitik
Barth, Caprio ve Levine (2008)	142 ülke	1997-2007	Simülasyon yöntemi
Barth, Caprio ve Levine (2013)	180 ülke	1999-2011	Soru eşitlemesi
Beck, Demirgüç-Kunt ve Levine (2005)	100'den fazla ülke	1999	Logit olasılık modeli
Ganioğlu (2007)	40 ülke	1998-2000	Regresyon analizi
Taşar (2009)	Türk dünyası ülkeleri	Teorik çalışma	
Tiryaki ve Yılmaz (2012)	Türkiye	1990-2010	Granger nedensellik analizi
Klomp ve Haan (2012)	21 OECD ülkesi	2002-2008	Faktör analizi ve quantile (dilimli) regresyon analizi
Tchana Tchana (2012,2014)	Endonezya	1980-2003	TVTP-MS (Time Varying Transition Probability- Markov Switching)
Anginer vd. (2019)	159 ülke	Veri setine göre değişiyor	Veri setine göre değişiyor
Nayak (2021)	129 ülke	2008-2011	Çoklu regresyon analizi
Finansal Serbestleşme ile Bankacılık Kırılganlığı/Krizleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Çalışmalar			
Caprio ve Klingebiel (1996)	Gelişmekte olan ülkeler	Ülkeye göre değişiyor	Skorlama yöntemi
Fischer ve Chenard (1997)	5 ülke	Ülkeye göre değişiyor	Regresyon analizi
Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998)	53 ülke	1980-1995	Logit modeli
Kaminsky ve Reinhardt (1999)	20 ülke	1970-1997	Sinyal yaklaşımı
Mehrez ve Kaufman (2000)	56 ülke	1977-1997	Probit modeli
Gruben, Koo ve Moore (2003)	6 ülke	Ülkeye göre değişiyor	Regresyon analizi
Sami ve Bechir (2009)	Tunus	1988-2006	Regresyon analizi
Angkinand, Swangngoenyuan ve Wihlborg (2010)	48 ülke	1973-2005	Korelasyon analizi
Hamdi, Hakimi ve Djelassi (2015)	Tunus	1980-2009	Görünüşte ilişkisiz regresyon modeli (SUR)
Hamdaouia, Zouarib ve Maktoufa (2016)	49 ülke	1980-2010	Multinomial logit modeli

Kaufman (1996), banka başarısızlıklarını önlemek veya etkisini azaltmak üzere alınacak önlemlerin/yapılacak düzenlemelerin genellikle yetersiz ve verimsiz olduğunu; düzenlemeler ve düzenleyici kuruluşların çoğunlukla niyeti ile bağdaşmayan biçimde bankalardaki ahlaki tehlike riskini ve düzenlenen kurumlardaki sahip-yönetici çatışmasını arttırdığını ve düzenlemelerin eksikliği durumunda banka kırılganlıklarındaki artışın daha fazla başarısızlığa neden olmadığını savunmuştur.

Barth vd. (2004, 2007, 2008, 2013), bankaların, bankacılık ve bankacılık dışı faaliyetleri üzerindeki düzenleyici kısıtlamalar, banka girişlerine ilişkin düzenlemeler, sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemeler, mevduat sigortası sistemi tasarımı, denetim yetkisi, kredi sınıflandırması ve kredi karşılıkları, bilgi verme yükümlülüğü ve devlet bankacılığı değişkenlerinin 107 ülke için bankacılık sektörünün gelişimi, etkinliği ve kırılganlığı üzerindeki etkisini ölçmüşlerdir. Sonuçta, banka faaliyetlerini kısıtlamanın bankaların gelişimini ve istikrarını olumsuz etkilediğini; banka giriş kısıtlamaları ile bankaların etkinliği arasında güçlü bir ilişki olmadığını ancak yabancı banka girişlerinin kırılganlığı arttırdığını; sermaye düzenlemeleri ile bankaların gelişiminin pozitif korelasyona sahip olduğunu; yüksek mevduat sigortasının bankacılık istikrarı ile negatif yönde ve güçlü bir ilişkisinin olduğunu; denetimin çeşitliliği ile bankaların istikrarı ve performansı arasında bir ilişkinin olmadığını; bankaların yakın takibini gerektiren düzenlemelerin bankaların gelişimi üzerinde etkisinin olmadığını; kamu bankacılığının bankaların istikrarı ile ilişkisinin olmadığını gözlemlemişlerdir. Yazarlar 2006 yılında, 6 bölümden oluşan ve hem politika yapıcılarının hem de düzenleyici ve denetleyici kuruluşların bankacılık düzenlemelerini yeniden değerlendirmelerini öneren bir kitap yayınlamışlardır. 2008 yılında, “Bank Regulations Are Changing: For Better or Worse” başlıklı bir çalışma yayınlamış yıllar itibariyle bankacılık düzenlemelerindeki değişimin bankacılık çıktıları üzerindeki etkisini araştırmış ve düzenlemelerin, düzenleyicilerin/denetçilerin faaliyet gösterdiği siyasi, yasal ve kültürel ortamı dikkate alması gerektiğini savunmuşlardır. Son olarak yazarlar 2013 yılında, 2004 yılında yaptıkları çalışmayı 180 ülke ve 1999-2011 dönemi için güncellemiş ve sonuçta, ülkelerin bankacılık düzenlemelerinin birbirinden oldukça farklı olduğunu, 2011 yılına gelindiğinde bu farklılıklar azalsa da ayrışmanın ciddi boyutta olduğunu, bu yüzden de bankacılık politikalarının finans sektörü, reel sektör ve bankaların performansı üzerinde etkilerinin çok geniş bir inceleme alanı oluşturduğunu belirtmişlerdir.

Beck vd. (2005), bankalara giriş engeli, banka faaliyetlerinde kısıtlama ve genel bankacılık işlemlerindeki engeller gibi düzenleyici kısıtlamaların azaltılması ve rekabeti teşvik eden ulusal kurumların olması durumunda sektörün kırılabilirliğinin azalacağını, genel olarak bankacılık düzenlemeleri ile sektörün kırılabilirliği arasındaki ilişkinin az olduğunu savunmuşlardır.

Ganioğlu (2007) çalışmasında, bankacılık düzenlemeleri ve bankaların denetimindeki zayıflıklar ile bankacılık krizleri arasındaki ilişkiyi regresyon analizi ile incelemiştir. Sonuçta, bankacılık krizleri üzerinde en etkili değişkenlerin sermaye yeterliliği, mevduat sigortası ve makro ekonomik göstergelerden de enflasyon olduğunu belirtmiştir.

Taşar (2009), kriz döneminde Türk dünyası bankacılık sektörü için finansal düzenlemeleri incelediği çalışmasında, sektörün istikrarı için düzenlemelerin gerekli olduğunu belirtmiş, düzenlemeler noktasında doğrudan devlet müdahalesi yerine düzenleyici kuruluşların çalışma yapmasını önermiştir.

Tiryaki ve Yılmaz (2012), 1990-2010 dönemi için bankacılık düzenlemeleri ile finansal istikrar ilişkisini incelemişlerdir. Sonuçta, finansal istikrar ile bankacılık düzenlemeleri arasında aynı yönlü ve güçlü bir ilişki olduğunu bu yüzden sermaye yeterlilik oranlarının artırılması ve karşılıkların yükseltilmesine yönelik politikaların finansal istikrarı desteklediğini belirtmişlerdir.

Klomp ve Haan (2012), 2002–2008 dönemi için 21 OECD ülkesinden 200'den fazla bankanın verilerini kullanarak, bankacılık düzenlemelerinin bankacılık riskleri üzerindeki etkisini incelemiş, düzenlemelerin etkisinin bankaların risk grubuna göre değiştiği sonucuna ulaşmışlar. Yüksek risk grubundaki bankalarda düzenlemelerin risk üzerindeki etkisi yüksek tersine düşük risk grubundaki bankalarda düşüktür. Yazarlar 2015 yılında gelişmekte olan ülkeler için düzenlemeler ve kırılabilirlik arasındaki ilişkiyi ölçmüş, sermaye yeterliliğindeki ve denetimdeki artışın riskleri azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Tchana Tchana (2012, 2014), bankacılık düzenlemelerinin bankacılık krizlerini önlemede etkili olup olmadığını ampirik olarak değerlendirmiştir. Giriş kısıtlamalarının, sermaye yeterlilik oranındaki artışın ve mevduat sigortasının hem kriz ihtimalini azalttığını hem

de kriz süresini kısalttığını, zorunlu karşılıklardaki artışın kriz süresini kısaltırken kriz ihtimalini arttırdığını gözlemlemiştir.

Anginer vd. (2019), 159 ülke için bankacılık düzenlemeleri ve denetimindeki güncel gelişmeleri incelemişlerdir. 2008 krizinden sonraki düzenlemelerin, sermaye yeterlilikleri ve finansal kurumların sermaye tutma eğiliminde artışa neden olduğunu; mevduat sigorta sistemlerinin kapsamının genişlediğini ve henüz bankaların kapasitesi buna ayak uyduramasa da bankaların denetiminin oldukça karmaşık hale geldiğini belirtmişlerdir.

Nayak (2021), 129 ülke için bankacılık düzenlemelerinin finansal performans ve risk yönetimi açısından etkilerini incelemiş, izin verilen faaliyetlerdeki ve denetimdeki sıklığın performansı pozitif; sermaye yeterliliği gereksinimi ve dış izlemedeki sıklığın negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Caprio ve Klingebiel (1996), finansal serbestleşme ve bankacılık krizleri arasındaki ilişkiyi kuran en önemli çalışmalardan biridir. Yazarlar, denetimin veya düzenlemelerin zayıf olduğu ortamda sektöre girişin kolay olacağı, bankaların iflas etme olasılığı ile ilgili bilgilerin toplanamayacağı, toplansa bile takip edilemeyeceği ve sonuçta serbestleşmenin kriz olasılığını arttıracaklarını belirtmişlerdir. Fischer ve Chénard (1997), 5 ülkeden 73 banka için yaptıkları çalışmaları ile bu görüşü desteklemiş, finansal serbestleşmenin bankacılık krizi olasılığını arttırdığını belirtmişlerdir. Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998), 1980-1995 döneminde 53 ülke için yaptıkları çalışmalarında aynı görüşü desteklemekle birlikte ülkedeki şeffaflık azaldıkça kriz olasılığının da artacağını belirtmişlerdir.

Kaminsky ve Reinhart (1999), para krizleri ve bankacılık krizlerinin arkasında yatan sebepleri inceledikleri çalışmalarında dünyanın birçok yerinde finansal serbestleşmenin ardından para ve bankacılık krizlerinin iç içe geçtiğini ancak genellikle serbestleşme sonrasında bankacılık krizlerinin önce para krizlerinin sonra oluştuğunu gözlemlemiştir.

Mehrez ve Kaufmann (2000), finansal serbestleşme sonrasında hükümetlerin şeffaf kredi politikaları yürütmemesinin bankaların optimal seviyeden fazla kredi vermesine neden olacağını bunun da bankacılık krizleri ihtimalini arttıracaklarını belirtmiştir. Bu görüş

McKinnon ve Pill (1996)'in çalışmalarında aşırı borçlanma kavramı ile açıklanan görüşü desteklemektedir.

Gruben vd. (2003), bankaların liberalizasyon veya özelleştirilme dönemlerindeki riskli davranışlara yönelme eğilimi ile mevduat disiplini arasındaki ilişkiyi 6 ülke için test etmiş, sonuçta mevduat sahiplerinin bankaları disipline etmede güçlük yaşadığı dönemlerde finansal serbestleşmenin banka riskini arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Yazarlar, analizleri sonucunda piyasa disiplini ile banka riski arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu iddia etmektedirler.

Daniel ve Jones (2007), çalışmalarında finansal serbestleştirmenin bankacılık krizlerine neden olduğunu göstermişlerdir. Sonuç olarak da banka kapitalizasyonunun artırılması ve serbestleşme öncesinde bankalarının aktifleştirilmesi ile kriz riskinin azaltılabileceğini önermişlerdir.

Sami ve Bechir (2009), Tunus bankaları için finansal serbestleşmenin banka kırılganlığını nasıl etkilediğini inceledikleri çalışmalarında, mevduat ve kredi faiz oranlarındaki tavanların ortadan kaldırılmasının ahlaki tehlikeyi arttıracaklarını, finansal serbestleşmenin kredi portföyünü riski düşük firmalardan riski yüksek firmalara kaydıracağını, giriş engellerinin azaltılmasının da sektördeki rekabeti arttıracaklarını gözlemlemişlerdir. Benzer bir çalışma Hamdi vd. (2013) tarafından yapılmış ve serbestleşmenin banka karlılığını azaltıp, kredi riskini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Angkinand vd. (2010), 1973-2005 döneminde 48 ülke için finansal serbestleşme ve bankacılık krizleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Ampirik sonuçlar, serbestleşme ve bankacılık krizleri arasındaki ilişkinin büyük ölçüde sermaye düzenlemesi ve denetiminin gücüne bağlı olduğunu göstermektedir. Zayıf düzenleme ve denetim ortamında serbestleşmeyle birlikte bankacılık krizlerinin çıkma olasılığı artarken, düzenleme ve denetimin sıkılaşmasıyla bu ilişki tersine dönmektedir.

Hamdaoui vd. (2016) 1980-2010 döneminde 49 ülke için finansal serbestleşme ve bankacılık sektörü kırılganlığı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Ampirik sonuçlar, finansal serbestleşme ve kırılganlık arasındaki ilişkinin sermaye düzenlemeleri ve denetime bağlı olduğunu göstermektedir.

Literatür değerlendirmesinde gözlemlendiği üzere bankacılık sektöründeki düzenlemeler ve krizler arasındaki ilişkiyi Türk bankacılık sektörü açısından değerlendiren bir çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan, yapılan çalışmanın kullanılan yöntemle birlikte literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

4.2. Veri ve Model

Bankacılık sektörü kırılganlığı, bankacılık düzenlemeleri açısından değerlendirilirken ülkelerin kendilerine has, yapı ve özelliklerinin olduğu dikkate alınarak, bu çalışma Türk bankacılık sektörü ile sınırlandırılmış, böylelikle daha başarılı tahmin sonuçları elde edilmesi hedeflenmiştir. Analizde kullanılacak değişkenler Tablo 4.2’de gösterilmiştir.

Tablo 4.2: Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişkenin Kodu	Değişkenin Adı	Veri Kaynağı	Dönemi
BSF3	Bankacılık Kırılganlık Endeksi	TCMB	1987:01-2019:12
TL_ZK	Türk Lirası Zorunlu Karşılık Oranı	TCMB ve Resmî Gazete	1987:01-2019:12
YP_ZK	Yabancı Para Zorunlu Karşılık Oranı	TCMB ve Resmî Gazete	1987:01-2019:12
SYR	Sermaye Yeterlilik Oranı	BDDK	2002:12-2019:12
GK	Giriş Kısıtlamaları	Resmî Gazete	1987:01-2019:12
MS	Mevduat Sigortası	Resmî Gazete	1987:01-2019:12

Bankacılık sektörünün kırılganlığını tespit edebilmek için bir göstergeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden öncelikle sektörün kırılganlık endeksi hesaplanmıştır. Bankacılık kırılganlık endeksini etkileyen değişkenler, Tchana Tchana (2012, 2014) çalışması referans alınarak, zorunlu karşılık oranı, sermaye yeterlilik oranı, mevduat sigortası ve giriş kısıtlamaları düzenlemeleri olarak belirlenmiş, çalışmaya ilişkin model aşağıdaki gibi oluşturulmuştur;

$$BSF3 = \alpha + \beta_1 TL_ZK + \beta_2 YP_ZK + \beta_3 SYR + \beta_4 GK + \beta_5 MS + \varepsilon$$

Çalışmanın bu kısmında öncelikle analizde kullanılan değişkenler ve bu değişkenlere ilişkin literatür açıklanacak sonra analiz sonuçları ve bulgular yorumlanacaktır.

4.2.1. Bankacılık Kırılabilirlik Endeksi

Risk seviyesini arttıran davranışların bankacılık sektöründeki istikrarı bozmasını engellemek üzere sektörün kırılabilirliğini işaret eden göstergeler düzenleyici kuruluşlar ve politika yapıcılar tarafından sıklıkla takip edilmektedir. Bankacılık kırılabilirlik endeksi de bu göstergelerin başında gelmektedir. Çalışmanın bu kısmında bankacılık kırılabilirlik endeksi modelleri özetlenmiş ve uygulamada kullanılan veriler açıklanmıştır.

Literatürde en yaygın olarak kullanılan kırılabilirlik endeksi Kibritçioğlu (2003) tarafından geliştirilmiştir. Kibritçioğlu, likidite riski, kredi riski ve kur riskini temsil eden göstergeleri kullanarak bir kırılabilirlik endeksi oluşturmuştur. Singh (2010), Kibritçioğlu (2003) tarafından geliştirilen endeksi toplam mevduatlar, gıda dışı özel sektöre verilen krediler, menkul kıymetlere yapılan yatırımlar, reel döviz varlıkları değişkenlerini kullanarak uyarlamıştır. Loloh (2014), Kibritçioğlu (2003) tarafından geliştirilen endeksi kullanarak Gana bankacılık sektörü için bir erken uyarı modeli önermiştir. Mazlan vd. (2014), Kibritçioğlu (2003) tarafından geliştirilen endeksi kullanarak bankacılık kırılabilirlik endeksi oluşturmuş ve bu endeksin belirleyicilerini incelemişlerdir. Demirel ve Barışık (2014), Kibritçioğlu (2003) ve Singh (2010) tarafından geliştirilen kırılabilirlik endekslerini referans almış ve bu endekse ülke risk primini (CDS) ekleyerek endeksi geliştirmişlerdir. İsmail vd. (2018), gelişmekte olan Güneydoğu Asya ülkeleri için bankacılık kırılabilirlik endeksi oluşturmuş ve bu endeksi etkileyen makroekonomik faktörleri incelemişlerdir, çalışmada bankacılık kırılabilirlik endeksi, Kibritçioğlu (2003) modelini kullanarak oluşturulmuştur.

Ghosh (2011), 1997-2007 yılları için Hindistan bankacılık sektörü verilerini kullanarak bankacılık kırılabilirlik endeksi geliştirmiş ve bu endeksi etkileyen faktörleri belirlemek üzere bir çalışma yapmıştır. Endeksi oluştururken; kredilerin değer düşüklüğü karşılığının toplam varlıklara oranı, sermayenin risk ağırlıklı varlıklara oranı veya sermaye yeterlilik oranı ve vergiden sonraki karların toplam varlıklara oranı değişkenlerini kullanmıştır.

Varlık ve Varlık (2016), sermaye yeterliliği ve aktif kalitesi, karlılık, kredi riski, faiz ve kur riski değişkenlerini kullanarak bankacılık sağlamlık endeksi oluşturmuş ve Türkiye'ye yönelik risk algısının endeks üzerindeki etkisini incelemiştir.

Cergiboza ve Arı (2017), bankaların geri dönmeyen kredilerinin toplam krediler içindeki payındaki değişimin, banka yabancı para mevduatlarının bankaların toplam mevduatları içindeki payındaki değişimin ve banka karının bankaların özsermayesi içindeki payındaki değişimin ağırlıklı ortalamasını kullanarak bir kırılma endeksi oluşturmuş ve Türkiye’de yaşanan bankacılık krizlerinin nedenlerini ortaya koymaya çalışmışlardır.

Bölükbaşı vd. (2018), takipteki alacaklar, sermaye yeterlilik oranı, dönem net karı/zararı verilerini kullanarak bir bankacılık kırılma endeksi oluşturmuş, bu endeksle ekonomik aktivite arasındaki ilişkiyi ölçmüşlerdir.

Bu çalışmada bankacılık kırılma endeksi hesaplamalarında Kibritçioğlu (2003) tarafından geliştirilen ve literatürde yaygın olarak kullanılan yöntemle başvurulacaktır. Kibritçioğlu’nun modeli tüm bankaların potansiyel olarak üç çeşit riske maruz kaldıkları fikrine dayanır. Bu riskler; (i) likidite riski, (ii) kredi riski ve (iii) kur riskidir. Bu risklerin ortalaması bankacılık kırılma endeksini verecektir. Bankacılık kırılma endeksi (BSF3) aşağıdaki gibi hesaplanır;

$$BSF3_t = \frac{\left(\frac{CPS_t - \mu_{cps}}{\sigma_{cps}}\right) + \left(\frac{FL_t - \mu_{fl}}{\sigma_{fl}}\right) + \left(\frac{DEP_t - \mu_{dep}}{\sigma_{dep}}\right)}{3} \quad (4.1)$$

$$CPS_t = \frac{LCPS_t - LCPS_{t-12}}{LCPS_{t-12}} \quad (4.2)$$

$$FL_t = \frac{LFL_t - LFL_{t-12}}{LFL_{t-12}} \quad (4.3)$$

$$DEP_t = \frac{LDEP_t - LDEP_{t-12}}{LDEP_{t-12}} \quad (4.4)$$

Denklem (4.1)’deki BSF3 endeksi; CPS, FL ve DEP’in standartize değerlerinin ortalamasıdır. μ , aritmetik ortalamayı ve σ , standart sapmayı ifade eder. CPS, FL ve DEP’in hesaplanmasında 12 aylık değişim esas alınmıştır. Böylelikle verilerin mevsimsellikten arındırılması amaçlanmıştır. Denklem (4.2), (4.3) ve (4.4)’de LCPS, LFL ve LDEP sırasıyla bankacılık sisteminin özel sektöre açtığı toplam kredileri (real claims on the private sector), bankaların dış yükümlülüklerini (real foreign liabilities) ve

bankaların toplam mevduatlarını (real deposits) ifade eder. “L” verilerin standardize edilebilmesi için logaritmalarının alındığını gösterir. Nominal seriler tüketici fiyat endeksi (domestic consumer price index) ile indirgenerek (deflate edilerek)⁶ enflasyondan arındırılmıştır. Aylık veriler kullanılmıştır.

Endeksin 0,5’ten küçük olması bankacılık sektöründe kırılabilirlik düzeyinin yüksek olduğunu, 0,5 ile 0 arasında olması kırılabilirlik düzeyinin orta derecede olduğunu ve 0,5’ten büyük olması kırılabilirlik düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

Risklerin hesaplanmasında kullanılan veriler TCMB’nin elektronik veri dağıtım sisteminden (EVDS) elde edilmiş ve düzenlenmiştir. Tüketici fiyat endeksi Türkiye İstatistik Kurumu’ndan elde edilmiştir. Ocak 1987- Aralık 2002 dönemi arası veriler 1987 yılının baz yıl olarak kabul edildiği arşivden, Ocak 2003- Aralık 2019 dönemi arası ise 2003 yılının baz yıl olarak kabul edildiği güncel sistemden alınmıştır. Daha sonra 1987-2002 arası dönem, 2003 yılını baz yıl kabul eden endekse, aylık değişim oranlarını yansıtacak şekilde uyarlanmış, yeni bir endeks hesaplanmış ve bu endeks kullanılarak veriler enflasyondan arındırılmıştır. Bu düzenlemelerle 1987-2019 arasında hesaplamaların tek bir endeks üzerinden yapılması sağlanmıştır.

4.2.2. Zorunlu Karşılık Oranı

Mevduat toplamaya yetkili bankaların topladıkları mevduatların yasa ile belirtilen kısmını merkez bankasında tutma zorunluluğuna zorunlu karşılık oranı denilmektedir. Zorunlu karşılıklar, bankacılık sisteminin riskini azaltmak, para arzını düzenlemek, kısa vadeli faiz oranlarının istikrarını sağlamak ve likidite yönetimini kolaylaştırmak amacıyla kullanılan bir para politikası aracıdır (Önder, 2005, s. 87; Yavuzarslan, 2011, s. 60).

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde zorunlu karşılık oranları ile banka riski/kırılabilirliği arasındaki ilişkinin net bir biçimde ortaya konulamadığı gözlemlenmiştir. Glocker ve Towbin (2011), zorunlu karşılık oranının finansal istikrar açısından önemli bir para politikası aracı olduğunu belirtmişlerdir. Tovar vd. (2012), zorunlu karşılıkların toplam krediler üzerindeki etkisinin mütevazî olduğunu ancak bankacılık sektörü sistematik riskini azalttığını belirtmişlerdir Geng ve Zhai (2015),

⁶ Deflate Etmek: Cari bir değeri, bir fiyat endeksine (deflatör) bölmek suretiyle değeri oluşturan miktarları fiyat referans dönemindeki fiyatlarla değerlendirmek ve enflasyondan arındırmaktır

istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte zorunlu karşılık oranları ile banka riski arasında aynı yönlü ilişki bulmuştur. Mutlutürk (2012), zorunlu karşılık oranlarındaki artışın mevduat maliyetlerini yükselttiğini ve bunda bankaları mevduat dışı işlemlere yönelttiğini belirtmiştir. Hazar ve Yenice (2015), TL cinsinden zorunlu karşılıklar ile yabancı para cinsinden zorunlu karşılıklarının banka bilançoları üzerindeki etkisinin oldukça farklı olduğunu ancak sonuçta zorunlu karşılık politikaları ile banka likiditesi arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Glocker (2021), zorunlu karşılıkların banka başarısızlığı olasılığı üzerindeki etkisini incelemiş ve zorunlu karşılıklarla, sermaye gereksinimlerini karşılaştırmıştır. Sonuçta, her ikisinin de bankaların bilançolarını ve kredi faiz oranlarını benzer şekilde etkilemelerine rağmen bankaların istikrarı üzerindeki etkilerinin farklı olduğunu gözlemlemiştir. Çalışmada, zorunlu karşılık oranlarındaki artışın hem bankaları hem de borç alan müşterileri daha riskli varlıkları seçmeye yönelterek bankaların başarısız olma ihtimalini arttırırken, sermaye yeterliliğindeki artışın çoğunlukla risk alma iştihayı azalttığı belirtilmiştir.

Türk bankacılık sektöründe zorunlu karşılık uygulaması, 30 Mayıs 1933 tarihinde Mevduatı Koruma Kanunu ile uygulanmaya başlanmıştır. 1933-2002 yılları arasında karşılık uygulaması, disponibilite + mevduat munzam karşılığı şeklinde uygulanmakta idi. Disponibilite, bankaların topladıkları mevduata karşılık kasalarında tutmaları gereken mevduatı; munzam karşılık ise bankaların topladıkları mevduata karşılık Merkez Bankası'nda tutmaları gereken mevduatı gösteriyordu. Ancak munzam karşılıkların uluslararası bankacılık sistemindeki zorunlu karşılığı ifade etmemesi dolayısıyla 2002 yılında yayınlanan bir tebliğ ile disponibilite ve munzam karşılık oranları kaldırılmış yerine TCMB tarafından belirlenen oranlarda zorunlu karşılık ayrılması zorunluluğu getirilmiştir (Yavuzarslan, 2011, ss. 80-84).

Çalışmanın analiz dönemi 1987-2019 yılları arasını kapsamaktadır. Ocak 1987- Nisan 2002 arası için munzam karşılık oranları, Mayıs 2002- Aralık 2019 yılları içinde zorunlu karşılık oranları analize dahil edilecektir. Tablo 4.3 ve 4.4'de görüldüğü üzere farklı vade türleri için farklı karşılık oranları belirlenmiştir. En yaygın vade-mevduat, vadesiz mevduat ve 1-3 ay vadeli mevduat olduğundan bu oranlar ortalama zorunlu karşılık oranı olarak kabul edilir (Eğilmez, 2016, s. 1). Analizde zorunlu karşılık oranları aylık veri cinsinden kullanılmıştır.

Tablo 4.3: TL Munzam Karşılık Oranları

	TL Munzam Karşılık Oranları (%)							
	Genel	Vadelere Göre						
Yürürlük Tarihi								Açıklama
1 Mart 1986	15							
3 Temmuz 1987	10							
18 Eylül 1987	12							
18 Aralık 1987	14							
5 Şubat 1988	16							
1 Temmuz 1988	16,5							
5 Ağustos 1988	17							
30 Eylül 1988	14							
	Vadesiz	Vadeli						
21 Ekim 1988	25	14						
		Vadesiz-3 aya kadar vadeli	3aydan 1 yıla kadar vadeli	2 yıl	3 yıl	4 yıl	5 yıl	
12 Mayıs 1989		20	10	8	6	4	2	
		Vadesiz- 1 aya kadar	3aydan 1 yıla kadar vadeli	2 yıl	3 yıl	4 yıl	5 yıl	
11 Kasım 1989		20	10	8	6	4	2	
4 Mayıs 1990		19	9	6	6	2	2	
4 Ocak 1991		18,5	8,75	6	4	2	2	
1 Şubat 1991		18	8,5	6	4	2	2	
1 Mart 1991		17,5	8,25	6	4	2	2	
5 Temmuz 1991		17	8	6	6	2	2	
2 Ağustos 1991		16,5	7,75	6	6	2	2	
6 Eylül 1991		16	7,5	6	6	2	2	
28 Ocak 1994		16	7,5	6	6	2	2	
31 Mart 1994		16-8	7,5-8	6	6	2	2	31 Mart 1994 öncesinde ve sonrasında yatırılan mevduatlara (artışlar için)farklı karşılıklar uygulanmıştır.
3 Şubat 1995		17-9	8,5-9	7	7	3	3	
26 Temmuz 1996	8							
10 Aralık 1999	6							
26 Aralık 2000	4							

Kaynak: TCMB Yıllık Raporlarından ve Resmî Gazeteden yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 4.4: YP Munzam Karşılık Oranları

Yabancı Para Munzam Karşılık Oranları (%)				
	Genel	Vadelere Göre		Açıklama
Yürürlük Tarihi		Vadesizler	Vadeliler	
30 Ekim 1986	15			
3 Temmuz 1987	20			
21 Ekim 1988		25	20	
		0-1 ay		
4 Ocak 1991		18,5	17,5	
1 Şubat 1991		18,5	16	
1 Mart 1991		17,75	15	
5 Temmuz 1991		17,5	14,5	
28 Ocak 1994		17,5	14,5	
31 Mart 1994		17,5-10	14,5-10	31 Mart 1994 öncesinde ve sonrasında yatırılan mevduatlara (artışlar için) farklı karşılıklar uygulanmıştır.
3 Şubat 1995		18,5-13	15,5-13	
26 Temmuz 1996	11			

Kaynak: TCMB Yıllık Raporlarından ve Resmi Gazeteden yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 4.5: TL ve YP Zorunlu Karşılık Oranları

Yürürlük Dönemi	TL Ağ. Ort. ZK Oranı (%)	Yürürlük Dönemi	YP Ağ. Ortalama ZK Oranı (%)
10 Mayıs 2002- 1 Ekim 2009	6	10 Mayıs 2002- 27 Kasım 2008	11
2 Ekim 2009- 30 Eylül 2010	5	28 Kasım 2008- 29 Nisan 2010	9
1 Ekim 2010- 11 Kasım 2010	5,5	30 Nisan 2010- 5 Ağustos 2010	9,5
12 Kasım 2010- 6 Ocak 2011	6	6 Ağustos 2010 -30 Eylül 2010	10
7 Ocak 2011- 3 Şubat 2011	7	1 Ekim 2010- 28 Nisan 2011	11
4 Şubat 2011- 31 Mart 2011	9	29 Nisan 2011-21 Temmuz 2011	12
1 Nisan 2011- 27 Ekim 2011	13	22 Temmuz 2011- 29 Eylül 2011	11
28 Ekim 2011-26 Nisan 2012	10	30 Eylül 2011-20 Aralık 2012	10
27 Nisan 2012- 8 Eylül 2016	11	21 Aralık 2012- 28 Şubat 2013	11
9 Eylül 2016- 26 Temmuz 2018	10	1 Mart 2013- 14 Mart 2013	12
27 Temmuz 2018- 15 Kasım 2018	8	15 Mart 2013- 23 Mayıs 2013	11
16 Kasım 2018- 7 Şubat 2019	7	24 Mayıs 2013- 12 Şubat 2015	12
8 Şubat 2019-2 Mayıs 2019	6	13 Şubat 2015- 22 Eylül 2015	13
3 Mayıs 2019- 13 Haziran 2019	7	23 Eylül 2015- 8 Ekim 2015	12
14 Haziran 2019- 8 Ağustos 2019	6	9 Kasım 2015- 19 Mayıs 2015	13
9 Ağustos 2019- 17 Ekim 2019	5	20 Mayıs 2015- 17 Kasım 2016	14
18 Ekim 2019- 31 Aralık 2019	4	18 Kasım 2016- 29 Aralık 2016	13
		30 Aralık 2016- 7 Eylül 2017	12
		8 Eylül 2017- 5 Ekim 2017	13
		6 Ekim 2017- 16 Kasım 2017	12
		17 Kasım 2017- 31 Kasım 2017	13
		1 Aralık 2017- 6 Eylül 2018	12
		7 Eylül 2018- 2 Mayıs 2019	11
		3 Mayıs 2019- 16 Mayıs 2019	12
		17 Mayıs 2019- 19 Eylül 2019	14
		20 Eylül 2019- 31 Aralık 2019	15

Kaynak: TCMB Yıllık Raporlarından, Resmi Gazeteden ve TCMB internet sayfasında yer alan bilgilerden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.2.3. Sermaye Yeterliliği Oranı

Sermaye yeterliliği oranı, bir bankanın sermayesinin bilançosundaki riskleri karşılamaya yetecek düzeyde olup olmadığını gösteren orandır. Bankacılık sektöründe sermaye yeterliliği gereksinimleri Basel düzenlemeleri ile belirlenmektedir.

Koehn ve Santomero (1980), banka sermayesini oran kısıtlamaları yoluyla düzenlemenin, bankaların riskliliğini ve başarısızlık olasılığını kontrol etmek için yetersiz bir araç olduğunu belirtmektedir. Kendall (1992), sermaye gereksinimlerindeki artışın bankaları daha riskli davranışlara yönlendirebileceğini, ancak bunu daha riskli bir bankacılık sistemine doğru yönelmesi anlamına gelmediğini öne sürmektedir. Morrison ve White (2005), genel çerçeveden bakıldığında sermaye yeterlilik oranlarındaki artışın banka risklerini azaltacağını özelde daha detaylı incelendiğinde Basel düzenlemelerinin önerdiği gibi tek tip sermaye yeterlilik oranının, diğer düzenlemelerin zayıf olduğu ülkelerde kriz olasılığını arttıracığını, düzenlemelerin etkin olduğu ülkelerde ise banka büyümesini verimsiz bir şekilde sınırlandıracağını savunmuştur. Fernández ve González (2005)'de denetim ve şeffaflığın yetersiz olduğu bir ortamda sermaye yeterlilik oranındaki artışın banka riskleri üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etki yaratmadığını belirtmişlerdir. Berger ve Bouwman (2013), kriz döneminde sermaye yeterliliğinin, küçük bankaların hayatta kalma olasılıklarını arttırdığını, orta ve büyük bankaların da performansını arttırdığını ortaya koymuştur. Hellmann vd. (2000), sermaye yeterliliği düzenlemelerindeki sıkı duruşun bankaların riskini azaltacağını belirtmişlerdir. Benzer şekilde, Okuyan (2013), sermaye yeterlilik oranı ile risk arasında negatif yönlü bir ilişki bulmuş, Siddika ve Haron (2019)'da sermaye yeterlilik oranındaki artışın banka riskini azalttığını belirtmişlerdir.

1988 yılında Basel kriterlerinin yayınlanmasının ardından Türk bankacılık sektöründe sermaye yeterliliğine ilişkin Basel kriterlerine uyumlu ilk düzenleme 1989 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu 6 Numaralı Tebliğ ile yapılmış, minimum sermaye yeterlilik oranının kademeli olarak %8'e yükseltilmesi önerilmiştir (Külahi vd., 2013, s. 187). 1999 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun kurulmasının ardından bankaların sermaye yeterliliğinin hesaplanması sorumluluğu Merkez Bankası'ndan BDDK'ya geçmiştir. 2001 yılında bir yönetmelik yayınlanarak sermaye yeterliliğinin ölçülmesinde kredi riskleri ile birlikte piyasa riskleri de dikkate alınmaya başlanmıştır.

BDDK'nın yaptığı açıklamalara göre Basel II ile ilgili çalışmalar 2005 yılında başlamış, Basel III ile ilgili düzenlemeler de 2013-2015 yılları arasında yürürlüğe girmiştir.

Tablo 4.6: Sermaye Yeterliliği Oranı

SYO	Dönemler
15	Aralık 2013-Şubat 2014; Mart-Ekim 2015; Ocak-Mart 2016; Mayıs 2016; Kasım 2016; Ocak 2017
16	Eylül 2011; Kasım 2011; Nisan-Eylül 2012; Haziran-Kasım 2013; Mart -Ekim 2014; Aralık 2014-Şubat 2015; Kasım-Aralık 2015; Nisan 2016; Haziran-Ekim 2016; Aralık 2016; Şubat-Nisan 2017; Kasım 2017; Nisan-Temmuz 2018; Mart 2019
17	Şubat-Temmuz 2008; Ekim 2008-Mart 2009; Mayıs-Ağustos 2011; Ekim 2011; Aralık 2011-Mart 2012; Ekim-Kasım 2012; Mart-Mayıs 2013; Kasım 2014; Mayıs-Ekim 2017; Aralık 2017; Ocak-Mart 2018; Ağustos 2018; Aralık 2018- Şubat 2019; Nisan-Mayıs 2019
18	Haziran 2006; Ocak 2008; Ağustos-Eylül 2008; Ocak-Nisan 2011; Aralık 2012-Şubat 2013; Eylül- Kasım 2018; Haziran- Ekim 2019; Aralık 2019
19	Mayıs 2006; Haziran-Eylül 2007; Kasım-Aralık 2007; Nisan-Haziran 2009; Mayıs-Eylül 2010; Kasım-Aralık 2010; Kasım 2019
20	Temmuz-Eylül 2006; Ekim 2007; Temmuz-Kasım 2009; Ocak-Nisan 2010; Ekim 2010
21	Ekim 2006; Mayıs 2007; Aralık 2009
22	Kasım-Aralık 2006; Mart-Nisan 2007
23	Eylül-Ekim 2005; Mart-Nisan 2006; Ocak-Şubat 2007
24	Kasım 2005-Şubat 2006
25	Aralık 2002; Haziran- Ağustos 2004; Haziran-Ağustos 2005
26	Ocak 2003; Eylül 2004; Nisan 2005
27	Mart 2003; Mayıs 2004; Ekim-Kasım 2004; Mayıs 2005
28	Şubat 2003; Nisan 2003; Aralık 2004; Mart 2005
29	Nisan 2004; Ocak 2005
30	Mayıs – Temmuz 2003; Şubat 2005
31	Eylül- Aralık 2003
32	Ağustos 2003; Mart 2004
33	Ocak-Şubat 2004

Kaynak: BDDK Aylık Bültenlerinden derlenmiştir.

Sermaye yeterliliği oranına ilişkin verilerin toplanması çalışmanın en önemli kısıtlarından bir tanesidir. BDDK 2002 yılı Aralık ayı itibariyle sektörün sermaye yeterlilik oranını yayınlamaktadır öncesine ait çalışmalar TCMB tarafından yürütülmüştür. Ocak 1987-Kasım 2002 dönemi için Merkez Bankası'ndan veriler talep edilmiş, arşiv araştırması izni

alınarak Banka arşivi bir hafta süre ile incelenmiş ancak verilere ulaşılammıştır. BDDK'dan bu veriler istendiğinde ise resmi olarak yayınlanan veriler dışında hiçbir verinin bilimsel çalışma için dahi olsa paylaşamayacağı belirtilmiştir. Bu yüzden analiz dönemi ikiye ayrılmış, 1987-2019 dönemi ve 2002-2019 dönemi için ayrı ayrı analizler yapılarak, sonuçlar yorumlanmıştır.

4.2.4. Mevduat Sigortası

En genel tanımıyla mevduat sigortası, mevduat kaybı riskinin mevduat sahiplerinden alınarak devlete ya da bu konuda uzmanlaşmış kurumlara devredilmesidir (Güneş, 2007, s. 8). Mevduat sigortası sistemi ile sektörde panik yaşanması durumunda ani para çıkışlarının karşılanması, tasarruf sahiplerine güvence vererek mevduatın finansal sisteme dahil edilmesi ve finansal sistemin büyümesi hedeflenmektedir.

Mevduat sigorta sistemi, mevduat sahiplerinin tasarruflarını korumak amacıyla nerdeyse tüm ülkelerde uzun yıllardır kullanılan bir sistem olduğundan konu ile ilgili literatürde çok sayıda çalışma vardır. Mevduat sigorta sistemi ve bankacılık sektörü kırılganlığını ilişkilendiren başlıca çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Diamond ve Dybvig (1983), bankaların, likidite yetersizliğinden kaynaklanabilecek şoklara karşı, mevduatlarının bir kısmını uzun vadeli varlıklara yatırarak sigortaladıklarını, rekabetçi bir piyasada bankaların daha yüksek faiz oranları sunarak sigorta ihtiyacını karşıladıklarını ve bu işleminde onları risklere karşı daha kırılgan bir hale getirdiğini belirtmişlerdir. Mcculloch (1986), çalışmasında, eğer hükümet banka mevduatlarını sigortalayacaksa, bankaların alabileceği riskleri de kontrol etmelidir önerisinde bulunmuştur. Demirgüç-Kunt ve Detragiache (2000), açık mevduat sigorta sisteminin banka krizlerini arttırma eğiliminin yüksek olduğunu belirtmişlerdir Laeven (2002), çalışmasında mevduat sigortası maliyetlerinin bankaların başarısızlığını tahmin etmede kullanılabilecek bir gösterge olduğunu belirtmiştir. Göçmen ve Yağcılar (2014), yüksek mevduat sigortası oranının bankalarda kredi ve faiz oranı riskini yükseltirken likidite ve temerrüt riskini düşürdüğünü gözlemlemişlerdir. Bayır (2001), tam kapsamlı mevduat sigorta sistemi ile banka başarısızlıkları arasında güçlü bir ilişki bulmuştur.

Türk bankacılık sektörü uygulamasında, mevduatın korunması amacıyla oluşturulan sigorta sistemleri zımni ve açık mevduat sigortası olmak üzere ikiye ayrılır. Zımni

mevduat sigorta sisteminde, mevduat korumasına ilişkin önceden belirlenmiş kurum ve kurallar bulunmazken açık sigorta sisteminde devletin mevduat sahiplerini hangi kurumlar aracılığıyla ve hangi kurallar çerçevesinde koruyacağı düzenlenmiştir (Güneş, 2007, s. 8).

Açık sigorta sistemi üç farklı şekilde uygulanabilir; (i) sınırlı kapsamlı uygulama, (ii) tam kapsamlı uygulama (%100 sigorta), (iii) yetkili kurumun belirlediği kapsamda koruma. Sınırlı kapsamlı sigorta sisteminde, sigorta limitleri belirlenir ve limit dahilindeki tutarlar sigortalanırken, limiti aşan tutarlar kapsam dışında tutulur. Tam kapsamlı sigorta sisteminde, bankadaki mevduatın tamamı sigortalanır ve devlet güvencesine alınır. Sigorta kapsamının yetkili otorite tarafından belirlendiği uygulamada ise küçük tasarruf sahiplerini korumak üzere belirlenen tutar sigortalanır, ihtiyaç halinde bu tutarlar değiştirilebilir. Böylelikle bu uygulama normal dönemlerde sınırlı kapsamlı sigorta gibi, kriz dönemlerinde ise tam kapsamlı sigorta gibi çalışabilir (Ayzit, 2004, ss. 9-11).

Türk bankacılık sisteminde mevduatın güvence altına alınması adına alınan önlemler 1930'lu yıllara kadar dayanır. Ancak o dönemde alınan önlemler günümüz mevduat sigortasına benzememektedir. Türkiye'de modern anlamda mevduat sigorta sistemi uygulamaları 1983 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun kurulması ile başlamış ve o günden bu yana açık mevduat sigorta sistemi uygulanmıştır. Ülkemizde, 1987-2019 yılları arasında mevduat sigorta sisteminin uygulanışı Tablo 4.7'de gösterilmiştir.

Tablo 4.7: Mevduat Sigortası Düzenlemeleri

Tarih	Resmi Gazete Sayısı	Uygulama Türü	Sigorta Kapsamı
9 Ekim 1986	19246 (Mükerrer)	Sınırlı Kapsamlı Uygulama	Toplam 6 milyon TL; 3 milyon liranın %100'ü kalan bakiyenin %60'ı
11 Nisan 1994	21902 (2. Mükerrer)	Sınırlı Kapsamlı Uygulama	150 milyon TL
5 Mayıs 1994	21925 (Mükerrer)	Tam Kapsamlı Uygulama	Tamamı
1 Haziran 2000	24066 Mükerrer	Sınırlı Kapsamlı Uygulama	31/12/2000 tarihine kadar 100 milyar TL, 1/1/2001 tarihinden itibaren 50 milyar TL
3 Temmuz 2003	25157 Mükerrer	Tam Kapsamlı Uygulama	Tamamı
5 Temmuz 2004	25157 Mükerrer	Sınırlı Kapsamlı Uygulama	50 milyar TL
7 Kasım 2006	26339	Sınırlı Kapsamlı Uygulama	50.000 YTL
15 Şubat 2013	28560	Sınırlı Kapsamlı Uygulama	100.000 TL
25 Eylül 2019	30899	Sınırlı Kapsamlı Uygulama	150.000 TL

Kaynak: Yazar tarafından Resmi Gazeteden derlenmiştir.

Çalışmada, mevduat sigortasının sınırlı kapsamlı olarak uygulandığı dönemler için 0, tam kapsamlı uygulandığı dönemler için 1 değişkeni kullanılmıştır. Değerin artması mevduat sigortasının gücünün arttığını göstermektedir.

4.2.5. Giriş Kısıtlamaları

Bankacılıktaki rekabetin derecesi önemli ölçüde giriş kısıtlamalarına bağlıdır. Çoğu ülkede düzenleyiciler, herkesin bankacılık sistemine girmesine izin vermez, bankacılık lisansı kabul edilmeden önce sıkı bir denetleme yapılarak bankacılık sektörünün genel performansı arttırılabilir (Barth vd., 2013, s. 164).

Bu çalışmada giriş kısıtlamaları değişkeni, Barth, Caprio ve Levine (2013)'in çalışmaları referans alınarak hesaplanmıştır. 3182- 4389 ve 5411 Sayılı Bankacılık Kanunları ve bankaların kuruluş ve faaliyete geçme esaslarına ilişkin yönetmelikler dikkate alınarak değişkenler hesaplanmıştır. Değişkenler; Ocak 1987- Haziran 1995 dönemi için 2; Temmuz 1995- Haziran 1999 dönemi için 7; Temmuz 1999- Haziran 2001 dönemi için 5; Temmuz 2001 – Ekim 2002 dönemi için 6; Kasım 2002- Aralık 2019 dönemi için 7 olarak hesaplanmıştır. Değerin artması sıkılaştırmanın arttığını göstermektedir. Hesaplamaya ilişkin değişkenler aşağıdaki Tablo 4.8’de gösterilmiştir.

Tablo 4.8: Banka Giriş Kısıtlamaları

	Anasözleşme	Organizasyon Şeması	Piyasa Stratejisi	3 yıllık finansal projeksiyon	Hissedarların finansal bilgileri	Yönetim kurulu üyelerinin geçmiş tecrübeleri	Kıdemli yöneticinin geçmiş tecrübesi	Sermaye olarak kullanılacak fonun kaynağı	evet = 1 ; hayır = 0
25 Nisan 1985 - (3182 Sayılı Kanun)	1	0	0	0	0	0	1 (Madde 24)	0	2
21 Haziran 1995 (22320 Sayılı Resmi Gazete - Hazine Müsteşarlığı Yönetmelik)	1 (Madde 3-2)	0	1 (Madde 3-3)	1 (Madde 3-3)	1 (Madde 3-7,8,9,10)	1 (Madde 3-11)	1 (Madde 3-11)	1 (Ek 1- Ek 2)	7
18 Haziran 1999 (4389 Sayılı Kanun)	1 (Madde 8)	1 (Madde 9-1a)	0	0	1 (Madde 7-1.2.)	1 (Madde 9- 1a)	1 (Madde 9- 2a)	0	5
19 Kasım 2000 (24235 Sayılı Resmi Gazete - BDDK Yönetmelik)	1 (Madde 4-b)	0	1 (Madde 4-c)	1 (Madde 4-c)	1 (Madde 4-j-k-l-m-n-o-p)	0	0	1 (Madde 4-a)	5
27 Haziran 2001 (2445 Sayılı BDDK Yönetmelik)	1 (Madde 5-b)	0	1 (Madde 5-c)	1 (Madde 5-c)	1 (Madde 5-i-j-k-l-m-n-o)	0	1 (Madde 14)	1 (Madde 5-a)	6
23 Ekim 2002 (24915 Sayılı Resmi Gazete - BDDK Yönetmelik)	1 (2445 Sayılı RG)	0	1 (2445 Sayılı RG)	1 (2445 Sayılı RG)	1 (2445 Sayılı RG)	1 (Madde 4)	1 (2445 Sayılı RG)	1 (2445 Sayılı RG)	7
Eylül 2005- Aralık 2019 (5411 Sayılı Kanun)	1 (Md.16- Md. 17- Md.18)	1 (Md.7-h bendi)	1 (Madde 7- j bendi)	1 (Madde 7- j bendi)	1 (Madde 8)	1 (Madde 23)	1 (Madde 25)	0	7

Kaynak: Resmi Gazeteden yazar tarafından derlenmiştir.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, bankacılık düzenlemeleri ile bankacılık kırılmalılık endeksi arasındaki uzun dönem ilişkinin açıklanması için serilerin normal dağılım göstermeme durumunu ve doğrusal olmama durumunu dikkate alan zaman serisi analizleri yapılmıştır. Serilerin normal dağılım gösterip göstermediği çarpıklık, basıklık ve Jarque Bera istatistiklerine göre belirlenmiştir. Serilerin doğrusallığının test edilmesi için Harvey, Leybourne ve Xiao- HLX (2008) doğrusallık testi kullanılmıştır. Serilerin durağan olduğu düzeyin belirlenmesi için kalıntıların doğrusal olmama durumunu dikkate alan RALS-ADF (2014) birim kök testi ve serilerin doğrusal olmama durumunu dikkate alan Kapetanios, Shin ve Snell (KSS) (2003) birim kök testi uygulanmıştır. Sonraki aşamada serilerin doğrusal olmama durumu dikkate alınarak Kapetanios, Shin ve Snell (KSS) (2006) eşbütünleşme testi uygulanmış, eşbütünleşik olduğu tespit edilen seriler için uzun dönem katsayılar tahmin edilmiş, kısa dönem nedensellik ilişkisinin tahmin edilmesi için hata düzeltme modeli kurulmuş ve kısa dönem nedensellik ilişkisi yorumlanmıştır. Çalışmanın bu kısmında öncelikle bahsi geçen testlere ilişkin metodoloji açıklanmış, sonra analiz bulguları gösterilmiş ve değerlendirme yapılmıştır.

4.3.1. Zaman Serileri

Zaman serisi, sayısal olarak ifade edilebilen ve ardışık olarak izlenilebilen olayların zamana göre (kronolojik) sıralanmasını ifade eder. Zaman serilerinde serilerin düzenli aralıklarla takip edilebilmesi önemlidir. Zaman serileri gözlem durumuna göre kesikli veya sürekli zaman serileri olarak ikiye ayrılır. Zaman içerisinde sürekli elde edilen gözlemler sürekli zaman serisi, belirli bir zaman aralığındaki gözlemler ise kesikli zaman serisi olarak adlandırılır.

Zaman serilerinin en önemli özelliği; verilerin birbirine bağımlı, birbiri ile ilişkili olması, dolayısıyla geçmiş dönem verilerinden yararlanılarak geleceğe ilişkin analiz yapılmasına izin vermesidir. Geleceğe ilişkin öngörü sağlayan zaman serileri tam bir öngörü sağlıyor ise deterministik tam bir öngörü sağlamıyorsa stokastik olarak adlandırılır. Üstel düzleştirme (exponential smoothing) yöntemleri deterministik; otoregresif geri eleme (autoregressive backward elimination) yöntemleri stokastik modeller için kullanılır (Akgül, 1994, s. 52).

Zaman serilerini kullanarak geleceğe ilişkin tahminler yapılırken zaman serisi bileşenlerini oluşturan “trend”, “konjonktürel hareketler”, “mevsimsel hareketler” ve “düzensiz (arizi) hareketler” incelenir, düzensiz hareketler dışındaki bileşenler ayrı ayrı değerlendirilir ve sonuçta bu bileşenlerin toplamı ya da çarpımı ile tahmin yapılır. Bu değişkenleri kısaca tanımlarsak (Orhunbilge, 1999, ss. 7-9);

Trend; değişkenin uzun dönem genel eğilimini gösterir, bu eğilim artan, azalan veya sabit özellik taşıyabilir. Trendin ortaya konulabilmesi için 10-15 yıllık veya 10-15 yıllık ay bazında veriye ihtiyaç duyulur.

Mevsimsel hareketler; doğal nedenlerden veya sosyo-ekonomik sebeplerden meydana gelen periyodik dalgalanmalardır.

Konjonktürel hareketler; analizi yapılan sektörün veya genel ekonomik durumun refah ya da depresyon dönemlerini içeren değişimlerdir. Genel olarak, 3-5 yıl uzunluğa sahip oldukları kabul edilir. Mevsimsel dalgalanmalardan farkı periyodik olarak gerçekleşmemeleridir.

Düzensiz (arizi/rassal) hareketler; deprem, su baskını, kuraklık gibi doğal afetler; savaş, siyasi karışıklıklar gibi sosyo-ekonomik nedenlerle ortaya çıkan ve önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan olaylardır.

Trendin belirlenmesinde, hareketli ortalamalar veya en küçük kareler yöntemi; mevsimsel hareketlerin belirlenmesinde, aylık ortalamalar tekniği, trende oranlama tekniği, hareketli ortalamalar tekniği; konjonktürel dalgalanmaların belirlenmesinde, klasik konjonktür analizi, bileşik endeks analizi, yayılım endeks analizi yöntemleri kullanılır. Diğer bileşenler hesaplandıktan sonra geriye kalan büyüklük ise kalıntı veya hata terimi olarak adlandırılan düzensiz hareketleri verir.

4.3.2. Doğrusallık Kavramı ve Doğrusallık Testleri

İktisadi ve finansal veri setleri ile model oluşturulmadan önce bu veri setlerinin doğrusal olmayan özelliklerinin tespit edilmesi gerekir. Doğrusal olmama durumu modelin parametrelerinden veya değişkenlerin özelliklerinden kaynaklanabilir, ortalamada veya varyansta doğrusal olmama durumu gözlemlenebilir. Bu yüzden doğrusallığı sınamak için çok sayıda test geliştirilmiştir. McLeod ve Li Testi (1983), Keenan Testi (1985), Tsay

Testi (1986), BDS Testi (1987), White Neurol Network Testi (1989), TLRT Testi (1990) ortalama doğruşallığı sınavan testlerin başında gelmektedir. Bu testlerin birbirlerine karşı belirgin bir üstünlüğü olamamakla birlikte hepsinin ortak özelliği verilerin durağanlık seviyesinden etkilenmeleridir. Düzey değeriinde durağan olamayan verilerle bu testleri uygulamak analiz sonuçlarını zayıflatmakta ve hatalı sonuçlar alınmasına neden olmaktadır. Harvey ve Leybourne (HL) Testi (2007) ve Harvey, Leybourne ve Xiao (HLX) Testi (2008) ise verilerin durağanlık seviyesinden etkilenmeyen doğruşallık testleridir (Yılanıcı & Tıraşoğlu, 2016, s. 5)

4.3.2.1. Harvey ve Leybourne Testi (HL) (2007)

Harvey ve Leybourne'nun 2007'de literatüre kazandırdığı test, serilerin durağanlık durumları hakkında herhangi bir varsayım yapmadan incelenen serinin doğruşallığını test edebilmektedir. Harvey ve Leybourne (2007)'un, Vogelsang (1998)'ın wald tipi test metodunu uyarlayarak hazırladıkları çalışmalarıında I(0) ve I(1) süreçlerin varlığına birlikte izin veren aşağıdaki denklemin kullanılmasını önermişlerdir (Harvey & Leybourne, 2007, s. 149). Denklem;

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-1}^2 + \beta_3 y_{t-1}^3 + \beta_4 \Delta y_{t-1} + \beta_5 (\Delta y_{t-1})^2 + \beta_6 (\Delta y_{t-1})^3 + \varepsilon_t \quad (4.5)$$

Bu denklem için, temel hipotez ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir.

$$H_0: \beta_2, \beta_3, \beta_5, \beta_6 \text{ sıfıra eşittir}$$

$$H_1: \beta_2, \beta_3, \beta_5, \beta_6' \text{ dan en az biri sıfıra eşit değildir}$$

Denkleimde temel hipotez doğruşallığı, alternatif hipotez ise doğruşal olmama durumunu ifade etmektedir.

Test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanır;

$$W_T = \frac{RSS_1 - RSS_0}{RSS_0/T} \quad (4.6)$$

$$W_T^* = \exp(-b |DF_T|^{-1}) W_T \quad (4.7)$$

Denklem (4.6)'de; RSS_0 , (4.1) numaralı denklemde kısıtlı EKK regresyonundan elde edilen kalıntı kareleri toplamını, RSS_1 ise, $\{1, y_{t-1}, \Delta y_{t-1}\}$ üzerinde y_t 'nin kısıtlı EKK regresyonundan elde edilen kalıntı kareleri toplamını ve T gözlem sayısını ifade eder.

Denklem (4.7)'de; b , sıfır olmayan sabiti; DFT kısıtlı regresyondan elde edilen standart ADF test istatistiğini ifade eder. Test istatistiği χ_4^2 dağılımına uygunluk gösterir (Gürış vd., 2017, s. 38).

4.3.2.2. Harvey, Leybourne ve Xiao Testi (HLX) (2008)

Harvey, Leybourne ve Xiao tarafından 2008 yılında geliştirilen bu testin, Harvey ve Leybourne (2007)'den iki önemli üstünlüğü vardır. Bunlardan ilki HLX'in serinin birim kök içerip içermediğine dair belirsizlik olduğu durumlarda da kullanılabilmesi, ikincisi; HLX'in HL'ye göre daha iyi boyut kontrolüne sahip olması ve güçlü olmasıdır.

HLX testi iki farklı doğrusallık testinin ağırlıklı ortalamasının alınması ile sonuca ulaşır. Bu testlerden ilki aşağıda Denklem (4.8)'de gösterilen, serinin durağan olduğu varsayımı altında yapılan doğrusallık testi, ikincisi de aşağıda Denklem (4.10)'da gösterilen, serinin durağan olmadığı varsayımı altında yapılan doğrusallık testidir (Harvey vd., 2008, s. 4).

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-1}^2 + \beta_3 y_{t-1}^3 + \sum_{j=1}^p \beta_{4,j} \Delta y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (4.8)$$

(4.8) numaralı denklem için temel hipotez ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir.

$$H_{0,0}: \beta_2, \beta_3 = 0 \rightarrow W_0$$

$$H_{1,0}: \beta_2 \neq 0 \text{ ve/veya } \beta_3 \neq 0$$

(4.8) numaralı denklemin doğrusallığını test etmek için kullanılacak Wald istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanır;

$$W_0 = T \left(\frac{RSS_0^T}{RSS_0^U} - 1 \right) \quad (4.9)$$

(4.9) numaralı denklemde, RSS_0^T kısıtlı EKK regresyonundan elde edilen kalıntı kareleri toplamını, RSS_0^U kısıtsız EKK regresyonundan elde edilen kalıntı kareleri toplamını ve T gözlem sayısını ifade eder. Test istatistiği χ_2^2 dağılımına uygunluk gösterir.

$$\Delta y_t = \lambda_1 \Delta y_{t-1} + \lambda_2 (\Delta y_{t-1})^2 + \lambda_3 (\Delta y_{t-1})^3 + \sum_{j=2}^p \lambda_{4,j} \Delta y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (4.10)$$

Denklemden λ fark operatörünü, p gecikme sayını göstermektedir.

Denklem (4.10) için temel hipotez ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir.

$$H_{0,1}: \lambda_2, \lambda_3 = 0 \rightarrow W_1$$

$$H_{1,1}: \lambda_2 \neq 0 \text{ ve/veya } \lambda_3 \neq 0$$

(4.10) numaralı denklemin doğrusallığını test etmek için kullanılacak Wald istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanır;

$$W_1 = T \left(\frac{RSS_1^T}{RSS_1^U} - 1 \right) \quad (4.11)$$

(4.11) numaralı denklemde, RSS_1^T kısıtlı EKK regresyonundan elde edilen kalıntı kareleri toplamını, RSS_1^U kısıtsız EKK regresyonundan elde edilen kalıntı kareleri toplamını ve T gözlem sayısını ifade eder.

$H_{0,0}$ doğrusallığı, $H_{1,1}$ ise doğrusal olmama durumunu ifade eder, Denklem (4.9) ve Denklem (4.11) için hesaplanan test istatistiği χ^2_2 dağılımına uygunluk gösterir.

Serinin durağan olması varsayımı altında hesaplanan W_0 ve durağan olmadığı varsayımı altında hesaplanan W_1 'in ağırlıklı ortalamaları alınarak W_λ hesaplanır.

$$W_\lambda = (1-\lambda) W_0 + \lambda W_1 \quad (4.12)$$

Formülde yer alan λ testin ağırlığını göstermekte ve aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır.

$$\lambda(U,S) = \exp \left(-g \left(\frac{U}{S} \right)^2 \right) \quad (4.13)$$

(4.13) numaralı denklemde; g , pozitif değer alan sabit terimi ifade eder ve 0,1 olarak alınması önerilir; U , birim kök test istatistiğini; S , durağanlık test istatistiğini ifade eder. λ 'nın değerinin sıfıra yaklaşması serinin durağanlaştığını, bire yaklaşması birim köklü olduğunu göstermektedir.

4.3.3. Durağanlık (Stationarity) Kavramı ve Birim Kök Testleri

Herhangi bir zaman serisi modeli geliştirildiğinde, verilere ait ortalama, varyans ve kovaryansın istatistik olarak değişmemesi serinin durağan olduğunu; değişmesi ise durağan olmadığını gösterir. Durağan zaman serilerinde peş peşe gelen iki değer arasındaki fark, zamanın kendisinden değil zaman aralığından kaynaklanmaktadır. Böyle bir durumda da serinin ortalaması zaman içinde değişmez (Kutlar, 2000, ss. 12-13). Hatipoğlu (2015) durağanlığı, serilerin ortalamaya dönme eğilimi olarak tanımlamıştır. Serilerin durağan olup olmadığı ya da kaçınıcı dereceden durağan olduğu birim kök testleri ile belirlenir (Hatipoğlu, 2015, s. 6).

Birim kök, en basit haliyle durağan bir süreçteki fark olarak tanımlanır. Zaman serilerinde birim kökün varlığı öngörülmeleyen bir sistematik yapının oluşumuna ve analiz sonucunda sahte regresyon, hatalı yorumlama gibi sorunlara neden olur. Birim kökler durağan olmamanın bir nedeni olduğu için zaman serilerinde birim kök testi ile serinin durağanlık düzeyi belirlenir.

Bu çalışmada verilerin normal dağılım göstermeme durumunu dikkate alan RALS-ADF (2014) birim kök testi ve verilerin doğrusal olamama durumunu dikkate alan Kapetanios, Shin ve Snell (KSS-2003) birim kök testi yöntemleri kullanılacaktır. Bu testler, geleneksel birim kök testlerinden Augmented Dickey Fuller (ADF)(1981) temelinde geliştirildiğinden bu üç teste ilişkin metodoloji açıklanmıştır.

4.3.3.1. Augmented Dickey-Fuller (ADF-1981) Birim Kök Testi

Zaman serilerinde durağanlığın tespit edilmesi için kullanılan en temel birim kök testi Dickey- Fuller tarafından 1979 yılında geliştirilen testtir.

y_t değişkeninin mevcut dönemde aldığı değer y_{t-1} ile ilişkisi;

$$y_t = \rho y_{t-1} + u_t \quad (4.14)$$

ile ifade edilir. Denklemden u_t hata terimidir. Bu model birinci dereceden otoregresif AR (1) modelidir. Hata terimi $u_t \sim iid(0, \sigma^2)$ şeklindedir yani ortalaması sıfır, varyansı sabit, normal dağılıma sahip bir seridir. ρ katsayısı ise gerçek sayıdır (Dickey & Fuller, 1979, s. 427). Eğer, $|\rho| = 1$ olursa birim kök sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu durum değişkenin

bir önceki dönemde maruz kaldığı şokun etkisinin sistemde kalması anlamına gelmektedir. Eğer, $|p| < 1$ olursa geçmiş dönemdeki şokların etkisi giderek azalacak ve zamanla yok olacak demektir (Tarı vd., 2019, s. 388).

4.14’da gösterilen denklemin her iki tarafından y_{t-1} çıkarılırsa;

$$\Delta y_t = (p-1)y_{t-1} + u_t \quad (4.15)$$

ilişkisi elde edilir. Burada $\Delta y_t = y_t - y_{t-1}$ (birinci fark)’dır. $(p-1)$ ’de δ simgesi ile ifade edilirse, denklem aşağıdaki gibi gösterilir;

$$\Delta y_t = \delta y_{t-1} + u_t \quad (4.16)$$

Denklemden $p=1$ olduğunda $\delta = 0$ ve $\delta=0$ olduğunda $\Delta y_t = (y_t - y_{t-1}) = u_t$ olacaktır.

Hipotez sınamalarını kolaylaştırmak için $p=1 \rightarrow \delta = 0$ durumu temel hipotez olarak tanımlanmaktadır. Daha açık ifade ile;

$$H_0 : p=1 \text{ veya } \delta = 0 \text{ (Birim kök vardır, seri durağan değildir)}$$

$$H_1 : p < 1 \text{ veya } \delta < 0 \text{ (Birim kök yoktur, seri durağandır)}$$

şeklindedir.

Teori ve uygulama ile ilgili çeşitli nedenlerle Dickey- Fuller testi için 3 farklı regresyon denklemi geliştirilmiştir. Bunlar;

$$\text{Sabit terimsiz ve trendsiz durum; } \Delta y_t = \delta y_{t-1} + u_t \quad (4.17)$$

$$\text{Sabit terimli ve trendsiz durum; } \Delta y_t = b_0 + \delta y_{t-1} + u_t \quad (4.18)$$

$$\text{Sabit terimli ve trendli durum; } \Delta y_t = b_0 + b_1 t + \delta y_{t-1} + u_t \quad (4.19)$$

Bu 3 regresyon modeli birim kök vardır temel hipotezi ve birim kök yoktur alternatif hipotezi için sınanır. Regresyon sonucu elde edilen test istatistikleri Mac Kinnon (1990) tarafından düzenlenen τ (tau) değerleri ile karşılaştırılır. Eğer regresyon sonucu hesaplanan test istatistikleri mutlak değer olarak τ (tau) kritik değerlerinden küçük ise

temel hipotezi red edilemeyerek serinin durağan olmadığı, büyük ise temel hipotezi red edilerek serinin durağan olduğu sonucuna ulaşılır (Tarı vd., 2019, s. 389).

Dickey ve Fuller, 1979 yılında geliştirdikleri testte otokorelasyon sorununu göz ardı etmişlerdir, daha sonra 1981 yılında hata teriminin otokorelasyonlu olabileceğini dikkate alarak modeli genişletmişler ve adına Augmented (Genişletilmiş) Dickey Fuller (ADF) testi demişlerdir (Dickey & Fuller, 1981, s. 1057). Modele ait denklem aşağıdaki gibidir;

$$\Delta y_t = b_0 + b_1 t + \delta y_{t-1} + \alpha_i \sum_{i=1}^m \Delta y_{t-i} + u_t \quad (4.20)$$

Bu denklemde gecikmeli fark terimleri kullanılmaktadır. Gecikmeli fark teriminin sayısı hata teriminin otokorelasyonsuz olmasını sağlayacak şekilde ampirik olarak belirlenir. Dickey Fuller (1979) testinde olduğu gibi temel hipotez birim kök vardır, seri durağan değildir; alternatif hipotez ise birim kök yoktur, seri durağandır, şeklindedir. Hesaplanan test istatistikleri Dickey Fuller testinde olduğu gibi Mac Kinnon (1990) tarafından düzenlenen τ (tau) değerleri ile karşılaştırılır.

Bu test, küçük örneklem gruplarında düşük güce sahip olduğundan elde edilen sonuçların güvenilirliğinin düşük olması nedeniyle eleştirilmektedir (Yıldırım vd., 2015, s. 94).

4.3.3.2. RALS-ADF Birim Kök Testi

Geleneksel birim kök testleri, hata teriminin normal dağılım gösterdiği varsayımı altında analiz yaparlar oysa özellikle finansal verilerin kullanıldığı zaman serilerinde çarpıklık ve basıklık daha yüksek olduğu için hata terimlerinin normal dağılım gösterip göstermediği belirlendikten sonra uygun regresyon modelinin seçilmesi ile yapılacak testler daha güçlü sonuçlar elde edilmesine imkân tanıyacaktır.

Im ve Schmidt (2008), normal dağılım göstermeyen hata terimleri için en küçük kareler regresyonunu Genelleştirilmiş Momentler Metodunu (GMM) kullanarak genişletmişler ve bunun için önceki çalışmalardan farklı olarak kalıntılarla güçlendirilmiş en küçük kareler (RALS) tahmincilerini kullanarak literatüre katkı sağlamışlardır. Daha sonra Im, Lee ve Tieslau (2009)'da hata teriminin normal dağılım göstermeme durumu için yeni bir birim kök testi önermişlerdir. Bu testi geliştirirken Im ve Schmidt (2008)'in önerdiği iki aşamalı RALS prosedürünü kullanmışlardır. Çalışmaları, hataların normal dağılım

göstermeme durumunda, geleneksel birim kök testlerinde kullanılmayan daha yüksek momentli işlemlerden elde edilecek bilgilerden yararlanarak daha güçlü birim kök testlerinin geliştirilebileceğini göstermektedir (Im vd., 2009, s. 2).

2014 yılında yayınladıkları çalışmalarında Im, Lee ve Tieslau, RALS yöntemini ADF birim kök testine uyarlayarak RALS-ADF birim kök testini geliştirmişlerdir. Bu testte iki aşamalı tahmin yöntemi izlenmektedir. Birinci aşamada, geleneksel ADF test regresyonu en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmekte ve kalıntı serisi elde edilmektedir. İkinci aşamada ise RALS yöntemi devreye girmekte kalıntıların kareleri ve küpleri ile ikinci ve üçüncü momentleri alınarak elde edilen kalıntılarla genişletilmiş değişkenler ADF regresyonuna dahil edilmekte ve RALS-ADF test regresyonu elde edilmektedir (Hepsağ, 2022, ss. 203-205).

Sabit terimli duruma ait test regresyonu;

$$\Delta y_t = b_0 + \delta y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta y_{t-i} + \gamma_2 \hat{w}_{2t} + \gamma_3 \hat{w}_{3t} + u_t \quad (4.21)$$

Sabit terimli ve trendli duruma ait test regresyonu;

$$\Delta y_t = b_0 + b_1 t + \delta y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta y_{t-i} + \gamma_2 \hat{w}_{2t} + \gamma_3 \hat{w}_{3t} + u_t \quad (4.22)$$

Denklem 4.21 ve 4.22’de $\hat{w}_{2t}$, kalıntıların kareleri ve ikinci moment değeri dikkate alınarak elde edilen kalıntılarla genişletilmiş değişkeni; $\hat{w}_{3t}$, kalıntıların kareleri, küpleri ve ikinci ve üçüncü moment değerleri dikkate alınarak elde edilen kalıntılarla genişletilmiş değişkeni ifade etmektedir. Diğer değişkenler 4.20 numaralı geleneksel ADF denklemindeki değişkenlerle aynıdır. Denklem 4.21 ve denklem 4.22 test regresyonları en küçük kareler yöntemi ile tahmin edildikten sonra birim kökün varlığının sınanmasında kullanılan test istatistiği şöyle hesaplanır;

$$\tau_{\text{RALS-ADF}} = \rho \tau_{\text{ADF}} + \sqrt{1 - \rho^2} Z \quad (4.23)$$

Denklem 4.23’de τ_{ADF} , geleneksel ADF test istatistiğini; ρ^2 , RALS-ADF denkleminin hata teriminin varyansının tahmininin geleneksel ADF denkleminin hata teriminin varyansının tahminine oranını gösterir. Z ise sıfır ortalamalı ve birim varyanslı tesadüfi bir değişkendir. $\tau_{\text{RALS-ADF}}$ test istatistiğinin dağılımını belirleyen parametre

ρ^2 'dir. Bu nedenle $\tau_{\text{RALS-ADF}}$ istatistiğine ait kritik değerler $\rho^2 = 0.1, 0.2, 0.3, \dots, 0.9$ için elde edilmiştir.

RALS-ADF birim kök testinde, ADF birim kök testinde olduğu gibi temel hipotez birim kök vardır, seri durağan değildir; alternatif hipotez ise birim kök yoktur, seri durağandır, şeklindedir. Eğer regresyon sonucu hesaplanan $\tau_{\text{RALS-ADF}}$ test istatistikleri mutlak değer olarak ρ^2 dikkate alınarak hesaplanan kritik değerden küçük ise temel hipotez red edilemeyerek serinin durağan olmadığı, büyük ise temel hipotez red edilerek serinin durağan olduğu sonucuna ulaşılır.

4.3.3.3. Kapetanios, Shin ve Snell (KSS) (2003) Birim Kök Testi

KSS testi, Kapetanios, Shin ve Snell tarafından 2003 yılında geliştirilmiş doğrusal olmayan birim kök testidir. Yazarlar, üssel yumuşak geçişli otoregresif (ESTAR) model tanımından hareketle süreci oluşturmuş ve bu süreç üzerinden test regresyonunu geliştirmişlerdir. Testin literatüre üç önemli katkısı bulunmaktadır. Bunlar; (1) önerilen testler için sınırlı, standart olmayan kritik değerler türetilmiştir. (2) doğrusal olmayan seriler için geleneksel birim kök testlerinden daha güçlü ve daha kesin sonuçlar elde edilmiştir. (3) ilk defa durağan olmayan doğrusal modeller ile durağan STAR modellerinin ayırımının yapılmasını sağlamıştır (Kapetanios vd., 2003, s. 359).

KSS (2003) testinde temel hipotez, serinin birim köke sahip olduğunu; alternatif hipotez ise doğrusal olmayan ESTAR süreci izlediğini ifade eder.

KSS (2003) testi, tek değişkenli, yumuşak geçişli, birinci dereceden otoregresif (STAR) modelin üssel yumuşak geçişli otoregresif (ESTAR) modele dönüşmüş haline dayanır.

$$y_t = \beta y_{t-1} + \gamma y_{t-1} \Theta(\theta; y_{t-d}) + \varepsilon_t \quad t=1, \dots, T, \quad (4.24)$$

Denklem 4.24'de gösterilen STAR modelinde hata terimi, $\varepsilon_t \sim \text{iid}(0, \sigma^2)$ yani ortalaması sıfır, varyansı sabit, normal dağılıma sahip bir seridir; β ve γ katsayılarının bilinmediği kabul edilir. y_{t-d} , geçiş değişkeni ve γ yumuşaklık parametresidir. Bu parametre, geçiş fonksiyonunun sıfırdan bire hareket etme hızını gösterir. STAR modelleri ile ilgili literatür takip edilerek y_t serisinin içerdiği geçiş fonksiyonun üssel formu aşağıdaki gibi gösterilebilir;

$$\Theta(\theta; y_{t-d}) = 1 - \exp(-\theta; y_{t-d}^2), \quad (4.25)$$

Gecikme parametrelerinin, $\theta \geq 0$ ve $d \geq 1$ olduğu varsayılır. Üssel geçiş fonksiyonu 0 ile 1 arasında sınırlandırılmıştır.

Denklem 4.25’de yer alan geçiş fonksiyonunun Denklem 4.24’de yerine konulması ile aşağıdaki ESTAR modeli elde edilebilir;

$$y_t = \beta y_{t-1} + \gamma y_{t-1} [1 - \exp(-\theta y_{t-d}^2)] + \varepsilon_t \quad (4.26)$$

$\phi = \beta - 1$ ’dir için denklem yeniden yazılırsa;

$$\Delta y_t = \phi y_{t-1} + \gamma y_{t-1} [1 - \exp(-\theta y_{t-d}^2)] + \varepsilon_t \quad (4.27)$$

θ eğer pozitif değer alırsa modelin ortalamaya dönme hızını etkili biçimde belirler. Eğer $\theta > 0$ ise, sürecin global durağan olması için $\gamma < 0$ ve $\phi + \gamma < 0$ olmalıdır. Bu koşullar altında, orta rejimde, küçük y_{t-d}^2 değerleri, sürecin birim kök veya patlayan seri davranışları izleyebileceğini; büyük y_{t-d}^2 değerleri ise sürecin durağan dinamiklere sahip olduğunu gösterir.

$\phi = 0$ ve $d=1$ varsayımı altında KSS (2003) için oluşturulan ESTAR modeli aşağıdaki gibidir;

$$\Delta y_t = \gamma y_{t-1} [1 - \exp(-\theta y_{t-1}^2)] + \varepsilon_t \quad (4.28)$$

Denklem 4.28’de y_t , test edilecek değişkene ait veridir. Bu veri, ham veri, ortalamadan arındırılmış veri veya trendden arındırılmış veri olabilir. ε_t , hata terimidir. Hata terimi normal dağılıma sahiptir, ortalaması sıfırdır, varyansı sabittir. θ , ESTAR modelinin geçiş parametresidir. ADF testi durağan ancak doğrusal olmayan serilerde güç kaybına uğradığından özel olarak θ parametresine odaklanan bu test geliştirilmiştir. Denklem 4.28 için temel hipotez ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir;

$$H_0: \theta = 0$$

$$H_1: \theta > 0$$

Denklemden, γ belirlenmeden temel hipotez test edilemeyeceği için t-tipi test istatistiği kullanılarak Taylor açılımı ile aşağıdaki yardımcı regresyon tanımlanmıştır;

$$\Delta y_t = \delta y_{t-1}^3 + \varepsilon_t \quad (4.29)$$

$\delta = 0$ temel hipotezine karşı alternatif hipotez $\delta < 0$ için test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanır;

$$t_{NL} = \hat{\delta} / s.e.(\hat{\delta}) \quad (4.30)$$

$\hat{\delta}$ değeri, δ 'nin EKK regresyonundan elde edilen tahmini değerini, $s.e.(\hat{\delta})$ ise $\hat{\delta}$ 'nın standart sapmasını ifade eder.

KSS (2003) çalışmasında, t_{NL} için kritik değer tablosu verilmiştir. Bu değerler, ham veri, ortalamadan arındırılmış veri ve trendden arındırılmış veri ile oluşturulan üç model için hesaplanmıştır.

Tablo 4.9: t_{NL} İçin Kritik Değer Tablosu

İstatistiksel Anlamlılık Düzeyleri (%)	Durum-1*	Durum-2*	Durum-3*
1	-2.82	-3.48	-3.93
5	-2.22	-2.93	-3.40
10	-1.92	-2.66	-3.13

* Durum-1, ham veri (raw-data) ile oluşturulan modeli, Durum-2, ortalamadan arındırılmış veri (demeaned-data) ile oluşturulmuş modeli ve Durum-3, trendden arındırılmış (detrended-data) veri ile oluşturulmuş modeli gösterir.

Kaynak: (Kapetanios vd., 2003, s. 364)

Regresyon sonucu elde edilen test istatistikleri t_{NL} kritik değerleri ile karşılaştırılır. Eğer regresyon sonucu hesaplanan test istatistikleri mutlak değer olarak t_{NL} kritik değerlerinden küçük ise temel hipotez red edilemeyerek serinin durağan olmadığı, büyük ise temel hipotez red edilerek serinin ESTAR durağan süreç izlediği sonucuna ulaşılır.

4.3.4. Kapetanios, Shin ve Snell (2006) Eşbütünleşme Testi

Eşbütünleşme testleri zaman serileri arasındaki uzun dönem ilişkinin ortaya konulmasına imkân tanıyan testlerdir. Eşbütünleşme testleri düzey değerinde durağan olmadığı için

farkları alınarak durağan hale getirilen böylelikle geçmiş dönem şoklarının etkisi ortadan kaldırılan serilerin orijinal halinde kullanılmasına böylelikle seriler arasındaki uzun dönem denge ilişkisinin gözlemlenmesine izin verir.

Eşbütünleşme testleri ilk olarak Engle (1981) tarafından önerilen bir modelle ortaya konulmuştur. Daha yapısal kırılmalar, verilerin doğrusal olmama durumu ve kalıntıların normal dağılmama durumunu dikkate alan çok sayıda test geliştirilmiştir. Bu çalışmada, Kapetanios, Shin ve Snell (2006) eşbütünleşme testi kullanılacağından bu teste ilişkin metodoloji kısaca açıklanmıştır.

Kapetanios, Shin ve Snell (2006), eşbütünleşme ilişkisinin varlığını test etmek üzere global olarak durağan yumuşak geçişli bir model önermişlerdir. Testte, doğrusal olmayan üssel yumuşak geçişli hata düzeltme modeli (ESTAR-ECM) kullanılmıştır. Test iki aşamalıdır, ilk aşamada, uzun dönem modeli en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilmekte ve kalıntılar elde edilmektedir. İkinci aşamada, doğrusal modellerdeki eşbütünleşme ilişkisini gözlemek için kullanılan kalıntı tabanlı testlerin doğrusal olmayan benzerleri türetilmektedir. Bu iki aşamadan sonra önerilen testlerin asimtotik dağılımları kullanılmaktadır (Kapetanios vd., 2006, s. 281).

KSS (2006) testi, Engle- Granger (1987) eşbütünleşme testine yöneltilen, verilerin doğrusal olmama durumunu dikkate almama eleştirisi üzerine geliştirilmiştir. Testte, temel hipotez, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını gösterir, alternatif hipotez ise doğrusal olmayan eşbütünleşme ilişkisi olduğunu gösterir. Kapetanios, Shin ve Snell çalışmalarında, F_{NEC} (t_{NEC}) ve t_{NEG} olmak üzere iki test istatistiği geliştirilmiş ve bunların asimtotik dağılımlarını göstermişlerdir. F_{NEC} (t_{NEC}), doğrudan doğrusal olmayan ESTAR hata düzeltme regresyonundan elde edilen F-tipi (t-tipi) istatistiği ifade ederken, t_{NEC} testi, Engle ve Granger (EG) istatistiklerinin doğrusal olmayan formudur.

KSS (2006) için 4 farklı test regresyonu oluşturulabilir;

$$\Delta y_t = \delta_1 \hat{u}_{t-1} + \delta_2 \hat{u}_{t-1}^2 + \delta_3 \hat{u}_{t-1}^3 + \omega' \Delta x_t + \sum_{i=1}^p \psi_i' \Delta z_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.31)$$

$H_0 = \delta_1 = \delta_2 = \delta_3 = 0$ hipotezi için F tipi istatistik F_{NEC} hesaplanır (NEC= nonlinear error correction).

$$\Delta y_t = \delta_1 \hat{u}_{t-1} + \delta_2 \hat{u}_{t-1}^3 + \omega' \Delta x_t + \sum_{i=1}^p \psi_i' \Delta z_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.32)$$

$H_0 = \delta_1 = \delta_2 = 0$ hipotezi için F tipi istatistik F_{NEC}^* hesaplanır.

$$\Delta y_t = \delta \hat{u}_{t-1}^3 + \omega' \Delta x_t + \sum_{i=1}^p \psi_i' \Delta z_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.33)$$

$H_0 = \delta = 0$ eşbütünleşme yoktur $H_1: \delta < 0$ ESTAR eşbütünleşme vardır hipotezi için t tipi istatistik t_{NEC} hesaplanır.

$$\Delta y_t = \delta \hat{u}_{t-1}^3 + \omega' \Delta x_t + \sum_{i=1}^{p(T)} \varphi_i \Delta \hat{u}_{t-1} + \xi_{t,p(T)} \quad (4.34)$$

$H_0 = \delta = 0$ hipotezi için t tipi istatistik t_{NEG} hesaplanır.

Test istatistikleri güçlünden zayıfa $F_{NEC}^* > F_{NEC} > t_{NEC} > t_{NEG}$ şeklinde sıralanır. Ham veri, ortalamadan arındırılmış veri ve trendden arındırılmış veri için kritik değerler Kapetanios, Shin ve Snell (2006)'de verilmiştir. Regresyon sonucu hesaplanan test istatistikleri mutlak değer olarak kritik değerden küçük ise temel hipotez red edilemeyerek seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı, büyük ise temel hipotezi red edilerek seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılır (Hepsağ, 2022, ss. 73-77).

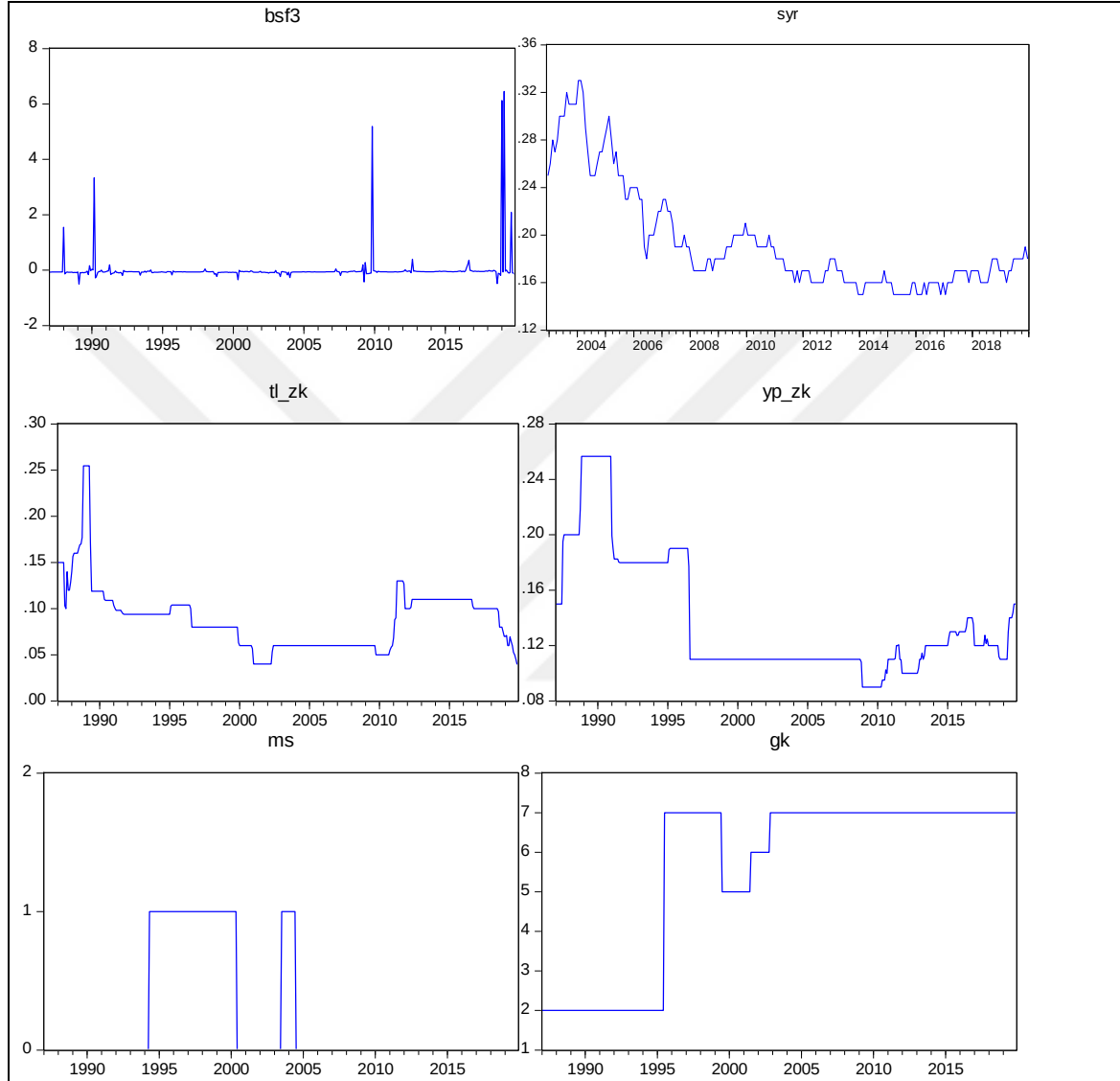
4.4. Analiz Sonuçları ve Değerlendirme

Bu çalışmanın amacı, bankacılık sektöründe yapılan düzenlemelerin mevduat kabulüne yetkili bankaların kırılabilirliği üzerindeki etkisini değerlendirmektir. Bu amaçla öncelikle bankacılık kırılabilirlik endeksi (BSF3) hesaplanmış, Türk Lirası zorunlu karşılık oranı (TL_ZK), yabancı para zorunlu karşılık oranı (YP_ZK), sermaye yeterlilik oranı (SYR), mevduat sigortası (MS) ve giriş kısıtlamaları (GK) değişkenleri için grafikler ve tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Ardından değişkenler normal dağılım ve doğrusallık açısından değerlendirilmiş sonra birim kök ve eşbütünleşme testleri yapılmış, uzun dönem katsayılar tahmin edilmiştir. Son olarak da hata düzeltme modeli kurulmuş ve değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi yorumlanmıştır.

Sermaye yeterlilik oranı verisi veriler kısmında da tanımlandığı üzere 2002 yılı Aralık ayından itibaren mevcuttur. Bu yüzden analiz ikiye ayrılmıştır. 1987:01-2019:12 tarihleri için bir analiz, 2002:12-2019:12 tarihleri için bir analiz yapılmış ve sonuçlar ayrı ayrı

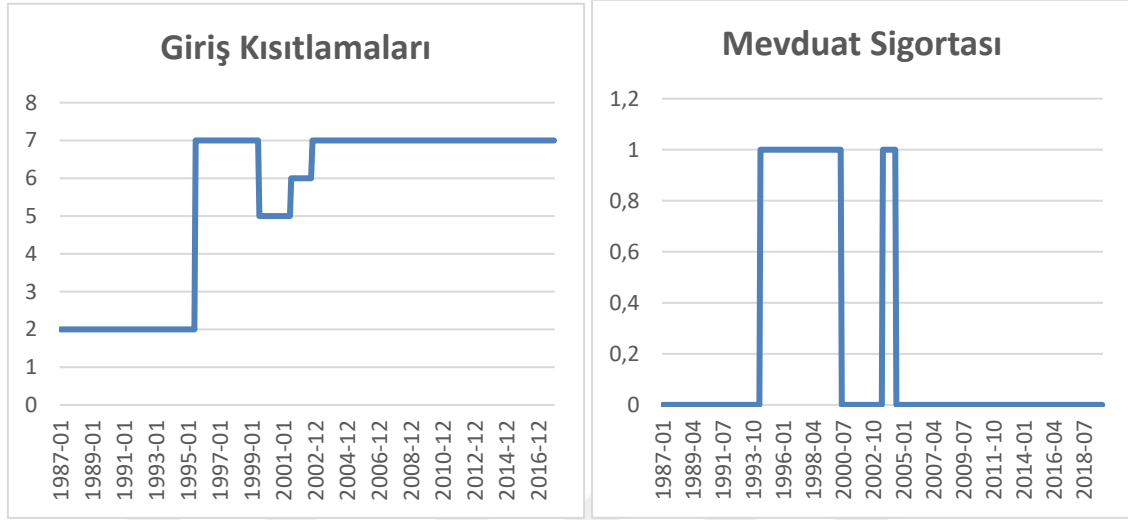
yorumlanmıştır. Analizde aylık veriler kullanılmıştır. Analizlere geçilmeden önce veriler görsel olarak incelenmiştir.

Grafik 4.1: Değişkenlerin Grafikleri

Değişkenlere ait grafikler incelendiğinde serilerin normal dağılıma sahip olmadıkları görülmektedir. Ayrıca mevduat sigortası değişkeni ve giriş kısıtlaması değişkeninin birbirini takip eden uzun dönemler boyunca değişmeyen katsayılarla ifade edildiği gözlemlenmektedir. Mevduat sigortası 0-1 katsayıları ile giriş kısıtlamaları da 2-7 arası katsayılarla gösterilmektedir. Bu durum, ekonometrik analizlerde anlamlı sonuçlar bulunmasını engellemektedir, o yüzden bu iki değişken analizlere dahil edilmemiş, Grafik 4.2’de yer alan görseller üzerinden yorumlanmıştır.

Grafik 4.2: Giriş Kısıtlamaları ve Mevduat Sigortası

Türk bankacılık krizleri olarak tanımlanan 1991, 1994, 2000-2001 krizleri döneminde giriş kısıtlamaları ve mevduat sigortası değişkenlerindeki değişime bakıldığında;

- 1991 krizi döneminde ya da sonrasında giriş kısıtlamaları ve mevduat sigortası değişkeni ile ilgili bir değişiklik olmadığı görülmektedir.
- 1994 krizi döneminde mevduat sigortası tam kapsamlı olarak uygulanmaya başlamıştır. Giriş kısıtlamaları Nisan 1995 tarihinden sonra artmıştır.
- 2000-2001 krizi döneminde mevduat sigortası değişkeninin uygulanmasında bir değişiklik olmamış, giriş kısıtlamaları Haziran 2001 ve Ekim 2002’de arttırılmıştır.

Ampirik çalışmalarda serilerin analizine geçmeden önce serilerin normal dağılıma sahip olup olmadığının ve doğrusal dışı davranış sergileyip sergilemediğinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu bulgular, birim kök testi ve eşbütünleşme testi için kullanılacak yöntemlerin seçiminde oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle serilerin normal dağılım gösterip göstermediği basıklık, çarpıklık ve Jarque Bera istatistiği ile, doğrusal olup olmadıkları da Harvey vd. (2008) (HLX), doğrusallık testleri ile ortaya konulacaktır. Tanımlayıcı istatistikler ve ilgili testlerin sonuçları Tablo 4.10’da raporlanmıştır.

Tablo 4.10: Tanımlayıcı İstatistikler, Normal Dağılım ve Doğrusallık Test Sonuçları

	Tanımlayıcı İstatistikler				Normal Dağılım			Doğrusallık	
	Ortalama	Standart Sapma	Maks.	Min.	Gözlem Sayısı	Çarpıklık	Basıklık	Jarque -Bera	HLX (2008)
BSF3	-4.09E-17	0.57	6.46	-0.50	396	9.52	9.80	154.99	12.30*
TL_ZK	0.09	0.03	0.25	0.04	396	1.79	9.21	847.37	23.26*
YP_ZK	0.14	0.04	0.26	0.09	396	1.34	3.83	130.60	22.97*
SYR	0.19	0.04	0.33	0.15	205	1.40	3.99	75.25	5.12***

Not: Harvey vd. (2008) (HLX) testi için kritik değerler %1, %5 ve %10 için sırasıyla 9.21, 5.99 ve 4.60'tır.

, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiksel anlamlılık düzeyinde doğrusallık temel hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.*

Tablo 4.10'da görüldüğü üzere sermaye yeterlilik oranı değişkeni dışındaki değişkenlere ait 396 gözlem, sermaye yeterlilik oranı için 205 gözlem bulunmaktadır. Değişkenler pozitif asimetri içermektedirler ve sağa çarpıktırlar. Aynı zamanda yüksek basıklığa sahiptirler ve normale göre sivridirler. Jarque-bera istatistiğine baktığımızda serilerin normal dağılıma sahip olduğunu gösteren sıfır hipotezinin red edildiği yani serilerin normal dağılıma sahip olmadığı görülmektedir. Grafik 4.1.'de gözlemlenen bu durum istatistiki olarak da ortaya konulmuştur.

HLX (2008) doğrusallık testinde, sıfır hipotezi doğrusallığı, alternatif hipotez ise doğrusal olmama durumunu ifade etmektedir. Tabloda yer alan HLX (2008) testi sonuçlarına göre, tüm değişkenler için hesaplanan test istatistiklerinin kritik değerlerden büyük olduğu saptanmıştır. Elde edilen bu sonuçlara göre test istatistiği kritik değerden büyük olduğu için serilerin doğrusal olduğu durumu gösteren sıfır hipotezinin red edilmekte, serilerin doğrusal dışı davranış sergilediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Bir sonraki aşamada serilerin birim kök testlerinin yapılması gerekmektedir. Serilerin normal dağılıma sahip olmadığı ve doğrusal olmadığı bilindiğinden ilk olarak normal dağılım göstermeme durumunu dikkate alan RALS-ADF (2014) birim kök testi ve ardından serilerin doğrusal olmama durumunu dikkate alan KSS (2003) birim kök testi yapılmıştır.

RALS-ADF (2014) birim kök testinde, sıfır hipotezi birim kökün varlığını yani durağan dışılığı, alternatif hipotez ise serinin birim kök içermediğini yani durağanlığı ifade etmektedir. Hesaplanan test istatistiği mutlak değer olarak kritik değerden küçük ise sıfır hipotezi red edilememektedir ve zaman serisinin birim kök süreci izlediği sonucuna varılmaktadır (Hepsağ, 2022, s. 206). Tablo 4.11’de görüldüğü üzere 1987-2019 döneminde 396 gözlem ile yapılan analizde bankacılık kırılmalılık endeksi değişkeni düzey değerinde istatistiki olarak %1 anlam seviyesinde ve Türk Lirası zorunlu karşılık oranı değişkeni düzey değerinde istatistiki olarak %5 anlam seviyesinde sıfır hipotezini red etmektedir yani birim kök içermemektedir, durağandır. Yabancı para zorunlu karşılık oranı değişkeni ise düzey değerinde durağan değildir, birim kök içermektedir. 2002-2019 döneminde 205 gözlem ile yapılan analizde bankacılık kırılmalılık endeksi değişkeni düzey değerinde istatistiki olarak %1 anlam seviyesinde sıfır hipotezini red etmektedir yani birim kök içermemektedir, durağandır. Türk Lirası zorunlu karşılık oranı, yabancı para zorunlu karşılık oranı ve sermaye yeterlilik oranı değişkenleri ise düzey değerinde durağan değildir, birim kök içermektedir. RALS-ADF birim kök testine göre seriler aynı düzeyde durağan olmadığı için, serilerin normal dağılım göstermeme durumunu dikkate alan eşbütünleşme testleri yapılamayacaktır.

Tablo 4.11: Birim Kök Testleri

		Kırılmasız- Normal Dağılım Göstermeme Durumu		Kırılmasız- Doğrusal Olmama Durumu	
Değişkenler		RALS-ADF (2014)		KSS (2003)	
		Düzye Değerleri	P ²	Düzye Değerleri	Birinci Fark Değerleri
1987-2019 DÖNEMİ	BSF3	-10.94*	0.08	0.56	-11.57*
		t%1: -2.97		t%1: -3.93	t%1: -3.93
		t%5: -2.31		t%5: -3.40	t%5: -3.40
		t%10: -1.95		t%10: -3.13	t%10: -3.13
	TL_ZK	-3.45**	0.35	-3.22***	-9.01*
		t%1: -3.49		t%1: -3.93	t%1: -3.93
		t%5: -2.87		t%5: -3.40	t%5: -3.40
		t%10: -2.53		t%10: -3.13	t%10: -3.13
	YP_ZK	-1.87	0.22	-1.12	-3.72**
		t%1: -3.19		t%1: -3.93	t%1: -3.93
		t%5: -2.55		t%5: -3.40	t%5: -3.40
		t%10: -2.2		t%10: -3.13	t%10: -3.13
2002-2019 DÖNEMİ	Değişkenler		RALS-ADF (2014)	KSS (2003)	
			Düzye Değerleri	Düzye Değerleri	Birinci Fark Değerleri
	BSF3	-6.48*	0.12	0.72	-8.85*
		t%1: -2.97		t%1: -3.93	t%1: -3.93
		t%5: -2.31		t%5: -3.40	t%5: -3.40
		t%10: -1.95		t%10: -3.13	t%10: -3.13
	TL_ZK	0.21	0.31	-0.19	-3.23***
		t%1: -3.37		t%1: -3.93	t%1: -3.93
		t%5: -2.73		t%5: -3.40	t%5: -3.40
		t%10: -2.38		t%10: -3.13	t%10: -3.13
	YP_ZK	-1.1	0.44	0.67	-3.36**
		t%1: -3.49		t%1: -3.93	t%1: -3.93
		t%5: -2.87		t%5: -3.40	t%5: -3.40
		t%10: -2.53		t%10: -3.13	t%10: -3.13
	SYR	-1.76	0.84	-1.39	-5.03*
		t%1: -3.83		t%1: -3.93	t%1: -3.93
		t%5: -3.27		t%5: -3.40	t%5: -3.40
		t%10: -2.97		t%10: -3.13	t%10: -3.13

Açıklamalar: *,** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiksel anlamlılık seviyeleri için birim kök temel hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir. RALS-ADF (2014) testi için sabit terimli ve trendli model sonuçları raporlanmış, kritik değerler Hansen (1995)'den alınmıştır. KSS (2003) testi için trendden arındırılmış veri (Case 3) seçilmiş, kritik değerler Kapetanios, Shin ve Snell (2003)'den alınmıştır. İki test içinde gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir.

KSS (2003) birim kök testinde, sıfır hipotezi, serinin birim köke sahip olduğunu; alternatif hipotez ise serinin doğrusal olmayan ESTAR durağan süreci izlediğini ifade etmektedir. Hesaplanan test istatistiği mutlak değer olarak kritik değerden küçük ise sıfır hipotezi red edilememektedir. Diğer taraftan test istatistiği, kritik değerden mutlak değer olarak daha büyükse sıfır hipotezi red edilmektedir ve doğrusal olmayan ESTAR durağanlık hipotezi geçerli olmaktadır (Hepsağ, 2022, s. 37). Tablo 4.11’de görüldüğü üzere 1987-2019 döneminde 396 gözlem ile yapılan analizde Türk Lirası zorunlu karşılık oranı değişkeni düzey değerinde istatistiki olarak %10 anlam seviyesinde sıfır hipotezi olan birim kökün varlığını red etmektedir yani seri doğrusal olmayan ESTAR durağan süreci izlemektedir. Bankacılık kırılma endeksi ve yabancı para zorunlu karşılık oranı değişkenleri için ise sıfır hipotezi red edilememektedir, seriler birim kök içermektedir. Serinin birinci farkı alındığında veri setindeki tüm değişkenlerin istatistiki olarak anlamlı bir biçimde sıfır hipotezini red ettiği yani doğrusal olmayan ESTAR durağan süreç izlediği görülmektedir. 2002-2019 döneminde 205 gözlem ile yapılan Bankacılık kırılma endeksi, Türk Lirası zorunlu karşılık oranı ve yabancı para zorunlu karşılık oranı değişkenleri için ise sıfır hipotezi red edilememektedir, seriler birim kök içermektedir. Serinin birinci farkı alındığında veri setindeki tüm değişkenlerin istatistiki olarak anlamlı bir biçimde sıfır hipotezini red ettiği yani doğrusal olmayan ESTAR durağan süreç izlediği görülmektedir.

Engle ve Granger (1987) gibi geleneksel doğrusal eşbütünleşme testlerinde uzun dönemli ilişkinin varlığını ifade eden eşbütünleşik vektör doğrusal olarak dikkate alınmakta ve hata düzeltme yapısının doğrusal olarak uzun dönemde dengeye uyarlanacağı varsayılmaktadır. Ancak bu doğrusal biçimde uyarlanma durumu bazı zaman serilerinin açıklanmasında yetersiz kalabilmektedir. Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki araştırıldığında, bu uzun dönemli ilişki doğrusal olmayan bir süreç tarafından karakterize edilmekteyse, doğrusal eşbütünleşme testlerinin sonuçları eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade eden sıfır hipotezinin reddedilmeme eğiliminde olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla doğrusal eşbütünleşme testlerinin doğrusal olmayan alternatiflerine göre daha güçsüz testler oldukları söylenebilmektedir (Hepsağ, 2022). Bu nedenle, HLX (2008) testi ile doğrusal olmadığı ve KSS (2003) birim kök testi ile birinci farkı alındıktan sonra durağan olduğu belirlenen seriler arasındaki olası uzun dönemli

eşbütünleşme ilişkisinin varlığı KSS (2006) eşbütünleşme testi ile sınanmış, sonuçlar Tablo 4.12’de gösterilmiştir.

Tablo 4.12: KSS (2006) Eşbütünleşme Testi Sonucu

1987-2019 Dönemi					2002-2019 Dönemi			
	F^*_{NEC}	F_{NEC}	t_{NEC}	t_{NEG}	F^*_{NEC}	F_{NEC}	t_{NEC}	t_{NEG}
Test İstatistiği	55.79*	36.27*	-8.41*	-8.5*	30.76*	18.49**	-6.01*	-8.64*
Kritik Değerler								
1%	20.65	22.88	-4.4	-4.53	23.66	24.71	-4.54	-4.76
5%	16.96	17.83	-3.79	-3.99	18.63	19.38	-3.96	-4.18
10%	14.81	15.7	-3.46	-3.64	16.21	16.99	-3.62	-4.76

Açıklamalar: Trendden Arındırılmış Veri (Case-3) seçilmiştir. *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiksel anlamlılık seviyeleri için birim kök temel hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir. Kritik değerler Kapetanios, Shin ve Snell(2006)’dan alınmıştır.

Daha önce açıklandığı üzere veri setinin oluşturulmasında yaşanan kısıtlardan dolayı, 1987- 2019 dönemi için, bankacılık kırılmanlık endeksinin bağımlı değişken, Türk Lirası zorunluk karşılık oranı ve yabancı para zorunlu karşılık oranının bağımsız değişken olduğu bir model, 2002-2019 dönemi için ise bankacılık kırılmanlık endeksinin bağımlı değişken, Türk Lirası zorunluk karşılık oranı, yabancı para zorunlu karşılık oranı ve sermaye yeterlilik oranının bağımsız değişken olduğu bir model kurulmuş ve analizler her iki model için ayrı ayrı raporlanmıştır.

KSS (2006) eşbütünleşme testinde, sıfır hipotezi değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını, alternatif hipotez ise değişkenler arasında doğrusal olmayan eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu ifade eder. Tablo 4.12’de görüldüğü üzere KSS (2006) eşbütünleşme testi için 4 farklı test istatistiği hesaplanmıştır. Hesaplanan test istatistiklerinin hepsi istatistiki olarak anlamlı bir biçimde tablo kritik değerinden büyüktür. Bu durumda değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilir, hem 1987-2019 dönemi için hem de 2002-2019 dönemi için değişkenler arasında istatistiki olarak anlamlı bir biçimde eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu sonucuna ulaşılır. Bu sonuç değişkenler arasındaki ilişkinin uzun dönemde dengeye doğrusal olmayan bir biçimde yakınsadığını göstermektedir.

KSS (2006) eşbütünleşme testi sonucuna göre uzun dönemde birlikte hareket ettiği belirlenen serilerin birbirlerini hangi yönde ve ne oranda etkilediğini belirlemek amacıyla uzun dönem katsayı tahminleri yapılmıştır.

Tablo 4.13: Uzun Dönem Katsayıları

1987-2019 Dönemi İçin Uzun Dönem Katsayılar					2002-2019 Dönemi İçin Uzun Dönem Katsayılar			
Değişkenler	Katsayı	Standart Sapma	t-İstatistiği	Anlamlılık	Katsayı	Standart Sapma	t-İstatistiği	Anlamlılık
TL_ZK	-1.8***	1.08	-1.67	0.09	-6.4*	2.57	-2.84	0.01
YP_ZK	2.37**	1.07	2.2	0.02	-10.99**	5.07	-2.16	0.03
SYR					-1.6**	2.02	-1.79	0.04

Açıklamalar: *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeylerindeki istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4.13’de görüldüğü üzere hem 1987-2019 dönemi için hem de 2002-2019 dönemi için Türk Lirası zorunlu karşılık oranları ile bankacılık kırılganlık endeksi arasında istatistiki olarak anlamlı, negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. Türk Lirası zorunlu karşılık oranlarının artırılması bankacılık kırılganlık endeksini azaltmaktadır. Bu bulgu, Tovar, Garcia-Escribano ve Martin (2012) ile uyumludur.

1987-2019 dönemi için yabancı para zorunlu karşılık oranları ile bankacılık kırılganlık endeksi arasında istatistiki olarak anlamlı aynı yönlü ilişki bulunmuştur. Bu bulgu, Tchana (2012,2014) ve Glocker (2021) ile uyumludur. 2002-2019 dönemi için ise istatistiki olarak anlamlı, negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Bu bulgu, Tovar, Garcia-Escribano ve Martin (2012) ile uyumludur. 1987 yılı 2001 yılları arasında döviz kurları hızlı artış göstermektedir. Bunu yıl sonu dolar kuru örneğiyle gösterecek olursak 1987 yılı Aralık ayı sonunda dolar kuru 1.018 TL iken 2001 yılı Aralık ayı sonunda kur 1.439.567 TL’dir. 2001 yılında uygulanmaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının ardından kur dengelenmeye başlamış 2005 yılında Türk Lirasından altı sıfırın atılmasıyla 1-1.5 TL civarında dengelenmiştir. Benzer durum diğer döviz kurları için de geçerlidir. Hazar ve Yenice (2015) yabancı para zorunlu karşılık oranlarının banka bilançoları üzerindeki etkisinin Türk Lirası zorunlu karşılık oranlarından yüksek olduğunu belirtmişlerdir (Hazar & Yenice, 2015). Hem kurdaki oynaklık dolayısıyla bilanço yapılarının etkilenmesi hem de zorunlu karşılık oranlarının bilanço üzerindeki etkisi 1987-2019 dönemi ile 2002-2019 döneminde yabancı para zorunlu karşılık oranları

ile bankacılık kırılganlık endeksi arasındaki ilişkinin yönünü farklılaştırmıştır.

2002-2019 dönemi için sermaye yeterlilik oranı ile bankacılık kırılganlık endeksi arasında istatistiki olarak anlamlı negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Sermaye yeterlilik oranlarının artırılması bankacılık kırılganlık endeksini azaltmaktadır. Bu bulgu, literatürde yer alan Hellmann, Murdock ve Stiglitz (2000), Morrison ve White (2005), Klomp ve Haan (2012), Tchana (2012 ve 2014), Okuyan (2013), Berger ve Bouwman (2013), Siddika ve Haron (2019), Nayak (2021) ile uyumludur.

Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişki eşbütünleşme testleri ile ortaya konulduktan sonra kısa dönem ilişkinin tespiti için hata düzeltme modeli kurulup kısa dönem nedenselliğe bakılır. Tablo 4.14’de hata düzeltme modeli ve kısa dönem nedensellik sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 4.14: Hata Düzeltme Modeli ve Kısa Dönem Nedensellik Sonuçları

1987-2019 Dönemi					2002-2019 Dönemi			
	Katsayı	Standart Sapma	t-İstatistiği	Anlamlılık	Katsayı	Standart Sapma	t-İstatistiği	Anlamlılık
Hata Düzeltme Modeli	-0.83*	0.14	-5.89	0.00*	-0.87*	0.19	-4.52	0.00*
Kısa Dönem Nedensellik Bağımlı Değişken: BSF3								
	Katsayı		Anlamlılık		Katsayı		Anlamlılık	
TL_ZK	0.20		0.82		1.30		0.27	
YP_ZK	0.01		0.99		0.73		0.48	
SYR					1.59		0.21	

Açıklamalar: *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeylerindeki istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4.14’de görüldüğü üzere hata terimi katsayısı negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuç, uzun dönemde serilerin dengeye geldiklerini göstermektedir. Kısa dönem nedensellik sonuçlarına bakıldığında ise istatistiki olarak anlamlı sonuçlar elde edilememiştir.

SONUÇ

Bankalar, sermaye piyasalarının yeteri kadar gelişmediği ülkelerde finansal piyasaların en önemli kurumlarıdır. Bankacılık sektörü, ülke ekonomisinin yansıması olduğundan sektörün güçlendirilmesi adına çok sıkı düzenlemeler yapılmaktadır. Literatürde, bankacılık sektöründeki düzenlemelerinin sektörü güçlendirdiği yönünde görüşlerde, tersine sektörü verimsiz hale getirdiği yönünde görüşlerde mevcuttur. Ancak genel görüş, düzenlemelerdeki zayıflığın ve finansal serbestleşmenin kriz ihtimalini arttırdığı yönündedir. Düzenlemelerle ilgili olumsuz görüşlere rağmen bankacılık sektöründe yaşanabilecek krizlerin bulaşma etkisinin yarattığı korku, tüm ülkeleri, sektörü düzenlemeye ve sıkı bir şekilde denetlemeye yönlendirmektedir.

Bu çalışma, bankacılık sektöründe yapılan düzenlemelerin bankacılık kırılganlık endeksi üzerindeki etkisini mevduat kabulüne yetkili bankalar açısından değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla öncelikle, bankacılık kırılganlık endeksi hesaplanmış, Türk Lirası zorunlu karşılık oranı, yabancı para zorunlu karşılık oranı, sermaye yeterlilik oranı, mevduat sigortası ve giriş kısıtlamaları değişkenleri için grafikler ve tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Ardından değişkenler doğrusallık açısından değerlendirilmiş sonra birim kök ve eşbütünleşme testleri yapılmış, uzun dönem katsayıları tahmin edilmiş ve son olarak da hata düzeltme modeli kurularak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi yorumlanmıştır. Analiz dönemi, 1987-2019 ve 2002-2019 yıllarını kapsayacak şekilde ikiye ayrılmış, aylık veriler üzerinden analizler yapılmıştır.

Yapılan analizler neticesinde seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmuş ve serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Uzun dönemde serilerin birbirini nasıl ve ne yönde etkilediğini belirlemek için uzun dönem katsayı tahmini yapılmıştır. Uzun dönem katsayı sonuçlarına göre bankacılık kırılganlık endeksi ile Türk Lirası zorunlu karşılık oranı ve sermaye yeterlilik oranı arasında istatistiki olarak anlamlı

negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Bankacılık kırılganlık endeksi ile yabancı para zorunlu karşılık oranı arasındaki ilişki ise 1987-2019 döneminde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif, 2002-2019 döneminde istatistiki olarak anlamlı ve negatiftir. Türk Lirası zorunlu karşılık oranı, yabancı para zorunlu karşılık oranı ve sermaye yeterlilik oranı değişkenlerinden bankacılık kırılganlık endeksi değişkenine doğru istatistiki olarak anlamlı kısa dönemli nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Zorunlu karşılıklar, mevduat toplamaya yetkili bankaların topladıkları mevduatların yasa ile belirtilen kısmını merkez bankasında tutma zorunluluğudur. Zorunlu karşılıklar, hükümetlerin, bankacılık risklerini azaltmak, para arzını düzenlemek, kısa vadeli faiz oranlarının istikrarını sağlamak ve likidite yönetimini kolaylaştırmak amacıyla sıklıkla kullandığı para politikası araçlarından biridir. Türkiye’de özellikle 2010 yılından sonra finansal istikrarın sağlanması için sıklıkla başvurulmuş bir araç olmuştur. Uygulamada Türk Lirası ve yabancı para zorunlu karşılık oranları farklılaşmaktadır. Türk Lirası zorunlu karşılık oranı ve yabancı para zorunlu karşılık oranının bilanço üzerindeki etkisi de birbirinden farklıdır. Bu çalışmada, bankacılık kırılganlık endeksi ile Türk Lirası zorunlu karşılık oranları arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yani, Türk Lirası zorunlu karşılıklarının arttırılması ile bankacılık kırılganlığının azalması yönünde bir beklenti bulunmaktadır. Yabancı para zorunluk karşılık oranlarında ise beklentinin yönü analiz yapılan iki dönem için farklılaşmaktadır. Daha uzun bir analiz dönemi kapsayan 1987-2019 döneminde yabancı para zorunlu karşılık oranlarının artması, bankacılık kırılganlığını arttırmakta, azalması bankacılık kırılganlığını azaltmaktadır. 2002-2019 dönemi için ise yabancı para zorunlu karşılık oranlarının artması bankacılık kırılganlığını azaltmakta, azalması bankacılık kırılganlığını arttırmaktadır. Literatürde zorunlu karşılık oranının bankacılık kırılganlığını negatif ya da pozitif etkilediğine dair bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bu çalışmada da yabancı para zorunlu karşılık oranının etkisinin analiz dönemi değiştiğinde farklılaştığı görülmektedir. 1987-2001 yılları arasında döviz kurları hızlı artış göstermektedir. Bunu yıl sonu dolar kuru örneğiyle açıklayacak olursak 1987 yılı Aralık ayı sonunda dolar kuru 1.018 TL iken 2001 yılı Aralık ayı sonunda kur 1.439.567 TL’dir. 2001 yılında uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının ardından kur dengelenmeye başlamış 2005 yılında Türk Lirasından altı sıfırın atılmasıyla 1-1.5 TL civarında dengelenmiştir. Benzer durum diğer döviz kurları için de geçerlidir. Hazar ve Yenice (2015) yabancı para zorunlu karşılık oranlarının banka

bilançoları üzerindeki etkisinin Türk Lirası zorunlu karşılık oranlarından yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Hem kurdaki oynaklık dolayısıyla bilanço değerlerinin etkilenmesi hem de zorunlu karşılık oranlarının bilanço üzerindeki etkisi 1987-2019 dönemi ile 2002-2019 döneminde yabancı para zorunlu karşılık oranları ile bankacılık kırılganlık endeksi arasındaki ilişkinin yönünü farklılaştırmıştır.

Sermaye yeterlilik oranı, Basel düzenlemeleri ile uygulamaya konulan, bir bankanın sermayesinin, bilançosundaki riskleri karşılamaya yetecek düzeyde olup olmadığını gösteren orandır. Uluslararası düzenlemeler çerçevesinde Türkiye’de de kullanılmaktadır. Literatürde Basel düzenlemeleri çerçevesinde belirlenen tek tip sermaye yeterlilik oranının banka risklerini azaltması yönündeki etkisinin zayıf olduğuna ilişkin görüşler bulunmaktadır. Ancak, Hellmann, Murdock ve Stiglitz (2000), Morrison ve White (2005), Klomp ve Haan (2012), Tchana (2012 ve 2014), Okuyan (2013), Berger ve Bouwman (2013), Siddika ve Haron (2019), Nayak (2021) tarafından yapılan çalışmalara göre genel beklenti sermaye yeterlilik oranının bankacılık kırılganlığı üzerindeki etkisinin negatif yönde olması şeklindedir. Bu çalışmanın bulguları da literatürde yer alan çalışmalarla uyumludur. Türk bankacılık sektöründe 2002-2019 döneminde sermaye yeterlilik oranının artırılması bankacılık kırılganlığını azaltmakta, oranın azaltılması bankacılık kırılganlığını arttırmaktadır.

Mevduat sigortası, bankacılık sektöründe panik yaşanması durumunda ani para çıkışlarının karşılanmasını, böylelikle tasarruf sahiplerine güvence vererek mevduatın finansal sisteme dahil edilmesini ve finansal sistemin büyümesini sağlamak amacıyla, mevduat kaybı riskinin mevduat sahiplerinden alınarak devlete ya da bu konuda uzmanlaşmış kurumlara devredilmesidir. Giriş kısıtlamaları ise hem rekabeti düzenlemek hem de bankacılık sektöründe faaliyet gösterecek kişi ve kurumların niteliğini arttırmak üzere belirlenen standartlardır. Mevduat sigortası ve giriş kısıtlaması değişkenleri kullanılan analiz yöntemine uygun olmadıklarından, bu çalışmada bankacılık krizleri ile bu düzenlemelerin tarihsel olarak karşılaştırılması ile yetinilmiştir. 1991 krizi döneminde, giriş kısıtlamaları ve mevduat sigortası değişkeni ile ilgili bir değişiklik olmadığı; 1994 krizi döneminde, mevduat sigortası tam kapsamlı olarak uygulanmaya başlanırken, giriş kısıtlamalarının Nisan 1995 tarihinden sonra artırıldığı ve 2000-2001 krizi döneminde,

mevduat sigortasının uygulanmasında bir değişiklik yapılmazken, giriş kısıtlamalarının Haziran 2001 ve Ekim 2002’de arttırıldığı gözlemlenmiştir.

Son olarak, 2020 yılında kredi arzını desteklemek üzere “aktif rasyosu” kullanılmaya başlamış ve kredi büyümesini özendirici zorunlu karşılık politikası uygulamaya konulmuştur. 2021 yılında Türk Lirasını desteklemek amacıyla “Kur Korumalı Mevduat Hesabı” uygulaması başlatılmış, yabancı para mevduatın maliyetini arttıran zorunlu karşılık düzenlemeleri yapılmıştır. 2022 yılında zorunlu karşılıkların kapsamı genişletilmiş, zorunlu karşılıklara faiz ödemesi “0” olarak belirlenmiş, Türk Lirası zorunlu karşılıkların altın cinsinden tesis edilmesi imkânı ortadan kaldırılmıştır. Zorunlu karşılıklara faiz ödemesi yerine Türk Lirası dönüşüm oranlarına bağlı olarak farklılaşan oranlarda komisyon ödemesi uygulanmaya başlamıştır. Türk Lirası talebinin arttırılması, yabancı para talebinin azaltılması amacıyla yapılan bu düzenlemeler bankacılık sektörü bilançolarını etkilemiştir. Hem düzenlemelerin banka bilançolarına etkisi sonucu banka kırılabilirlik endeksindeki değişim hem de zorunlu karşılık politikasındaki değişimlerin bankacılık kırılabilirlik endeksi üzerindeki etkisi bundan sonra yapılacak çalışmaların konusu olabilir.

Demirel ve Barışık (2014) bankacılık kırılabilirlik endeksinin hesaplanmasında Kibritçioğlu (2003) tarafından geliştirilen modeli CDS primlerini ekleyerek genişletmişlerdir. CDS, dünyada ilk kez 1995 yılında ABD merkezli yatırım bankası JP Morgan Chase tarafından kullanılmıştır. Bu çalışma, veri seti daraltılarak bankacılık kırılabilirlik endeksinin hesaplanmasında CDS primlerinin dikkate alındığı bir veri seti ile yeni çalışmaların konusu olabilir.

KAYNAKÇA

- Akerlof, G. A. (1970). The Market for “Lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488-500.
- Akgül, I. (1994). Zaman Serisi Analizi ve Öngörü Modelleri. *Öneri*, 1(1), 52-69.
- Akpınar, T. (1966). *Bankalar ve Devlet Bankalar Kanunu Üzerine Sistematik ve Karşılaştırmalı Açıklamalar*. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Aktan, C. C., & Yay, S. (2016a). Regülasyon İktisadına Giriş. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 8(1), 116-136.
- Aktan, C. C., & Yay, S. (2016b). Regülasyonların Politik İktisadı: Regülasyonların Etkileri, Fayda ve Maliyetleri. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 8(2), 82-103.
- Allayannis, G., Ihrig, J., & Weston, J. P. (2001). Exchange-Rate Hedging: Financial versus Operational Strategies. *AEA Papers and Proceedings*, May, 391-397.
- Allen, L., & Saunders, A. (2002). *A Survey of Cyclical Effects in Credit Risk Measurement Models*. NYU Stern School of Business- Working Paper No: FIN/02/018.
- Altıntaş, H. (2004). Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ocak-Haziran (22), 39-61.
- Altman, E. I., & Saunders, A. (1998). Credit Risk Measurement: Developments Over the Last 20 Years. *Journal of Banking&Finance*, 21, 1721-1742.
- Anginer, D., Bertay, A. C., Cull, R., Demirgüç-Kunt, A., & Mare, D. S. (2019). Bank Regulation and Supervision Ten Years after the Global Financial Crisis. İçinde *Bank Regulation and Supervision Ten Years after the Global Financial Crisis* (9044). World Bank, Washington, DC. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-9044>
- Angkinand, A. P., Sawangngoenyuan, W., & Wihlborg, C. (2010). Financial Liberalization and Banking Crises: A Cross-Country Analysis. *International Review of Finance*, 10(2), 263-292. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2443.2010.01114.x>
- Apak, S., Erol, M., & Aslan, M. (2016). Basel III Uzlaşısı ve Kredi Kullanımına Etkileri. *JOEEP | Journal Of Emerging Economies And Policy*, 1(December), 19-30.
- Aranson, P. H. (1990). Theories of Economic Regulation: From Clarity to Confusion. *Journal of Law & Politics*, VI, 247-286.
- Armstrong, M., & Sappington, D. E. M. (2005). Recent Developments in the Theory of Regulation. İçinde *Handbook of Industrial Organization* (C. 3).
- Atıyas, İ. (2000). Ne İçin ve Nasıl Regülasyon? *TESEV Yayınları*, 19, 19-34.
- Ayanoğlu, Y., & Ertürk, B. (2007). Modern Kredi Riski Yönetiminde Derecelendirmenin Yeri ve İMKB'ye Kayıtlı Şirketler Üzerinde Bir

Uygulama. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 75-90.

- Ayzt, M. (2004). *Dünyada ve Türkiye’de Mevduat Sigorta Sistemi Uygulamaları* [Uzmanlık Tezi]. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Babuşcu, Ş. (1997). *Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi ve Türk Bankacılık Sektörüne Uygulanması*. Sermaye Piyasası Kurulu- Yayın No:94.
- Balling, M., & Gnan, E. (2011). Regulation and Banking after the Crisis. İçinde F. Browne, D. T. Llewellyn, & P. Molyneux (Ed.), *Regulation and Banking after the Crisis* (ss. 9-18). Larcier.
- Baltensperger, E., & Dermine, J. (1986). The Role of Public Policy in Insuring Financial Stability: A Cross-Country Comparative Perspective. *Risk, International Financial Markets and Public Policy*, Eylül 11.
- Baltensperger, E., Dermine, J., Goodhart, C., & Kay, J. (1987). Banking Deregulation in Europe. *Economic Policy*, 2(4), 63-109.
- Bangia, A., Diebold, F. X., Til, S., & Stroughair, J. D. (1998). Modeling Liquidity Risk, With Implications for Traditional Market Risk Measurement and Management. İçinde S. Figlewski & R. Levich (Ed.), *Risk Management: The State of the Art* (C. 12, ss. 68-73). Kluwer Academic Publishers.
- Barth, J. R., Caprio, G. Jr., & Levine, R. (2008). *Bank Regulations Are Changing: For Better or Worse?* The World Bank Development Research Group Finance and Private Sector Team, Working Paper No: 4646. <http://econ.worldbank.org>.
- Barth, J. R., Caprio, G., & Levine, R. (2002). *Bank Regulation and Supervision: What Works Best?* National Bureau of Economic Research, Working Paper No: 9323. <http://www.nber.org/papers/w9323>
- Barth, J. R., Caprio, G., & Levine, R. (2004). Bank Regulation and Supervision: What Works Best? *Journal of Financial Intermediation*, 13(2), 205-248. <https://doi.org/10.1016/j.jfi.2003.06.002>
- Barth, J. R., Caprio, G., & Levine, R. (2007). Rethinking Bank Regulation: Till Angels Govern. *Economica, New Series*, 74(293), 177-179. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511753817>
- Barth, J. R., Caprio, G., & Levine, R. (2013). Bank Regulation and Supervision in 180 Countries from 1999 to 2011. *Journal of Financial Economic Policy*, 5(2), 111-219. <https://doi.org/10.1108/17576381311329661>
- Baştürk, H. (1999). *Finansal Piyasalarda Düzenleyici Otoritelerin Yapılanmaları*. Sermaye Piyasası Kurulu, Rapor No: XIV-9/75-4.
- Bayır, H. (2001). Measuring the Impact of Full Coverage Deposit Insurance Policy in a Probit Model: A Study of the Privately Owned Commercial Banks in Turkey. *Central Bank Review*, 1, 1-23.
- Baykal, M. C. (2007). Hukuki Boyutlarıyla Finansal Krizler. *Bankacılar Dergisi*, Sayı, 60, 33-49.

- BDDK (2001). *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu*. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Araştırma Raporu.
- BDDK (2004). *Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Birbiriyle Uyumlaştırılması (Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı)*. Bank for International Settlements.
- BDDK (2005). *10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel II)*. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Araştırma Raporu.
- BDDK (2009). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.
- BDDK (2010). *Sorularla Basel III*. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Risk Yönetimi Dairesi Araştırma Raporu.
- BDDK (2012). *BDDK'nın Kuruluşu ve Yapısı, Faaliyetleri, Denetimine Tabi Kuruluşlar*. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levin, R. (2005). *Bank Concentration and Fragility: Impact and Mechanics*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No: 11500. <http://www.nber.org/papers/w11500>
- Bell, J., & Pain, D. (2000). Leading Indicator Models of Banking Crisis- a Critical Review. *Financial Stability Review*, December, 113-129. www.bankofengland.co.uk/fsr/themesandissues.htm
- Benston, G. J. (1994). International Harmonization of Banking Regulations and Cooperation Among National Regulators: An Assessment. *Journal of Financial Services Research*, 8, 205-225.
- Benston, G. J., & Kaufman, G. G. (1996). The Appropriate Role of Bank Regulation. *The Economic Journal*, 106(436), 688-697. <http://www.jstor.orgURL:http://www.jstor.org/stable/2235577>
- Berger, A. N., & Bouwman, C. H. S. (2009). Bank Liquidity Creation. *The Review of Financial Studies*, 22(9), 3779-3837. <https://doi.org/10.1093/rfs/hhn104>
- Berger, A. N., & Bouwman, C. H. S. (2013). How Does Capital Affect Bank Performance During Financial Crises? *Journal of Financial Economics*, 109, 146-176. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2013.02.008>
- Bernanke, B. S. (1983). Nonmonetary Effects of the Financial Crisis in the Propagation of the Great Depression. *The American Economic Review*, 73(3), 257-276.
- Beşkök, O. (2010). Finansal Kurumlar İçin Çevrenin Önemi ve Sürdürülebilirlik. *Bankacılar Dergisi*, 21(73), 68-70. www.tbb.org.tr
- Bildirici, M. (1999). Rasyonel Beklenti. *Ekonomik yaklaşım*, 10(32), 31-61.
- Boitan, I. A. (2015). Determinants of Sustainable Banks' Profitability Evidence From EU Countries. *Financial Studies*, 1, 21-41.
- Boris, K., Ivana, W., & Anna, S. (2015). Quantification of Credit Risk with the Use of CreditMetrics. *Procedia Economics and Finance*, 26, 311-316. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(15\)00858-8](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(15)00858-8)

- Borovikova, V. (2000). *The Determinants of Bank Failures: The Case of Belarus* [Master]. National University of Kyiv Mohila Academy.
- Bölükbaşı, Ö. F., Ürkmez, E., & Karamustafa, O. (2018). Türk Bankacılık Sektörünün Kırılganlığı: Ampirik Bir Çalışma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 18. EYİ Özel Sayısı, 485-496. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.349833>
- Brownbridge, M., & Kirkpatrick, C. (1999). Financial Sector Regulation: The Lessons of the Asian Crisis. *Development Policy Review*, 17, 243-266. <http://www.devinit.org/findev/>
- Calomiris, C. W., & Gorton, G. (1991). The Origins of Banking Panics: Models, Facts, and Bank Regulation. İçinde R. G. Hubbard (Ed.), *Financial Markets and Financial Crisis* (ss. 109-174). University of Chicago Press.
- Cangürel, O. (2012). *Basel II Kapsamında Kredi Riskinin Ölçümünde Otorite Etkinliği: Türkiye İçin Alternatif Bir Öneri: C. Yayın No: 282*. Türkiye Bankalar Birliği. www.tbb.org.tr
- Caprio, G., & Klingebiel, D. (1996). Bank Insolvency: Bad Luck, Bad Policy, or Bad Banking? *Annual World Bank Conference on Development Economies*, 1-29.
- Caprio, G., & Klingebiel, D. (2003). *Episodes of Systemic and Borderline Financial Crisis*. The World Bank.
- Cergiboza, R., & Arı, A. (2017). Türkiye'deki Banka Krizlerine Yönelik Ekonometrik Bir Yaklaşım: Markov Rejim Değişim Modeli. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(1), 47-64. <https://doi.org/10.14780/muiibd.329728>
- Chang, H.-J. (1997). The economics and politics of regulation. *Cambridge Journal of Economics*, 21, 703-728. <https://academic.oup.com/cje/article-abstract/21/6/703/1729707>
- Chari, V. V., & Jagannathan, R. (1988). Banking Panics, Information, and Rational Expectations Equilibrium. *Source: The Journal of Finance*, December 28(30), 749-761.
- Ciğerci, İ., & Gökce, C. (2014). Finansal İstikrarın Sağlanmasında Finansal Regülasyon: Seçilmiş AB Ülkeleri ve Türkiye Uygulaması. *International Conference On Eurasian Economies*.
- Cornand, C., & Gimet, C. (2011). *The 2007-2008 financial crisis: Is there evidence of disaster myopia? financial crisis: Is there evidence of disaster myopia?.* GATE Groupe d'Analyse et de Théorie Économique Lyon-St Étienne, Working Paper No: 1125. <http://www.gate.cnrs.fr>
- Coşkun, M. N., Ardor, H. N., Çermikli, H., Eruygur, O. H., Öztürk, F., Tokathioğlu, İ., Aykaç, G., & Dağlaroğlu, T. (2012). *Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*. Türkiye Bankalar Birliği Yayın No:80.
- Coşkun, Y. (2012). Repo ve Ters Repo Düzenlemeleri: Banker Krizi Sonrası Ortaya Çıkışı ve Finansal Başarısızlık Dersleri Işığında Politika Önerileri. *Business*

- and *Economics Research Journal*, 3(1), 59-90.
<http://ssrn.com/abstract=1995424> www.berjournal.com
- Crew, M. A., & Kleindorfer, P. R. (2002). Regulatory Economics: Twenty Years of Progress? *Journal of Regulatory Economics*, 21(1), 5-22.
- Crouhy, M., Galai, D., & Mark, R. (2000). A Comparative Analysis of Current Risk Models. *Journal of Banking & Finance*, 24, 59-117.
www.elsevier.com/locate/econbase
- Cull, R., Demirgüç-Kunt, A., & The, J. M. (2009). *Does Regulatory Supervision Curtail Microfinance Profitability and Outreach?* The World Bank Development Research Group, Working Paper No: 4748.
<http://econ.worldbank.org>.
- Çetenak, Ö. Ö. (2016). Regülasyonlar Finansal Krizlere Çare Olabilir mi? *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 243-258.
- Çetin, T. (2009). Regülasyonun Etkinlik Analizi ve Regülasyon Türleri Özet. *Çimento- İşveren, Ocak*, 22-39.
- Çevik, S., & Demir, M. (2005). Devletin Düzenleyici Rolü ve Regülasyon Teorileri. *Öneri Dergisi*, 6(23), 249-257.
- Çolak, Ö. F. (2001). Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri. *G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 2, 15-30.
- Daniel, B. C., & Jones, J. B. (2007). Financial liberalization and banking crises in emerging economies. *Journal of International Economics*, 71(3), 202-221.
<https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2006.07.009>
- Delice, G. (2003). Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi, Ocak-Haziran (20)*, 57-81.
- Delice, G., Doğan, A., & Uzun Meral A. (2002). Finansal Regülasyon ve Piyasa Disiplini. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), 101-131.
- Demirel, B., & Barışık, S. (2014). Financial Fragility and Turk Banking Sectors Financial Fragility Index for the Period. *TİSK Akademi*, 9(17). www.tbb.org.tr
- Demirgüç-Kunt, A., & Detragiache, E. (1998). The Determinants of Banking Crisis in Developing and Developed Countries. *IMF Staff Papers*, 45(1), 81-110.
- Demirgüç-Kunt, A., & Detragiache, E. (2000). *Do Deposit Insurance Increase Bankng System Stability?* International Monetary Fund, Working Paper No: WP/00/3.
- Demirgüç-Kunt, A., & Detragiache, P. (1999). *Monitoring Banking Sector Fragility: A Multivariate Logit Approach*. International Monetary Fund- Working Paper: WP/99/147.
- Den Hertog, J. (1999). *5000 General Theories of Regulation*.
- Den Hertog, J. (2010). *Review of Economic Theories of Regulation*. Utrecht School of Economics Tjalling C. Koopmans Resarch Institute, Working Paper No: 10-18. www.uu.nl/rebo/economie/discussionpapers

- Denizer, C. (1997). *The Effects of Financial Liberalization and New Bank Entry on Market Structure and Competition in Turkey*. The World Bank Development Research Group, Working Paper No: 1839.
- Denizer, C. A., Dinç, M., & Tarimcilar, M. (2001). *Measuring Banking Efficiency in the Pre-and Post-Liberalization Environment: Evidence from the Turkish Banking System*. The World Bank Policy Research Group, Working Paper No: 2476.
- Dewatripont, M., & Tirole, J. (2012). Macroeconomic Shocks and Banking Regulation. *Journal of Money, Credit and Banking*, 44(2), 237-254.
- Diamond, D. W., & Dybvig, P. H. (1983). Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. *Journal of Political Economy*, 91(3), 401-419.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366), 427-431.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072. <https://about.jstor.org/terms>
- Djankov, S., Porta, R. La, Lopez-De-Silanes, F., & Shleifer, A. (2002). The Regulation of Entry. *Quarterly Journal of Economics*, CXVII(1), 1-37.
- Dura, N. (2001). Rekabet Politikası Perspektifinden Avrupa Topluluğunda ve Üye Ülkelerde Regülasyon Uygulamaları. *Regülasyon ve Rekabet*, 133-140.
- Dura, Y. C. (2006). Kamu Tercihi Teorisinde Kamusal Etkinlik Problemi. *Türk İdare Dergisi, Haziran*, 107-119. <http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal>.
- Duttagupta, R., & Cashin, P. (2008). *The Anatomy of Banking Crises*. International Monetary Fund, Working Paper No: WP/08/93.
- Eğilmez, M. (2016). *Zorunlu Karşılıklar Neden İndirildi?* <http://www.mahfiegilmez.com/2016/08/merkez-bankas-zorunlu-karslk-oranlarn.html>
- Eichengreen, B., & Arteta, C. (2000). *Banking Crises in Emerging Markets: Presumptions and Evidence*. Center for International and Development Economics Research (CIDER), Working Paper No: C00/115.
- Eichengreen, B., & Portes, R. (1987). *The Anatomy of Financial Crisis*. National Bureau of Economic Research- Working Paper No:2126.
- Einchengreen, B., & Grossman, R. S. (1994). *Debt Deflation and Financial Instability: Two Historical Explorations*. University of California at Berkeley Working Paper. http://escholarship.org/uc/item/7kj202czhttp://www.escholarship.org/help_copyright.html#reuse
- Emhan, A. (2009). Risk Yönetim Süreci ve Risk Yönetmekte Kullanılan Teknikler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3), 209-221.

- Erdinç, Z. (2007). Uluslararası Para Fonu-Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand-By Anlaşması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos* (18), 3-19. <http://www.imf.org/>
- Fernández, A. I., & González, F. (2005). How accounting and auditing systems can counteract risk-shifting of safety-nets in banking: Some international evidence. *Journal of Financial Stability*, 1, 466-500. <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2005.07.001>
- Fischer, K. P., & Chénard, M. (1997). *Financial Liberalization Causes Banking System Fragility*. Centre de Recherche en Economie et Finance Appliquees, Working Paper No: 9712.
- Fisher, I. (1933). The Debt-Deflation Theory of Great Depressions. *Econometrica*, 1(4), 337-357.
- Galbraith, J. K. (2008). The Collapse of Monetarism and the Irrelevance of the New Monetary Consensus. *25th Annual Milton Friedman Distinguished Lecture at Marietta College*, 1-15.
- Ganioğlu Aytül. (2007). Prudential Regulation and Supervision of the Banking Sector and Banking Crises: A Cross Country Empirical Investigation. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 1(2), 11-29.
- Geng, Z., & Zhai, X. (2015). Effects of the Interest Rate and Reserve Requirement Ratio on Bank Risk in China: A Panel Smooth Transition Regression Approach. *Discrete Dynamics in Nature and Society*, 2015(Article ID 571384), 1-8. <https://doi.org/10.1155/2015/571384>
- Ghosh, S. (2011). A simple index of banking fragility: application to Indian data. *Journal of Risk Finance*, 12(2), 112-120. <https://doi.org/10.1108/15265941111112839>
- Glocker, C. (2021). Reserve requirements and financial stability. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 71(11286), 1-21. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2021.101286>
- Glocker, C., & Towbin, P. (2011). *Reserve Requirements for Price and Financial Stability- When are They Effective?* Banque de France, Working Paper No:33.
- Gocmen Yagcılar, G. (2014). Journal of Business, Economic and Finance. *Journal of Business, Economics & Finance*, 3(4), 444-458.
- Gonzalez-Hermosillo, B. (1999). *Determinants of Ex-Ante Banking System Distress: A Macro -Micro Empirical Exploration of Some Recent Episodes*. International Monetary Fund, Working Paper No: WP/99/33.
- Grammatikos, T., Saunders, A., & Swary, I. (1986). Returns and Risks of U.S. Bank Foreign Currency Activities. *The Journal of Finance*, Jul. (28-30), 671-682.
- Greuning, H. van, & Bratanovic, S. B. (2009). *Analyzing Banking Risk A Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management* (3. bs). The World Bank.
- GRI-G4. (2018). *G4 Sustainability Reporting Guidelines*. Global Sustainability Standards Board, Research Report.

- Gruben, W. C., Koo, J., & Moore, R. R. (2003). *Financial Liberalization, Market Discipline and Bank Risk*. Center for Latin America, Federal Reserve Bank, Working Paper No: 0303.
- Gual, J. (1999). *Deregulation, Integration and Market Structure in European Banking*. University of Navara Research Division IESE, Research Report.
- Guasch, J. Luis., & Spiller, P. (1999). *Managing the Regulatory Process : Design, Concepts, Issues, and the Latin America and Caribbean Story*. The World Bank.
- Gunsel, N. (2008). Micro and Macro Determinants of Bank Fragility in North Cyprus Economy. *International Research Journal of Finance and Economics*, 22, 66-85. <http://www.eurojournals.com/finance.htm>
- Guttentag, J. M., & Herring, Richard. (1986). *Disaster myopia in international banking* (ss. 1-34). International Finance Section, Dept. of Economics, Princeton University.
- Güçlü, H. (2004). *Türk Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı*. www.hakanguclu.com
- Gündoğdu, A. (2017). Bankacılık Sisteminde Kamu Yararı ve Regülasyon Üzerindeki Etkileri. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(1), 63-87. <https://doi.org/10.17130/ijmeh.20173126263>
- Güneş, N. (2007). Mevduat Sigortacılığı ve TMSF. *TMSF- Çatı, Nisan-Mayıs-Haziran* (13), 8-11.
- Güriş, B., Yaşgöl, Y. S., & Tıraşoğlu, M. (2017). E7 Ülkelerinde Satınalma Gücü Paritesinin Geçerliliğinin Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Birim Kök Testleri ile Analizi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 33-46. <https://doi.org/10.17336/igusbd.387999>
- Güvenek, B. (2009). Devletin Regülasyonlar Yoluyla Piyasalara Müdahalesi ve Türkiye Enerji Piyasaları. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18, 45-63.
- Hagen, V., & Ho, T.-K. (2007). Money Market Pressure and the Determinants of Banking Crises. *Journal of Money, Credit and Banking*, 39(5), 1037-1066.
- Hahm, J.-H., & Mishkin, F. S. (2000). *Causes of the Korean Financial Crisis: Lessons for Policy*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No: 7483.
- Hamdaoui, M., Zouari, A., & Maktouf, S. (2016). The Effect of Financial Liberalization on Banking Sector Stability. *International Review of Applied Economics*, 30(5), 644-667. <https://doi.org/10.1080/02692171.2016.1165654>
- Hamdi, H., Hakimi, A., & Djelassi, M. (2013). *Did financial liberalization lead to bank fragility? Evidence from Tunisia*. Munich Personal RePEc Archive, Research Report. <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/65075/>

- Hardy, D. C., & Pazarbaşıoğlu, C. (1998). *Leading Indicators of Banking Crisis: Was Asia Different?*. International Monetary Fund, Working Paper No: WP/98/91.
- Harvey, D. I., & Leybourne, S. J. (2007). Testing for time series linearity. *Econometrics Journal*, 10(1), 149-165. <https://doi.org/10.1111/j.1368-423X.2007.00203.x>
- Harvey, D. I., Leybourne, S. J., & Xiao, B. (2008a). A Powerful Test for Linearity When the Order of Integration is Unknown. *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics*, 12(3), 1-24.
- Harvey, D. I., Leybourne, S. J., & Xiao, B. (2008b). A Powerful Test for Linearity When the Order of Integration is Unknown A Powerful Test for Linearity When the Order of Integration is Unknown. *Studies in Nonlinear Dynamics&Econometrics*, 12(3), 1-25.
- Hatipoğlu, M. (2015). *Doğrusal Olmayan Zaman Serisi Modelleri ve Gelişmekte Olan Ülke Borsaları Üzerine Bir Uygulama* [Doktora]. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hazar, A., & Yenice, S. (2015). Zorunlu Karşılık Uygulamasının Bankaların Bilançolarına Etkisi- Türkiye Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), 143-158.
- Hellmann, T. F., Murdock, K. C., & Stiglitz, J. E. (2000). Liberalization, Moral Hazard in Banking, and Prudential Regulation: Are Capital Requirements Enough? *The American Economic Review*, 90(1), 147-165.
- Hepsağ, A. (2022). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizlerinde Güncel Yöntemler (WinRATS Uygulamalı)*. Der Yayınları.
- Hisata, Y., & Yamai, Y. (2000). Research Toward the Practical Application of Liquidity Risk Evaluation. *Monetary and Economic Studies*, December, 83-128.
- Hutchison, M. M. (2002). European Banking Distress and EMU: Institutional and Macroeconomic Risks. *Scand. J. of Economics*, 104(3), 365-389.
- Ilıman, T., & Tekeli, R. (2016). Türkiye'deki Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar: İdari Para Cezalarının Hukuksal Zeminlerinin Değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 23-36.
- Im, K. S., Lee, J., & Tieslau, M. (2009). *More Powerful Unit Root Tests with Non-normal Errors*. SSRN Working Paper Series. <http://ssrn.com/abstract=1523243>
- Im, K. S., & Schmidt, P. (2008). More efficient estimation under non-normality when higher moments do not depend on the regressors, using residual augmented least squares. *Journal of Econometrics*, 144, 219-233. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2008.01.003>
- IMF. (1998). Financial Crises: Characteristics and Indicators of Vulnerability. İçinde *Identifying Crisis* (ss. 74-98). International Monetary Fund.

- Isaac, L. (2015). Assessing the Impact of Exchange Rate Risk on Banks Performance in Nigeria. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 6(6), 1-14. www.iiste.org
- Ismail, N., Azwan, M., Rahman Nor Hadaliza Abd, & Mazlan Nurul Farhana. (2018). Modelling Banking Sector Fragility Index: Evidence from Southeast Asian Emerging Economies. *China Risk Forum* 2017. <https://www.researchgate.net/publication/324586187>
- Jeucken, M. (2001). *Sustainable Finance and Banking: the Financial Sector and the Future of the Planet*. Earthscan Publications Ltd.
- Joskow, P. L. (2004). Regulation and Deregulation after 25 Years: Lessons Learned for Research in Industrial Organization. *Review of Industrial Organization*, 26(2), 169-193.
- Joskow, P. L., & Rose, N. L. (1989). The Effects of Economic Regulation. İçinde Schmalensee R. & Willig R. D. (Ed.), *Handbook of Industrial Organization: C. II* (ss. 1450-1498). Elsevier Science Publishers.
- Kalaycı, Ş. (2010). *Nedenleri Etkileri ve Sonuçlarıyla Bankacılık Krizleri ve Öncü Göstergeler*. Asil Yayın Dağıtım.
- Kaminsky, G. L., & Reinhart, C. M. (1999). The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-Of-Payments Problems. *The American Economic Review*, 89(3), 473-500.
- Kane, E. J. (1997). *Ethical Foundations of Financial Regulation*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No: 6020.
- Kapetanios, G., Shin, Y., & Snell, A. (2003). Testing for a unit root in the nonlinear STAR framework. *Journal of Econometrics*, 112, 359-379. www.elsevier.com/locate/econbase
- Kapetanios, G., Shin, Y., & Snell, A. (2006). Testing for cointegration in nonlinear smooth transition error correction models. *Econometric Theory*, 22(2), 279-303. <https://doi.org/10.1017/S0266466606060129>
- Karacan, A. İ. (1999). *Bankacılık Krizleri: Kökenler ve Politika Seçenekleri* (M. Goldstein & P. Turner, Ed.). Dünya Yayıncılık.
- Karakaş, M. (2008). Devletin Düzenleyici Rolü ve Türkiye’de Bağımsız İdari Otoriteler. *Maliye Dergisi*, 154, 99-121.
- Kaufman, G. G. (1996). Bank Failures, Systemic Risk, and Bank Regulation. *Cato*, 16(1), 17-45.
- Kendall, S. B. (1992). Bank Regulation Under Nonbinding Capital Guidelines. *Journal of Financial Services Research*, 5, 275-286.
- Keskin, E., İnan, E. A., Mumcu, M., Erdönmez, P., Kılınç, G., Özaktan, A., Yavuz, M., & Kranda, A. (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi, 1958-2007. Türkiye Bankalar Birliği.
- Keskin, E., İnan, E. A., Ünsal, Ü., Kılınç, G., Özaktan, A., & Coşkun, A. (2019). 60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi: 1985-2018. Türkiye Bankalar Birliği Yayın No:334.

- Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi, Özel Sayı*, 1-18.
- Kibritçioğlu, A. (2003). Monitoring Banking Sector Fragility. *The Arab Bank Review*, 5(2), 51-66.
- Kindleberger, C. P., & Aliber, R. Z. (2005). *Manias, Panics, and Crashes A History of Financial Crises Fifth Edition* (5. bs). John Wiley & Sons, Inc.
- Klomp, J., & Haan, J. de. (2012). Banking risk and regulation: Does one size fit all? *Journal of Banking and Finance*, 36(12), 3197-3212. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2011.10.006>
- Koehn, M., & Santomero, A. M. (1980). Regulation of Bank Capital and Portfolio Risk. *The Journal of Finance*, 35(5), 1235-1244.
- Kollár, B., & Gondžárová, B. (2015). Comparison of Current Credit Risk Models. *Procedia Economics and Finance*, 23, 341-347. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(15\)00450-5](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(15)00450-5)
- Kreps, C. H. (1966). Modernizing Banking Regulation. *Law and Contemporary Problems*, 31(4), 648-672.
- Kutlar, A. (2000). *Ekonometrik Zaman Serileri*. Gazi Kitabevi.
- Küçüközmen, C., Mazıbaş, M., & Yüksel, A. (2004). *Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (Basel-II)*. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.
- Külahi, E. A., Tiryaki, G., & Yılmaz, A. (2013). Türkiye’de Basel I, II ve III Kurallarına Uyum Süreci. *Öneri*, 10(40), 185-200.
- Laeven, L. (2002). Bank Risk and Deposit Insurance. *The World Bank Economic Review*, 16(1), 109-137.
- Laeven, L., & Valencia, F. (2012). *Systemic Banking Crises Database: An Update*. International Monetary Fund- Working Paper No: WP/12/163.
- Laeven, L., & Valencia, F. (2020). Systemic Banking Crises Database II. *IMF Economic Review*, 68(2), 307-361. <https://doi.org/10.1057/s41308-020-00107-3>
- Laina, P., Nyholm, J., & Sarlin, P. (2015). *Leading indicators of systemic banking crises: Finland in a panel of EU countries (1758)*. European Central Bank, Macroprudential Research Network, Working Paper No: 1758. <https://doi.org/10.2866/73643>
- Ličák, M. (2004). On the Measurement of Interst-Rte Risk. *BIATEC*, XII (6), 4-10.
- Liu, Y., An, H., & Gong, C. (2010). Liquidity risk rating for commercial banks and its empirical study. *Proceedings- 3rd International Conference on Information Management, Innovation Management and Industrial Engineering*, 1, 322-325. <https://doi.org/10.1109/ICIII.2010.83>
- Llewellyn, D. T. (2001a). *A Regulation Regime For Financial Stability*. Oesterreichische Nationalbank, Working Paper. <http://www.oenb.co.at/workpaper/pubwork.htm>

- Llewellyn, D. T. (2001b). A regulatory regime and the new Basel Capital Accord. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 9(4), 327-337. <https://doi.org/10.1108/eb025086>
- Llewellyn, D. T. (2011). Post Crisis Regulatory Strategy: A Matrix Approach. İçinde F. Browne, D. T. Llewellyn, & P. Molyneux (Ed.), *Regulation and Banking after the Crisis* (ss. 29-60). Larcier.
- Loloh, F. W. (2014). Measuring Banking Sector Fragility for an Early Warning System in Ghana. İçinde *SSRN Electronic Journal* (2014/09). Elsevier BV. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2627152>
- Mangır, F. (2006). Finansal Deregölasyonun (1989-2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 459-474.
- Mazlan, N. F., Ahmad, N., & Jaafar, N. (2014). Bank Fragility and Its Determinants: Evidence From Malaysian Commercial Banks. İçinde *Proceedings of the 1st AAGBS International Conference on Business Management 2014 (AiCoBM 2014)* (ss. 261-265). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-287-426-9_48
- Mcculloch, J. H. (1986). Bank Regulation and Deposit Insurance. *Journal of Business*, 59(1), 79-86.
- McKinnon, R. I., & Pill, H. (1996). Credible Liberalizations and International Capital Flows: The Overborrowing Syndrome. İçinde T. Ito & A. O. Krueger (Ed.), *Financial Deregulation and Integration in East Asia* (ss. 7-50). University of Chicago Press.
- Mehrez, G., & Kaufmann, D. (2000). *Transparency, Liberalization, and Banking Crises*. The World Bank, World Bank Institute, Governance, Regulation and Finance. www.worldbank.org/
- Metrick, A., & Schmelzing, P. (2021). *Banking-Crisis Interventions*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No: 29281. <https://som.yale.edu/faculty-research-centers/centers-initiatives/program-on-financial-stability/>
- Minsky, H. P. (1992). *The Financial Instability Hypothesis*. Levy Economics Institute of Bard College- Working Paper. <http://www.levyinstitute.org>
- Minsky, H. P., Friend, I., & Andrews, V. L. (1960). *Financial Crisis, Financial Systems, and the Performance of the Economy*. Bard College Bard Digital Commons- Working Paper. http://digitalcommons.bard.edu/hm_archive/232
- Mishkin, F. S. (1992). Anatomy of a financial crisis. *Evolutionary Economics*, 2, 115-130.
- Mishkin, F. S. (1996). *Understanding Financial Crisis: A Developing Country Perspective*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No: 5600.
- Mishkin, F. S. (1998). *International Capital Movements, Financial Volatility and Financial Instability*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No: 6390.

- Morrison, A. D., & White, L. (2005). Crises and Capital Requirements in Banking. *The American Economic Review*, 95(5), 1548-1572.
- Mullineux, A. (2014). Banking for the public good. *International Review of Financial Analysis*, 36, 87-94. <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2013.11.001>
- Muth, J. F. (1961). Rational Expectations and the Theory of Price Movements. *Econometrica*, 29(3), 315-335.
- Mutlutürk, Ş. (2012). Makro İhtiyatı Politika Aracı Olarak Zorunlu Karşılıkların Kullanılması: Türkiye Örneği ve Bankacılık Sektörü Üzerine Etkisi. *Bankacılar Dergisi*, Haziran (81), 102-120. www.tbb.org.tr
- Nayak, R. (2021). Banking regulations: do they matter for performance? *Journal of Banking Regulation*, 22(4), 261-274. <https://doi.org/10.1057/s41261-021-00145-5>
- Nieto, M. J. (2001). *Reflections on the regulatory approach to e-finance*. Bank for International Settlements, Working Paper No: 7.
- Oğuz, F. (2003). Bankacılık Regülasyonu ve Ekonomik Etkinlik. *Piyasa Dergisi*, 5, 27-31.
- Oğuz, F., & Çakmak, O. (2002). Küreselleşen Bir Dünyada Regülasyon. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25-26, 143-154.
- Okuyan, H. A. (2013). Türk Bankacılık Sektöründe Sermaye Yapısı. *Ege Akademik Bakış*, July 13(13), 295-32. <https://ssrn.com/abstract=3632017>
- Oladi, M. (2013). *Sustainability in Banking*. The World Bank International Finance Corporation, Research Report.
- Ongun, M. T. (2001). İstikrar Arayışından Krize: Bir Değerlendirme. *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 2, 1-14.
- Orhunbilge, N. (1999). *Zaman Serileri Analizi Tahmin ve Fiyat İndeksleri*. Avcıol Basım Yayın.
- Önder, T. (2005). *Para politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması* [Uzmanlık Tezi]. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Öner Kaya, E. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Bankaların Rolü ve Türkiye’de Sürdürülebilir Bankacılık Uygulamaları. *Journal of Business Research*, 3, 75-94. www.cceol.com.
- Özçam, M. (2004). *Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Türkiye*. Sermaye Piyasası Kurulu, Araştırma Dairesi, Araştırma Raporu.
- Özçelik, F., & Avcı Öztürk, B. (2014). Evaluation of Banks’ Sustainability Performance in Turkey with Grey Relational Analysis. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz, 189-210.
- Öztürk, S., & Gövdere, B. (2010). Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 377-397. <https://www.researchgate.net/publication/310465483>

- Özün, A., & Çifter, A. (2006). Bankaların Hisse Senedi Getirilerinde Faiz Oranı Riski: Dalgacıklar Analizi ile Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *Bankacılar Dergisi*, Sayı, 59, 3-17. www.analiz.com
- Papaioannou, M. (2006). *Exchange Rate Risk Measurement and Management: Issues and Approaches for Firms*. International Monetary Fund, Working Paper No: WP/06/255.
- Parasız, İ., & Bildirici, M. (2014). *Modern Konjonktür Teorileri, Konjonktürel Dalga Tahminleri, Konjonktürel Dalgalanmalar Tarihi*. E-Kitap.
- Posner, R. A. (1974). Theories of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 5(2), 335-358.
- Sami, B. A. M., & Bechir, C. M. (2009). Financial Liberalization and Banking Fragility in Tunisia Research Paper Financial Liberalization and Banking Fragility within Tunisian Financial Sector. *International Journal of Business and Management Science*, 2(2), 161-176.
- Sarısoy, S. (2010). Düzenleyici Devlet ve Regülasyon Uygulamalarının Etkinliği Üzerine Tartışmalar. *Maliye Dergisi*, Temmuz-Aralık (159), 278-298.
- Shleifer, A. (2005). Understanding Regulation. *European Financial Management*, 11(4), 439-451.
- Siddika, A., & Haron, R. (2019). Capital regulation and ownership structure on bank risk. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 28(1), 39-56. <https://doi.org/10.1108/JFRC-02-2019-0015>
- Singh, T. R. (2010). Ordered Probit model of Early Warning System for Predicting Financial Crisis in India. İçinde *Proceedings of the IFC Conference oInitiatives to address data gaps revealed by the financial crisis* (C. 34, ss. 185-201). <http://www.bis.org/ifc/publ/ifcb34o.pdf>
- Stigler, G. J. (1971). The Theory of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 2(1), 3-21.
- Stiglitz, J. (2009). The global crisis, social protection and jobs. *International Labour Review*, 148(1-2), 1-14.
- Tan, T. (2002). Bağımsız İdari Otoriteler veya Düzenleyici Kurullar. *Amme İdaresi Dergisi*, 35(2), 11-37.
- Tarı, R., Koç, S., & Abasız, T. (2019). *Ekonometri* (14. bs). Umuttepe Yayınları.
- Taşar, M. O. (2009). Finansal Regülasyonlar ve Küresel Kriz Sürecinde Türk Dünyası Bankacılık Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması. *Avrasya Etüdleri*, 36(1), 7-46.
- Taşcıoğlu, A. (1998). *Cumhuriyet Dönemi Bankalar Kanunları ve İlgili Yasal Düzenlemeler*. Türkiye Bankalar Birliği.
- TBB. (2008). *Bankalarımız 2007*. Türkiye Bankalar Birliği.
- Tchana Tchana, F. (2012). The welfare cost of banking regulation. *Economic Modelling*, 29(2), 217-232. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2011.09.005>

- Tchana Tchana, F. (2014). The empirics of banking regulation. *Emerging Markets Review*, 19, 49-76. <https://doi.org/10.1016/j.ememar.2014.04.003>
- TCMB. (t.y.). *Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Raporu.
- Teker, S., Bolgün, K. E., & Akçay, M. B. (2005). Banka Sermaye Yeterliliği: Basel II Standartlarının Bir Türk Bankasına Uygulanması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(12), 42-54. www.e-sosder.com
- Tepe, B., & Ardiyok, Ş. (2004). Devlete Yeni Rol: Regülasyon. *Amme İdaresi Dergisi*, 37(1), 105-130.
- Tiryaki, G. (2012). *Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri (1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında): C. Yayın No: 289*. Türkiye Bankalar Birliği.
- Tiryaki, G., & Yılmaz, A. (2012). Bankacılık Düzenlemeleri ile Finansal İstikrar İlişkisi: 1990-2010 Türkiye Deneyimi. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, XXXII(1), 69-94.
- Tokatlıoğlu, İ. (2003). Doğal Tekeller ve Regülasyon. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 47, 143-198.
- Tovar, C. E., Garcia-Escribano, M., & Martin, M. V. (2012). *Credit Growth and the Effectiveness of Reserve Requirements and Other Macropprudential Instruments in Latin America*. International Monetary Fund, Working No: WP/12/142.
- Tunay, K. B. (2014). *Ekonomik Döngüler Krizler, Durgunluklar ve Türkiye'ye Dair Tespitler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Türel, O. (2010). Türkiye'de 1994, 2001 ve 2008-9 Ekonomik Krizlerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Ekonomik Yaklaşım*, 21(75), 27-75.
- Türküner, E. (2016). *Basel III Likidite Düzenlemeleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörünün Likidite Riskinin Ölçülmesi ve Modellenmesi*. BDDK, Yayın No:320. www.tbb.org.tr
- Ulusoy, A., Karakurt, B., & Ela, M. (2015). Borç Deflasyonu:Teorinin Gelişimi ve Avrupa'da Borç Deflasyonuna İlişkin Değerlendirmeler. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(26), 1-28. <https://doi.org/10.17130/ijmeh.2015.11.26.889>
- Uyar, S. (2003). *Bankacılık Krizleri*. Ziraat Matbaacılık A.Ş.
- Varlık, N., & Varlık, S. (2016). Risk Algısının Türkiye'de Bankacılık Sektörüne Etkileri: Bankacılık Sağlamlık Endeksi İle Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 545-563. <https://doi.org/10.18657/yecbu.20029>
- Von Peter, G. (2005). *Debt-deflation: concepts and a stylised model*. BIS, Monetary and Economic Department, Working Paper No:176. www.bis.org
- Williamson, J., & Mahar, M. (1998). *A Survey of Financial Liberalization [Essays in International Finance]*. Princeton University.

- Yavuzarslan, N. (2011). *Finansal İstikrar ve Zorunlu Karşılıklar* [Uzmanlık Tezi]. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Yay, G. G. (2001). Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm. *Liberal Düşünce Topluluğu Dergisi*, 24, 1-13.
- Yay, T., Yay, G. G., & Yılmaz, E. (2004). Finansal Krizler, Finansal Regülasyon ve Türkiye. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Mart (30), 101-130.
- Yayla, M., & Türker Kaya, Y. (2005). *Basel-II, Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci*. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, ARD Çalışma Raporları: 2005/3.
- Yazıcı, R., & Yazıcı, A. (2013). Bağımsız Düzenleyici Denetleyici Kurumların Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılanmasında Önemi: Türkiye Örneğinden Geçiş Ekonomilerinin Alabileceği Dersler. *International Conference On Eurasian Economies*, 589-598.
- Yeldan, E. (2002). İstikrar, Kim İçin? Kriz İdaresi Üzerine Değerlendirmeler. *Birikim, Kasım*, 1-20.
- Yeldan, E. (2009). Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007-2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde? *Çalışma ve Toplum*, 1, 11-29.
- Yılcı, V., & Tıraşoğlu, M. (2016). Türkiye'nin Makroekonomik Zaman Serilerinin Doğrusallığının Testi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 1-16.
- Yıldırım, O. (2010). *Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002): (Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri)*. <https://e.ogrensen.com/ekonomi/38/index.html>.
- Yıldırım, S., Ertuğrul, H. M., & Soytaş, U. (2015). Türkiye'de Aylık İstihdam Serisinin Durağanlığı: Geleneksel, Yapısal Kırılmalı ve Mevsimsel Birim Kök Test Uygulamaları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), 91-102.
- Yılmaz, E. (2000). *Finansal Regülasyon Üzerine Oyun Teorik Üç Deneme* [Doktora]. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yong, H. H. A., Faff, R., & Chalmers, K. (2009). Derivative activities and Asia-Pacific banks' interest rate and exchange rate exposures. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 19, 16-32. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2007.08.002>
- Yörükoğlu, M. (2009). *Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisi*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Yüzbaşıoğlu, N. A. (2003, Ocak 16). Risk Yönetimi ve Bankaların Denetimi. *Risk Yönetimi Konferansı*.
- Zengin, S., & Yüksel, S. (2016). Likidite Riskini Etkileyen faktörler: Türk Bankacılık sektörü Üzerine Bir İnceleme. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(29), 77-95.